

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Srpski dijalektološki zbornik

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
XXXII

РАСПРАВЕ И ГРАЂА
Rasprave i građa

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пецо и др Мишар Пешикан

Главни уредник
ПАВЛЕ ИВИЋ

PG
1387
.A2
S77
v.32

БЕОГРАД
1986

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Милан Драгичевић: Говор личких јскаваца	7—241
Миодраг Марковић: Речник народног говора у Црној Реци	243—500
Слободан Реметић: Дијалекатски текстови из Жабара код Тополе ..	501—549

МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ
ГОВОР ЛИЧКИХ ЈЕКАВАЦА

*Посвећено
мајци Милици
и оцу Обраду*

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
СКРАЋЕНИЦЕ УПОТРЕБЉАВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	15—21
УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	23—34
ГРАНИЦЕ ТЕРИТОРИЈЕ, СТАНОВНИШТВО И ДИЈАЛЕКТИ	23—30
ДОСАДАШЊИ РАДОВИ О ЛИЧКИМ ГОВОРИМА И ПОДАЦИ О ИСПИТИВАЊУ	30—34
 Први дио: ФОНЕТИКА	 35—126
НАПОМЕНЕ О ФОНОЛОШКОМ СИСТЕМУ	35—36
А. ВОКАЛИЗАМ	36—88
ЗАМЈЕНЕ ЈАТА (ѣ)	36—44
САМОГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО	44—75
Вокал а	44—54
Вокал о	54—64
Вокал е	64—67
Вокал у	67—69
Вокал и	69—73
Слоготворни сугласници	74—75
СУДБИНА САМОГЛАСНИЧКИХ ГРУПА	75—84
ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ И НЕКЕ ДРУГЕ ПОЈЕДИНОСТИ	84—88
Покретно а	84—85
Покретно е	85—87
Покретно у	87
Друге појединости	87—88
Б. КОНСОНАНТИЗАМ	88—126
СУГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО	88—104
Сонанти	88—94

Сугласник <i>x</i>	94—97
Сугласник <i>φ</i>	98—99
Африкате	100—101
Сугласници <i>k</i> и <i>i</i>	101—102
Остали сугласници	102—104
ДОМАШАЈИ ЈОТОВАЊА	105—108
РЕФЛЕКСИ ГРУПА *ST' (*SK') *ZD' (*ZG')	108—109
ДОМАШАЈИ АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ И МЈЕСТУ ТВОРБЕ	110—111
О ПАЛАТАЛНИЈЕМ ИЗГОВОРУ СУГЛАСНИКА	111—114
СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ ГРУПА	114—122
ОСТАЛЕ ПОЈАВЕ У КОНСОНАНТСКОМ СИСТЕМУ	122—126
Десоноризација финалних консонаната	122—124
Метатеза	125
Хапологија и сродне појаве	126
Други дио: МОРФОЛОГИЈА	127—177
ИМЕНИЦЕ	127—147
Именице мушког рода на сонант и консонант	127—137
Остале именице мушког рода	137—139
О именицама средњег рода	139—141
Именице женског рода на <i>-a</i>	141—145
Именице женског рода на сугласник	145—146
О колективним именицама на <i>-ād</i>	146—147
ЗАМЈЕНИЦЕ	147—154
Именичке замјенице	147—150
Придјевске замјенице	150—154
ПРИДЈЕВИ	154—157
БРОЈЕВИ	157—160
Основни и редни бројеви	157—158
Напомене о збирним бројевима и неким бројним именицама	159—160
ГЛАГОЛИ	160—175
Инфинитив	160—161
Презент	161—162
Аорист	162—163
Имперфект	163
Императив	163
Глаголски придјиви	164—165
Глаголски прилози	165—166
Сложени глаголски облици	166—167
Неке напомене о појединим глаголима и групама глагола	167—175

ПРИЛОЗИ	175—177
Прилози за мјесто	176
Прилози за вријеме	176—177
Прилози за начин и количину	177
Компаративни облици	177
Трећи дио: СИНТАКСА	178—203
ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ	178—188
Генитив	178—182
Датив	182—184
Акузатив	184—186
Инструментал	186—188
Локатив	188
ИЗ СИНТАКСЕ ГЛАГОЛА	188—198
Инфинитив	189—193
Перфекат и плусквамперфекат	193—194
Аорист	194—195
Футур II	195—196
Императив	196—197
Глаголски прилог садашњи	197—198
НЕКЕ ДРУГЕ СИНТАКСИЧКЕ ПОЈЕДИНОСТИ	198—203
Напомене о неким реченичним конструкцијама и појединим усталим исказима	198—201
Конгруенција	201—202
Ред ријечи	202—203
Четврти дио: ТЕКСТОВИ	204—225
УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА	226—230
НЕКОЛИКЕ НАПОМЕНЕ О ПОЛОЖАЈУ ГОВОРА ЛИЧКИХ ЈЕКАВАЦА	
МЕЂУ ДРУГИМ НАШИМ ГОВОРИМА	226—230
Однос према сусједним јекавским говорима	226—228
Однос према ијекавским говорима у Херцеговини	228—229
Однос према сусједним нејекавским говорима	229—230
РЕЗЮМЕ	231—238
КАРТЕ ЛИКЕ (I—III)	239—241

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА XXXII

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
ET
INSTITUT DE LA LANGUE SERBOCROATE

RECUEIL
DE DIALECTOLOGIE
SERBE
XXXII

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

Dr Pavle Ivić, Dr Asim Peco et Dr Mitar Pešikan

Rédacteur en chef

PAVLE IVIĆ

BEOGRAD
1986

СКРАЋЕНИЦЕ УПОТРЕБЉАВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Амирова и др., ОИЛ	Т. А. Амирова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественский: <i>Очерки по истории лингвистики</i> , Москва, 1975.
Барјактаревић, НСГ	Д. Барјактаревић, <i>Новојазарско-сјенички јо-вори</i> , СДЗБ, књ. XVI, Београд, 1966, VII—XIV+1—177.
Белић, ИСХ/1	А. Белић, <i>Историја српскохрватској језика</i> , књ. II, св. 1 (речи са деκлинацијом), Београд, 1962.
Белић, ИСХ/2	А. Белић, <i>Историја српскохрватској језика</i> , књ. II, св. 2 (речи са конјугацијом), Београд, 1962.
Белић, О јез. природи	А. Белић, <i>О језичкој љприроди и језичком развоју</i> (лингвистичка испитивања), књ. I, Београд, 1958.
Белић, Решетар	А. Belić, <i>Der štokavische Dialekt von Milan Rešetar</i> , Rocznik slawistyczny, t. I, Kraków, 1908, 184—202.
Белић, Фонетика	А. Белић, <i>Основи историје српскохрватској језика</i> , I Фонетика (универзитетска предавања), Београд, 1972.
Бјелановић, Буковица	Ž. Bjelanović, <i>Imena stanovnika mjesta Bukovice</i> , Split, 1978.
Бошковић, Уп. граматика	Р. Бошковић, <i>Основи ујоредне грамаџике словенских језика</i> , I Фонетика, Београд, 1968.

- Брозовић, ИБД D. Brozović, *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, HDZb, knj. 2, Zagreb, 1966, 119—208.
- Будмани, Дубровачки P. Budmani, *Dubrovački dijalekt, kako se sada govori*, Rad JAZU, knj. LXV, Zagreb, 1883, 155—179.
- Вуковић, Пива J. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ, књ. XVII, Београд, 1938—1939, 1—114.
- Вукомановић, Маргитић С. Вукомановић, *Језик Свјетлана Марковца Маринића*, Монографије Филолошког факултета Београдског универзитета, књ. XXXIX, Београд, 1971.
- Вукушић, ЗПФР/2 S. Vukušić, *Grga Tomljenović i Milan Japunčić — preteče današnjih normativnoakcentoloških spoznaja*, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 2, Rijeka, 1980, 267—271.
- Вушовић, ДИХ Д. Вушовић, *Диалект ислочне Херцеговине*, СДЗб, књ. III, Београд—Земун, 1927, 1—70.
- Георгијевић, Јат ЛП С. Георгијевић, *Јај (ѐ) у говору Личкој Пољи*, ЈФ, књ. XIX, Београд, 1951—1952, 133—149.
- ГСБ Група аутора: *Govori sjeverozapadne Bosne*, BHDZb, knj. II, Sarajevo, 1979, 7—157.
- Дешић, ЗИГ М. Дешић, *Зајаднобосански ијекавски говори*, СДЗб, књ. XXI, Београд, 1976, 1—316 + карте.
- Драгичевић, Ист. Лика М. Драгичевић, *Важније особине вокалској сисџема говора ијекаваца ислочне Лике*, Књижевност и језик, год. XXVIII, св. 2, Београд, 1981, 151—161.
- Драгичевић, Јат М. Драгичевић, *Рефлекси јаја у данашњим личким говорима*, СДЗб, књ. XXVI, Београд, 1980, 147—232 + карта.
- Драгичевић, Ловинац М. Dragičević, *O samoglasničkom inventaru govora lovinačkih ikavaca*, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 4, Rijeka, 1982, 219—224.
- Ердељановић, Буњевци J. Ердељановић, *О јореклу Буњеваца*, СКА (посебна издања, књ. LXXIX), Београд, 1930.

- М. Ивић, Инструментал М. Ивић, *Значења српскохрватској инструменталној и њихов развој*, (синтаксичко-семантичка студија), САНУ (посебна издања, књ. ССХХVII; Институт за српски језик, књ. 2), Београд, 1954.
- М. Ивић, Плусквамперф. М. Ивић, *О значењу српскохрватској илусквамперфекта*, ЗФЛ МС, књ. XXIII/1, Нови Сад, 1980, 93—100.
- М. Ивић, Правци у лингв. М. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana, 1970.
- П. Ивић, ВРј П. Ивић, *О Вуковом Рјечнику из 1818. године*, Просвета, Београд, 1966.
- П. Ивић, ГТС П. Ивић, *О јовору Галићовских Срба*, СДЗБ, књ. XII, Београд, 1957, XXI+520.
- П. Ивић, Дијалектологија П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватској језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад, 1956.
- П. Ивић, Оточац Р. Ivić, *О говору личких јкаваца (околина Отоца)*, ЗФЛ МС, књ. VII, Нови Сад, 1964, 127—139.
- П. Ивић, Правци развоја П. Ивић, *Два главна праваца развоја консонантизма у српскохрватском језику*, Годишњак Фил. фак. у Н. Саду, књ. II, Нови Сад, 1957, 159—184.
- П. Ивић, Промена Р. Ivić, *Promena ra > re u srpskohrvatskim govorima*, Prace filologiczne, t. XVIII, Warszawa, 1964, 383—393.
- Ивић, Посавски I, II S. Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU 196, Zagreb, 1913, 124—254. i Rad JAZU 197, Zagreb, 1913, 9—138.
- Јапунчић, Буњ. М. Јапунчић, *Особине бунјеваčkoga говора и Личи*, Nastavni vjesnik, knj. XX, sv. 4, Zagreb, 1911, 266—273.
- Јовић, Трстеник Д. Јовић, *Трстенички јовор*, СДЗБ, књ. XVII, Београд, 1968, 1—238+карта.
- Карацић, Рјечник В. С. Карацић, *Српски рјечник 1818* (приредио др Павле Ивић), Просвета, Београд, 1969.

- Касумовић, ИБР I. Kasumović, *Pabirčenje po Iveković-Brozović Rječniku hrvatskoga jezika*, Nastavni vjesnik, knj. XII, Zagreb, 1903—1904, 431—441. и 573—581.
- Кашић, Грђевац J. Кашић, *О јекавском јовору Великој Грђевца села југоисточно од Бјеловара*, ЗФЛ МС, књ. VI, Нови Сад, 1963, 149—157.
- Ластавица, Кореница B. Lastavica, *Korenički govor*, Nastavni vjesnik, knj. XIV, Zagreb, 1905—1906, 752—765.
- Лончарић, Трновац Група аутора: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim atlasom. Posebna izdanja ANU BiH*, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo, 1981; M. Lončarić, *Trnovac* (OLA 33), 361—365.
- Маретић, Граматика T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1963.
- Мелвингер, Пријед. инф. J. Melvinger, *Supstandardni prijedložni infinitiv i odgovarajuća sintaktička sredstva u hrvatskom književnom jeziku*, Jezik, god. 29, br. 3, Zagreb, 1982, 74—76.
- Милетић, Црмница Б. Милетић, *Црмнички јовор*, СДЗБ, књ. IX, Београд, 1940, 209—663.
- Могуш, Сењ M. Moguš, *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik, 2, Senj, 1966, 5—152.
- Могуш, Чак. нарјечје M. Moguš, *Čakavsko narječje* (fonologija), Zagreb, 1977.
- Наранчић, Дољани Љ. Наранчић, *Фонетске и морфолошке особине јовора села Дољана у Лици*, Прилози проучавању језика (Издаје Катедра за јужнословенске језике Филозоф. фак. у Н. Саду), књ. 11, Нови Сад, 1975, 107—137.
- Б. Николић, Тршић Б. Николић, *Тршићки јовор*, СДЗБ, књ. XVII, Београд, 1968, 367—473.
- М. Николић, Горобиље M. Николић, *Говор Горобиља*, СДЗБ, књ. XIX, Београд, 1972, 619—746.
- Павичић, Сеобе S. Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 41, Zagreb, 1962, 1—333.

- Павлица, Пољице Д. Павлица, *Акценанйски систѣм у њовору села Пољица у Лици*, Прилози проучавању језика (Издаје Катедра за јужнословенске језике Филозоф. фак. у Н. Саду), књ. 7, Нови Сад, 1971, 69—103.
- Павлица, Удбина Д. Павлица, *О њовору околине Удбине*, СДЗБ, књ. XXX, Београд, 1984, 357—424.
- Петровић, ГБК Д. Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад—Загреб, 1978.
- Петровић, Змијање Д. Петровић, *О њовору Змијања*, (п. о. из ЗФЛ МС, књ. XIV/1—2. и XV/1—2), Нови Сад, 1973.
- Пецо, ГИХ А. Пецо, *Говор источног Херцеговине*, СДЗБ, књ. XIV (сепарат 1), Београд, 1964.
- Пецо, ИГЗБ I, II А. Пецо, *Икавскошћакански њовори зајадне Босне*, I дио: Увод и Фонетика, БХДЗБ, књ. I, Сарајево, 1975, 1—264; II дио: Акценат, Облици, Текстови, БХДЗБ, књ. III, Сарајево, 1982, 7—258.
- Пецо, Јек. оазе А. Пецо, *Јеканске оазе у зајадној Херцеговини*, ЈФ, књ. XXVII/1—2, Београд, 1966—1967, 267—306.
- Пецо, Пром. непалатала А. Пецо, *Промена нејалаталних суласника у вези са ј на српскохрватском њодручју*, ЈФ, књ. XXVIII/1—2, Београд, 1969, 143—188.
- Пецо, ПСД А. Песо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Београд, 1978.
- Пецо, Социјатив А. Пецо, *Социјатив без ѡредлоја с*, Наш језик, књ. VIII/5—6 н. с., Београд, 1957, 175—183.
- Пецо, ЦХГ А. Пецо, *Мјесто централнохерцеговачког њовора међу осталим њоворима данашње Херцеговине*, ЈФ, књ. XXV, Београд, 1961—1962, 295—328.
- Пешикан, Императив М. Пешикан, *О неким специфичностима у ѡпшњреби ѡрињоведачког императива*, Наш језик, књ. VII/5—6 н. с., Београд, 1956, 153—166.
- Пешикан, СКЉ М. Пешикан, *Сћароцрногорски средњоканунски и ѡшански њовори*, СДЗБ, књ. XV, Београд, 1965, 1—294.
- Поповић, Жумберак М. Popović, *Žumberački dijalekt*, Zagreb, 1938.

- Решетар, Штокавски М. Rešetar, *Der štokavische Dialekt*, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, VIII, Wien, 1907.
- РЈА *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, (JAZU), Zagreb.
- РМС *Речник српскохрватскога књижевног језика*, МС—МХ, књ. 1—3, Нови Сад—Загреб, 1967—1969; књ. 4—6, Нови Сад, 1971—1976.
- Секереш, Барања S. Sekereš, *Govor Srba u južnoj Baranji*, ЗФЛ МС, књ. XXIII/2, Нови Сад, 1980, 127—188.
- Симић, Левачки Р. Симић, *Левачки јовор*, СДЗБ, књ. XIX, Београд, 1972, 1—618+карта
- Скок, ЕРј I—IV Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, књ. I—IV, Zagreb (JAZU), 1971—1974.
- Станић, Ускочки I М. Станић, *Ускочки јовор, I*, СДЗБ, књ. XX, Београд, 1974, 1—259.
- Стевановић, ИЦГ М. Стевановић, *Источнојужнојерски дијалекти*, ЈФ, књ. XIII, Београд, 1933—1934, 1—128+карта.
- Стевановић, СХ I, II М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* (Граматички системи и књижевнोजезичка норма), I дио: Увод, Фонетика, Морфологија, Београд, 1964; II дио: Синтакса, Београд, 1969.
- Томљеновић, Буњ. дијал. В. G. Tomljenović, *Bunjevački dijalekat zaleđa senjskoga s osobitim obzirom na naglas*, Nastavni vjesnik, књ. XIX, Zagreb, 1911, 335—348, 401—414, 483—499, 579—604.
- Ђорић, Пример адапт. Б. Ђорић, *О једном примеру међудијалекатске адаптације*, Зборник за језик и књижевност, књ. I, Титоград, 1972, 99—104.
- Ђупић, ГЂ Д. Ђупић, *Говор Бјелоявљана*, СДЗБ, књ. XXIII, Београд, 1977, XII+1—226.
- Финка, Ијекавци ГК В. Finka, *Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru*, ЗФЛ МС, књ. XX/1, Нови Сад, 1977, 145—172.

- Финка, Икавци ГК   В. Finka, *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*, ЗФЛ МС, књ. XX/2, Нови Сад, 1977, 167—197.
- Финка-Павешић, Бриње   В. Finka—S. Pavešić, *Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici*, Rasprave Instituta za jezik, Zagreb, 1968, 5—44.
- Шимундић, Имотски   М. Šimundić, *Govor Imotske krajine i Bekije*, ANU BiH, Djela, knj. XLI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 26, Sarajevo, 1971.
- Шкаљић, Турцизми   А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1966.
- Шурмин, Сарајевски   Ђ. Šurmin, *Osobine današnjega sarajevskog govora*, Rad JAZU, knj. 121, Zagreb, 1895, 186—209.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

ГРАНИЦЕ ТЕРИТОРИЈЕ, СТАНОВНИШТВО И ДИЈАЛЕКТИ

1. Данашња Лика обухвата територију трију некадашњих жупа: Лике, Гацке и Крбаве. То је „predjel u jugozapadnom dijelu Hrvatske između Velebita (...) i Senjskog bila na zapadu, a Plješevice (...), Male Kapele (...) i Velike Kapele (...) na istoku. Sastoji se od visokih kraških ravnjaka i polja (500—700 m nadmorske visine), koji su poprečnim vapnenačkim grebenima odijeljeni u tri veća (Ličko, Gacko i Kravsko polje) i nekoliko manjih polja (Koreničko, Gračačko, Lapačko, Stajničko, Dabarsko polje i dr.)”¹ У литератури и на терену постоје, иначе, противурјечна схватања при одређивању прецизних граница ове области. За језичка испитивања, међутим, ове дилеме немају већи значај. Испитивањима чије резултате саопштавам у овом раду обухваћено је јекавско подручје данашњих пет општина (Д. Лапац, Госпић, Грачац, Т. Кореница и Оточац) које сачињавају тзв. Заједницу општина Госпић (скр. ЗОГ).

2. На простору данашњег ЗОГ-а (укупна површина 5.563 km²) живи нешто више од 90.000 становника, углавном српске и хрватске националности. Попис 1981. год. показао је овакво стање:²

Општина	Срби	Хрвати	Југославени	Остали	Свега
Д. Лапац	7.691	47	627	82	8.447
Госпић	9.283	18.525	2.842	613	31.263
Грачац	8.578	2.150	985	150	11.863
Оточац	7.896	16.739	1.550	317	26.502
Т. Кореница	8.481	2.311	1.274	195	12.261
З О Г	41.929	39.772	7.278	1.350	90.336

¹ V. Balenović, *Lika*, Enciklopedija Jugoslavije knj. 5, Zagreb, 1962, 528.

² Према подацима које пружа: *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981 (stanovništvo po općinama i zajednicama općina - dokumentacija 501)*, Zagreb, 1982.

3. Ради бољег разумијевања наведених бројчаних показатеља треба напоменути да и бројну skupину Југословена сачињавају у основи припадници српске и хрватске националности који су се тако изјаснили, те да припадника ова два народа има и у категорији „остали” пошто се одређен (истина невелик) број становника изјаснио у смислу регионалне припадности или је избегао било какво национално изјашњавање.

Изношење ових показатеља који упућују на националну структуру становника овога краја потребно је због тога што су и данас национална и конфесионална припадност, у главнини случајева, повезане с одговарајућом дијалекатском припадношћу — бар кад је у питању однос јекавског говора према другим дијалектима на овом терену. Јекавски, наиме, говори цјелокупно српско становништво и само мањи дио јекавизираних Хрвата, углавном они који у мањим skupинама живе у претежно српским насељима или, пак, они чије су насебине истурене дубоко унутар компактног јекавског појаса (што није увијек обавезно). У урбаним средиштима, гдје је већа концентрација школованог свијета, већи је и постотак јекавизираниог становништва, или бар оних који се труде да говоре јекавски, а преовлађивање јекавштине на цијелом подручју нарочито је уочљиво у говору младе генерације, што је нормална последица утицаја школе, средстава информисања и других посредника преко којих се књижевни језик устаљује као свакодневни и општекомунитативни језик у овом крају. Само, кад су у питању овакви начини ширења јекавског говора, без специјалних испитивања тешко је оцијенити колико се у таквим случајевима стварно ради о преовлађивању јекавштине у говору појединих категорија нејекавског становништва, а колико о ономе што бисмо могли назвати језичком двострукошћу, при чему се јекавски говор јавља као средство званичног општења, а материјни дијалекат остаје у домену језика за породично, пријатељско и незванично комуницирање. Ово подједнако важи било да је у питању говор појединих категорија сеоског или, пак, градског становништва, пошто у Лици готово и нема таквих средишта чији би градски тип говора знатније одударао од говора своје сеоске околине. Због тога посебно и не исказујем бројчане односе сеоског и градског становништва јер се они, за разлику од прилика у неким другим крајевима, показују овдје као мање-више дијалектолошки ирелевантни.

4. Већи дио хрватског становништва у Лици говори штакавским икавским дијалектом, а у сјеверозападном крају (околина Оточца и Бриња) бројна је и skupина Хрвата чакаваца. У једној мањој подвезобитској оази на сјеверозападу Лике сусреће се и прелазни тип говора којим у неколико насеља говоре потомци неких ранијих досељеника из Горског котара и Крањске, чије су првобитне основе нејасне, а уплив штокавштине у њему данас знатан. То значи да се данас, ако овим дијалектима прибројимо јекавски говор и ако занемаримо чињеницу да се у уским међудијалекатским зонама стрпљивим испитивањима вјероватно могу наћи потврде и за неке друге прелазне комбинације, може говорити о присуству четири дијалекатска система на личком говорном подручју.

5. О распрострањености појединих дијалекатских типова и неким општитим одликама њиховим опширније сам писао у расправи о рефлексима јата у овим говорима,³ а размеђе њихове видљиве су и из карте коју уз рад прилажем (в. карту 1). У вези с овом картом напомињем да треба имати у виду да је она рађена првенствено из јекавске перспективе, што значи да би минуциознија истраживања других дијалеката на личком подручју (они су још увијек релативно слабо испитани) могла понегдје кориговати њихове међусобне граничне линије. Сигурно је, међутим, да ће такве корекције, ако их и буде, бити незнатне осим, можда, ако се у картографском приказу занемари конфигурација личког земљишта, или, пак, ако ова испитивања дочекају вријеме кад ће нивелација дијалекатских разлика бити изразитија, а, могуће је, и структура становништва дружичја. Потенцијална опасност која прати занемаривање првог момента произилази, наиме, из чињенице да у овом горовитом крају међу појединим скупинама насеља постоје често широки појасеви ненастањеног простора због чега је у микрокартама објективно тешко прецизно означити подручја распрострањања појединих дијалекатских идиома, а да ни друга напомена није неоправдана, довољно је само поменути досадашње слабо интересовање наше научне дијалектологије за систематскије испитивање говора ове области, те чињенице да су и овдје, као и у другим крајевима, процеси дијалекатских интерференција и уједначавања данас изразитији него раније, а процеси депопулације константна појава с далекосежним и данас већ забрињавајућим крајњим резултатима. Ово последње илуструјем подацима о кретањима укупног броја становника ове области које пружају поједини пописи становништва вршени у раздобљу од 1900. г. до данас:⁴

Годи- на	Данашња општинска подручја					Лика
	Д. Лапац	Госпић	Грачац	Оточац	Т. Кореница	
1900.	18.737	58.711	27.460	51.540	37.012	193.460
1910.	19.151	56.354	26.587	51.595	34.059	188.146
1921.	18.891	54.671	27.212	50.372	33.072	184.218
1931.	18.838	53.913	27.715	48.610	30.939	180.015
1948.	11.751	42.060	18.857	40.906	18.139	131.713
1953.	11.573	40.531	18.614	37.889	18.044	126.651
1961.	10.727	40.173	17.586	33.479	17.266	119.231
1971.	9.641	37.365	14.907	30.331	14.633	106.877
1981.	8.447	31.263	11.863	26.502	12.261	90.336

³ В. Драгичевић, Јат, 158—160, 193—197, 211—212. и 215—216.

⁴ Подаци за пописе 1900—1961. узети су из рада В. Кесића, Г. Луковића и В. Стипетића „Кретање становништва и животног догађаја у Лици од 1857. до 1971. године”, Лика у прошлости и садашњости, збор. 5, Историски архив у Карловцу, Карловач, 1973, 498.

6. Данашње дијалекатско шаренило на релативно малом личком простору непосредна је последица познатих миграција које је проузроковала турска најезда. Велики помаци појединих етничких скупина, изазвани првобитно турским освајањима и учвршћивањем турске власти у овим крајевима а касније и одласком Турака са овог подручја, условили су да се „u dvjesta godina” оvdје „stanovništvo tri puta mijenjalo”⁶. Крајњи је резултат био измијењена етничка структура становништва ове области, а самим тим и чињеница да је некад, како се вјерује, једнообразно говорно подручје постало терен на коме се преплиће, напоредо живи и међусобно укршта више нарјечја и дијалеката. Стариначки чакавски говор одржао се само у појединим предјелима сјеверозападне Лике, гдје се, у општем узмаку пред Турцима, задржао дио старосједилачког хрватског живља и гдје се приликом поновног насељавања Лике након протјеривања Турака (1689) населило подоста чакавских досељеника из сусједних крајева.⁶ Православни досељеници раширили су у овој области свој источнохерцеговачки јекавски говор, а буњевачки миграциони скупови млађи икавски. Дијалекатском шаренилу допринијели су и: (1) говор покрштених муслиманских досељеника који су (мањим дијелом) оvdје остали и након повлачења Турака а који је морао бити икавскошћакавски, те (2) говори оних горанских миграционих скупина чија основа није била чакавска или, боље речено, није била чиста чакавска.

Заједнички живот последије смиривања миграционих процеса учинио је да се поједине дијалекатске разлике нивелишу, при чему се, како то обично бива, говор мањих скупина прилагођавао узусу већине.⁷ У томе су два новоштокавска говора (источнохерцеговачки јекавски и буњевачки штакавски икавски) били у предности пошто је и досељеника који су говорили овим дијалектима било највише. Њихова бројност је резултирала насељавањем у компактним зонама, што је погодновало не само очувању властитих дијалекатских особина, већ и могућностима за асимилацију мањих скупина досељеника друкчије дијалекатске припадности. Говори горанских досељеника, с друге стране, како због тога што су Горани били малобројнији, тако и због тога што су им насеља била некомпактнија, најчешће су подлијегали језичкој асимилацији.⁸ Географска блискост одређивала је у великој мјери смјерове језичких адаптација појединих скупина, али су на ово утицали и други моменти: већа сродност појединих говора, а и конфесионална припадност. Због тога су се говори појединих горанских скупина и муслиманских покрштеника чешће адаптирали буњевачком говору, или се бар на први поглед стиче такав утисак с обзиром на то да се у једном површном приступу највећа пажња посвећује главним дискриминатама које дијеле ове говоре, а то су, прије свега, различите замјене некадашњег вокала *ђ*. Систематскије истраживање других дијалеката на овом терену, понајприје штакавско-

⁶ Павичић, Сеобе, 5.

⁷ Павичић, Сеобе, 171–185.

⁸ „Бројчани однос етничких компоненти” је нпр. и „у босанским приликама (...) одлучујући фактор од којег зависи у ком ће правцу бити усмерен ток језичке адаптације” (Ћорџић, Пример адапт., 99).

⁹ В. Павичић, Сеобе, 292.

-икавских говора, омогућиће да се о домашацима ових уједначавања и смјеровима адаптирања у појединим ареалима личког говорног простора изведу поузданији и документованији судови.

7. Наша наука је, иначе, посвећивала дужну пажњу проучавању великих миграционих помака становништва које је проузроковала провала Турака. Међу бројним историјским, етнографским и другим радовима који захватају ову проблематику много је и оних који освјетљавају миграционе токове јекавског живља у наше западније крајеве.⁹ Сазнања која пружају поменути радови драгоцјена су помоћ проучаваоцима ових говора, али их она, ипак, не ослобађају у потпуности бројних недоумица које се јављају кад је ријеч о првобитном поријеклу данашњих јекавских скупова у западнијим крајевима наше језичке територије. Мањкавости и празнине у досадашњим сазнањима о поријеклу личких јекаваца нису мање од оних на које су већ упутили поједини истраживачи сусједних јекавских говора.¹⁰

Истина, у сложенем комплексу мање или више поузданих података које нуди досадашњи мозаик спознаја о сеобама јекавских скупова у личке крајеве најмање су спорне оне спознаје које упућују на шире просторе изворишних области из којих је потекла главнина миграционих скупова који су у личким крајевима раширили јекавски говор (јекавске области Херцеговине), спознаје које упућују на њихову конфесионалну и националну припадност (православци, Срби), сусједне области преко којих су ишли токови миграционих струја (западна Босна и сјеверна Далмација), као и доба у којем је извршено насељавање личког терена (XVI и XVII вијек). Данашњи лички јекавци су, вјерује се, потомци оних православних исељеничких скупова које су у вријеме ширења турских освајања у нашим западнијим крајевима издашно давале херцеговачке области и које су Турци претходно превели на сусједна западнобосанска и сјевернодалматинска подручја, откуда су их, од половине XVI вијека (в. Павичић, Сеобе, 131. и Ердѣљановић, Буњевци, 357), у већем броју и упоредо с јаким скупинама муслиманског живља почели систематски настањивати у новоосвојене личке предјеле. Старосједлачко становништво, за које се сматра да је било чакавско, напустило је, склањајући се испред турских пустошења, највећи дио личке територије током прве половине XVI вијека (в. Павичић, Сеобе, 124). Појава православног јекавског живља на овом подручју могла је услједити и раније (крај XV вијека), ако се узму у обзир први „мартолошко-четарски“ упади Турака на овај терен, и ако се већ зна да је споменуто становништво било тада дијелом укључено у ове јединице, чији су упади представљали претходницу турских освајачких напада. У пограничним предјелима према Босни може се претпоставити и масовније присуство овог становништва чим су се већ у првој половини XVI вијека, како наводи Поповић, могли јавити бројни „prebjezi ili uskoci (. . .) iz okolicе Srba“ (Поповић,

⁹ Исп. нпр. попис важније литературе у Јату; Драгичевић, Јат, 157 (у напмени под текстом).

¹⁰ Дешић, ЗИГ, 25–26, Петровић, Змијање, 8–13. и ГБК, 7–16, те Бјелановић, Буковица, 18–21.

Жумберак, I). Иначе, насељавање личких крајева скупинама православног становништва вршено је у више наврата и трајало је готово за цијело вријеме турског господства у Лици.¹¹ У прво вријеме зато што ни турска власт у појединим личким предјелима није била једнако учвршћена, убрзо и стога што је почесто требало замјењивати многобројне пребјеге који су одлазили на сусједна крајишка (аустријска) земљишта, као и оне далматинске крајеве који су били под влашћу Венеције. Од тих пребјеге из личких области које су биле под влашћу Турака формираће се, поред осталих, и јака колонија српских досељеника у сјеверозападном дијелу Лике (Гацка долина и брињско подручје) који никад није ни потпао под турску власт. Ова ће колонија, заједно с јаком струјом српског живља која је у „великој сеоби око 1700.” дошла „у Liku od Knina i Bukovice” (Павичић, Сеобе, 291) дати бројне насељенике другим личким крајевима у периоду након 1689. када је „крајишка војска, у suradnji s ustanicima” ослободила „за svega mjesec dana čitavu Liku i Krbavu” (*Historija naroda Jugoslavije*, II, 1001), односно од 1699. када је миром у С. Карловцима највећи дио тих крајева припојен аустријској царевини и настањен претежно новим становништвом с распоредом различитих етничких скупина у појединим микрорегионима какав је мање-више и данас. Овај период с краја XVII и почетка XVIII вијека значајан је како по томе што је означио почетак преусмјеравања главног правца миграционих токова јекавског живља у овим крајевима, тако и због тога што се може узети и као почетак смиривања масовнијих миграционих кретања на личком тлу. Сељакања на релацији зап. Босна—Лика—сјев. Далмација, као и обрнутом смјеру остаће, истина, још задуго константна појава, али то су помаци становништва мањих размјера. Покрет становништва релативно већег обима на личком тлу везан је још само за период послје свиштовског мира (1791) када је и посљедњи дио личког подручја (узак појас земљишта с лијеве стране Уне од Срба до Ваганца) ослобођен и дјелимично настањен новим становништвом — углавном из раније ослобођених личких крајева. Од тога времена Лика која је дотад, стицајем околности, кроз неколико стољећа била важно имиграционо-емиграционо „чвориште”, постаје претежно емиграционо подручје које ће у наредним стољећима давати бројне иселенике многим крајевима, у првом реду оним сусједним (западна Босна и Кордун), али и другим, географски знатно удаљенијим предјелима (Славонија, Барања, Сријем и др.).¹²

¹¹ Осим из крајева у непосредном сусједству (зап. Босна и сјев. Далмација) поједине јекавске скупине довођене су кадшто и из дубље унутрашњости Босне. Документи су нпр. забиљежили да је у љето 1658. у околину Оточа избјегла велика скупина Срба Усорчана које су Турци претходно довели из области доњег тока ријеке Босне и настанили на Кореничком пољу. Исп. о томе Наранчић, Дољани, 109, а в. и Павичић, Сеобе, 149.

¹² О томе доста података даје Павичић (Сеобе, 262—275). За бројна иселавања Личана у сусједне западnobосанске крајеве исп. и радове М. Карановића (*Поуње у Босанској Крајини*, СЕЗБ XXXV, Насеља 20, 281—655; *Саничка Жуја у Босанској Крајини*, СЕЗБ XLVI, Насеља 26, 245—305) и П. Рађеновића (*Села ђарохије Крњеуше у Босни (код Пејровца)*, СЕЗБ, XXV, Насеља 13, 157—189; *Бјелајско Поље и Бравско*, СЕЗБ XXXV, Насеља 20, 125—276; *Унац*, СЕЗБ LVI, Насеља 30, 445—640).

8. У вези с изложеним чињеницама које омогућавају да се стекну глобалне представе о појави јекавског становништва на личком подручју мало је, међутим, сигурних података на основу којих би се могла прецизније фиксирати изворишта појединих миграционих скупова унутар широког простора јекавских области у Херцеговини, као и пратити њихове правце кретања и станишта прије доласка у предјеле из којих су преведени на лички терен. Нејасан је укупни удео, као и правци кретања оних исељеничких скупова које је вихор миграционих помака покренуо са црногорског тла и које су различитим путевима приспијевале у личке крајеве, па и даље (до Истре нпр.). Такође, и евентуални удео исељеника из других крајева који су се на различитим стаништима могли прикључити исељеничкој херцеговачкој матици. Недостатак ових података, ако и није сметња за оријентациону идентификацију момената које смо претходно издвојили, при конкретном опису одређеног дијалекатског система поставља се као озбиљан проблем. Без њих је немогуће узети у разматрање све потенцијалне чиниоце који су утицали (или су бар могли утицати) на формирање и консолидацију говорног стања одређеног дијалекатског идиома.

Усмена предаја којој се, у недостатку поузданијих извора, морамо обратити мало нам у овдашњим приликама у томе помаже. Поставши у једном времену уточиште многобројних и различитих миграционих струја чији су припадници, међусобно изукрштани и згуснути на уском простору, стољећима били присиљени да мачем, крвљу и честим мијењањем станишта спасавају голу егзистенцију, Лика није била погодан терен за његовање усмених предања чији коријени сежу у дубоку старину. Отуда и предања о поријеклу, у најбољем случају, спомињу само посљедња станишта појединих породица непосредно послје смиривања миграционих помака, а најчешће чак ни то. Понеке „старине“, као што су нпр. предања о поријеклу „од Пећи“ и сеоби под руководством „патријара Чарнојевића“ које сам слушао у Зрмањи и Липовом Пољу, биће да су некритичка преношења књишких сазнања и зато им је изворна вриједност мала. Љ. Наранчић наводи, међутим, да се у Дољанима чува усмена предаја о поријеклу тамошњих Наранчића „из Македоније, са Овчег поља“, а Вукмановића „из Црне Горе“ и напомиње да би, можда, „требало веровати предању“ (Наранчић, Дољани, 109). Предања о црногорском поријеклу биљежио сам и ја, и то у различитим насељима: Петрову Селу нпр., Мазину (Ковачевићи), Брувну (Кривошије), Средњој Гори (Басте) и другдје, а, исто тако, вјерујем да у њима има зрнаца истине. Само, због одсуства прецизније фиксираних исходишта, ова предања својом магловитом неодређеношћу мало доприносе отклањању наведених нејасноћа. Осим тога, таква каква јесу, нужно су оптерећена бременим сумње због реалних претпоставки да и њихови зачеци могу бити посљедица нејасних представа о херцеговачко-црногорским размеђама.

На посебан начин побуђује пажњу предање које сам забиљежио код ширококулских Хрвата Никшића и Орешковића, а које чува традицију о поријеклу њихових предака из околине Никшића (Никшићи), односно Херцеговине (Орешковићи). Без обзира на то што његова стварна под-

лога може бити врло сумњива,¹³ оно је интересно ако се доведе у везу са чињеницом да је јекавизација ширококулских икаваца глатко извршена,¹⁴ иако се ово насеље готово наслања на компактну икавску зону гдје се и данас икавица доста добро држи. Такви процеси, међутим, били су понекад мање резултативни и кад су у питању бројно слабији икавски скупови дубоко унутар јекавске територије.

Ван поменутих, других предања готово и нема, а у таквим приликама аутору овога рада није преостало ништа друго него да, како лијепорече Бјелановић, „jezikom, tim svojevrsnim spomenikom svakog naroda”, покуша доказати „ono što o izvorima i tokovima migracionih kretanja” ни „повијесни документи”, ни усмена предања „nisu mogli izdašnije potvrditi”,¹⁵ те да суду времена и нових спознаја остави у наслијеђе да процијене колико је за такав поступак било оправдања и колико је он био успјешан и плоносан.

ДОСАДАШЊИ РАДОВИ О ЛИЧКИМ ГОВОРИМА И ПОДАЦИ О ИСПИТИВАЊУ

9. Ако се изузму малобројни подаци разасути по радовима општијег карактера и радовима друге намјене, остаје да је специјално о овим говорима писано мало. Говори личких чакаваца, ипак, могу ићи у ред оних говора о којима постоје поузданији подаци. Поред низа информација о овим говорима које налазимо разасуте у радовима различитог карактера и намјене, о овим говорима су објављене и двије засебне радње које о њима дају исцрпније податке у колико-толико заокруженој форми. То су: рад проф. Ивића *O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca)*, скр. Оточац у лит., те Финкина и Павешинева расправа *Rad na proučavanju čakavskih govora u Brinji i okolici* (скр. Брине у лит.).

Икавски говори нису досад цјеловитије приказивани, а нешто више података о њима дају у својим радовима М. Јапунчић (*Osobine bunjevačkoga govora u Lici*, скр. Буњ. у лит.), М. Лончарић (*Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim atlasom*, в. скр. Трновац у лит.) и аутор ових редова.¹⁶ Један општији осврт, попраћен краћим изворним текстом, на говор једне уже зоне коју захватају ови говори дао је и проф. Пецо у свом *Pregledu srpskohrvatskih dijalekata* (скр. ПСД у лит., стр. 106—107. и 109). Других радова, готово и нема.

Најслабије је проучен прелазни „крањски” дијалекатски тип који захтијева и своју најелементарнију идентификацију. Неколико података о овом говору дао је С. Георгијевић,¹⁷ а исп. и нешто информација о њему код мене у Јату (стр. 215—218).

¹³ Исп. „U tom naseljavanju Široke Kule sudjelovali su i Hrvati i nekoliko porodica. Bili su to Nikšići i Oriškovići iz starinačkoga otočkoga naselja” (Павичић, Сеобе, 189), а в. и податке које наводи Ердџеновић (Буњевци, 144).

¹⁴ В. Георгијевић, Јат ЛП, 135. и Драгичевић, Јат, 160—161.

¹⁵ Бјелановић, Буковица, 21.

¹⁶ В. Јат, 195—210, Ловинац и збирку одабраних дијалектолошких текстова у ЗФЛ, књ. XXVI/1 (Нови Сад, 1983), 179—188.

¹⁷ Георгијевић, Јат ЛП 139—140.

Што се тиче јекавских говора, први је — специјално о њима — писао Б. Ластавица. У свом раду *Korenički govor* (скр. Кореница у лит.) описао је основне фонетске и морфолошке особине говора кореничких јекаваца и дао нешто лексичког материјала. Иако непретенциозно писан, невелик по обиму и није без одређених недостатака, овај рад је деценијама представљао најинформативнији и најпотпунији приказ говора личких јекаваца.

Половином овога вијека у чланку *Jaii (ē) u ioworu Lичкој Поља* (скр. Јат ЛП у лит.) С. Георгијевић је објавио резултате својих испитивања вршених у четвртој деценији овога столећа. Мада је испитивањима обухваћен широк простор, те саопштено доста поузданог материјала, као и више луцидних запажања, објективно гледано, због необичног начина на који је грађа у њему изложена, информативна вриједност рада није велика. Дапаче, рад је знао изазвати противурјечне, па дијелом и нетачне закључке о овим говорима у неким радовима општијег карактера који су се ослањали на Георгијевићева истраживања.¹⁸

Касније, све до почетка осме деценије овога вијека говор личких јекаваца није привлачио посебну пажњу наше научне дијалектологије. Тек у новије вријеме неколицина млађих истраживача објавила је неколико значајних саопштења као резултате проучавања ових говора: Д. Павлица прво рад *Акцентајски систем у iowору села Пољица у Лици* (в. скр. Пољице), а потом и своју магистарску тезу *О iowору околине Удбине* (скр. Удбина), те Љ. Наранчић расправу *Фонетске и морфолошке особине iowора села Дољана у Лици* (скр. Дољани). Скроман прилог бољем познавању ових говора дао је у неколико наврата и аутор овога рада.¹⁹

Сви ови радови су допринијели да научне представе о говору личких јекаваца постану поузданије и потпуније. Нису, међутим, у могућности да отклоне празнину коју изазива недостатак радова који би студиозније захватили типске одлике ових говора у њиховој цијелости. Намјера ми је да овим радом ту празнину начнем.

10. У овом раду исцрпије се приказују фонетске и морфолошке карактеристике, као и најважније синтаксичке особине говора личких јекаваца. Материјал за рад прикупио сам приликом дијалектолошких истраживања која сам повремено вршио у низу личких јекавских насеља у раздобљу од 1977. до 1982. г. Главнину података забиљежио сам у овим мјестима:

¹⁸ Исп. Драгичевић, Јат, 186—187.

¹⁹ Два релативно опширнија прилога наведена су у списку литературе (скр. Ист. Лика и Јат), а в. и: ЗФЛ XXIII/1 (Нови Сад, 1980), 207—208, ЗФЛ XXV/1 (Нови Сад, 1982), 174—176, те Zbornik Pedagoškog fak. u Rijeci, br. 6 (Rijeka, 1984), 173—182.

Оѣиѣина Д. Лаѣац:

Бѣглуци (у даљем тексту скр. Бе), Бѣровача/ Бѣровача (Би), Брѣзовац (Бр), Гѣјине (Га), Кѣстеновац (Ке), Мѣшљеновац (Ми) и Нѣтека (Не);

Оѣиѣина Грачац:

Брѣвно (Бру), Вѣлика Пѣпина (ВП), Гѣрња Пѣча (ГП), Зрмања Врѣло (ЗВ), Зрмања Кѣм (ЗК), Мѣзѣн (Ма) и Штѣкада (Шт);

Оѣиѣина Т. Кореница:

Бѣлопоље (Бј), Вѣсѣн (Ви), Крбава (Кр), Лѣчкѣ Пѣetroво Сѣло (ПС), Срѣдња Гѣра (СГ), Ћѣић Крѣвина (ЋК) и Фрѣашић (Фр);

Оѣиѣина Госѣић:

Врѣбац (Вр), Лѣпово Пѣље (ЛП), Мѣдак (Ме) и Шѣрока Кѣла (ШК);

Оѣиѣина Оѣочац:

Вѣдотѣч (Во), Зѣлужница (За), Лѣчане (Лу) и Турѣански (Ту).

Екстензивнија испитивања обавио сам у Бѣрлетама (Ба) и Пѣвловцу (Па), насељима у госпићкој општини, те селу Прѣкике (Пр) из општине Огочац. Нешто података доносим и из: Брѣтињѣ Дѣбросела и Дѣбашницѣ / Дѣбѣшницѣ (општ. Д. Лапац, скр. Бро, Дс, Да), Бѣунића, Врѣла и Пѣлѣвичкѣг Лѣсѣѣвца (општ. Т. Кореница, скр. Бу, Вре и Пљ), Вѣчипѣља (општ. Грачац, скр. Ву). Врѣховѣна, Дѣљѣна, Дѣњѣг Бѣбина Пѣтока и Пѣтринић Пѣља (општ. Огочац, скр. Врх, До, БП и ПП), те Млѣквѣ и Мо-гѣрића (општ. Госпић, скр. Мл и Мо). Додају ли се овоме и посѣте неким мѣстима које ван идентификације мѣсног говора нису имале други циљ, број посѣћених мѣста прѣлази бројку 50.

Све су то села насељена искључиво српским живљем, или бар села у којима је број Хрвата незнатан. Уз то, њихов се говор поодавно адаптирао говору бројчано надмоћне јекавске околине. Поменуто је већ да је тако и у Широкој Кули, гдје је, иначе, католичка скупна бројна. Дијалекатске разлике у говору становника различитих конфесионалних припадности чувају се једино у Лучанима (православци-јекавци : католици-чакавци) и Барлетама (православци-јекавци : католици-икавци), па је у овим насељима материјал узиман само од православца.

11. Највећи дио података ексерциран је из магнетофонских снимака спонтаног говора пробраних информатора, као и дијалектолошких прибиљежака које сам, напореда са снимањем, правим. Подаци су провјеравани више пута у говору различитих особа, а провјере сам вршио и путем писмених анкета преко наставника у мјесним школама. Занемарљив је број потврда које су прикупљене другачијим начинима (директна питања, попуњавања упитника и сл.), а које сам, у недостатку података из спонтаног говора, морао унијети у рад. Мањи број података дат је и према мом језичком осјећању и присјећању, пошто је говор личких јекаваца истовремено и мој материњи говор.²⁰ Због свега тога се изнесени материјал може сматрати поузданим.

12. Сам рад, иначе, представља скраћену верзију докторске тезе коју сам одбранио на Филолошком факултету у Београду 10. јануара 1985. г. пред комисијом у саставу: академик проф. др Асим Пецо, проф. др Славко Вукомановић и проф. др Милорад Дешић. Знатније су скраћени, прије свега — како то и данашње прилике налажу — многи одјељци у којима су давана шира образложења појединих дијалекатских феномена, као и бројне упуте на одговарајућу литературу. Исто тако, у цијелости су, овом приликом, изостављени они дијелови текста у којима су излагане важније особине акценатског система наведеног говора, као и одјељци који су садржавали приличну количину ономастичких података. Ово због тога што намјеравам дати потпуније приказе споменутих нивоа језичке структуре говора личких јекаваца у засебним радњама.

13. Дужан сам, најпослије, споменути оvdје и оне који су ми у различитим етапама израде рада пружали несегичну помоћ. У првом реду то су многобројни информатори из различитих дијелова Лике који су, уз своју познату гостољубивост, показали и бескрајно стрпљење проводећи сате и дане са мном у разговору, а затим и многобројни просвјетни радници из различитих дијелова Лике без чије би помоћи моја трагања за правим информаторима потрајала далеко дуже, а контакти са многима од њих били практично неостварљиви. Ту су и чланови колектива Педагошког факултета у Ријеци, РЈ у Госпићу: Јосиповић Стипо, проф., мр Иван Шутуја, др Мања Ковачевић, мр Ђуро Узелац, мр Никола Узелац, мр Иван Адамовић, Голац Стипе, проф., Заставниковић Саво, проф., Бенковић Андрија, проф., Дошен Нада, тајница, и Буљ Сока, библиоте-

²⁰ Аутор овога рада рођен је у Бировачи, општ. Д. Лапац.

кар, који су ми различитим олакшицама на послу и низом корисних информација помогли да прикупљени материјал средим и израду тезе приведем крају.

Члановима комисије дугујем искрену захвалност због драгоцјених сугестија које су ми помогле да поправим и допуним текст приликом његовог припремања за штампање. Не мању захвалност, из истих разлога, дугујем и академику проф. др Павлу Ивићу.

Свима њима, као и многима које овдје нисам ни споменуо, остао сам вишеструки дужник.

П р в и д и о

ФОНЕТИКА

НАПОМЕНЕ О ФОНОЛОШКОМ СИСТЕМУ

14. Схематски приказ фонолошког инвентара говора личких јескаваца даје овакву слику:

Вокали:	и	у			
	е	о + р			
	а				
Сонанти:	в	ј			
	м	н	њ		
	л	љ	р		
Консонанти:	к	п	т	ћ	ч
	г	б	д	ђ	џ
	(х)	(ф)		(с)	ш
				(з)	ж

У односу на фонолошки систем књижевног језика овај се систем одликује присуством фонеме *s* у неколико изолованих посуђеница, готово потпуним непознавањем фонеме *x* и још увијек несигурним положајем фонеме *џ*, иако је процес њеног враћања у фонолошки инвентар ових говора — у поређењу са сличним процесима који условљавају и повратак фонеме *x* — знатније одмакао.

У односу на прилике „у великој већини јескавских говора”,²¹ карактерише га маригиналан број случајева у којима се — недоследно, уосталом — појављују нови констриктиви *с* и *з*. Тиме су и у најкрупнијем плану испољени резултати дјеловања основних тенденција чији је утицај на формирање фонолошког система ових говора више него очигледан:

²¹ П. Ивић, Правци развоја, 163.

Овдје спадају и примјери с извршеним јотовањем сонаната *л* и *н*:
лѣви рѣцѣ Ту, *лѣи* ЛП, *лѣио* Ту, *снѣк* Га, *снѣи* Лу.

в) *ѭ > ѡѣ*:

лѡѣи ЛП, *лѡѣио* Ма Ту, *сѡѣно* СГ, *сѡѣи* Лу, *шѡѣло* Га.

2) Потврде за замјене дугог *ѭ* под узлазним акцентима:

а) *ѭ > јѣ*:

вјѣнац ЛП, за *врјѣме* ЗК, *дјѣише* Га ЗК Лу Ту, *одјѣла* Ту, *одјѣло* Ту, *одјѣлом* Га, *ијѣвац* Га ЗВ Лу Ту, *од ијѣвца* Лу, *рјѣчима* Лу, *ио свјѣиу* ЗВ, *ијѣици* ЛП;

иа се бјѣлѣ ЗВ, *бјѣли* ЛП, *дјѣлици* Ту, *измјѣшати* ЛП, *исцјѣди* ЛП, *мјѣшѣ* СГ, *освјѣстици*о Ма, *иомјѣшѣ* СГ, *иришовјѣдѣ* Ма, *иомјѣно* Лу, *сасјѣкѣ* СГ, *свјѣтили* Ма, *сјѣцѣ* = одсијецао Га;

дјѣлом ЗВ;

Примјери с извршеним јотовањем:

иѣишо Га ЗВ ЗК Лу Ту, *иѣздо* Ма СГ Ту, *кѣишѣ* Га Лу, *кѣишѣма* Га, *мѣко* Ту, *иѣмци* Ту, *иѣсак* = пијесак ЗВ ЗК;

*излѣци*о Ту, *лѣвала* ЛП, *лѣвали* ЛП, *иѣсам* Га ЗВ ЗК ЛП Лу Ма СГ Ту, *иѣси* ЛП, *иѣсмо* Ма Ту, *иѣсом* Га ЗВ ЗК Ма СГ Ту, *иѣсу* Га ЗВ ЛП Ма СГ Ту.

б) *ѭ > ијѣ*:

у *вијѣку* СГ, *вријѣме* ЗК Ма, *дѡѣ дијѣла* Ма, *дијѣише* Га Ма, *од лијѣка* ЗК, *сријѣда* Ма, *иријѣиѣ*а Ту;

бијѣле ЗК, *бијѣло* ЗВ, *вријѣдан* Ту, *лијѣио* Ма, *ријѣишке* ЛП, *ишѣсно* Ма;

вријѣици Га СГ, *нијѣсам* Ма СГ, *нијѣсом* ЗК Ма Ту, *нијѣсу* ЗК ЛП Ма СГ Ту, *свијѣтили* Ма, *сијѣкѣ* ЗК, *снабдијѣвала* ЗК.

Имам у материјалу и: *усијѣчѣи* СГ Ту, поред: *усијѣче* Ма Ту, *усијѣчѣи* Ту.

в) *ѭ > ѡѣ*:

врѡѣме ЗК Ма Ту, *мѡѣко* Лу, *мѡѣком* Лу, *ириѡѣкѣи* Ма, *риѡѣка* ЗК, *риѡѣи* Ма;

лѡѣио Ма;

врѡѣици ЛП, *иѡѣсам* Ту, *иѡѣсом* ЗК Ма Ту, *иѡѣси* ЛП, *ириѡѣици*о Ма.

3) Потврде за рефлексе дугог неакцентованог *ѭ*:

а) *ѭ > јѣ (је)*:

ириѡѣици ЗВ Ма СГ, *ириѡѣици* Ту;

измјѣни ЗК, *нѣ мјѣиѣ* Лу, *нѣ мјѣиѣм* ЛП, *идмјѣиѣј* СГ, *ириѡѣици* ЗВ, *сасјѣиѣмо* ЛП, *усијѣѣѣ* ЗК ЛП Ма СГ Ту, *ицијѣнѣ* Ма, *ицијѣни* ЗВ;

вдвје СГ Ту, *вдје* Га ЗВ ЛП Ма СГ Ту, *вдјек* Ма Ту, *најријети* ЗК Ма, *идиријек* Ту, *ујвје* ЗК Лу, *ујвјек* Га Лу СГ.

Примјери с извршеним јотовањем:

ддњети ЗВ, *ддњети* Ту, *надлѣћу* Га, *ддњели* Ма СГ, *ддњело* Ма, *ддњети* ЗК, *иддњела* Ту, *иддњети* ЗК, *идњети* Ма, *ирѣњели* ЗВ, *рѣзњела* Ту, *сдњети* Га Ту;

идсље Га ЗВ ЗК Ма Ту.

Кратко је од дугог неакцентованог *Ѣ* забиљежио сам у:

вдвје СГ Ту, *вдје* Ма СГ Ту, *идсље* Ма Ту.

б) *Ѣ* > *ије* (*ије*):

изумријети Ма, *на двје* ЛП, *најјослије* Ма, *најрије* Га ЗК Ма СГ, *дбавије* Лу Ту, *ддњели* Ма, *ид двје* Ма, *идслије* Ма;

здиријети Ма, *умријети* ЗВ СГ, *исријек* ЗК, *ддњело* Ма.

17. Изнесени материјал, видимо, упућује на стање које се, готово ни за длаку, не разликује од оног што су га предпочиле раније саопштене потврде из других насеља.²³ Извјесну новину представљају једино форме: у *Лијетићу* СГ, *сијено* Лу СГ, *цијети* ЛП, *лијето* ЗВ ЛП, мада њихова спорадична појава у било ком јекавском насељу у Лици — како због општих прилика које утичу на развојне тенденције замјена дугог јат у овим говорима, тако и из стилистичких разлога — не би требала представљати изненађење. Што се раније нису нашле у мом материјалу, то је, вјероватно, случајност, а уједно и доказ колико су овакве замјене дугог *Ѣ* ријетке. Да је тако, свједочи и податак да сам и приликом накондних испитивања у насељима чији сам говор истраживао и раније забиљежио само неколико потврда за овакву замјену дугог *Ѣ*:

звјѣре Во, *лијѣто* Бе За, *сијѣно* Ви Ми.

Као и у осталим мјестима,²⁴ и у говору становништва ових насеља обична је појава то да се исти облици ријечи с различитим замјенама вокала *Ѣ* сусретну у говору једне особе.²⁵

18. Ранија запажања о учесталости једносложних и двосложних замјена дугог *Ѣ* у свакодневној говорној комуникацији овдје документујем одређеним статистичким показатељима презентираним у четири табеле. Подаци за табеле прикупљени су простим пребројавањем потврда из примјера везаног говора становника 31 насеља,²⁶ који су (прим-

²³ Драгичевић, Јат, 163–169.

²⁴ Нав. дјело, 165.

²⁵ На ову је појаву, полазећи од тога колико је „*slušaо južnjački govor iz usta prostoga naroda*”, поодавно скренуо пажњу и Маретић (в. Маретић, Граматика, 69).

²⁶ Из: Бе, Би, Бр, Га, Ке, Ми и Не (општ. Д. Лапац), Бј, Ви, Кр, ПС, СГ, ЂК, Фр (општ. Т. Кореница), Бру, ВП, ГП, ЗВ, ЗК, Ма, Шт (општ. Грачац), Ба, Вр, ЛП, Ме, ШК (општ. Госпић) и Во, За, Лу, Пр, Ту (општ. Оточац).

јери везаног говора) за овакву прилику одабрани једино по критеријуму спонтаности. Овакав избор корпуса резултирао је неједнаким укупним бројем потврда из појединих крајева и, што је већи недостатак, неједнаком разноврсношћу и фреквенцијом интересантних сегмената. У крајњој линији то значи да бројчани омјери дати у табелама и не показују, увијек, праву слику стања на терену.²⁷ Нисам, међутим, ни имао намјеру да коректном примјеном статистичког метода математички прецизно изразим сразмјеру јављања једносложних и двосложних рефлекса дугог *ѓ* у овим говорима, већ само да покажем како и најобичније пребројавање потврда из случајних узорака указује на то:

а) Да говор личких јекаваца на цијелом подручју и у свим позицијама зна за хетерогене рефлексе дугог *ѓ*,

б) Да је јављање двосложних замјена најчешће под силазним акцентима, рјеђе под узлазним, а најрјеђе у неакцентованим позицијама (изузимајући, дабогме, флексионе наставке), и

в) Да су, укупно узевши, двосложне замјене нешто рјеђе у говору јекаваца сјеверозападне Лике (оточко подручје), али не у оној мјери која би допуштала да се овим говорима да статус посебне зоне у оквиру говора личких јекаваца као цјелине.

Тако сам констатовао у споменутој радњи,²⁸ а то, уз све мањкавости и мјестимичне противурјечности, потврђују и подаци које наводим у табелама:²⁹

Табела а

Општина	Свега облика са <i>ѓ</i>	Рефлекси <i>ѓје/ѓјеѓ</i>		Рефлекси <i>јѓ/иѓ</i>	
		број	%	број	%
Д. Лапац	116	76/10	65,51/ 8,62	30	25,86
Грачац	109	79/ 9	72,47/ 8,25	21	19,26
Т. Кореница	118	82/14	69,49/11,86	22	18,64
Госпић	85	45/ 9	52,94/10,58	31	36,47
Оточац	74	27/ 8	36,48/10,81	39	52,70
СВЕГА	502	309/50	61,55/ 9,96	143	28,48

²⁷ Да тога има, видљиво је нпр. из табеле б гдје показатељи упућују на закључак да је укупни удио двосложних рефлекса под узлазним акцентима мањи у лапачком него у оточком крају, а стварна ситуација је заправо обрнута.

²⁸ Исп. Драгичевић, Јат, 163–169. и 191–192.

²⁹ Подаци у табелама не обухватају рефлексе *ѓ* у флексионим наставцима и спорадичне замјене типа *ије*. Раздвајање примјера са *ије* и *ијеѓ* није извршено због занемарљиво малог броја случајева с реализацијама *ије* < *ѓ* (табела б). Због укупног малог броја потврда дати су заједно и бројчани показатељи за секвенце *ије/ијеѓ* које воде поријекло од неакцентованог дугог *ѓ* (табела в).

Табела б

Општина	Свега облика са ђ	Рефлекси <u>џѐ/џѐ</u>		Рефлекси <u>јѐ/јѐ</u>	
		број	%	број	%
Д. Лапац	172	45	26,16	127	73,83
Грачац	150	56	37,33	94	62,66
Т. Кореница	188	78	41,48	110	58,51
Госпић	114	44	38,59	70	61,40
Оточац	76	23	30,26	53	69,73
СВЕГА	700	246	35,14	454	64,85

Табела в

Општина	Свега облика са ђ	Рефлекси <u>џѐ/џје</u>		Рефлекси <u>јѐ/је</u>	
		број	%	број	%
Д. Лапац	88	25	28,40	63	71,59
Грачац	78	21	26,92	57	73,07
Т. Кореница	55	8	14,54	47	85,45
Госпић	36	7	19,44	29	80,55
Оточац	35	2	5,71	33	94,28
СВЕГА	292	63	21,57	229	78,42

Табела г

Општина	Свега облика са ђ	Двосложни рефл.		Једнослож. рефл.	
		број	%	број	%
Д. Лапац	376	156	41,48	220	58,51
Грачац	337	165	48,96	172	51,03
Т. Кореница	361	182	50,41	179	49,58
Госпић	235	105	44,68	130	55,31
Оточац	185	60	32,43	125	67,56
СВЕГА	1494	668	44,71	826	55,28

19. У вези с рефлексима дугог *ѡ* и мојом ранијом расправом навешћу још само ове три опаске:

1) Податке о двосложним замјенама *ѡ* у флексионим наставцима дајем овдје у одговарајућим одјељцима Морфологије. Укупни број потврда је већи, али оне не пружају основу за мијењање већ саопштених закључака.³⁰

2) Моја, истина опрезна, претпоставка по којој „личким говорима најближе је, изгледа, стање рефлекса дугог *ѡ* у ијекавским говорима Горског котара” (Јат, 171), ипак је преурањена — бар у толикој мјери док наша научна дијалектологија не пружи о овим говорима потпуније податке. Знатно потпуније од оних које даје, иначе хвале вриједна, Финкина расправица о овим говорима.

3) И као треће — једно прецизирање. Опширније указујући на „конзервисане црте херцеговачког наслијеђа” као коријен хетерогености „постојећих замјена дугог *ѡ* у личким јекавским говорима” (Јат, 171—172), ја сам имао на уму приоритет у редоследу одређених језичких појава који се често пренебрегава при покушајима њихова тумачења. Далеко сам, међутим (и тад, и сад) од схватања која у маргиналне оквири желе свести удно разних других фактора, чији је утицај на формирање и консолидацију данашњег стања у овим (и не само овим) говорима више него очигледан.

20. На секвенцу је као најчешћи рефлекс кратког *ѡ* упутила је обимна грађа изложена у Јату (стр. 173—174). Међу бројним потврдама дате су и оне које упућују на уравнато: *вјѡра, мјѡра, њѡсма, њѡме, њѡскѡба* и сл., односно на обичност на највећем дијелу простора форми типа: *дјѡд, дјѡѡр, дјѡца* итд. За ово в. и одговарајући материјал који се наводи у појединим одјељцима поглавља *Домашаји јошовања* (т. 151. и даље).

Посебне напомене:

1) Лексема *чѡвѡк* најчешће се чује у гласовном лику *чѡѡк*, с тим што је разнолика акценатска остварења могуће чути и у говору једне те исте особе. Исп.:

чѡѡк Бе Би Бј ВП Ви Вр БП ЗВ Ке Ми Не Па ПС Фр;

чѡѡк Ба Бј За ЗК Ме, *чѡѡка* ЂК;

чѡѡк Бе Бј ВП Вр Ма Ми ПС СГ Фр, *чѡѡка* За, *чѡѡку* Ми, а в. и: *бѡмѡ ѡѡд фѡѡѡѡ чѡѡк* (Наранчић Дољани, 124).³¹

У сјевернијим предјелима, међутим, наведени ликови сусрећу се спорадично. Обичније је:

чѡѡѡѡк/чѡѡѡѡѡк ПС, *чѡѡѡѡка* За, *чѡѡѡѡк* БП Бу Во Врх ЛП Лу ПС Ту, *чѡѡѡѡк* Лу, *чѡѡѡѡку* ПЉ ПП Ту.

³⁰ В. Јат, 169—170.

³¹ Павлица, истина, из Пољица наводи само: *чѡѡѡк-чѡѡѡка* (в. Пољице, 84), али пошто тако није и у другим јекавским насељима, може бити да је ово неки неспоразум.

В. и Наранчићкино: *виде чојка и вјидла сам Мјрина чојка* (Дољани, 111. и 124).

Распрострањеност свих ових ликова видљива је из података које дајем у карти 3. Ликови типа *чојк/чојик* сусрећу се само у свим јекавским насељима данашње општине Оточац, а у осталим предјелима налазимо их у зони Липова Поља (госпићки крај), у зони Петрова Села (потпљешевичко подручје), те у сјевернијим крајевима кореничко-крбавског предјела (отприлике до висине Бунића на југу). Ови подаци интересантни су и због тога што се могу повезати с Финкиним саопштењем датим за говоре ијекаваца Горског котара: „*Od prvotnoga čovjek razvijen je glasovnom redukcijom lik čdek, a daljom je redukcijom dobiveno i čdjč*” (Финка, Ијекавци ГК, 157),³² чиме се и правци распрострања ове појаве у ијекавским говорима из наших западнијих крајева могу сматрати познатим. Нејасна је једино ситуација у ијекавским говорима најзападнијих дијелова Кордуна, за које немамо података у Петровићевом раду о овим говорима.³³

2) Уз облике: *ио(ј)есии, иоде* (в. примјере у т. 311) сусреће се и: *изијџ, изјеле* ЗК.

21. Ранијем излагању о икавизмима и екавизмима готово и немам што придодати. Дакле:

1) свуда су обични облици код којих је *и < ђ* добијено фонетским путем:

а) *ђј > иј* у: *иријалица, иријалии, сијали, сијалии* итд.

б) *ђљ > иљ* у: *биљац, биљеі, недиља* и сл.

в) *ђђ > иђ* у: *засиђали, сиђалии* и др.

г) *ђо (< ђл) > ио/ијо* у: *вјидијо, вдило, дијо, дио, жијвијо* итд.

2) Тако исто и форме с тзв. морфолошким икавизмима: *вјидили, вјидији, вдили, ждили, лѣијили, иријији* и сл.

3) Знатну фреквенцију имају и форме с аналошким *и* (према *иријија*): *двѣија/двѣијо* (в. т. 43), а такође и асимилационе форме *сѣкира, сѣкирица* (уз мјестимично сусретање дисимилационих ликова: *сѣкера, сѣкерица*).

4) Од икавизама који су у овај говор могли ући из икавских говора свуда се употребљава једино форма *дичаџ* и од ње изведени облици: *дичаџина, дичаџић*.

Кадшто се, дакако, могу чути и неки други икавски инфилтрати, као што су нпр.: *дјд/дјиј, дјдо, дји, дјли* и сл., али њихова готово редовна стилска обиљеженост показује да ови примјери у суштини немају карактер стандардних лексема у говору личких јекаваца. Шире о свему в. у Јату, стр. 182—188.

³² Исправније је, ипак, претпоставити следећи ток редукција: *човјек > чо(ј)ик > чојк*.

³³ В. Петровић, ГБК, 66.

5) Екавске замјене, баш као и у књижевном језику, досљедно се остварују у облицима с некадашњим префиксом *нѣ-* (*нѣка̋, нѣки̋, нѣко̋, нѣши̋* и др.), те у секвенци *рѣ* у примјерима типа: *врѣло, врѣћа, ірѣшка, мрѣжа, срѣћа, срѣсти, шрѣбаши* итд.

Обавезно је: *мѣзира, цѣсти*, а у екавском лику редовно се јављају и форме новијег лексичког инфилтрата *дѣчко*.

У говору старијих генерација најчешће је у употреби и лексички екавизам *шѣло*, који се, иначе, јавља „у разним јекавским говорима” па и у Вуковом језику,³⁴ а кога данас у Лици све више потискују из употребе ликови с јекавском замјеном јата (в. примјере у т. 16).

У сјевернијим крајевима, на простору приближно подударним с оним гдје се сусрећу и форме типа *чојк*, обични су у употреби и екавизми *дѣло, дѣлаши*, а у свим насељима могуће је спорадично сусрести и низ других екавских форми које у говор овдашњих јекаваца продиру преко разноврсних облика контакта становника овога краја с представницима екавског говорног подручја: *бѣда* Во, *врѣме* Ба Бр ГП За Кр Ма Мл Не Пр Шт, *дѣше* Фр, *кудеља* Ме Па, *лѣб, лѣба* Би Бр Га ГП Не, *лѣво* Ма Не ШК, итд. Исп. за све: Драгичевић, Јат, 188—191.

6) Напомене:

а) Према ријетком: *ѣрѣклаш* Ма, обичније је: *ѣрѣклад* ЗВ Ма, *ѣрѣкладш* Би Га ЛП СГ, *ѣрѣкладе* Вр Ту, *ѣрѣклош* Га.

б) Облици *бѣде/бѣе, бѣдека/бѣека*, иако забиљежени на ширем подручју (Ба Бј БП Ви Вре Во Лу Фр ШК Шт), обичнији су само у говору јекаваца Лу, чему, вјероватно, доприноси чакавски утицај пошто у овом насељу живе помијешани чакавци и јекавци.³⁵

22. Наводим и неколико нових података за рефлексе тзв. секундарног *ѣ*.³⁶

Поред уобичајеног: *кѣлијер* Бе СГ, *дѣа колијѣра* Би, *колијѣри* Га, *кѣлјер* Би Дс ЛП, *кѣлѣр* Би Лу, обично је и: *шѣлијѣри* Бе Во Га, *шѣлѣр* Га СГ, *шѣлѣри* Во Га ЛП, уз рјеђе: *шѣлири* Бе, односно: *шѣ°лири* Во.

Познато је и: *кѣсијер* ПП, *кѣсијѣр* Бу Ме.

Слушао сам, међутим само: *сирѣма̋к* Би Га За ЗК Кр Лу Ме, *сирѣма̋ка*, *сирѣма̋ци* Би ЗК Кр Ме Ми СГ, односно: *ѣдѣир* Би Га Ви Вре Лу, *направи на ѣдѣиру* Фр, *ѣдѣи̋р/ѣдѣи̋р* Би Не Лу, *ѣдѣи̋ре* Би Лу.³⁷

³⁴ Исп. П. Ивић, ВРј, 105.

³⁵ Интересантно је споменути и то, да и чакавци из овога села доста често употребљавају јекавску форму *оје*.

³⁶ О ранијим в. Драгичевић, Јат, 167—168. и 175.

³⁷ Лексема *ѣдѣир* преовладала је у новије вријеме, али у толикој мјери да донедавно обичнија форма *ѣрија* живи још само у сјећању старијих генерација. Напротив, форме *ѣдѣи̋р* и *ѣдѣи̋р* — које својим јављањем, између осталог, упућују и на постојање процеса „преламања” варијантских двострукости из нашег стандарда у овом говору — не употребљавају се ни изблиза тако често као талијанизам *ѣдѣдан*.

чини mi se, ne uvijek u istim pozicijama. Pravu prirodu takvog *a* teško je odrediti bez preciznijih mjerenja, a, isto tako, za utvrđivanje domaćaja ove pojave potrebna su znatno minuicioznija ispitivanja od onih kakva su u našoj diјалектолошкој пракси уобичајена и каква сам и ја спровео. Због тога овдје ово запажање о артикулацији вокала *a* и не документирем посебним потврдама.

26. Ријетки су случајеви затворенијег изговора вокала *a* у којима та затвореност иде до тачке у којој се додирују „дисперзиона поља вокала *a* и *o*“.⁴⁸ Појава је ограничена, углавном, на неакцентовано кратко *a* и оне лексичке јединице у којима се остварује и пријелаз *a > o*:

из А° мерѣжѣ, ува°иѣ Бру, ис чїѣѣа°вѣ Лїкѣ ВП, бїѣо са°м Бн Кс, ѣа°лї-
ри Во.

Спородично јављање оваквог изговора кратког *a* у финалним позицијама биће да је условила говорна ситуација:

біла° за́друїа ВП, нё́лька° ви́јека Фр, іа° ёсїі ПС.

Свега једном чуо сам: *Га'шало* Во.

27. У једном ранијем чланку саопштио сам већ неколико потврда за случајеве у којима се сусреће „изразито назална артикулација вокала *a*“, истина, само из говора најисточнијих предјела.⁴⁴ Овакво *a*, међутим, чује се на читавом подручју у далеко већем броју случајева и са далеко ширим дијапазоном прозодичких варијација. Фонетске карактеристике оваквог *a* најпотпуније је описао Шимундић у својој расправи о имотско-бекијском говору,⁴⁵ а сви тамо наведени случајеви остварују се и у говору личких јекваца.⁴⁶

28. Потврде за zamjeњivanje neakcentovanog *a* vokalom *o* su brojne, ali treba naglasiti da se u svakodnevnoj komunikaciji slični oblici često javljaju i u likovima s neizmijenjenim *a*. Исп.:

1) Потврде у којима долази до прелаза $a > 0$:

ірушоліна ЗК, ірушодна ЛП, јаром ЗК, крчоло Би ЗК, у Лойац Би, из Лойца Фр, у Лойцу Би Бр Га Ми, ливода Би, ливоде Ма Фр, ливоде Би Ма СГ Фр, на ливоде, на ливодама Фр, у ливода Би, дйова Бе Га, расода Вр, сајом ЗК, Увољчан (према Увалица), Увољчанка, Увољчани ПЛБ; іолділов БК, чйшовє време Га, чйшовє тѢ ВП;

ѿбодѡ Фр, ѿбодѡ Ту Фр, ѿбодѡе Фр, ѿбодѡе Би, ѿсом Бе Би ГП
 ЗК Кр Ма Ме ШК, ѿсомѡс ЗВ, ѿсомѡсѣи Ва Би Вре ГП ЗК Кр Ме
 СГ Ту Фр ШК, ѿсомѣи ЗВ Лу СГ Фр ШК Шт, ѿсомѣи седомѡс ѿсѣи

⁴³ Петровић, ГБК, 34.

⁴⁴ Драгичевић, Ист. Лика, 152.

⁴⁸ Шимундић, Имотски, 26.

⁴⁴ Остварују се, вјерујем, на цијелом нашем језичком подручју због чега им, претпостављам, дијалектолози и не посвећују посебну пажњу. Неке случајеве у којима се појављује назализовано *a* наводе у својим радовима професори Вуковић (Пива, 27), Јовић (Трстеник, 46) и М. Поповић (Жумберак, 8).

Ви, сѣдом Бр Вр Кр Ми Ту Фр ШК, сѣдомдѣсѣи Ви Ме Ми Па, сѣдом-дсом Вре ЗВ Не, сѣдомсѣи Лу, шѣс-сѣдом ЂК;

зѣбовѣ ме Би, зѣболѣ Би Ма, зѣболѣла се Вр Пр, зѣболѣи Га, ѡдоиѣ вѣчију СГ, ѡвоиѣ га ВП За Ту, ѡвои Би, ѡвоиѣ ЗВ, ѡвоиѣи Фр, ѡвоиѣи Га Ма;

ако сом иладан Ми Не, бијѡ сом ВП Вр ГП Кр Ма Ме Ми ЛП Не ЂК Фр Шт, вѣлиѡ сом Бр, да сом довршиѡ Би Бр, ѣе сом иѡл мѡла ПС, ѣе сом јѡ Кр, завршиѡ сом Би Кр, знѡ сом Ке, ѣсом Бе Би ВП Во Вр ГП ЗВ ЛП Ма Ми Не СГ Шт, имѡ сом ВП Па СГ, јѡ сом Ба БП Бе Би Бр ВП Ви ГП За ЗК Ма Ми Не Па СГ ЂК Ту Фр Шт, ка-сом бијѡ Бр Га За ЗК Ми ЂК, ка-сом чѡла Би ЛП ПС, лѣѡ сом изѣубила Бе, мѡрѡ сом ВП Ке Ми, нијѣсом Ба Вр ГП ЗК Ке Ма Ми ЂК Ту Фр Шт, ниѡсом Га Па, нѣсом ЗК Кр ЂК Фр, нѣсом Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вре Га ЗВ ЗК Ке Кр Ма Ме Ми Не Пр СГ Ту Фр Шт, ѡндѡ сом Бр ВП ПС Шт, иѡдѡ сом ЗВ СГ, рѡдиѡ сом Ма ЂК, иѡмо сом Га ГП ПС, иѡу сом Би Бј Вр Ми, иѡндѡ сом Га Ма ЂК;

ѣдво Би За Ке, ѣвдолѣ Ту, ѣвдолѣн Пр, ѡдолѣ Бр Ту ЂК, ѡдолѣн Бј За Не ЂК, ѡѡлолѣ ВП За, ѡѡлоле Во Ту, ѡѡлолѣн Кр, ѡномо Би ГП ЗВ Кр ПС Фр, ѡномо БП ПС, иѡлок Би, уномо ГП Ке Ма Фр;

Стране ријечи: Јѡйѡди Ме, кобѡница Га, кобѡница Не, кобѡницу Бру, кѡйѡру Не, комунѡзом ЗК, кѡнок Би, иѣшкѣ мѡйѡролѣзе СГ Фр, мѡйѡролѣзи Ви, мѡйѡролѣзѡма Га, за Омѣрику ВП Кр Ме, из Омѣрикѣ Ма, у Омѣриѣи Бру, и

2) Потврде за сличне форме у којима а остаје неизмијењено:

ирушѡлина Би Вр, ирушѡлна Га ЗВ ЛП Ма, ирушѡлна Бе Лу, јѡрам Би ЗВ ЛП Ма Ту, крѡало Би ЛП Ма Ми Ту, крѡалѡм Ма, у Лѡйѡц Би Ви Ми, лѡваѡ Би Ви Га, лѡваѡ Во СГ, ѡѡѡѡ Би Га Лу, рѡсаѡ СГ, рѡсѡи Би, сѡјѡм Би Бру ЗВ Ми, ѡѡѡѡѡ ПЛѡ;

иѡлѡлав Би Вр ЂК, чѡиѡѡѡ зѡрка Би;

ѡѡѡѡ Би ВП Ту, ѡѡѡѡѡѡ Га, ѡѡѡѡѡ Лу, ѡѡѡѡѡ Би Ма Фр, ѡѡѡѡѡѡ Би, ѡѡѡѡѡѡ Би Фр, ѡѡѡѡѡѡ Ма, ѡсам Ба Бе Би Ви ГП За Ма Ме Не СГ ПС ЂК Фр ШК, ѡсамдѣс Кр, ѡсамдѣсѣи (в. т. 276), ѡсамсѣи Би ЗК Ту Шт, сѣѡѡм Бе Би Бј Вр Га ЂК, сѣѡѡмдѣсѣи (в. т. 276), шѣс-сѣѡѡм Ба;

зѡѡѡѡѡла се Ту, зѡѡѡѡѡи Би Га, ѡѡѡѡѡ Би СГ, ѡѡѡѡѡ Ба Бе Би Вр ГП ЗВ ЗК Ке Не, ѡѡѡѡѡ Па, ѡѡѡѡѡ Би Бру Во ЗВ Ке Ма Ме Фр, ѡѡѡѡѡѡ Кр Фр, ѡѡѡѡѡѡ Би, ѡѡѡѡѡѡ Бе;

ако сам бѡла ПС, бијѡ сам Би Ви Во Га ГП Кр Ми ЂК Фр ШК Шт, бѡла сам Бе Би ВП Вр ГП Ме ПС Ту, ѣе сам јѡ ѣѡла Вр, ѣсам Ба Бе Би Бр Бру БП ВП Во Вр Га ГП Вре ЗК Ке Кр Ма, имѡла сам За Ме, јѡ сам Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Мл Не ПП ПС СГ Ту ЂК Фр ШК Шт, јѣр сам ѡѡѡѡѡѡ Ви, ку-сам ѣѡла Вр, како сам чѡѡ Бј ШК, нѡѡѡѡла сам Вр, нијѣсам Би Бј ВП Ви Вр За ЛП Ма Ме Ми Не Па СГ Фр ШК Шт, нијѣсам Ба Ме Фр, нѣсам

Ба Бру ВП Вре Вр Ке Кр Ту Фр, *нисам* Ба Би Вр БП ВП ГП Ми Мл Па
Пр ПС Фр ШК Шт, *њесам* Ба Бе Би Бј Бр Ви ВП Вр Во Га ГП БП Дс
За ЗВ ЗК Ке Ма Ме Ми ЛП Пу СГ Ту Фр, *иу сам* Бј ГП СГ;

овдале Бр Ке, *овдале* Бе, *овдален* Би ВП Га ЗВ Ма Ме, *овдале* Би Вр
Ме, *овдале* Бр Ме, *овдален* Бе Би Бр Ке СГ, *ономо* Би Ми Фр, *ошале* Би
Га, *идлак* Ви;

Стране ријечи: *Америка* Би Бру, у *Америку* Би Бру Га, у *Америку*
ВП Вр Ке Кр Фр Шт, у *Америци* Би Бру ВП Во ГП, *кабаница*, *кайара* Би,
кднак Би Ви Вр ГП, *мијралези* Би Га Ма, *два љушкомијралеза* Ви.

29. У неколико ријечи страног поријекла и акценатовано *a* прелази
у *o*:

барџка Би, *барџке* Фр, у *барџку*, *ијред барџкиџм* Ви, *мијрџлџс* Би,
ијрџи сџметџ Бе, *ијдрџи* Би Га.

Наравно, познато је и: у *барџки* Би Фр, у *барџка*, у *барџку*, у *барџци*,
ијред барџкиџм Ви, *љушкомијрџлџс* Га, *ијдрџи* Вр Ме ЛП.

30. Говори се: *Дџабишница* | *Дџџабишница* и *Дџабишница* | *Дџџабишница*
Бе Би Да Ма Не, при чему је тешко оцијенити које су форме обичније
— без обзира на то да ли се ради о промјени *a > o*, или, пак, о акценат-
ским алтернацијама.

Поред *ајме*, свуда сам слушао и: *ојме*.

31. И Ластавица је указао на присуство промјене *a > o* у овом
говору: „*Veli se đsot* (mj. osam), *đros* (mj. oras), *đsot* (pored đsam)”,⁴⁷
а њу помиње и Д. Павлица (в. Удбина, 370). Обимна грађа коју су изло-
жили Дешић и Петровић показује да је, у овом случају, стање у говору
ијекаваца западне Босне и Баније и Кордуна у потпуности подударно
с напријед оцртаним личким приликама.⁴⁸ У Дешићевом раду налазимо
и податке о другим говорима „који знају за појаву *a > o* или уопште
за затварање *a*”.⁴⁹ Обојица споменутих аутора објашњавају ову појаву,
прије свега, фонетским разлозима (утицајима сусједних консонаната и
међуслоговним асимилацијама), допуштајући, дакако, и могућност дејства
аналогије у појединим случајевима.⁵⁰ У томе су, нема сумње, у праву.

Такође, одавно није спорно да, кад су у питању стране ријечи,
прелаз *a > o* у њиховим облицима, осим из споменутих разлога, може
бити и посљедица чињенице да оне често улазе у лексички фонд нашег
језика у измијењеним и деформисаним ликовима.⁵¹

Исто тако, напореда постојање форми *ајме* и *ојме* не би требало
посматрати одвојено од природе узвика као језичких знакова. По Бе-

⁴⁷ Ластавица, Кореница, 754—755.

⁴⁸ В. Дешић, ЗИГ, 33—35. и Петровић, ГБК, 33—35, 42.

⁴⁹ Дешић, ЗИГ, 35.

⁵⁰ Исп. Дешић, ЗИГ, 34. и Петровић, ГБК, 35.

⁵¹ В. за ово нпр. Дешић, ЗИГ, 34.

лићу, узвици су „значи извесних индивидуалних стања и нису, по садржини својој, добили још знаке колективности и друштвености у оној мери у којој то имају категорије речи”, због чега представљају „засебну категорију језичких знакова” који „још нису постали засебне речи у оном смислу у којем су то постале друге речи”.⁵² Отуда су различити облици појединих узвика честа појава у језику, као што је евидентно да, у главнини случајева немају ни „утврђеног акцента”. О овом другом исп. М. Дешић, *Акцентовање узвика*, Наш језик, н. с., књ. XIII/3—5, стр. 239—245.

Све нам ово говори да се при давању објашњења за прелазе $a > o$, односно за случајеве затворенијег изговора вокала a у говорима који знају за ове појаве могу и морају узимати у обзир различити чиниоци. Напомињем да је о томе у новије вријеме писао и Д. Вујичић, те да и он претпоставља да би узрок затворенијем изговору вокала a могао бити „не само један чинилац него и *cio splot*, *svakako*, *objektivnih okolnosti*”.⁵³

32. Спорадично затварање вокала a иде преко o све до y . Обично у y прелази $a < ǝ$ у позицијама испред сонанта m који затвара слог, али не и само оно. Исп.:

*ја сум Бр, како сум ја слѹшā Кр, њесум Бр, ђсум ГП, осумдѣсѣи Би
Фр, седумдѣсѣи ЂК, седумдѣсѣиу Ту;*

Дулмāтѣинке Шт, кубāн'ицу Бру.

Сличне форме у којима долази до оваквог затварања вокала a забиљежио је и Петровић у говору ијекаваца Змијања и Баније и Кордуна; уп. Змијањс, 33. и ГБК, 42.

33. Неакцентовано a често се замијењује и вокалом e , и то и етимолошко, и $a < ǝ$ — у нашим, као и страним ријечима:⁵⁴

*иљеда ВП Га, иљеде Би Ми, двѣ иљеде Би, иљеду Би Вр ЗВ Ма Ми
СГ Фр Шт, краљеча Бе Во Вр ЗВ ЛП Лу Ту, краљече Вр, краљечи СГ,
иѣкљеча Би Ту, иѣкљечѣм Би СГ, хиљеде Бј, хиљеду БП ВП Лу Ма
Фр ШК, ѹсѣљало Бр;*

*јерѣбѣца Би Га, иѣјѣта Не, иѣјѣтељ Га Лу Ма, иѣјѣтеља Ми Не
ПС, иѣјѣтеља Вр, иѣјѣтељу Ми, иѣјѣтељу, Вјд Ми Шт, с иѣјѣтељем
Бе, иѣјѣтељеице ЗВ, ѡбјѣнила, ѡбјѣниѣи = ојагњити Би Га;*

нѡѣс Би Ми;

иѣушѣлна Лу, јѣчем Бе ЗВ, кѣчело Ма;

⁵² Белић, О јез. природи, 78.

⁵³ Исп. ГСБ, 13—15.

⁵⁴ На присуство прсмјене $a > e$ у овом говору упутили су почетком овога вијека Ластавица и проф. Решетар (в. Кореница, 754, и Штокавски, 98), а нешто потврда за њу дали су у својим радовима Љ. Наранчић и Д. Павлица (в. Дољани, 110. и Удбина, 370).

џсџеша Га ГП, џсџеше Би Бру ВП Га ПС Фр, џсџешу ГП, џсџешама,
џсџешаки, ош џсџеша Би;

џреду, џ ореду Би;

наџраве Би ЗВ, наџревиши Па;

џрес Ту;

једер Бру;

имеле Бе, имели Ви;

еден Бе Би Бр ЗК Кр Ма Ме Ми ПС Шт, еденџш ШК;

некеџа, некед Вр, некеџа Би Вр ВП ЗК СГ, некеш Кр, џшелен Бр.

Стране ријечи: *Александер* Бру, *армен*, с *армена* Бе, *каџдсџеру* Бр, *киломџшер* Бј, *киломџшер џџша*, *џва килџмџшера* ГП, *киломџшерџ* Би Пр ЂК, *мџшер* Бе Би Ви Во Вре Га Ке СГ *мџшер-џва* Бе, *џва мџшера* СГ ШК, *џџ мџшера* Бе, *мџшерџ* Би Ви ГП ЗК Лу Ми.

У сличним ситуацијама слушао сам понекад и прелазни глас *а'*, али примјере за ову фонетску вриједност вокала *а* нисам посебно биљежио. Између осталог и стога, што није увијек лако одредити степен изразитости овога прелазног гласа.

34. И при објашњавању промјена *а > е* у наведеним примјерима треба, такође, узети у обзир дејства различитих чинилаца:

а) Најбројнији су, како видимо, случајеви пријелаза *а > е* уз палатале (најчешће *љ* и *ј*), који се обично објашњавају међугласовним асимилацијама.⁵⁵

б) У готово свим наведеним страним ријечима *е* је могло бити усвојено из изворних њемачких облика. Изузетак је примјер *армен*, чији је фонетизам у вези с изговором ове лексеме у сусједним босанским говорима.⁵⁶

в) Промјена *а > е* у *џреда* биће да је аналошког поријекла (према *џредак* = камењар).

г) У *имеле* у питању је међусловна асимилација чији крајњи резултат може бити и аналошко *е* у *имели*. Тако се могу објаснити и облици: *наџревџ*, *наџревиши*, с тим што су овдје аналошки подстицаји могли полазити и од трпног приџјева овог глагола (*наџраљен > наџрељен*).

д) У објашњавању фонетизма облика типа *џсџеша* не треба пренебрегавати ни утицаје емоционалних фактора који, такође, могу доприносити деформацијама гласовних ликова појединих ријечи.

е) Најпослије, бројни примјери за замјењивање поста акценатског *а < ѝ* вокалом *е* могу бити и својеврстан показатељ трагова неких ранијих веза овог говора са оним говорима у којима се чува полугласник

⁵⁵ В. нпр. Пецо, Јек. оазе, 282. и Дешић, ЗИГ, 36.

⁵⁶ Исп. Дешић, ЗИГ, 36. и Пецо, ИГЗБ I, 96. Ријеч је, иначе, о лексеми која се у овом говору једино и може чути у ситуацијама кад се опонаща говор Босанаца.

реда *e*.⁵⁷ Истина, далеко је од тога да се данашње *e* у наведеним примјерима може просто и директно везати за посебну вриједност полугласника у споменутим говорима,⁵⁸ али се у сложенем комплексу чинилаца који су у мањој или већој мјери утицали на формирање данашњег стања у овом миграционом говору и удио овог момента може узети у обзир.

35. Наведени примјери обични су у овом говору и у ликовима с. неизмијењеним *a*, што показују и ове потврде:

й̆лад̆а Би За Кр Ма Ме Ми Ту ЋК, *й̆џ̆ йлад̆а* ЛП, *й̆ладу* Лу, *кр̆љача* Би ВП Га ЛП Лу Ма Ту, *й̆р̆ак̆љача* Га, *ўс̆й̆алӑ* ГП;

й̆од̆ӑй̆а Би Ми, *й̆р̆й̆ӑй̆џ̆џ̆* Би Кр, с *й̆р̆й̆ӑй̆џ̆џ̆*м Бе, с *й̆р̆й̆ӑй̆џ̆џ̆*ом Би *й̆р̆й̆ӑй̆џ̆џ̆*ицо Би;

н̆д̆ас ЋК;

й̆рўшалина/й̆рўшална/й̆рўшӑна (в. т. 28), *ј̆џ̆ам* Бе Би Ви Во Вр Га ЗВ ЗК ЛП СГ Ту Фр, *кр̆чало* Би ЛП Ма Ми Ту, *кр̆чалом* Ма;

ўс̆й̆ӑша Би Ке Не ПС Ту, *ўс̆й̆ашу* Би Га ГП, *ўс̆й̆аше* Бе Би БП Бр Бј Бру ВП Ви Га ГП Ке Лу Ма Ме Не ПС ЋК Фр Шт;

д̆ирада Би, у *д̆ираду* ЗК;

н̆й̆рав̆џ̆ Га ЛП Мс, *н̆й̆равили* Би Бј Бру За ЋК Фр;

д̆рас Бе Би Бр ВП Ви Вр Вре Га Ма Ме Ми Не ПС СГ Фр;

ј̆џ̆ар Би Ми;

й̆мале Бе Би Во Вр Лу Ма Ме ПС Шт;

џ̆дан Ба Бе Би БП Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Кр Ма Ме Ми Не Пр ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *џ̆дӑм̆й̆ўй* Ту, *џ̆дӑн̆й̆ўй* Би Ви Ту Шт;

й̆кад Би Ви, *й̆кад̆ӑ* Бј, *н̆кад̆ӑ* Ба Би Бј Вр Га ЗВ ЗК Ме ПС ЋК, *н̆й̆кад̆ӑ* Бе Би Вр ЗВ Ке Ма Не Па Ту.

Стране ријечи: *кӑй̆ас̆й̆ар* Би Га, *к̆й̆ло̆мӗй̆ар* Би Ви СГ, *к̆й̆ло̆мӗй̆ӑр̆ӑ* За ЗВ, *мӗй̆ар*, *мӗй̆ра* Би, *мӗй̆ӑр̆ӑ* Би Ма.

Напомињем и то да није увијек лако оцијенити који су ликови обичнији: они с неизмијењеним *a*, или они у којима се остварује промјена *a > e*. Наиме, форме појединих облика с извршеном замјеном *a > e*, као што су нпр. *й̆леда*, *кр̆љеча*, *мӗй̆ер* и још неке, јављају се у свакодневном говору с високим процентом учесталости и сигурно је да по употреби не заостају иза одговарајућих ликова ових форми у којима је *a* неизмијењено. Дакуче, могуће је да су и фреквентније.

36. Подаци о промјени *a > e*, иначе, чести су у дијалектолошкој литератури. Њени неједнаки домаћаји у појединим говорима из личког сусједства видљиви су из материјала који су прикупили истраживачи ових говора; исп.: Пецо, ИГЗБ I, 96, Петровић, Змијање, 33—35, и ГБК, 35, 41, Дешић, ЗИГ, 36, те Томљеновић, Буњ. дијал., 339.

⁵⁷ В. Белић, Фонетика, 82. Бошковић, Уч. граматика, 42, Пецо, ПСД, 60—61. и тамо наведену литературу.

⁵⁸ Исп. за ово Вујичићево објашњење у ГСБ, стр. 15—16.

Говор личких икаваца још увијек није систематски истражен, но, судећи по мојим теренским биљешкама, ни тамо нису непознате форме типа: *йледа, ндћес, мейшер* и сл.

И ијекавски говори нашег југоистока знају за ову појаву. О томе су писали Д. Вушовић,⁵⁹ проф. Вуковић,⁶⁰ проф. Пецо⁶¹ и други.

37. Затварање акцентованог вокала *a* у правцу *e* представља ријетку појаву. Само у експресивнијим и емоционалнијим исказима налазио сам примјере с прелазном вриједношћу *a'* умјесто акцентованог *a*:

брд'ше Ке ПС, *брд'ше* Ке Кр Па, *брд'ше* мџ ВП Ке Ми, *да'неска*, *камо ће ша'ј?* Ке.

Спорадично *гребљишће* (= грабљиште) у ЛП биће да је инфилтрат из сусједних „крањских“ говора који практично окружују ово насеље.

38. У погледу познавања прелаза *pa > pe* у основама *враб-*, *крад-* и *раси-* ови говори спадају у говоре III Ивићеве зоне.⁶² Говори се: *вребач* Бе Би Ви Га ГП Лу СГ Ту, *врэйци* Би ЛП и *врабац* Бе Би Га ГП Ме ПС ЂК Ту, али само: *красици*, *украшици*, *расици*, *нарасици* и сл.

Тако је и у говору западнобосанских ијекаваца,⁶³ чиме се ови говори дијелом разликују од гозора ијекаваца источне Херцеговине који знају и за *вреб-*, и за *реси-*.⁶⁴ Само, ја никако нисам могао стећи утисак да је *-ра-* у *врабац* у овом говору „новија појава, дошла путем школе, новина, радија или на који други начин“, како то тврди Дешић за говор западнобосанских ијекаваца.⁶⁵ Могуће је, истина, да је наведени фонетизам продро у овај говор нешто раније (нпр. крајем прошлог и почетком овога вијека⁶⁶) па се више и не осјећа као новина, али је исто тако могуће да је двојство у основи *враб-* знатно старије. Данашњи двојаки ликови ове именице, наиме, могу се схватити и као посљедица мијешања јекавских досељеника из различитих области — оних у којима се говори *врабац*, као и оних из предјела у којима је уобичајен у употреби лик *вребач*.

39. За промјену *a > u* готово да и немам потврда. Ту су, истина, ликови *ндћиске* Бе/нџћиске Не код којих се пријелаз *a > u* може објаснити утицајем облика глагола *ноћици*, али који се могу схватити и као потврде за промјену: *e > u* (*ноћес > ноћис*). Уз њих и спорадично *ддџи* До Кр,⁶⁷

⁵⁹ Вушовић, ДИХ, 34.

⁶⁰ Вуковић, Пива, 8–9.

⁶¹ Пецо, ГИХ, 33–35. и Јек. оазе, 282–283.

⁶² Исп. П. Ивић, Промена, 384. и 386–387.

⁶³ Дешић, ЗИГ, 37.

⁶⁴ Пецо, ГИХ, 34.

⁶⁵ Дешић, ЗИГ, 37.

⁶⁶ Између осталог и као посљедица честих печалби.

⁶⁷ В. и Нарачић, Дољани, 110.

поред далеко распрострањенијег *ддсѣа* Бе Би Бј Бру ВП Ви Вр Вре Га ЗВ ЗК Ке Кр Лу Ми Не ПС СГ ЋК Шт — двојство у коме се могу гледати „остаци (. . .) врло старих образовања од *do syti* и *do syta*”.⁶⁸

40. До редукција и елизија вокала *a* долази у овим случајевима:

а) У иницијалним позицијама само у неким ријечима страног поријекла:

ѣродром, ѣродрум, ѣроилѧн Би, у *Мѣрику* Бе Кр ЋК, *какеу Мѣрику?* Ма, *ѣровизѧција* Бр ВП ЗК Фр, *ѣровизѧцију* Бе ВП Вр Га ЛП Ма СГ, на *ѣровизѧцијама* Пр, *нѣшѣо ѣровизѧцијѣ* ВП Ма, *шлѧме* Би.

б) У средини ријечи обично при бржем изговору поздрав *добар дан*:

дѣбр дѧн/добр дѧн Би Бр Ме Лу ШК.

Остале потврде су такве да је, вјероватно, у питању случајност: *дѣмо* Не, *уѣшѣиш* Ту, *ѣддѧ* (= падала) Фр.

Уобичајено *нѣдѧ* Бе Би БП Бру ВП Ви Ке ПС Фр и *нѣдѧ* Би Бр Ви Ке Лу Фр може бити и последица појаве *э > ѳ* у старијим формама *нѣкаѧдѧ*, *нѣкаѧдѧ*.

в) Такође, и у неким атоничким ријечима, а најчешће у ријечци *нека*:

ѣдр з Црнѣ Гѣру ВП;

нек ѣунѣ Би, *нек не лѣжѣ* Ту, *нек се весѣлѣ* ПС, *нек се жѣнѣ* Би Ми, *нек се ѣрѣје обѣче* Бе;

нек ѣдѣ Ке, *нек и лѧднѧ вѣдѧ нѣсѣ* Ми;

н-дѣѣѣ нѣвиѣ СГ, *н-дѣѣ нѣшѣѣ ѣруѣ* ВП, *н-дѣнѣишѣ* Ви, *н-днѣ* Ту; *ѣ-днѧ* Ви Ме, *ѣ-унѧ* СГ, *унѧ-унѣ рѣсе* ПС;

Ријечца *нека* зна за губљење *a* и кад се налази под акцентом:

нѣк је вѧлѧ Би Ви СГ Фр, *нѣк је бѣлѣ* Га.

О неким питањима која се могу поставити у вези с ликовима *нек* и *нека* исп. Дешић, ЗИГ, 57.

г) Акцентовано *a* губи се често у: *бѣше* Би Га Вр Кр Лу Не Ту и, рјеђе, у облицима именице *враѣ*: *врѣи ѣа знѧли* БП, *врѣ се ѣ шеби дѣрѧ* Лу. *Брлѣше* за *Бѧрлѣше* биће да је случајност (ГП).

д) Неакцентовано *a < э*, испред *м* које затвара слог, зна и за дјелимичну редукцију при чему се своди на неутрални полугласнички елеменат који, за разлику од изворних полугласника, обиљежавањем знаком *э*.

ѣсѣм ВП Ви, *бѣѣ сѣм* Ма, *да сѣм рѣкѧ* Ми, *забѣравѧ сѣм* Га Не, *јѧ сѣм* Бе ВП За ЗВ Ке ПС Ту Фр, *јѣр сѣм бѣѣ* Фр, *куд сѣм јѣ дѣѣу* ГП, *нѣсѣм* Бе Га За, *нѣсѣм* ВП Ви Кр Шт, *нѣ сѣм* Бе, *шѧкѣ сѣм жѣвила* ПС Ту, *шѣ сѣм чѣо* Ми, *шѣ сѣм* Вр;

⁶⁸ Исп. Станић, Ускочки I, 57. и тамо споменућу литературу.

осамдесџи ЗВ Бе Би Бру Ту, седмдес^м Вре ГП.

Случајеве дјелимичне редукције етимолошког *а* нигдје нисам забиљежио.

41. Редукције се најдоследније спроводе у примјерима у којима се уклања иницијално *а*. То је и разумљиво јер се ради о ограниченом броју ријечи страног поријекла које су с оваквим фонетизмом вјероватно доспјеле у овај говор. Међу наведеним потврдама само су облици имена *Америка* обичнији у ликовима с иницијалним *а*, или, пак, у формама с извршеном замјеном $a > o$ (в. т. 28).

Мање је досљедности кад су у питању остали случајеви у којима долази до дјелимичне или потпуне редукције вокала *а*.

Исп.:

а) Бројне потврде за фонетизме *некада/некеда* и *никада/никеда* дате у т. 33. и 35, као и оне за ликове *(-)сам/(-)сом* у т. 28.

б) Ништа мање обичне примјере типа:

за *аусџијскџ љравџ* Фр, за *џнијџм кџблом* Бј, за *џнијџм Сџџџџм* Не, за *џнијџм* СГ, на *џвџ* Би СГ, на *џнџ* ВП ЂК, на *џномџ* брџу Бр Лу, на *оџасџчу* Во;

нека бџдџ СГ, *нека се зџа* ГП ПС, *нека слџшџ* Ме Не;

нека љдџ Би Фр;

џа џндџ Бе Би Бј Ви За Лу Ме Не ПС ЂК Фр ШК Шт, *џа џндџ* Бе Кр Фр Шт;

нџка е бџш Би Ма.

в) Најчешће: *брџџе* Би Вр Га ГП Ке ЛП Лу Фр, *брџџе мџ* Би Ке Ма Ми, *џсџ*, *брџџе* Бе Би Бј Бр Бру Ви За Ме Не СГ Ту ЂК, *нџу*, *брџџе* Би ВП Кр Па ПС Ту.

42. Неколике потврде за случајеве дјелимичних редукција самогласника *а* навела је у своме раду и Љ. Наранчић,⁶⁹ а податке о редукцијама и елизијама овог вокала налазимо и у другим радовима о источнохерцеговачким говорима.⁷⁰ Постоји висок степен подударности између напријед оцртаних личких прилика и стања које су Дешић и Петровић забиљежили у говору ијекаваца западне Босне и Баније и Кордуна.

43. Од осталих појединости у којима се огледа судбина вокала *а* издвајам ове:

а) У неким глаголским композитама *а* (< џ) је стабилно на крају префикса:

⁶⁹ Наранчић, Дољани, 110.

⁷⁰ Исп. нпр.: Пецо, ГИХ, 44, Дешић, ЗИГ, 56—58, те: Петровић, Змијање, 35—36. и ГБК, 38—39.

о', али примјере за овакву реализацију вокала *о* нисам посебно записивао. Из истих оних разлога због којих нисам посебно биљежио ни прелазни глас *а'* (в. т. 33).

1) Потврде за промјену *о > у* у сусједству назалног *н*:

а) *Днѹиоље* Би СГ, *звѹно* ЛП, *звѹнце* СГ, *кѹнойље* Бе Би ЗК ПС, *кѹнѹом* Ту, *до кѹнца* ГП, *лѹнац* Бру, *Лѹнѹар* Ви, *кѹвац* Фр, *кѹваѹа* Бру ВП СГ, *кѹваѹа* ВП Ма, *кѹвце* ВП, *кѹвинѹр* Би ВП, *кѹја* Би Бру Ви Ту, *кѹјама* Ту, *кѹје* Бе Вр Мо, *кѹјѹм* Би До Ке Кр СГ, *кѹјѹ* Да Вр, *кѹкиѹе* Бру Дс, *кѹс* Би Мо Ту, *кѹсове* Бру, *кѹћ* Би Ви Да Мл ПП, *кѹш* Ке ПЛ, *кѹшиња* Бру, *сѹјне* СГ;

докѹниѹа сам Бе, *кѹѹи* ЗК, *кѹсѹћа* Би, *кѹшене* Лу;

јн Бе Би Бј Бр ВП Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не Па ПС СГ СП Ту Фр ШК Шт, *јна* Бе Би Бр Бру Ви ВП Во ГП Ке Кр ЛП Не ПС Ту ЋК Фр, *јна* Бе Би ВП Вр Га ГП За ЗК ЛП ПС ЋК, *јнај* Бе Би Ви ВП Вр Га За Ке Кр ЛП Ма ПС Фр, *јне* Ба Бе Би Бру ВП Лу СГ, *јне* Ба Бе Би Ви ВП Во Вр Кр Ма Ми Па ПС СГ Ту Фр, *јни* Ба Бе Би Бј Бр Бру Ви ВП Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр Ме Ми Не ПС Ту Фр ШК Шт, *јни* За ПС СГ ЋК, *јније* Ту ЋК Фр Шт Во Па СГ, *јнијѹм* Би Вр Ме Па, *с јнијѹм* ВП Вр, *јред јнијм* Бр, *за јнијм* СГ, *јно* Ви СГ, *јно* Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке ЛП Ма Ме Пр СГ Ту Фр Шт, *од јној* За, *јнок* Бе, *јноја* Би Ви ВП Кр ЛП ПС Фр, *из јноја* Во, *с јноја* СГ, *јној* ГП Ке, *јномѹ* Бе Би ВП Вр ГП ПС СГ Ту Шт, *јнѹ* ВП Бру Ви ГП Ту Фр, *јнуја* Не;

јнѹило Не, *јѹне* Фр, *јѹни* Бе Би Ви ПС Ту, *јѹни* СГ, *јѹнило* Га, *јѹн'иѹе* Не, *јѹн'иѹи* Ке, *кѹсѹ* Би, *кѹсала* Вр, *кѹсѹ* Бру Вр СГ, *кѹсѹ* Бе Бру Вр Га Ма ПС СГ Ту, *кѹси* ПС, *кѹсијо* Бру ЗК, *кѹсијѹ* Не, *кѹсила* Бе Кр, *кѹсиле* Бе Бј Бру ВП Га ЛП Ма СГ Ту, *кѹсили* Бру ВП Ма СГ, *кѹсѹмо* ЗК Не, *кѹсийи* Ви Ке, *кѹсла*, *кѹсле*, *јројѹнили* Лу, *склѹнила* Ви, *сѹѹѹло* Ма, *ујѹнило* Бр;

мѹјо Ма СГ, *кѹћиске* Не, *јнда* Бе Би ВП Бр Бру Бј ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па Пр ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *јндак* Бе Би ЛП, *јндаке* Пр, *јндакѹ* Ви Вре Фр, *јндај* ПС, *јндаре* За, *јндѹд* Бр Ви, *јндѹда* Ви, *јномо* ГП Ма, *јнумо* СГ, *јнѹе* Би ВП ГП Дс Ма Не Пр Ту Фр, *јнѹека* Ви Па, *јнѹ'ка* Би, *јнѹекана* Бе, *јнѹекаре* Би, *јнѹѹика* Би Ви ВП Фр.

б) *кукаѹија* Га, *и-Слѹвѹније* Вре, *у Слѹвѹни'и* ГП;

и-јѹн је Вр Кр Шт;

ујѹни Вр;

јндаке Шт.

Стране ријечи: а) *брѹнза* Лу, *брѹнза* Би ЛП Ту, *брѹнзе* СГ, *брѹнзу* Лу, *у бѹновије* Ке, *вајѹна* Лу, *вајѹне* Лу ЋК, *на рѹскѹј* *врѹниј* Ке, *колѹ-*

нија ВП, кѹнаке ПП ПС, кѹной ЛП, кѹнишија Га Не СГ Ту, кѹнишије Не,
ѿо ѿеиѹну Би, фрѹнай Га Ма ШК, на фрѹнайи, на фрѹнѹи ШК;

ѿензијѹнисаѿи Би;

ѿензијѹнисали Би Ми.

б) ваѿѹн Би, колунизаѿија Ви, ѿеиѿѹн Би;

колунизирѿа Ви, колунизирѿало ВП.

2) Потврде за промјену $o > y$ у сусједству назалног m :

а) Кѹм, ѿѿи Кѹмом ЗК, кѹмаѿ Ме, Кѹмић Кр, мѹмак ВП Ма Не ПС,
мѹмка Не, мѹмци Ма, мѹмчина ВП, од мѹсиѿа ЗК, Мѹсиѿар Ви, мѹсиѿић Ви
ЗК, мѹиѿикѿм Би, ѿѹмѿи Би Ке, ѿѹмоћи Ке, сѿѹмен'иѹ Ке, срамѹѿа СГ;

кѹме? За Ке, мѹѿа браѿиѿа ЗК, мѹ-је свѿкар Бе, мѹи су ГП, мѹј живоѿи
ВП, мѹј ѿѿаѿ Би СГ, мѹја Не СГ, мѹјѿѿ вѿјсѿи Не, мѹјѿм срѿћѿм Фр, мѹју
Га ЗК, мѹме свѿкру Ме, у мѹм ѿлѿсу Ту;

мѹѿа Бе Бру Ви Вр Га ГП ЗК СГ Ту Фр, мѹѿа Бе Ма Ту Фр, мѹѿи
Бе Ма, мѹѿо Ма Шт, мѹлѿ Га, мѹрѿ Вр СГ, мѹрала сам Бру, мѹрѿм Би
Бру, мѹрѿм Бру, мѹрѿи Би Га, мѹрило се Бе Би, мѹѿѿ СГ, мѹѿѿ сам Ма
СГ, мѹѿѿи Ту, намѹѿѿиѿи Бе, ѿмѹл'иће ЗК, ѿмѹлѿа Ви, смѹѿѿа Ви,
сѿѹмиѿѿи Вр, умѹѿила ВП.

бѹме Бе Ви За Не ЋК, мѹжда Бру Ви ВП Ке СГ, мѹрѿа Би Га Ма
Ми Не СГ Ту.

б) думѿѿина, думѿѿинѿ Ма, кумѿѿа, кумѿѿе Ви, кумѿѿић Би Ви, му-
маѿа Кр, ѿѹмоћниѿи Ви;

зѿмуѿѿало ВП, ѿѹмѹл'иће ЗК;

насрамѹѿи СГ.

Стране ријечи: а) бѹмбе Фр, кѹмаѿнда Ви, кѹмиѿѿ Ба Би Бру Дс
Кр Ми ЋК, кѹмишија Га ГП, сѿѿѹмак Фр, у шѿѿѹмаѿу Ке;

кѹмоѿиѿно СГ, мѹменѿѿѿѿно Не;

б) бумбарѿѿѿи Фр, ѿродрум Би, кумаѿѿѿи, кумаѿѿѿиѿе ВП Ви, кумѿѿѿ-
нија ГП Ме, кумѿѿѿније Кр, кумѿѿѿније Лу, кумѿѿѿѿѿа Ви Кр, кумѿѿѿѿѿи Бе
Би Бру Дс Ми, муѿѿѿѿѿѿѿија Ма, румаѿне ПС;

кумаѿѿѿѿѿа ЗК, муѿѿѿѿѿѿѿа Ту;

кумѿѿѿѿ Би.

3) Потврде за прелаз $o > y$ уз назално $њ$:

а) кѹњ Би Ке Лу Не, кѹња Би, кѹње Ви Не ПС СГ Ту, кѹњи (рјеђе:
кѹњи) Би ВП ЗК ПС, на кѹњије ВП, на кѹњима Би ВП, на кѹња Бе ЗК,
кѹњеѿиѿиѿ Ке;

д^ун^еш^а р^иј^еч ВП, д^ун^и к^ра^ј Ви, к^ун^ск^ої м^еса Ке, на к^ун^скиј^е к^длиј^е СГ, с к^длима к^ун^скиј^ем Би;

ш-н^ум Бе За Не;

д^ун^еш^и Ту Фр, д^ун^ела, и^ун^ели Би;

б) н^а ку^ниј^е ВП, ку^ни^ћи Би Ту.

4) Именица *йолої*, кад значи „јаје које се оставља на гнезду да би кокош опет снела онде”,⁷³ увијек се јавља у ликовима с извршеном промјеном *о > у*:

й^дл^ук^к Би ЛП, й^дл^ук Бе Би Га ЗВ ЗК Лу.

Промјена *о > у* честа је и у формама: д^ир^ек^тш^ур Би Га Ви, д^ир^ек^тш^ур Ке, д^дк^тш^ур Би Бру ВП Во Вр Ке Лу Ма Ме Ми Фр, д^дк^тш^ура Би Ми, брез д^дк^тш^ура Фр, од д^дк^тш^ура Ви, д^дк^тш^ури Га Ме, д^дк^тш^ури Лу, д^дк^тш^урима Би, д^дк^тш^уру Вр Ту.

Према њем. Stock (der Stock) и Türstock (der Türstock) редовно је: ш^иш^ук Би Во ЛП Ма, на ш^иш^уку Би, ш^иш^иш^ук Би Во Га Ма Ми, ш^иш^иш^уке Бр.

5) За промјену *о (< а) > у* примјери су наведени у т. 32.

46. До промјене *о > у* у наведеним позицијама не долази увијек. То показују и ови примјери, који — вриједно је споменути — представљају само мањи дио забележених потврда:

1) Потврде за неизмијењено *о* уз назално *н*:

а) *инџ* Би Га, *инџом* Кр, с *йосш^иибничаром* Би Га, *Днџоље* Би Ми, *звџно* Во Лу Ме Фр, *звџње* Би Га Не, *кџнац* Би Вр ШК, *кџнојље* Би ЛП Ма, *кџнцом* Га, *лџнац* Би Ви Га Ма ЛП, *нџвац* Би Бр Ма Ту Фр, *нџвацџ* Би За ЗВ ГП Ма Фр, *нџвце* Би Бр Па Фр, *нџџа* Бе Би Вр Фр ШК, *нџџама* Га Кр, *нџџами* Ке, *нџџу* Би Бру Га Не, *нџжш* Ме, *нџже* Би Ме Кр, *нџжови* Би Фр, с *нџжије* Би, *нџкаш^а* Би, *нџс* Би Не ПЛБ СГ, *нџћ* Бе Би Ви Ке Ме СГ, *нџшџа* Би Бру Во ПС, *сџдне* ЗВ СГ;

нџџ Би ВП Га Шт, *нџво* Вр, *йо нџџме* ШК, *нџшене* Би Лу Не;

џн Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП Дс За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПЛБ Пр ПС СГ СП Ту Фр ЋК ШК Шт, *џна* Бе Би Бру Бј Ви ВП Во Вр Врх ГП Да Ке Кр Лу Ма Ме Не Па ПС СГ Фр Шт, *џнај* Би ВП Вр Лу ПС, *џнај* Би Га Да Дс Ке, *џне* Бе Би Вр Мл, *џнџ* Би Ви ВП Не, *џни* Бе Би Ви ВП Бј За Кр Ту Фр, *џни* СГ Ту, *џније* Би БП Вр Ке Ма Мл Не ЋК, *џније* Во, с *џнџма* Лу, у *џнџм* Би, *џно* Би Кр, *џнџ* Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Ке Кр Ма Ми ЛП Не ПС Ту ЋК Фр, *џној* Ба Би БП Бр Шт, *џнојк* Бе Би Бј ВП Ви ГП ЗК Ма Ме Не СГ Ту ЋК Фр, *џнојџа* Бе Би Бј Бр Ви Во Вр Га ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не ПС Фр ШК Шт, *џнџј* Би Вр За Не ПС, *џномџ* Бру Ту, *йо џноме* Ке ЋК;

⁷³ РМС, књ. 4, 654.

б) *домаћин* Би Ме СГ Ту, *домаћине* Вјд СГ, *комади* Би Кр Шт, *момака* Би Ке, у *Мостаџу* Би;

зимовао Фр;

насрамџу Би Ма Ми СГ.

Стране ријечи: а) *бџбу* Би Ма Фр, *команда* Би Ви Га Ме Ту ЋК Фр, *комјџер* Бр Ви Кр, *мџџер* Би Бј Бр Вр Га ЗК Ке Ме ПС ШК, *комџија* Би Ме ПЉ, *комџије* Бе Би Ви Во Вр Лу Ке ЋК Шт, *сџдмак* Би Фр;

комџино Би ПЉ;

б) *џродром* Би, *комадањџи* Би Ви Ма, *комадањџи* Шт, *комџија* Бе Лу Ме ПС, *комјџери* Би Кр, *мџџоризација* Би;

бомбардијали Фр, *мџијала се* Би Га.

3) Потврде за неизмијењено *о* уз назално њ:

а) *коњ* Бе Би Ви Вр Лу Ми, *коња* Бе Би Бр Бру Не Ту ЋК, *коње* Бе Би, *коњџина* Би, *коњи* Бе Би Бј За ЗК Лу Ми Не Ту, *коњи* За Ке ПС, *коњима* Лу, *на коњима* Га, *с коња* Би Бру, *џоњава*, *џоњава* Би;

доњим џуџем Би, *из доњџа села* ВП, *коњска кола* Би ЗВ СГ;

њџзи Бе Би ГП ЛП Ту, *с-њџме* Бе Би Га, *ш-њџм* БП ГП Ма Нс, *ш-њџме* Бе Би Ке Ми СГ;

доњџи Би Фр, *доњџи* Би ЗВ, *џоњџи* Ма;

б) *на коњима* Бј, *на коња* Ту, *коњића* Бу Ви, *коњићи* Би Вр Га ШК.

4) Вокал *о* је често неизмијењен и у страном суфиксу *-ор*:

дирекџор Би Бј Ви Га Ма, *дирекџор* ЋК, *доџџор* Би ГП ЗК, *доџџор* Ма, *ко-доџџора* Би, *доџџори* Вре, *доџџорица* Фр.

5) На спорадичност пријелаза *о* (*< а*) *>* у указано је већ у т. 32.

47. Анализа изложене грађе омогућава да се *о* промјени *о > у* у говору личких јекаваца закључи следеће:

а) Промјена *о > у* уз назалне сонанте захватила је акцентовано *о* у нашим, као и ријечима страног поријекла. Природа акцента под којим се одређено *о* налази нема утицаја на ову промјену.

б) У неакцентованим слоговима, без обзира на њихову квантитету, појава се сусреће спорадично. Независно од назала најобичнија је у страном суфиксу *-ор*, док се главнина случајева за промјену неакцентованог *о* у *у* уз назале лако да довести у везу с облицима у којима се *о* налази под акцентом. За форме неких страних ријечи које се не могу директно повезати с одговарајућим облицима у којима се *о* налази под акцентом (*џродром*, *кумџанија* и сл.) прихватљиво је Дешићево објашњење. Ради се „о манифестовању опште тежње (...) ка ширењу промјене

о > у (уз сонанте)” и чињеници да су томе „најподложније ријечи стра-
ног поријекла” пошто се „оне артикулишу са мање прецизности него
домаће”.⁷⁴

в) Примјери за промјену о > у уз назале забиљежени су у свим
насељима чији је говор испитиван, али се не може рећи да је у свима
њима појава подједнако честа. Данас је, међутим, прилично тешко оције-
нити колико је данашње неуједначено стање одраз првобитних неједна-
ких домашаја ове појаве у говору појединих личких крајева, а колико
последица интензивног утицаја облика књижевног језика на говор овдаш-
њег свијета. Ради се о дијалекатској појави која је, као и сви други
дијалектизми, на цијелом простору који захватају ови говори данас све
рјеђа. Њено губљење је уочљивије у срединама гдје је утицај књижев-
ног језика јачи и гдје су такви утицаји почели раније, дакле у насељима
која се налазе ближе урбаних средишта и прометнијих саобраћајница.
Истина, у брињском крају ова је појава, чини се, свуда осјетно рјеђа,
али би се и ово могло довести у везу са споменутим утицајима. У бројним
печалбама, наиме, по којима су становници Лике и иначе познати, Бри-
њаци су деценијама предњачили. Вјероватно су преко говора многоброј-
них печалбара у овај крај рано продрли облици блиски онима из стандард-
ног језика, мада се не може посве искључити ни могућност да у овом
крају на сјеверозападној периферији Лике промјена о > у није била
толико резултативна као у другим личким крајевима.

48. О промјени о > у говоре и други испитивачи наших го-
вора. Бјелановић истиче да се говор Буковице одликује „zatvoreni-
jim izgovorom vokala o s vrijednošću u (...) u znatno većem opsegu
nego što je to slučaj s ostalim govorima istočnohercegovačkog tipa”,⁷⁵
а Дешић наглашава да је у говору западnobосанских ијекаваца
ова промјена „најчешћа у југозападним и западним крајевима”, док
је „из осталих региона забиљежен (...) само понеки примјер,
а из неких нема ниједне потврде”.⁷⁶ Међу бројним примјерима које је за
промјену о > у прикупио у говору ијекаваца Баније и Кордуна Петровић
„има само покоја потврда из Баније”, а њихова је главнина „побиљежена
у западном појасу Кордуна”. Међутим, и тамо су, напомиње аутор, ове
потврде више свједочанство „о томе да је та зона била непосредније
везана за говорне прилике у Лици” него доказ „о превази појаве у над
оном у којој је сачувано о”.⁷⁷ У знатно ограниченијим размјерама ова је
појава позната и говорима ијекаваца Горског котара и Жумберка,⁷⁸ а,
такође, и говорима југоисточног крила источнохерцеговачког дијалекта.⁷⁹

⁷⁴ Дешић, ЗИГ, 47.

⁷⁵ Бјелановић, Буковица, 24.

⁷⁶ Дешић, ЗИГ, 47.

⁷⁷ Петровић, ГБК, 60.

⁷⁸ В. Финка, Ијекавци ГК, 158–159. и Поповић, Жумберак, 7–8.

⁷⁹ Исп.: Вуцковић, ДИХ, 12, Вуковић, Пива, 18, те: Пецо, ГИХ, 38–39, ЦХГ,
302. и Јек. оазе, 283.

Ни у говору икаваца Имотске крајине и Бекије пријелаз *o > y* није особито чест,⁸⁰ а слично би се, узимајући у обзир обавјештења која садржи досадашња дијалектолошка литература, могло констатовати и за икавске говоре из личког сусједства.⁸¹ Скромног је домаћаја учешће изразито затвореног *o* и у говору личких икаваца (исп. Јапунчић, Буњ., 268), мада се оно, вјероватно као посљедица утицаја сусједних јекавских говора, у једном њиховом дијелу чешће јавља него у говору сусједних икаваца (в. код мене, Ловинац, 220).

49. Из наведеног је јасно да је појава *o > y* особина која карактерише источнохерцеговачке говоре, и то западније, миграционо крило овог дијалекта. Што се тиче њеног жаришта, познато је да припадништво ове иновационе црте снопу далматинско-личких иновација никад није ни оспоравано у науци. Напријед изложени подаци омогућавају нам да га овдје и прецизније одредимо. Све, наиме, упућује на то да су ову иновацију најприје развили ијекавци настањени у сјевернодалматинским предјелима и на југоистоку Лике, изразито пасивним крајевима који су дали бројне иселенике сусједним областима. Због многоструких веза које су постојале између сјеверне Далмације и Лике прије и послије повлачења Турака из ових крајева појава је рано могла постати и обиљежје говора личких јекаваца у цјелини, а тиме је био отворен пут и за њено ширење у сусједним крајевима у којима се, како смо видјели, и данас сусреће. Појединачни случајеви, дакако, могли су се јавити и као резултат аутохтоних процеса на различитим просторима, али укупност чињеница недвосмислено упућује на напријед означене правце ширења ове појаве.

50. Промјена *o > e* ријетка је у говору личких јекаваца, а јављање *e* мјесто *o* у неколико забиљежених примјера може се на различите начине објашњавати:

а) Спорадично *e* у: *ѿољейрѿвредѿ* Би, *ѿољейрѿвредѿм* БП, ако није резултат међугласовне асимилације, могло је овамо доћи и према ријечи *ѿоље*.

б) У двојству облика: *дођоше* Би ГП ЗК Ма, *дођошмо* Вр, *нађоше* Не, *нађошмо* Бру, *одоше* Бе Бј Ви Вр Ке Не, *уђоше* За, и: *дођеше* Би Ме Ту Фр, *дођешмо* Ту, *одеше* Би Бру Ви Га За Ми ШК, *уђешмо* Ту, на које је указао и Ластавица,⁸² ја понајприје видим посљедицу изражених тенденција које воде ка укидању разлика између појединих облика аориста. Тамо гдје је обично: *дође ја, ја ѿзѿђе, ја оде* (в. т. 292), разумљиво је и јављање ликова типа: *дођешмо, одеше* и сл.

в) У усамљеном: *ѿрѿѿрешка*, ВП ради се о аналошком преузимању читавог префикса, а у: *чеколада* Би Бру Ви ПС Фр и *чекулада* ЛП Ма Ми, поред обичнијег: *чоколада* Би БП Ви Вр ПС Не, о непрецизном изговору стране ријечи.

⁸⁰ Шимундић, Имотски, 32.

⁸¹ В. Томљеновић, Буњ. дијал., 342—343, Пецо, ИГЗБ I, 97. и Финка, Икавци ГК, 179.

⁸² Ластавица, Кореница, 754.

Из ВП имам и: у *ѡрмѡр*, према данас свуда обичнијем: *ѡрмѡр*. Форму *ѡрмѡр* налазимо и у Ластавичином материјалу, в. Кореница, 752. и 754.

54. Кадашто се и у облицима презента глагола *моћи* сусрећу случајеви замјењивања самогласника *о* вокалима *а*, *е* и *у*, уз готово уравнио *же* > *ре*:

нѣ маре Би Бру;

нѣ мере Бе Би Бр Бру Ви Во Га Ке Кр Лу Ма Ми Не Ту, *нѣ мерем* Бе Би Бр Ке Кр Ми, *нѣ мерѣше* ШК, *нѣ мереш* Бе Кр Ме, *нѣ мерѣше* Ма Фр;

мѡју Бе, *мѡже* Не;

мѡре Во Ке Не, *мѡреш* Ке СГ;

поред: *мѡју* Би, *нѣ мѡју* Вр Ке ЛП ПС, *мѡже* Би, *нѣ можем* Ме, *мѡжѣше* Га;

мѡре Бе Би Бр Бру Вр Ке ЛП Лу Ми Не Пр ПС Шт, *нѣ морѣ* Во Лу, *мѡрем* Би Кр Па Ту, *мѡремо* Ке Ма СГ Ту Фр, *мѡрѣше* ВП ЛП Ме Фр Шт, *нѣ морѣше* Лу, *нѣ морѡ* ЛП, *мѡреш* Бе Би Бр Бру Ви ЗВ Ке ЛП Ма Не.

55. Губљења и елизије вокала *о* сусрећу се:

а) У иницијалним позицијама неких именица, придјевских замјеница и прилога:

ѡјѣло (= одијело) Би, *Круѡљѡк* (= Округљак) ПЛЈ, *слобођѣње* Ту Шт, *Тѡчац* (= Оточац) Ту;

ѡѣрацијѣ Ке, *сѡвина* ЛП Ту, *ѡѣвѡ* *сѡвина* Ма, *сѡвинама* ЛП, *сѡвине* Би Ту, *сѡвинѣѡшине* Кр, *ѡри сѡвине* СГ, *сѡвину* Ма, *кро-сѡвину* Ма СГ,⁸³ *сѣдмѣ франзѡвѣ* Ви, *ѡицир* ВП ЗВ;

ѡѡкѡ *сѡвѡр* Шт, *ѡѡкѣ* *ѡчи* ГП, *ѡѡкѡ* *ѡдѣ* ГП ЗК, *ѡѡликѡ* *ѡѡидѡѡ* СГ, *ѡѡликѣ* *ѡѡве* Бе, *ѡѡликѡ* *му нѡс* Не, *ѡѡликѣ* *ѡѡле* Га, *ѡѡква жѡна* Би Шт, и сл. (в. т. 268);

ѡѡкѣ Бе Би Бј Бр Бру БП ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не ПС Ту ЋК Фр ШК Шт, *ѡѡкѣ* *ѡѡсно* Пр, *ѡѡк-ѡѡликѣ* Ту, *ѡѡмо* Би Ке Ма, *ѡѡкѣ* Би Бј Ви ГП За ЗВ Ке ЛП Ма Не ПС СГ Ту ШК.

Напомена. У: *ѡн ѡликѣ* *ѡзбѡри* Ту, редукују се два *о*. За примјере типа: *ѡѡликѣ* Вр ЗК, *ѡѡликѡ* Ви ЗК, *ѡѡликѣ* Вр Ке, у *ѡ-ѡликѡ* За, *ѡѡликѡ* Вр, в. Дешићево објашњење.⁸⁴

б) У сантхију, гдје се *о* елидира као први (рјеђе) или други (чешће) вокал:

ѡѡ-ѡѡ Би Фр, *ѡѡ-ѡѡ* Ме, *ѡѡмѡ* *ѡѡкѣ-ѡѡ* Би Фр, *ѡѡѡѡ-ѡѡѡѡ* Ми, *ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡ* Бр СГ;

ѡѡ-ѡѡѡѡ Марка ПС, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* Би ПС, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* Бе Би Бр Бру Га Ке Ма Не ПС, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* Бе ВП Ке, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡ* Бе, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡѡѡ* Ви, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡѡѡ* ВП, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡѡѡ* Ви, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡѡѡ* Бј, *ѡѡ-ѡѡѡѡ* *ѡѡѡѡѡѡ* ГП.

⁸³ В. и Касумовић, ИБР, 441.

⁸⁴ Дешић, ЗИГ, 59.

58. О замјенама самогласника *е* другим вокалима напомињем следеће:

а) Обични су у свакодневном говору дисимилациони ликови: *дјѣ-шалина* Би Га ГП Ме Не, *ђѣшална*, *ђѣшалну* ЗВ, односно: *дјѣшолоина* Бе Би Ми, *дјѣшолне* Ту, *ђѣшолоина* Бе, поред оних типа: *дјѣшелина* Би Бру Ви Ме Мл Пр Шт, *дјѣшелну* Во.

Такође, уз: *решѣшо* Вр ЛП Ма ПС Ту, и дисимилационе форме: *рашѣшо* Вр За Ма Ту, *рашѣша* Ту.⁸⁶

Примјери наведени у т. 364. показују да се у овом говору приједлог *јрема* јавља кадшто и у гласовном дику *јрама*.

Свега два пута био сам у ситуацији да запишем: *Валѣбиш* Вр, односно: *Ошѣира* Ма. Иначе је редовно: *Велѣбиш* Ба Би Ви ВП Во Ме Не Пр Шт, *јреко Велѣбиша* Би Вр Ву Га ЛП ШК, у *Велѣбиш* Би Ви Ме Мо СП, уз *Велѣбиш* Ба ВП ЗК Шт, *Ошѣре* Би ВП Га ПЈ ЂК, и сл.

б) Мало је потврда и за асимилациона прилагођавања у којима *е > а* у туђицама типа: *камара* Би ГП Ми, *камарица* Бе, *сѣлалѣжу* Ви, али вјерујем да су овакви ликови наведених лексема обични на цијелом подручју. Напротив, дисимилациони облици типа *кѣшан* Вр ЛП ни изда-лека нису фреквентни као форме типа *кѣшен* (в. примјере у т. 136).

Њем. *Tischler* јавља се обично у ликовима с продуктивним суфиксом *-ар*: *шѣшлѣр* Би Га ЗК ЛП Ма Ми СГ, *ко-шѣшлѣра* Би.

Спорадично је, ипак, могуће чути и: *шѣшлер* Би.

Према њем. *Lärm*, међутим, слушао сам само: *лѣрма* Би Ви Га Ми Не Фр, *лѣрмаши* Би Га, *лѣрмаши* Би, *ѣно лѣрма* Би Ми, *шѣд лѣрмаш* ? Ми.

в) Осим у споменути облицима типа *дјѣшолоина*, промјену *е > о* забиљежио сам још једино у: *ѣвочѣ* Бј Ту, односно: *овидѣнцијѣ* Би. Дакако, ако се занемаре случајеви типа: *ѣрућо*, *шѣуљо* и сл. који су обични на цијелом простору (в. т. 272/2), а у којима, такође, према књижевном *е* стоји *о*.

г) Дисимилација узрокује замјену самогласника *е* вокалом *и* у: *дѣд-дисѣш* Бру Во Га ЗВ ЗК Кр Лу Ма Ми СГ Фр, *дѣдѣнциѣш* ВП Га ГП ЛП Ма, а асимилација у: *шѣридѣсѣш* Би Бру За Ке Кр Ма Ми Па Фр, *шѣриди-циѣш* Бр СГ.

Форме наведених бројева, међутим, обичне су и с друкчијим фонетизмима. Исп.:

дѣдѣсѣш Бе Би ВП Вр Га Ке Ме ПС ЂК ШК, *дѣдѣсѣш* (в. т. 60), *дѣдѣш* Би Ма Не, *дѣдѣс/дѣдѣсѣш* (в. т. 79);

и: *шѣридѣсѣш* Бе Би Бр Ви Вр Га ГП Ма Ме Ту Фр, *шѣридѣш* (в. т. 60), *шѣринѣш* ЛП Фр, *шѣриѣс* ВП Ма Фр, *шѣриѣс* ГП, *шѣриѣс* Вр За Ма СГ ЂК, *шѣриѣсѣш* Бру Ту.

⁸⁶ У говорима насеља једног ширег појаса југоисточне Лике умјесто ове лексе-ме у употреби је ријеч *сѣшѣница*.

Обично је, међутим: *више Вакуја* Би Бру, из *Вакуја* Би Не, из *Вакуфа* Не, *кукурјек* Би Га Ми, а имам у материјалу форму: *желудац* Бру Га.

68. Само у насељима из југоисточних предјела (в. карту 3) чешће се говори: *рдиље* Бе Бр Бро ВП Га Дс ЗВ ЗК Ма Не Шт, *рдиљама* Бру, а ријетко: *рдиље* Бру Га ВП Не. У осталим крајевима редовно се јављају краће форме: *рдиље* Би Бу Ви Во Вр ГП За Ке До Кр ЛП Лу Ме Ми Па ПЉ ПС СГ СП Ту ЋК Фр, *рдиљама* Би.⁹¹

Нигдје, међутим, нисам чуо форму *ирабуље* — досљедно је: *ирабље* Би Бру Вр Га ЗВ ЗК Ке Лу Не СГ Ту, *ирабљама* Би ЛП, *ирабљама* Ту, *ирабљице* Би Га, *ирабљицама* ЛП.

Вокал и

69. До замјена вокала и другим самогласницима долази, углавном, у ријечима страног поријекла, и то првенствено у резултатима асимилационих и дисимилационих процеса. Појаве — да и то нагласим — немају шире размјере и нису без изузетака. Исп.:

а) *и* > *е* у: *аиелерија* Фр, код *аиелерије* ГП, *аиелерију* Бр, *комесија* Бе Лу Ме ПС, *комесија* Ке, *леиџимџија* ВП, *месиџача* Лу, *близо Муслемана* Ке, *сиџендија* Би, *џџо* док је *фрџико* Би Фр;

б) *и* > *а* у: *баџикли* Ми, *маџраљеџи*, *маџраљеџа* Лу;

пored: а) *ариџиџерија* Ма, *ариџиџерију* Би, *комисија* Га, *комисију* Ке Ма, *мисиџаче* Би Ми, *сиџендију* Би Бру ВП, *фрџишак* Ви;

б) *биџикл* Би, *миџраљеџи*, *миџрољеџи*, *миџрољеџе* (в. т. 28).

70. Најважнију, пак, особеност у артикулацији овог вокала у говору личких јекаваца представљају бројне редукције неакцентованог *и*. Ова појава, на коју је више дијалектолога скренуло пажњу⁹² и која је поодавно представљена као општа карактеристика говора штокавског сјеверо-запада,⁹³ позната је у подједнакој мјери свим личким јекавцима. Укупни резултати споменутих редукција у овоме говору не заостају, изгледа — ни по бројности, ни по посљедицама које изазивају — за онима које пружају пажљивије анализе података о домашајима наведене појаве у сусједним говорима.⁹⁴

⁹¹ Спорадично *рдиље* у говору мјештана појединих насеља из југоисточне Лике, а, посебно, досљедна употреба ове форме у осталим крајевима навели су ме да несмотрено одрежем: „Нигдје се не говори *рдиље* . . .” (Ист. Лика, 156), што, како видимо, није тачно. Овом напоменом ту погрешку исправљам.

⁹² Белић, Решетар, 198—199; Ластавица, Кореница, 754—755; Наранчић, Дољани, 111—113; Драгичевић, Ист. Лика, 156—157; Павлица, Удбина, 372.

⁹³ П. Ивић, Дијалектологија, 136.

⁹⁴ Исп. за ово: Дешић, ЗИГ, 61—66, Петровић, Змијање, 41—44. и ГБК, 39—41, Бјелановић, Буковица, 24, Финка, Ијекавци ГК, 157—158, и Икавци ГК, 178—179, Пецо, ИГЗБ I, 99—102, Томљеновић, Буњ. дијал., 341, Јапунчић, Буњ., 270, 272, Драгичевић, Ловинац, 222, а в. и: Лончарић, Трновац, 362.

71. Најмање су раширени случајеви аферезе. Налазио сам их само у двије стране основе:

не́кција Би Ви Ке Фр, *не́кцијā* Би, *не́кције* Би Бру Не;

Талијāн Би Ви Га ГП Да За Ке Мо Не ПС ШК, *Талијāнā* Ма Ту, *Талијāне* Би Ву СГ, *Талијāни* Ба Бе Би Бру Ви Во Вр Га За Ма Фр Шт, *Талијāнима* ГП, *Талијāнма* Фр, *Талијāну* ВП;

до *талијāнскѣ ірāнице* За, *мѣрзерима талијāнскијем* Бр, на *талијāнској ірāници* Ма, на *талијāнском фрднѣу* Пр, *талијāнскā йушка* Фр, *талијāнскѣ фрднѣ* ГП, *талијāнскѣ* ВП Бру Не.

Ови други облици, познато је, усталили су се и као стандардне форме у западној варијанти нашег књижевног језика.

У говору старијих нараштаја могу се чути и облици: *Тāлија* Бе Га ЗВ Лу, на *Тāли'и* Ке. Преовлађују, ипак, ликови: *Ийāлија*, у *Ийāли'и* Ба Би ВП Ви Ке Лу Не Па ПС Фр ШК.

72. По крајњим домашајима најважније су редукције медијалног и. Оне, с једне стране, доводе до слоговне функције појединих сугласника, а, с друге, стварају услове за чешћа асимилациона прилагођавања консонаната. У говору личких јекаваца су честе, и то — и потпуне, и дјелимичне. Исп.:

а) *Бајновац*, у *Бајнѡвиу* Ви, *бѡл'ница* Ту, *Бѡрчевац* Га, *бѡчиу* Вр, *йрема Брѡиѡни* Бр, *варѡнкѣ* ПС, *водѡнце*, *водѡнчāру* ЗК, *врѡнчāиѡи* Вр, *врѡиш'иу* Шт, *йѡдна* За ЗК, *йѡднѣ* Ви ЗК СГ Ту, *йѡдне* ВП Вр ГП Ме Пр Ту Фр Шт, *дѡјѣ йѡдне* Бру Шт, *чѡйрѣ йѡдне* ВП Вре Ке ШК, *ѡдну йѡдну* ЂК, *йрāница* Бе Ке, *йрāн'ѣ* Ке, *йрѡшална* Га ЗВ ЛП Ма, *йрѡшаѡна* Бе Лу, *йрѡшѡлна* ЛП, *дѡѡшѡлна* Шт, *дѡѡшѡлну* Во, *дѡѡшѡлне* Ту, *дражѡиѡну* Ви, *ђѡишѡлна*, *ђѡишѡлну* ЗВ, *жѡишѡлца* ЛП, *жѡивѣ* ПС, *ѡвцу јāловцу* Бе, *кайѡулāиѡија* Би, *клāчѡиѡица* Ту, *кѡиѡиѡице* Би, *кѡбāн'ца* Не, *кѡшул'ца* ЗВ, *крѡчѡне* Ма, *нис Крѡчѡне* Ви, *са кѡварѡцама* Ви, *Мāрѡца* Вјд ЛП, *Обрāдѡвѡна* Ви, *Обрāдѡвѡу* Бј ЂК, *ѡдбѡрѡкā* Ке, *ѡймāнѡвѡи*, *ѡймāнѡвѡи* Не, *йѡл'ѣ* (= пѡлице) Би Ке, *йѡмрѡчна* Ви, *ис йѡрѡдѡѣ* СГ, *йрѡслѡца* Во ЗВ Ма СГ, *йрѡсл'ѡу* Вр ЛП, *йрѡсл'чанѡца* СГ, *рѡбѡѣ* Ме, *сйѡјѡлѡца*, *сйѡјѡлѡце* Би, *сйѡиѡѡца*, *слāмѡрѡца*, *слāмѡѡца* ЗК, *сѡбѡца* ЛП, *сйѡйрѡне* Ту, *срѡчāн'ца* ЗК, *сйѡдлѡца* Би Ке ПС, *йѡдбѡлѡца* ЛП, *удѡвѡца* (= удовица) ПС ШК, *ѡжѡна* Би ЛП, *фѡрѡиѡи* Во, *ѡилāн'ѣ* ВП, *шѡн'ца* ШК;

кѡлкā Би ВП, *кѡлкѡ* Би Ви Во Вр ГП За ЛП Лу Ма Ме Не СГ Ту Фр ШК, *нѡколѡка* Би Ви ГП ЗК ЛП Фр, *нѡколѡке* Би Бр Бро Ви Ву Врх Га Ке СГ Фр, *нѡколѡко* Би Бру Ви ЗВ Ке Лу Ма Пр Ту Фр ШК;

вѡлкā ПС, *жѡѡна ѡчѡв'на* Шт, у *Јѡвѡину кѡћу* Би;

чѡйрѣ Би Бру Ви Во ВП Вр ГП За ЗВ ЗК Ке Лу Ма Пр Ту ЂК Шт;

бѡѡжѡмо Ке Кр, *бѡрли се* Фр, *брāнла* Би, *брāн'ли* Не, *бѡдѡиѡе* ВП, *вāдли* Бе Ви СГ, *вāрѡиѡи* Ма, *вйѡдла* Бе Би Вр За Лу Ма Не ПС СГ Фр, *вйѡдли* Би Бру ГП Фр, *вйѡдлѡ* Ма, *вйѡдѡиѡе* ВП, *вѡдли* Бе, *вѡдлѡ се* Не, *вѡдла* Би Ме, *врāиѡла* Бе Вр, *врāиѡли* Бе Ви Ма Ту, *врāиѡлѡ* Фр, *врāиѡиѡи* ГП За, *йѡвѡрли*

ШК, іднли Вр ГП, іднло се Ма, дјела ШК, ддлазла Ту Фр, ддлазли ПС, ддлазла Би ПС, досѣдли Шт, дбїије ГП, жєнло За, жївло Ма, забдравла ВП Га, зайа́л'ли Не, за́райло Ма, излазла ЗК, излє́ли Ви, кайи́улирала СГ, косли Ту, лє́ли, лє́мо Ви, мјєрло се ЗВ, мїсрла, мїсрли За, набавли ВП, надимла Вр, накїшла Бе, налазли Бру, найравла ЋК, найравли Ви Фр ШК, ндсле Ту, ндсли ПС, нўсла Ма Ту, нўсле Ту, обла́чле Вр, одлазле Вр Ме, ослабли Би, ослободла Ви, о́сїавла Би Кр Не, о́сїавли ЗК Ма Шт, о́сїавїи Кр, о́сїарла Бе, ошвдрле ВП, ошїа́ Ма, іа́дло ПС, іє́цїе Би, іла́шїи Вр За ЋК, ідокуйли ПС, іолд́жла Фр, ір́авла Бе, ір́бла, ір́варли, ір́варло ПС, іре́рїшла Не, ір́лазла Бру Не, ір́дло се ВП, іресу́шїи Кр, іри́јавїи Ту, ір́длазли БП, іро́ушїи Не, іуму́дла Ви, ра́дла Бе ЛП Ту, ра́дли Ви ШК, ра́дло се Бе Би ЗК Пр Ту, ра́нїи Би ВП, ро́дла Бе, сїа́дли Шт, сїроводли Ту, су́шїи Бе, у́бла се Фр, у́вайла Бе Би Ви Ме СГ, у́вайли Не ЋК, у́вайло Ви Ме, увєнло Ме, ударли Ви, у́йазла ЛП, у́йлашли СГ, у́йу́йла Бру, у́сїавла Би Ме;

зє́рцу Би Вр, ідвршїе́ За Не, о́собїо Ме.

б) варє́н'ка Би, двїје іо́д'не Би Ви Ма ЋК Фр, іра́н'ца Би Ке, іру́шал'на Га ЗВ, крузо́л'ца Бе Га, о́чев'на Шт, ір́єсл'ца Би Ми, сла́мн'ца Би, шдбал'ца Би, у́ж'на Би СГ;

бдр'ли се Би Шт, бра́н'ли Вр СГ Ту, вdz'шїи Би, вdz'ли Би ЛП Па'враш'л'и Бру Шт, іовдр'ли Би Во, ідн'ли Би, досє́л'ли Ма, излє́ли Ви, ндс'шїи Би, ра́д'шїи Бе Би ЗК Кр;

зє́р'цу Би Ме.

73. Редукције и елизије финалног и сусрећу се:

1) Врло често у атоничким облицима:

а) ал бїјо́ бн Фр, ал бїла ддбра Ту, ал бїло іра́ Ма, ал бдїа ми Ту, ал да́ Ме, ал да́нас За, ал ддбро іа́зи Ми, ал зашїио? ПС, ал ја́ Би Вр Га, ал кад іудє́ Ми, ал ко іма́ Бру, ал кдла шрє́су Ме, ал мє́ни нїје Би, ал нє́коїа ра́нило Ви, ал нє́ма дича́ка Вр, ал нє́ма снє́їа Лу, ал нїје ддбро Кр, ал нїје мдїа́ Бј Ке, ал нїјєсам ја́ За, ал нїкакво Шт, ал сам ја́ За, ал сїшї су Не, ал шїи ја́ Во, ал шїи вdz'шїи Би, ал шїо сє́ Ме, ал һдрава Вр;

ил да вї Вр, ил да нє́коме ВП, ил дјєвд́жа Лу, ил је шд Во, ил је һїјо ВП, ил мдшєри Ма, ил нє́ би Лу, ил нїје һїјо ил нїје зна́ Би, ил ндћи Фр, ил іє́шї сїдшїи́на ил іє́шї іла́да ПС, ил сїра ил басє Вр, ил чїја́ іє́рје За;

нїшї сам кад Лу, нїшї сам каде Лу Ми, нїшї смо мї Би Га Ту, нїшї су ішїшали Би Ме, нїшї је һїјо ВП Ке;

бї л бра́? Вр, бї л се мдїа́? Фр, бї л шїа цу́ра? Лу, да л іє́шїнајс? ЛП, е л мдја́? За, е л нє́ знаш? Ту, е л шїако́? Би Га Ми, е л шїо? За СГ, іма́ л бdz'шїје? Ми, іма́ л дд? Би Ми, мўже л шїо? Не, ра́нї л шїе? Ме;

бїјо́ б да́нас жїв ГП, бїјо́ б ја́ Би Кр, бїла б ја́ ГП, бїло б іа Би ГП, бїло б шд Во, бdz'лє́ б бїло ЗК, да́ б вїшїє ПС, ја́ б вdz'їо Не, ка́ко і шїи ка́за ВП, мдїа́ б шїи-нїме Па, ндша б бїјо́ ГП, нє́ б ја́ шдбе вўкла Ту, нє́ б му ја́ да́ Би, нє́ б ни ісї Ке, онїе б ја́ Кр, ір́ддла́ли б іа За, шд б ја́ Би За;

и ес вїдла? Би;

Слојотворни сујласници

75. Ако се чувају гласовни односи унутар једне ријечи, у вокалској функцији јавља се само сонант *р*, и то у оној мјери и са оним прозодијским карактеристикама како је то и у књижевном језику. Свуда је, дакле: *крџиш*, *иџсиш*, *смџиш*, *рђа*, *рђа*, *крѣ*, *црѣ*, *црква*, *искрџиши*, *иџокрџиши*, *искрџим*, *иџокрџим* итд.,⁹⁶ а биљежио сам и: *иџк је иџај* Би Ми, *иџка е дџсиа* Ви, *е л иџка?* Би Га, *иџи е иџко* Бру Ма.

76. До девокализације вокалног *р* понекад долази у ријечима *јџирѣа* и *сѣкрѣа*, али су у укупној маси потврда такви случајеви више него занемарљиви. Уп. уобичајено:

јџирѣа Бе Би Га Ке Лу ПС, *јџирѣе* Бе Ту, *сѣкрѣа* Бе Би Ви Вр ГП За ЗК ЛП Лу ПС, *сѣкрѣи* Бе Би ЛП, *сѣкрѣе* Бе Ме, *сѣкрѣу* Кр ЛП Ма Ме;

и ријетко: *јџирѣа* За, *јџирѣа* Ту, *јџирѣу* ПС, *сѣкрѣу* ЛП.

Ови други примјери забиљежени су само у говору јекаваца из сјевернијих дијелова личке регије, а ни тамо нису особито чести. Њихово јављање у овим крајевима могло би се повезати са чињеницом да су такви облици доста раширени у говору ијекаваца Баније и Кордуна.⁹⁷

Девокализација *р* је, као и у главнини других наших говора, досљедно извршена у примјерима типа *џмрѣ* због чега и није потребно наводити све забиљежене потврде. О двојаким објашњењима дугог финалног *о* у наведеном облику глаголског придјева радног в. Пецо, ИГЗБ I, 148. и тамо наведену литературу.

77. Бројне редукције вокала (понајприје вокала *и*), видјели смо, често ремете гласовне односе унутар појединих ријечи, а тиме се остварују могућности:

а) за појачану фреквенцију вокалног *р*:

бѣрли се Фр, *вѣрнџи* Ма, *иџкрла* (= покрила) Шт, *сѣкрџи* Би ЂК, *слѣмарца* ЗК, *фѣрнџи* Во;

Брлџе, *бџџе*, *врџи* (= врази), *врџк* (в. т. 40г), и

б) за појаву других сонаната у слоговној функцији:

вѣдла Би Ме, *иџушѣна* Бе Лу, *иџушѣна* ЛП, *дѣдла* ШК, *дѣдѣли* Шт, *мѣдѣли* За, *иѣдѣло* ПС, *иѣвѣло* Вр, *иѣдѣло* ВП, *иѣдѣла* Во ЗВ Ма СГ, *иџмѣдла* Ви, *сѣдѣли* Шт;

зѣдѣ'ли Не, *иѣдѣ'цу* Вр ЛП, *иѣдѣ'чаница* СГ;

иѣдѣ Би Ке;

иѣдѣом Ми;

⁹⁶ Уп. и: Павлица, Удбина, 374.

⁹⁷ Петровић, ГБК, 62.

іраўце Ке, на іраўцу ШК, срчаўца ЗК;
на іраўцу Бру.

СУДБИНА САМОГЛАСНИЧКИХ ГРУПА

двānās ПС, двānāsī Ви, ośāmnās ЗК Шт, ośāmnāsī Бру, йейnāsī ЗВ
ЛП, sedāmnās Бе Бр, шрінāsī Бр, чейrнās Бр СГ, чейrнāsīē Ке;

Digitized by Google

Лу, *ирѣача* е *вакоб сѣријед*¹⁰⁰ Ма, *ирѣсѣала* е *сѣи* Бе, *рђава* е *ношња* била ЋК, *сва* е *Водјовина* била *саѣдрила* Лу, *слаба* е *ијдо* клима ГП, *сѣи*ра е *дан освајно* ЗК, *ија* е *Мѣхарска* *давала* ВП, *ија* е *сѣрија* и *сад*¹⁰⁰ *усѣвна* Кр, *ија* е *шуба* била Лу, *ијуда* е *идкојни* Мѣрко Бр, *ијуда* е *ијо* Во, *хѣјдукѣ* е било Бј, *ишија* е било? Ви, *ишија* е *ијо*? Би;

да е *амо* ПС, *зна* е *он* ПС, *има* е *ун* Ту, *лијѣа* е *она* Ми, *мѣи*нила е *у* *меи* Ме, *иа* е *ишло* ЋК, *са* *Бушѣвића* е *ун* Би, *ија* е *објешена* Ви, *у* *ндвина* е *ово* ПС, *ишија* е *арман*? Бе;

илѣдѣм *каква* *ѣ* Бе, *нѣма* е Ма, *облачила* е Вр, *ијака* е Бј, *урѣдила* е Шт, *ишија* е? Не.

У медијалним и финалним позицијама, послѣје испадања интервокалног *j*, у неким ријечима група *ae* остаје:

зѣднички Ке, *зѣдно* Ви СГ, *зѣдно* Бе Ке, *зѣдно* Бе, *наѣли* се Бр, у *Сѣраеву* Фр;

рѣсијаѣ Бру, *снаѣ* Вр Шт, *уѣѣ* Ми, *уѣѣ* Би.

81. Секвенца *ao* се, углавном, сажима у *a*:

а) *-ao* > *a* у:

Грѣвци Па, *зѣва* ГП, *нѣнѣ* *зѣвѣ* Би, *мѣм* (< маом < махом) Би Бру Ке Фр, *наѣја* Лу, *наѣја*ко Би Бру ВП Ви ГП За ЗК Ма Ме Не Фр, за *наѣја*ко Бр, *Оравац* Би Га Ке Ми,¹⁰⁰ из *Оравац* Би, код *Оравац* Бр, *Оравѣни*, *Оравѣнка* Би Бр Га Дс, *сѣнија*/*сѣније* Лу, *сѣније* Би Ке СГ Ту;

али: *ирѣорина* Бе Би Га ЗВ, *Грѣовац* Па, *наоколо* Би ПС Фр, *саобраћајаца* Га Шт;

уз ријетко: *наѣја*ко ВП, *наѣја*ко Би; и: *ирѣворина* ЛП Лу, *ија*воци ЗК.

Чује се и: *сѣбраћај* Не, *сѣбраћајна* *школа* ЋК, а спорадично:

Оровац Га, у *Оровац* Би биће да је аналошког поријекла (према *Трновац*¹⁰¹).

б) *-ao* > *a*:

бра Би Вр СГ, *да* Би ВП Вр Кр Ми Ту, *да* би *вола* СГ, *биће* му *жа* Би, *нѣи*ија *јој* је *жа* Не, *зѣ* Би Во Вр Га ЗВ ЗК ЛП Па СГ Ту, *како* ме *зѣ* — *зѣ* Кр, *зна* Би Бј Бру ВП Во Вр Га За ЗК Ке Кр ЛП Лу Ми Не ПС Ту Фр ШК Шт, *кра* ВП Ви Ке Ми ПС, *ија* Би Ви Га, *ија* *ирдан* *снијек* СГ, *сла* Би Ке.

Мјестимично се, углавном при покушајима имитирања књижевног изговора, сусреће и: *дѣо*/*дѣо* За Фр, *знѣо*/*знѣо* Га ГП, односно: *дѣво* ВП, *знѣво* Га, *слѣво* Би и сл.

¹⁰⁰ Од *Ораховац* преко *Ораовац* (послије испадања медијалног *x*); в. РЈА, књ. IX.

¹⁰¹ Аналошко приближавање имамо и из супротног смјера, тако да се, поред *Трновац*, говори и *Трнавац*. Није, међутим, искључено ни то да ово *a* мјесто *o* представља траг суфикса *-ae* у придјевској основи ове именице.

Digitized by Google

Ме СГ Ту, *најнџ се* Би Ме Ми, *освањџ* За, *дѣкинџ* Би ВП, *идѣинџ* Бе Би Бру ВП Ви Га Лу Ма Ме Ми Не Пр СГ Фр, *идѣинџ* Би, *ѣреверџ* Вр, *рѣсџ* Ви, *рѣскинџ* Би, *свањџ* ШК, *сверџ* Га Лу, *скѣнџ* ЗВ, *сѣомѣнџ* Би СГ, *ушѣинџ* Га.

Обичне су и форме с аналошким -но: *замѣнџ* Бру ВП, *ѣримѣнџ* Ту, *ѣромѣнџ* Би Бру Лу, *смѣнџ* Ви.

Слушао сам и: *Дѣви* Би Га Лу Ма, уз: *Дѣови* Лу и *Дѣухови* Би Га Дс.

Група уо остаје у: *ѣуо* Би Бј Бру ВП Ви Во Вр Ке Кр Ма Ме Ми Не ПС СГ ЋК ШК, а имам и: *дѣчуо* Па, поред: *дѣчџ* Би.

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ И НЕКЕ ДРУГЕ ПОЈЕДИНОСТИ

Покрећино а

98. Најчешће се јавља у ГАјд придјевско-замјеничке промјене (примјери под а) и код неких прилога (примјери под б):

а) *бѣа бѣунићкѣа* Кр, из *идѣнѣа краја* Лу, из *дѣнѣа села* ВП, *каѣиоличкѣа свѣјѣа* ЋК, *мѣлѣа* ГП, од *мѣлѣа сѣмена* ЗК, *мѣдѣа народа* Мз, *најѣдрѣа* Бј, *Јандрѣу иѣкѣнѣа* Не, *брѣа рѣженѣа* Га, *слѣѣа њѣсам ѣѣ* Ту, *шѣмскѣа радѣника* Во;

кѣа Ма, *кѣа џн наѣа* Вр, *кѣа ѣѣ* Ми, *ѣѣ кѣа?* Би ВП Ви ПС Фр, *нѣкоѣ* Бе Ма Фр;

мѣа Кр Ма, *нѣкѣа* Би Бј Бру Ви Кр ЛП Ми Ту Фр, *нѣкѣа* ЗВ, *ѣѣа* Бе ВП Бр Бру ВП Ви Га ЗК Ма Не ПС, *ѣѣа* Бе Би Бј Бр Ви Во Вр Га ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не ПС Фр ШК Шт, *сѣѣа* Пр, *сѣѣа* Ма, *ѣѣа* Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не ПС Фр ШК Шт, *ѣѣ ѣѣа* ЗК, *ѣѣ ѣѣа* ШК, *ѣѣа* Би ВП Ви Во ЛП ПС, *с ѣѣа* СГ, *ѣѣа* Не;

ѣѣѣѣ ѣѣѣѣа За, *ѣѣѣѣ ѣѣѣѣа* ЗВ, *ѣѣѣѣѣѣа* Ви, *ѣѣѣѣа* Га, *ѣѣ ѣѣѣѣа* Ви, *ѣѣѣѣа* Би Бј Вр За Ке Ме Не СГ Ту Фр, *ни ѣѣѣѣа* Ке, *за ѣѣѣѣа* ВП, *ѣѣ ѣѣѣѣа* ЋК;

за вриѣѣѣ ѣѣѣа сѣѣѣѣѣа рѣѣа Би ЗК, *Нѣколѣ ѣѣѣа ѣѣѣѣѣа* Га, *ѣѣѣѣ ѣѣѣѣѣа кѣѣѣѣа* ЗК, *ѣѣѣѣ ѣѣѣѣѣа ѣѣѣа* Ке, *ѣѣѣѣ ѣѣѣѣѣа вриѣѣа* Фр, *ѣѣѣѣа сѣѣѣѣѣа рѣѣа ѣѣѣѣа* Кр.

б) *ѣѣѣѣа* Би, *ѣѣѣѣа* Ми, *ѣѣѣѣа* Бј, *ѣѣѣѣа* Би Ма, *ѣѣѣѣа* Бр Ви Га ЗК Ке Ма ПС Шт, *ѣѣѣѣа* ЗК, *ѣѣѣѣа ѣѣѣѣа* ПС, *ѣѣѣѣа ѣѣѣѣа* ГП, *нѣѣѣѣа* Ба Би Бј Бр Ви Га Вр ЗВ ЗК Ме ПС ЋК, *нѣѣѣѣа* Вр, *нѣѣѣѣа* Би Га ГП, *нѣѣѣѣа* Бе Би Вр ЗВ Ке Ма Не Па Ту, *нѣѣѣѣа* Би ВП ЗК Вр СГ, *нѣѣѣѣа* Ке Ма Фр, *нѣѣѣѣа* ШК, *ѣѣѣѣа* Га Вр ЗК Фр, *ѣѣѣѣа* Ке Ме, *ѣѣѣѣа* Лу, *ѣѣѣѣа* Би Ту ШК, *ѣѣѣѣа* Во ГП, *сѣѣѣѣа* Ба Во Га, *сѣѣѣѣа* Бру За Ма Фр, *ѣѣѣѣа* Ви.

Учесталост наведених облика, међутим, није ништа рјеђа ни у личковима без покретног *а*:

а) *дѣблѣи* Ту, *дѣбрѣк* Би, из *дѣнѣк* краја Га, *биљце крашкѣ* кѣћа Вр, *идѣнѣнѣи* Мѣрка ГП, *идѣнѣнѣи* Мѣнѣ Кр, *идѣнѣнѣи* Вѣчѣна Ке, ус *идѣнѣнѣк* Пају ГП, *раднѣк сѣажа* Би, *свѣнѣи* Сѣвѣана Би Ми, *сѣарѣи* мѣжа ПС, *нѣје бѣло шѣврнѣкѣи* Во, као *фѣзѣнѣкѣи* раднѣка Ми;

нѣ бѣ се нѣкои ВП СГ, *нѣкои нѣсмо* дѣрали ПС;

за *мѣи бѣаѣа* Би Кр, *нѣкѣи* Милана Ту, *нѣкѣи* Радѣћа Би, за *нѣшек Шѣму* Не, *нѣшои* свѣјѣа Би, *нѣшои* дѣа Не, *нѣшок школѣрѣа* Шт, *дѣои нѣжу* Вр, из *дѣои* је сѣла Бе Би Бр Би СГ, *дѣои нѣшои* ГП, од *дѣок Мѣлѣ* ПС од *јуои* За, *јуок* Бе;

дѣдѣсѣи бѣмѣи Би, *дѣвѣнѣнѣи* сѣи Па, за *дѣрѣи* Бру, из *дѣрѣи* сѣла За, код *дѣнѣи* је кѣмена ЗВ, *дѣнѣи* СГ, *дѣнѣк кѣнѣа* Бе Би Ма, *ниѣи* јѣднѣи ПС, у *шѣлѣвиѣи* *осѣмнѣи* сѣи Бј, *шѣвѣи* сѣи Ту, *шѣвѣи* чѣека Вр, *измѣжу шѣвѣи* рѣа Би;

дѣнѣк дѣблѣи Ту, *о-дѣрѣи* дѣок ТѣК, *шѣеко дѣои нѣкѣк кѣка* Не, *дѣои бѣнасѣи* шѣрѣа ЛП, из *дѣои* *дѣрѣи* рѣа Би, *шѣвѣк свѣѣкѣи* рѣа Би Ма;

б) *дѣсѣд* За, *дѣсѣи* Бе Би Вр ГП За Кр ЛП Ме СГ Ту, *бѣло дѣсѣи* Бе, *шѣкаѣи* Би, *шѣкад* Би Би, *кѣ-си оѣлѣла* Би?, *кѣ су?* Ми, *кѣ-нѣш шѣи?* За, *нѣкад* Лу, *нѣкад* Ту, *нѣкаѣи* За Фр, *нѣкуѣи* За, *нѣкад* Шт, *нѣкаѣи* ВП Вр, *нѣкед* Вр Не, *нѣкеѣи* Кр, *нѣкуѣи* Би За Кр, *дѣдѣд* Би ЗК Не, *дѣдѣд* Би, *дѣшѣд* Га Ме, *дѣшѣи* Би, *дѣшѣд* Би Ма, *сѣшѣуд* За, *сѣшѣуѣи* Ма, *шѣдѣд* Вр Би.

99. Покретно *а* сусреће се и у облицима ДИЛМн придјевско-замјеничке промјене, али релативно ријетко. Према томе, Ластавичино категоричко: „Dativ lokativ i instrumental plur. ne primaju krajnjega -a”,¹⁰⁶ готово да одражава право стање. Исп.:

дѣни дѣрѣи Би, *дѣни* ПС, *дѣдоше шѣравѣслѣвнѣи* Ке, *јѣви свѣи* Би; са *дѣни* *каѣи* Лу; о *Бѣјѣлѣи* *идѣи* Фр, *шѣ свѣи* ТѣК; и обичније: *дѣлѣи* и *сѣд мѣи* Вр, *мѣшѣи* ЗК, *нѣшѣи* Бр, *нѣшѣи* *шѣрама* Бе, *нѣшѣи* *коѣа* Би, *дѣи* Не ПС, *дѣи* *чѣбанма* Вр, *дѣи* *дѣрѣи* Би; *мѣи* *рукама* Вр, *рѣи* *дѣи* Би, са *дѣрѣи* *шѣанѣи* ЗВ, са *сѣлѣнѣи* *шѣвлѣама* Ма, са *сѣарѣи* *шѣдма* Бр; на *Бѣјѣлѣи* *идѣи* ТѣК, у *дѣи* *шѣрма* Би, у *сѣи* *сѣлима* За Ту, у *сѣи* *сѣлима* Би, на *мѣрѣрѣи* *шѣлѣанѣи* Бр, у *шѣи* *идѣи* Во, у *шѣи* *кѣлима* ЗК, *шѣ шѣшѣи* *кѣама* Ма.

Покрѣино е

100. Покретно *е* се у овом говору појављује у истим категоријама и на начин како је то за говор западнобосанских ијекаваца утврдио М. Дешић.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Ластавица, Кореница, 759.

¹⁰⁷ Дешић, ЗИГ, 95–98.

Биљежио сам га:

а) У ДЛјд придјевско-замјеничке промјене:

већоме Бру, *друћоме* Бе, *едном*е Га ГП За ЛП Ту Фр, *једном*е ШК, *кѡме?* ПС, *куме?* Ке Ма, *брѡу* *мѡме* ПС, *дјѡду* *мѡме* Вр, *некоме* ВП, *некоме* *идишѡру* ЗК, *нечијоме* Ту, *незином*е СГ, *двом*е Би Бру Во Не Фр, *двом*е *мѡме* Ми, *дном*е Бру Во Не, *свакоме* Бру Ви За, *свакоме* Не, *шѡм*е ВП Ма Фр, *ћѡи* *мѡме* Ма Ту, *уном*е Бе Би ВП Вр ГП ПС СГ Ту Шт;

ѡ *вѡшоме* *дбичѡју* Па, на *ѡчкѡме* *фрѡнѡу* БП, на *друћоме* Ви, на *Кѡмѡску* *Мѡлѡме* ЋК, у *краћѡме* *рѡку* Би, *ѡ* *нѡвѡме* Шт, у *двом*е *злѡ*, у *двом*е *рѡу* Би, у *двом*е *сѡлу* Га ЛП Ма ЋК, у *Јѡнѡвѡ* *ѡм*е Га, *ѡ* *дном*е Ке ЋК, у *рѡу* *ѡрѡме* Бе, у *живѡу* *сѡме* Би, *ѡ* *шѡм*е Бру Во Не, *ѡ* *шѡм*е *дјѡку* ЗК, *ѡ* *шѡм*е Во, у *шѡм*е Фр, у *уном*е Би.

б) У Ијд неких именичких замјеница:

с-кѡме Би Вр, *ш-њѡме* Би Га ЗК ЛП Ме Ту Фр Шт, *с-њѡме* Бе Би Га, *ш-њѡме* Бе Би Ке Ми СГ, *чѡме* Би Ви Ке, *ш-чѡме* Би Ми Лу Шт;

в) Код прилога *већ*, *кад* и *сад*:

ѡ *ѡѡ* *већ* Ми, *ѡ* *ѡ* *већ* *далѡ* Би, *кад* Би Ви Фр, *сад* Ба Бе Би Вј Ви Вр Га За ЗВ ЗК Ке Кр Лу Ма Ме Ми Па СГ Ту ЋК Фр Шт;

уз једнако честе форме:

а) *ѡдан* *друћѡм* СГ, *ѡдно* *друћѡм* Бј, *ѡдном* *брѡу* ГП, *ѡдном* *нарѡдили* СГ, *ѡдном* *ѡ* *ѡдном* Ви, *ма* *кѡјѡм* *шѡри?* Не, *кѡм* *си* *ѡднијѡ?* Не, *кѡм* *ћѡш* *дѡѡи?* Би, *кум* *си* *кум?* Ме, *немѡѡѡ* *мѡлѡм* *крѡво* *учѡниѡ* СГ, *к* *мѡм* *ѡцу* Ме, *мѡм* Би Ма ПС Фр, *неко*м *ѡѡ* *нѡвѡ* ВП, *нико*м *ниѡѡѡ* ЛП, *неѡѡѡм* Би Бр, *ѡѡм* Во Вр, *ѡном* *врѡу* Би, *ѡкѡјѡм* *дјѡду* ЛП, *свако*м Би, *сѡм* *јѡу* ШК, *сѡм* *ѡцу* За;

ѡ *ајѡучкѡм* *ѡћѡ* СГ, у *Бѡчкѡм* *Грѡчѡцу* Бру, на *ѡдном* *брѡду* ШК, у *ѡдном* *комѡду* Фр, у *мѡм* *ѡлѡсу* Ту, у *нѡшѡм* *сѡлу* Ми, у *неѡѡѡм* *ѡѡу* ГП, на *ѡѡм* *мјѡсѡу* Кр, на *ѡном* *ѡѡѡѡѡу* Ви, у *ѡрѡѡм* *рѡу* ВП, у *рѡу* *ѡрѡѡм* Вр, у *свако*м *се* *рѡу* *ѡѡѡ* Бру, на *ѡѡѡѡѡѡѡм* *фрѡнѡу* Би, *ѡрѡѡѡѡ* *ѡ* *шѡм* Во ЋК, у *шѡм* *слѡчѡју* Бр, у *ѡнуѡѡѡѡѡѡм* *ѡѡу* За.

б) *с-кѡм?* Би Ке, *ш-њѡм* Би ВП Вр ГП За ЗК ЛП Фр Шт, *ш-њѡм* БП ГП Ма Ме Не, *ш-њѡм* Бе За Не, *ш-чѡм* Би Бј Кр ЛП СГ.

в) *већ* *знѡ* Би За ЋК, *ѡѡ* *е* *већ* Би Ма, *кад* *ѡѡѡѡѡ?* ГП, *немѡ* *каѡ* Би, *ка-ш* *се* *ѡѡ?* Не, *а* *сѡд* *немѡ* Кр, *и* *сѡд* Вј Вр СГ, *немѡ* *сѡд* ЋК, *нећѡш* *сѡд* ЗВ, *сѡд* *је* *лѡѡѡѡ* Вр, *сѡдѡѡ* у *рѡу* Кр, *сѡдѡѡ* *се* *рѡѡѡ* ШК, *а* *сѡѡ* За, *е* *сѡѡ* Во, *ка* *и* *сѡѡ* Ту, *ки* *сѡѡ* Кр, *ко* *сѡѡ* За, *сѡѡ* *знѡ* Би Фр, *сѡѡ* *немѡ* ЋК Шт, *сѡ-ћу* *ѡѡ* *ѡѡѡѡѡѡѡ* ШК.

Спорадично: *ѡ* *чѡме* Вр, *ни* *ѡ* *чѡме* Па вјероватно је резултат аналогije, али треба имати у виду и чињеницу да су код неких икаваца из господњѡг краја овакве форме доста обичне.¹⁰⁸

¹⁰⁸ По мојим теренским забиљѡшкама.

101. Осим у говору западнобосанских ијекаваца, покретно *e* сусреће се и у неким другим говорима. У централнохерцеговачком ова је појава „сасвим обична”, откуд се „највероватније проширила и на нека сусједна подручја” (Пецо, ГИХ, 47). У неким староцрногорским говорима, пак, наставак придјевске промјене „у дат.-лок. јд. мушког и средњег рода увек је *-оме* или *-ему*”, а „никад *-еме*” (Пешикан, СКЈ, 163).

Покрејно у

102. Чуо сам га у свега неколика примјера:

данашињему дану Ми, *нашему народу* ПС, *у нашем крају* Га, *свему селу* Би ЛП, *ио свему* Ми, *о чему?* Би ЛП;

упоредо са: *у нашем крају* Би Вр Га Ма, *у нашем селу* ВП, *у нашем селу* ЂК, *о свем ишјају* Би, *о чем ћемо иричати?* ПС, *у чем је* Би СГ, *чем то значи?* Би.

Рјеђе јављање покретног у може се довести у везу са честим изостајањима пријегласа у овом говору. У том случају међусловне дисимилације, које су регулисале дистрибуцију покретног *e* и покретног у у ријечима нашег језика,¹⁰⁰ морале су овдје чешће резултирати јављањем покретног *e*, а то је неминовно утицало и на слабење фреквенције одговарајућег у.

Друје ијединости

103. Вокално *л > у* у свим наслијеђеним основама. Редовно је на читавом подручју: *вук*, *дубок*, *јабука*, *сунце* итд.

Напоредо с: *шумач* Би Га Ми Фр, *шумачи* Ба Би ЛП, *шумачији* Би ВП Би Ме, *ишошумачији* Бј и сл., говори се и: *шолмак* Бе Ма СГ, *расшолмачији* Би, *шолмачији* Би Ви, итд. Ови други ликови биће да су се усталили као имитације њемачких форми: *Dolmetsch*, *dolmetschen*.¹¹⁰

Обавезно је: *кобасица* Би Ма Ми Па ПС Бу, *кобасица* СГ, *кобасице* Би ЛП, *кобаси* Би Бу Га.

104. Биљежио сам једино: *сан* (< *сѣнъ*), *сна*, *иза сна*, *у сну* Бе Би Га Вр Вре Ке Ми Фр Ту, а исто тако редовно је и: *шас*, *шс* и сл., за што исп. напомену у т. 204.

105. Некадашње *виш* увијек се чује као: *шш* Би Ту Фр Шт, *шши* Би Ви Га Кр ЛП Ту Шт, *шши* Бу ШК, *шшију* Би Бру Во Га Ма Ту ШК Шт, *од шшију* ПС, *шшо* *шшију* За.

¹⁰⁰ Стевановић, СХ I, 147.

¹¹⁰ Овако и Петровић објашњава њихово јављање у говору ијекаваца Баније и Кордуна (в. ГБК, 56). Проф. Ивић објашњавајући „пример *шолмач*” у Вуковом језику, претпоставља да је „позајмица из мађарског” (П. Ивић, ВРЈ, 107).

106. Доследно је и: уддџац Би За Кр Ма, уддџица Бе Би Бј Вр Лу ПС, една баба уддџац ШК, унук Би Га Кр Ме Ми Не Ту, унука Би Ви Га За, унуке Би Вр Ту, Ускрс Би Га Ма Не, о Ускрсу Бру Ма, ушорак Би Ви Га За Ке Ми Не ШК Шт.

Усамљено и нетипично: водскрнула Шт, вјероватно је импорт из црквеног језика.

Б. КОНСОНАНТИЗАМ

СУГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО

Сонанти

107. Сонант *j*. У овим, као и у свим другим ијекавским говорима, а такође и у стандардном језику, изговор медијалног а посебно интервокалног *j* није увијек стабилан. Судбина оваквог *j* у секвенцама које воде поријекло од некадашњег јата (*ǰ*) видљива је из материјала изложеног у т. 16, а о, често далекосежним, редукцијама у другим интервокалним позицијама в. т. 80. и даље.

Интервокално *j* редукује се и у самогласничким секвенцама чији је други члан вокал и којима, иначе, у одјељцима о судбини самогласничких група, изузимајући секвенцу *ији* (т. 89), и није посвећена специјална пажња. Тако:

1) *аји* > *аи*: Баџић Га, даи Вр, на јаима Би, Кљаџић Би ГП, маџица Би Ви Га Ма Ме, Паџица Би За, Раџиц Би Ке, из^с Краџинџ ГП, оџи сџиџа (< спа-јија < спахија) Бру.

2) *еји* > *еи*: јеина Би ЛП, Пеџица/Пеџица Га, Сеџица Би Ми, дај сеи свџџ Би Ме ШК.

3) *оји* > *ои*: Бџица, бџице Би, шџиџица Би Бру Во ЗВ Ма Не ШК;
коџи Би ВП Ви Во Вр Кр Не Ту ЂК Шт, коџијем враџом Ке, моџи Би Бј Бру Га ЗК Ке ЛП Лу ПС Фр Ми, исџод моџије леџа Фр, моџије сџиџиџу Кр, моџијем шџаџом Ви, свџи су Би Ма Ме СГ, са свџијм ПС, свџије За, ни шџиџије ни моџије Би;

бџи се Би Ке Па, бџи се Ме, џџиџиџи шџ Би.

4) *уји* > *уи*: Буџић Не, на Буџи Кр, куџица Би, муџи су ГП, Туџић ЂК.

Сви се ови, као и примјери наведени у одјељцима у којима се разматра судбина самогласничких група, сусрећу и са сонантом *j*, при чему је тешко оцијенити степен изразитости овог сонанта а још теже сразмјеру јављања ликова са *j* и без њега. Биће да су, уз свџедно које се само тако говори, ликови без *j* обичнији само у сантхијским везама, док су примјери са *j* подједнако обични и са изразитим *j* и с алофонским вриједностима у којима се огледају трагови дјелимичних редукција.

108. Радикално је уклоњено иницијално *j* у облицима броја (неодређене заменице) *један* и његовим дериватима, те у облицима презента помоћног глагола *јесам*:

јдан Бе Би БП Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Кр Ма Ме Ми Не Пр ПС СГ Ту ЊК Фр ШК Шт, *јден* Бе Би Бр ЗВ Кр Ма Ме Ми ПС Шт, *јдна* Би Ви Вре ЗВ ЗК ЛП Ма СГ ЊК Фр, *јдна баба* ШК Шт, *јдна јддина* ВП, *јдна жєнидба* Бј, *јдна здјєла* Ма, *јдна јсїїа* За, *јдна кућа* Ту, *јдна нѡћ* Лу, *јдна јо јдна* Ви Вр, *јдна сєсїїра* ГП, *јдна шїїїка* Не, *јднє жсїїднїїє* СГ, *јднє јрїїлїкє* Ме, *јдне цїїїєлє* Вр, с *јднє сїїрїнє* ЛП ПС, *јдни* Ба Би Бј Бр ВП Ви Во Ма ПС ШК, *јдни и друїї* Бј, с *јдниїєм* ГП Ма, *јдно* Бе Би Бј Бр ВП Ви Во Га ГП За ЗК Кр ЛП Ма Ме Не Ту ЊК Фр ШК, *јдно дрво* Да Дс Мо Па, *јдно јїїїро* Врх ГП, *јдно сєло* Бј Мо СГ, *јднѡї* Га Не ПС, *јднѡї рѡїїка* Бј, *јднѡї* СГ, *јднѡк кѡїа* Бе Ма, *јднѡїа* Би Бј Вр ГП За Ке Кр Ме Не СГ Ту Фр, *јднѡј* За Лу, на *кїїїїи* *јднѡј* Ви, н-*јднѡј* *нїїви* ГП, у *јднѡј сѡби* Кр, *јднѡм јо јднѡм* Ви, *јднѡм чїїшѡм* Га, на *јднѡм брѡу* ШК, *јдну* Бру Ви ГП ЗК Не ПС СГ Фр, *јдну брїїду* За, *јдну вѡчє* Ме, *јдну јддину* ЊК, *јдну кнїїїу* Бј Па Фр, *јдну кућу* ЗВ Кр СГ, *јдну рїїку* ЛП, *јдну рїїч* Во, *јдну шѡбрѡу* Ма, *јдну цїїру* Би Не.

јданїїсїї ГП, *јданїїсїїа* у кући За, *јданїїсїїє* Фр;

јданїїїї Би Ви Ме, *јданїїїї* Ту, *јданїїїї* Би Ви Ту Шт, *јдїїрїї* Бе, *јднѡм* ВП ГП Ке Ме, *јднѡм ја* Га, *јднѡм је* ЛП ЊК, *јднѡм ѡн* Фр, *јднѡм су бїїи* Би За;

јднїїке Ба Би Вр Га Ме Ту, *јѡдєднїїке* Ба;

є л дє? Би ГП ЛП Ми, *є л ѡн?* Би, *є л ѡнѡ?* Би Бј, *є л шїї?* Ме, *є л шѡ?* Бр Ке СГ, *є л у Врїїїїїїїїїї?* Ма, *є ли кѡлїма?* ЗК, *є ли шїїкѡ?* ЊК, *єс, єс* — *бїїло* є Шт, *єс вїїдла?* Би ПС, *єс вїїѡ* (= *вїїдїо*)? Ми, *єс ѡнї јѡкрїїїїїїїїїї*? Кр, *єс дїїрїїла?* Бе, *єсам* Ба Бе Би Бр Бру ВП ВП Во Вр Вре Га ГП ЗК Ке Кр Ма, *єси* За ЗК, *єси вїїдїїїї?* Га, *єси јїїїїїїїїї*? Би, *єси дѡнѡсїїла?* Вр, *єси ли?* Ке Не, *єси чїїѡ?* Ми, *єсїї* Би ВП Ви Ма Па Ту, *єсїї* (в. т. 28/1), *єсїї* Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Мл Па ПС СГ СП Ту ЊК Шт, *єсїїє бїїли?* Ту, *єсїїє вїїдїли?* За ПС, *єсїїє врїїк* За, *єсїїє ли?* Ба Би Ма, *єсу* Бе Би Бру Ви Га ЗВ ЗК Кр Ма Ми Пр ПС, *єсу кїїшїїє* Би Вр.

Истина, како то и неке потврде у разним одјєљцима овога рада показују, могуће је, због све већег утицаја кнїїжєвнѡг изговѡра, изложєне примјєре кадштѡ чути и у ликовима с иницијалним *j*.

109. И прилог *јєдвѡ* обично се јављѡ без почетнѡг *j*: *јдѡ* Би ВП За Ке Ми.

У другим, пак, случајєвима иницијално *j* се чува:

јїїбука (в. т. 103), *јїїє/јїїа* (т. 223), *јїїє*, *јїїєшїїє*, *јїїєшїїїїа* (т. 172), *Јїїїїа* Би, *јїїє* Бе Би Бр Бру Бу Га ВП За ЗК Ми Ме Мо Не ПС Ту, *јїїєлє* (т. 239);

Jéja Ме Ке Не ПП, *Jé'ица* Ке, *Jéka* Ке Ме Не ПС, *Jéлача* Би ПП, *jèлић/jèл'ић/jèљић* (в. т. 168), *jèсєн* Би Бр Во Га ГП За ЛП Лу ПП ШК Шт, у *jèсєн* Лу, *џ jесєн* Би Га Ме, *jèчам* (т. 35), *jèсти/jèдем/jèдеш* (т. 311);

Jdвица/Jdвици (т. 217), *Jdво/Jdвє* (т. 221), *Jdја* Ке Кр, *Jdкача* Ке Ме Не, *jdrіан* Би Га Ма Ме, *jdrіован* Би Вре Га;

jува (т. 125), *jужнй* Би Лу, *jунац* Би Га Ке Ма Ми Фр, *jушрос* Би Га Ке Кр Фр, *jушроске* Би, и сл.

110. Губљење иницијалног *j* у споменутим облицима забиљежили су и испитивачи низа источнохерцеговачких говора,¹¹¹ али се, изгледа, ово уклањање сонанта *j* досљедније спроводи само у говорима сјеверно-далматинских и личких јекаваца.¹¹² Дешић и Петровић нпр. ову појаву биљеже само у предјелима који граниче с Ликом (југозападни и западни предјели зап. Босне и област Кордуна),¹¹³ што би могло да значи да је она продрла у ове крајеве преко говора бројних личких и далматинских иселеника. С друге стране, форме: *ѣсам, ѣси, ѣдан* и сл. у говору жумберачких ијекаваца дошле су „prema slovenačkom” (Поповић, Жумберак, 12).

Пешикан, који је сличне ликове биљежио у неким староцрногорским говорима, мисли да се *j* у датим формама губи због тога што „су речи које су често ван реченичног нагласка и које услед овога губе сопствени акценат подложније губљењу *j* него нормалне, наглашене речи” (СКЉ, 118—119).

Биће, међутим, да је узрок овоме и нестабилна артикулација интервокалног *j* (остварива код ових облика у везама двију ријечи) и њено уопштавање у случајевима гдје се у иницијалним позицијама налази фонолошки релативно празно *j*. Докази за ово могу бити: а) ограничен број лексичких јединица које знају за ову промјену, и б) досљедно чување фонолошки релевантног *j*.

111. Финално *j* досљедно се губи у облицима императива, у позицијама иза вокала и:

dobй ПС, *извй* Би, *кри се* ГП, *набй* Вр, *навй* Бе, *йй* Би, *ййй*, *йа* *йй* Ме, *йдрй* Ме Не, *йдрй се* ГП, *йдйй* Би Ма Ме, *йдсй* ЗК, *йрєбй* кдсу ПС, *сй* *кдной* Бе Би ПС, *убй* Би ВП, *шй* Би.

За губљење зна и финално *j* у додиру с иницијалним *j* из наредне ријечи:

мō-је dйац За ПС, *мō-је hаћа* Би ВП, *мў-је свєкар* Бе, *днā-је йсйо* Би ЛП Лу Ме, *шā-је й сшй* *ўсдван* Кр, *швō-је ујак* ПС, *дā-је āмо* Би Ту, *зашйрйā-је* Вр Ма, *удā-је блйжє* За, *шййййā-је* Па.

¹¹¹ В. нпр.: Пецо, ГИХ, 85. Вушовић, ДИХ, 21—22, Вуковић, Пива, 42, Дешић, ЗИГ, 144—148, Петровић, ГБК, 68. и Поповић, Жумберак, 12—13.

¹¹² По мојим биљежкама, једнако је често и у говору личких Буњеваца.

¹¹³ Дешић, ЗИГ, 148. и Петровић, ГБК, 68.

Иначе, *ј* се чува у облицима императива ако му не претходи вокал *и*:
бацај За, *бој се* Би, *дај* Вр Ме Ту Фр, *закрчуж* Ви, *инверцај* ЛП,
набужај Во Лу, *нашћујај* Вр, *ево с обуж* ПС, *осмуж* Бе, *ошкјај* Вр, *идишкјај* ПС,
иродовај Вр, *рачунјај* Ви, *скрђј* Вр ПС, *служај* Би ВП Па СГ, *смодјај* Бе,
сидакуж За, *сидрјај се* Ту, *шужај* Ма, *удјај се* ПС, *ушивјај* Ту, *чекјај* Би Шт,
чужај Вре Ту, *шивјај* Во, *ишћијај* Лу.

112. Протетско *ј* често је у формама: *јдије* Би Бј Бру ВП Ви Во ГП
 За ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Не ПС Ту Фр, *јдијџ* Бе Би Ви Вр ЛП Ма Ми
 Ту Фр ШК.

Обична су имена и хипокористици типа: *Јандрија*, *Јандре* и сл. (в.
 т. 217. и 221).

О секундарном *ј* између *и* и *о* в. напомене у т. 90, а о оном које настаје
 као резултат укидања вокалске секвенце *-ае-* у бројевима од '11 до '19
 в. примјере у т. 79.

Јавља се и у примјерима типа: *ијако* Би Ви Ме СГ, *и јон је шакџ*
 Бр Во ЋК, *и јон се Би*, *и јун је* Ке Вр Шт, *и ју њеја* Би Ви ЛП Ме, те на
 крају прилога: *шадјај* Бе Би За ШК, *шадјај* Бе Би ВП Ви Вр Га ГП За ЗК
 Ке ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЋК Фр Шт, *шуж* (в. т. 338).

За јављање *ј* умјесто других сугласника потврде се наводе у одгова-
 рајућим одјељцима.

113. Сонант *в*. Редовно се губи у секвенци *дав* у лексеми: *међед*/
*међед*¹¹⁴/*међејџ* (в. Јат, 177). Судбина његова у континуантама старијег
взвѣк видљива је из примјера датих у т. 340, а о судбини *в* у секвенцама
свѣ, *цвѣ* в. т. 172.

Обично је и: *ође*, *ођека*, *ођика*, поред рјеђег: *оѣје*, *оѣјека* *оѣјика* и сл.
 (в. Јат, 177—178). Спорадично се сусрећу и ликови са секундарним
 протетским *в*: *овѣде* Шт, *овѣје* Кр, *овѣје брѣше* Би.

Њихова спорадична појава вјероватно је последица упрошћавања,
 иначе фреквентног, израза: *ево овдје (овђе)*.¹¹⁴

114. О губљењу *в* у облицима лексеме *човјек* исп. податке у т. 20.
 Упрошћавање медијалне секвенце, *вѣ* потврђено је и у: *обајеишћјац*,
обајеишћјајни, *обејеишћјац* Вр.

За неке друге случајеве његова нестајања материјал се наводи у т.
 172 (в. примјере за групе *вл* и *вљ*).

115. Као и у неким другим говорима,¹¹⁵ и овдје се сусреће паралели-
 зам форми: *овдале* Бр Ке, *овдале* Бе, *овдолѣ* Ту, *овдалѣн* Би ВП Га ЗВ Ма
 Ме, *овдѣд*¹¹⁶ ЗК Не, *овдѣда* Бр Вр Га ЗК Фр, и: *овдалѣ* Би Вр Ме, *овдале*
 Бр Ме, *овдалѣн* Бе Би Бр Ке СГ, *овдолѣ* Ту ЋК, *овдолѣн* Бј За Не ЋК, *овдѣд*¹¹⁶
 Бј За Не ЋК, *овдѣда* Би Ту ШК.

Ријетко се чују форме типа: *овдале* Фр, *овдолѣн* Пр.

¹¹⁴ Исп. о томе: Ивић, Посавски I, 205. и Пецо, ИГЗБ I, 244.

¹¹⁵ Уп. нпр. Дешић, ЗИГ, 143.

116. Укупно узевши данас је гласовни лик *црвен* чешћи, али ни ликови типа *црљен* нису необични. Исп.:

црвен Га СГ, *црвенā кайа* ГП Шт, *црвенā кyћа* Фр, *црвенē кайе* ПС, *црвенē кайе* Бе Ма ПС Пр Шт, *црвенē чарайе* Би ПС, *црвенй шикови* ПС, *црвенō Вр*, *црвено* Бру Вр; *нйишйа се црвенйш ки рйђа* Бе, *црвенй се* Фр; и: *црљен* Лу, *кайа црљенā* ПС, *црљена* Фр, *црљенē* СГ, *црљенē крйе* Вр, *црљенōм дловкōм* Кр, *црљено* Би Га; *црљенй се* Вр.

Преовлађивању ликова типа *црвен* допринио је, без сумње, све већи утицај облика који у овај говор продиру из књижевног језика.

117. Према њем. Wirtshaus, овдје је свуда: *бирййија*, *бирййиш* и сл.

Случајеви спорадичног прелаза *в > ј* у: *јайна* ЛП Ту, *јайно* ЛП СГ Ту, *јайненице* ЛП Ту и дисимилационој форми: *јайленица* Ту, интересанти су само као фонетска појединост која је некад била далеко распрострањенија. Данас су већ преовладале лексичке јединице *клāк* и *крѣч*, односно: *клāчина* и *крѣчана*.

118. Потврде за секундарно интервокално *в* дате су у т. 81, 82, 83, 85. и 87. Овакво *в* јавља се и у облицима: *йеишрѣвуље* (= петроуље, петролеј) Би Га Ме, *йеишрѣвулька* Би, *йреишрѣвуље* Би Ма Ми Фр.

У Во је обично: *йѣква*, а у ЛП: *баџва*, на *баџви*. Другдје је редовно: *йѣка* Би Вр ЛП Ма Ми СГ Ту, *баџа* Би Ви Во Вр ЗВ Ми ПП СГ, с тим што је у неким насељима у сјеверозападним крајевима (ПП нпр.) умјесто-ријечи *йѣка* чешће у употреби лексема *црѣйња* (*црѣйња*).

О употреби сонанта *в* умјесто сугласника *х* и *ф* в. т. 125а и т. 131/1.

119. Сонанти *л*, *н*, и *р*. Чешћим палаталнијим изговором сонаната *л* и *н* испред високог вокала предњег реда *и* (в. т. 168—169) овај говор знатније одудара не само од стандардних прилика, већ и од ситуације која влада у неким ијекавским говорима у непосредном сусједству (уп. нпр. Дешић, ЗИГ, 169—171).

У т. 95. наведени су неки примјери за спорадично чување сонанта *л* на крају ријечи и слога. Обично је и: *засѣлак* Ми, *сѣлце* Би ГП Пр ЋК Фр, у *нашом сѣлцу* ЋК, а спорадично се чују и облици: *дѣбел* Би Ма, *дѣбел* Би Бру, *јѣдар* и *дѣбел* Бру.

Знатну фреквенцију имају и форме: *засѣлак* СГ ЋК Ту ШК, у *засѣлку* Би Лу Ту.

Према *сйѣлона* имам из Лу: *сйѣлна*.¹¹⁶ Другдје је, иначе: *сйѣлна* Бе Би Га ЗВ Ке Ма Ме СГ.

120. Сонант *р* се често губи у формама: *кyмйјѣр/кōмйјѣр*, а кадшто и у ликовима: *кyмйјѣр/кōмйјѣр* (в. Драгичевић, Јат, 168).

Примјери наведени у т. 54. и т. 164б показују да и ови говори на цијелом подручју знају за пријелаз *же > ре* у: *мѣрем*, *мѣреш* и сл., од-

¹¹⁶ Вјероватно под утицајем говора сусједних чакаваца; в. Финка—Павешчић, Бринје, 37.

Digitized by Google

Грѡмила/ѣрѡмила (< гомила < могила) = хрпа камења Би Бру Га Ке Ми ПС СП, пак, биће да је *р* добила према *ѣрм*, што је подстакнуто и потребом да се посебна нијанса значења изрази и посебним обликом.¹¹⁹

Потврде за секундарно *р* у оквиру партикула у прилошким формама дају се у т. 338. и т. 340.

г) Секундарно *љ* слушао сам у: *ѡѡкља* Би, *ѣрѣљаче* Бе ЛП, и дисимилационим облицима типа: *Љѣмац* Бу, *Љѣмица* ВП, *љѣмица* (= нијема жена) ВП ЗК, у *Љѣмачкој* Бру ВП ЗК.

д) Секундарно *њ* у: *лѡкињѣ* Би Бру, *лѡињѣ* ПС.

е) Секундарно *м* у: *ѡкѡѡмбар* Би СГ, *ѣрѡмдјед*¹²⁰ Би Бј Га, *ѡѡиѡм* пѡшѡ Кља'ићи Фр, *скѡром* Би ВП Ке Кр Ме Ту.

123. Биљешке: а) О утицајима других асимилационих и дисимилационих процеса на дистрибуцију сонаната у овом говору в. т. 151. и 172.

б) Уп. и податке које за судбину сонаната у говору јекаваца удбинског краја даје Д. Павлица (Удбина, 377—379).

Суѣласник *х*

124. О присуству ове фонеме у говору личких јекаваца данас већ може бити ријечи, али само као о спорадичној појави коју намеће интензиван утицај књижевног језика. Ријетке потврде за фонему *х* биљежио сам, углавном, само у првим тренуцима разговора са информаторима када они, по правилу — због цињенице да разговарају с непознатом особом — чешће употребљавају стандардне ликове ријечи, или бар оне за које вјерују да су стандардни.¹²⁰ Иначе, одсуство овог сугласника из консонантског инвентара овог говора је евидентно. Исп.:

1) *х* - > *ѡ*:

ѡјѡѡ Би Вр Ма Ми Не, *ѡјѡѡѡ* Ма, *ѡјѡѡѡѡ* Би, у *ѡјѡѡѡ* Би Ми;

ѡјѡѡк Бру ВП ЗВ ЗК Ту, *ѡјѡѡк* ЗК Лу, *ѡјѡѡкѡ* Бру Вр За Кр ЛП Ма, *ѡјѡѡке* ЗВ Пр СГ, *нѡ ѡјѡѡке* ВП, у *ѡјѡѡке* Шт, у *ѡјѡѡке* Вр ЗВ ЗК, о

¹¹⁹ Исп. за ово и: Касумовић, ИБР, 435.

¹²⁰ Најчешће сам у таквим приликама, како то и неки примјери у појединим одјелицима овога рада показују, слушао *х* у фреквентнијим лексичким јединицама које се свакодневно употребљавају: *хѡлада/хѡледа*, *хрѡна*, *Хрѡѡѡ*, *Хрѡѡѡѡ*, *Хрѡѡѡкѡ*, *хрѡѡѡѡѡ* итд. Међутим, кад су у питању лексеме чији је „живот” у најтјешњој вези с минулим и већ изчезлим формама живота, онда се оне и у тим ситуацијама редовно јављају у облицима без консонанта *х*. Новију форму *хѡљина* (= „одећа женска ... која се носи поврх рубља”, РМС, књ. 6, 710) употребиће нпр., не тако ријетко, у свом говору и најпробранији информатори, али се лексеме *ѡљина* и *ѡљинац*, које означавају старе одијевне предмете, никад не могу чути у ликовима са сугласником *х*.

ајдѹку ЗК, ајдѹци ВП Вр ЗВ Кр Ме Ту Шт, ајдѹци Га, ајдѹцима СГ, у ајдѹцима ЗК, у ајдѹчкѹм, ајдуковā СГ, ајдуковали ЗВ, ајдуковашѹи Кр, ајдѹчијо ВП;

аљина Би Га Ми, аљину Га, аљинац Би ВП Кр Ту Шт, аљинце ЛП ПС СГ Фр, аљинци Вр ЗК СГ Фр;

арамбаша ВП Кр Ту Шт, шѹб е арано ПС;

ељда Во ЛП СГ;

Ерцејовинѹ, Ерцејовину Ке, у Ерцејовини ВП, Ерцејѹци Бр;

иљадā, иѹи иљадā, иљаду (в. т. 35), иљеда, иљеде, иљеду (в. т. 33);

лād Би Лу, у лād Пр, у лāду Бе Би Га, ладнā вадa Ми, ладно Лу, лādи Би Во Кр Ту;

лāче Би Бру Га Лу ПС, лāчā Би Ма;

лѹб Бр, лѹба Би Бр ГП Не Ту, лѹб^а Би Вр Ту;

ѹдбар ѹдац Кр, ѹдā Би Ми ПС, ѹдали Би ВП Ке, ѹдили Ма;

рāна Би Ви Лу, рāнѹ iа Во, рāни ЛП, рāни Ме СГ Ту, рāнијо ШК, рāнили се Би Ви СГ Ту Шт, рāни^м Ме;

рāси^ии^и Би ВП Во Вр Га ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме СГ ПС, рāси^ии^а ЗК ЛП Фр, на рāси^ии^е Би Бру Фр, рāси^ии^и Би Бру ЛП Шт, на рāси^ии^иа ЛП, рāси^иовина Би ЗК;

рбаши, ио рбашиу Би Лу;

Рвāи Фр, за Рвāиa ПС, Рвāиā Кр, Рвāии Кр Фр, Рвāиица Кр, Рвāицā Лу;

на рѹи Би Ви Ми СГ;

је ли рѹа (= храма) Вр, рāмлѹ Би СГ;

ѹће Ке Кр ЛП Ме, ѹћѹ Би За Ке, ѹће ли? Би Ме Ма Ми Ту ЋК Шт, ѹћемо Бе Би Во Ме, ѹћѹи^е Га ЗК, ѹћеш Бе Би Бј ВП Ви ЗК Ме Ми ПС Ту ШК Шт, ѹћу Бе Би Бј Бр Вр ЛП СГ ЋК ШК Шт;

ајд Пр Ту Фр, ајде Би Бј ВП Ви ГП Кр ЛП Лу Ма Ми Ту ЋК Фр, ајде Бе Би Бј Вр ЗК Ке ЛП СГ ЋК, ајдеи^е Ме, аји Фр, аји^е ГП ПС Ту.

2) -х- > ѹ:

из Врѹи^а Кр ЋК, у Врѹи^ама ЋК, за врѹм Би, на врѹ Во, iрā (< граха) Бе Би Бру ВП Вр ГП ЛП Ма Не, Грāвци, Грāвоац Па, iрāѹрина Бе Би Га ЗВ, iрāиa (< грѹхота) Бе Би Бј Га ЗВ Лу Ма Ме Ту, Дѹви Би Га Ма Лу, Дѹови Лу, мауне Би, Оравац, из Орāвца, Оравчāни (в. т. 81), за иаи^иријаре СГ, илāиa Бе Би Ви, илāи^е Бе Би Вр Лу Ме Ту, илāиу Лу, ои^и сидијā Бру, ѹ-сѹи^арā/ѹ-сѹи^а (в. т. 78), у сѹи^арāу Вр;

нѹви, нѹвије, нѹв, нѹва, нѹве итд. (в. т. 265);

врā Би Ма Ту, врли Бе Би, изврā Би Ма СГ Ту, ѹврā сом Бе Би ЗВ ЛП;

заајдѹчијо се ЗВ, иоајдѹчијо ЗВ;

оладе Бе, оладѝ Бе Би Вр ПС, оладиѝо се Би, оладила Во ЛП Ме, оладѝм Бе;

ѝунѝ Би Ме Ми, ѝунѝм Би Га;

саранили Би Ви ЗК Ту ЋК, сарањени ЗВ;

скра се Би ВП, скраѝи Би Бру ВП Ви Лу Ми.

3) -x > ∅:

вр Би Ви ЛП Ту, ѝдемо у Вр Би Фр, Црнѝ вр Би Пр, на Црнѝ вр Би, ѝра Бе Би Бј Бр Бру Ви Во Вр Га ГП ЗВ Ке Лу Ма Ме Ми Не ПС СГ ЋК ШК, крѝ Бе Вр Кр Ме Ми, већѝ ма (= мах) Би Ма, слѝ ЗК, сѝра Би Кр;

њѝ Бе Би Бру ВП Ви Во ГП За Кр Лу Ма СГ Ту Фр ШК, ѝѝ је Би Не Фр, ѝѝ ѝри ГП Кр Ма Не, шѝѝ ѝѝ Не, за ѝѝ Вр Ке, ѝ ѝѝ Бру, кѝд ѝѝ Га, на ѝѝ Би Вр Ту Фр, ѝд ѝѝ ВП Га Кр Ту, окѝ ѝѝ ГП, ѝредѝ ѝѝ Га, ѝрекѝ ѝѝ Би, у ѝѝ Би Ме;

бѝѝѝ ѝѝѝ Кр, дѝбѝ сѝвѝѝѝ Мл, ѝма ѝѝѝ сѝѝкѝ Фр, ѝѝѝ цѝра За Мл, коѝ сѝѝѝѝ ѝѝвѝѝѝ Вр, ѝд кѝѝ ѝрѝѝ Фр, бѝѝо коѝ ѝредѝѝ ЗВ;

бѝѝ би ја Во Кр Фр, ја би вѝѝѝ Не, ја би дѝ Би, ѝѝѝо би ѝѝѝѝ Бј, ја би ВП ГП Ме, кад би ја Бј, не би ја Би ГП Ми ПС Фр Шт, ја је дѝѝѝѝ Фр, ја крѝѝ Ви, ја се ѝдѝѝѝо Ми, реѝо Би ГП Ми ПС Фр Шт, ѝби ја ЗК;

нама Би Ке, дѝма Би Бј Бр Бру ВП ГП ЗК Кр Лу ПС Ту Фр;

ѝѝвр кѝѝѝ Би Ми Фр.

Обиље примјера за губљење финалног x, поготово оног из флексионних наставака, наводим у појединим одјелцима Морфологије.

125. Сонанте *в* и *ј* у хијату и, аналошки уопштене, у другим позицијама умјесто старог *x* записао сам у:

а) бѝѝа Бе Би Га ЗВ ЗК Ке Лу Ме Ми ПЉ, бѝѝо Вјд ВП, дѝѝѝ Би Во Вр ЛП Ме Ми СГ ЋК, јѝѝа Би Вр Га Ма Ми, крѝѝ Бе Би Бр Вр ЛП Лу Ма Фр, крѝѝа Би Вр Ке Кр Лу Ма Ми Ту, крѝѝѝ ШК, кѝѝѝр Би Кр ПЉ СГ Ту, дѝр-кѝѝѝр Кр, с кѝѝѝѝрѝа Кр, кѝѝѝѝѝа Во, с кѝѝѝѝѝа Би, мѝѝа Би Бе Бр Бру Вре Га Ке Лу ПС Шт, мѝѝѝ Би Га Ке Ме СГ Ту ЋК Шт, дѝѝѝ Бе Би, дѝѝѝа Би Га ЛП Лу, рѝѝо Би Вр, рѝѝѝо Га, сѝѝѝ Би, ѝѝ Сѝѝѝѝ Не, ѝѝа Би Вр, ѝѝѝо Би Бру Га За ЗК Ми Не ПС Ту, ѝѝѝѝѝѝѝѝѝ Би;

ѝѝѝ Би Ме Не, ѝѝѝѝ Вр Ке Ми Шт, Милан ѝѝѝѝ Би, сѝѝѝ Би Ке Не СГ, сѝѝѝа Би Га Лу, сѝѝѝѝ ЗВ, сѝѝѝѝѝ ВП Ма;

кѝѝѝа Бе Би Бру ЛП Ма, кѝѝѝѝ Би Бру Га Ту, кѝѝѝѝа Би ЗК Ке Ту, кѝѝѝѝѝ Би Ви Ми Пр ШК Шт, кѝѝѝѝѝ Би Бру Га, кѝѝѝѝѝо Би Ме, кѝѝѝѝѝѝ Бе Би Бр Бру Лу Ма Ме Ми СГ, мѝѝѝѝѝѝ Лу, ѝѝѝѝ Би Лу Ми ЋК, сѝѝѝѝѝ Би Ви За ПС, сѝѝѝѝѝа Би За ПС, сѝѝѝѝѝ Ма;

б) Бѝѝѝѝ Би ЋК, у Бѝѝѝѝѝ Бѝѝѝѝ Би Ке, из Бѝѝѝѝа Би Ми ЋК, у Бѝѝѝѝѝ Би Ке Ми Фр, мѝѝѝѝа Би Во Кр, мѝѝѝѝѝ Би ЛП ПС, мѝѝѝѝѝ Би, мѝѝѝѝр Би Га ЛП Лу СГ Ту, Чѝѝѝ, Чѝѝѝ Лу;

ѝѝѝѝѝѝо се Би Га, ѝѝѝѝѝѝ Би, не дѝѝѝа Ми.

Digitized by Google

Суїласник *ф*

131. Процеси његова враћања у консонантски инвентар говора личких јакаваца представљају новије појаве које на различите начине усмјеравају утицаји књижевног језика и говори урбаних средина, а потпомажу специфичности лексике у којој се ова фонема јавља (ријечи страног поријекла). На то да је, не тако давно, констриктив *ф* у овим говорима дијелио судбину фонеме *х*,¹²² јасно упућују:

а) Ластавичина категоричка тврдња с почетка овога вијека по којој „glas se *f* malo kad *čuje*”,¹²³ и

б) Говорно стање у једном дијелу ових говора (лапачко подручје) у вријеме мога дјетињства.

Због још увијек живих супституција: *ф* > *џ* и *ф* > *в*, ни данас се не може говорити о стабилном положају фонеме *ф* (в. т. 14), али је перспектива јасна: с изумирањем старијих генерација и домаћаји ових супституција биће сведени на ниво факултативних и спорадичних појава.

Забилежене потврде:

1) *ф* > *в*:

вџбрика Би ЗВ Ке, вџда Би, на вакулиџиу Бру, вџмџија Ми, вџмџије Ви, вџмџију Ви Ке СГ ЋК, вџмџу Ви, виџер (= фирер) Кр, Виџума, из Виџумџ Лу, виџања Би Вр Ма, виџање СГ, виџаџија ГП, од вџаџи Бру, вџриџи Вр ЋК, вџриџи Ма СГ, вџриџи Би, вџриџи Бе Ма, вџриџи Би, вџриџи СГ, вџриџи Ма, из Вџриџије Ма, у Вџриџије Кр Ма, у Вџриџије Кр, Вџриџије ВП, Вџриџи Ме СГ, Вџриџи ВП Би ЗК Ке ПС СГ, за Вџриџи Бе Би ЗК Ми, од Вџриџи Ми, џџу Вџриџи ЗК, на Вџриџи СГ, Вџриџи Би Ту Фр, Дџи Вџриџи Фр, у Вџриџи Би Ту Фр, вџиџа Бе Би Вр Га ЗК Ке ЛП Лу Ма СГ Ту ЋК, на вџиџи Ке, вџиџа Бе Би Во Вр Га ЗК ЛП Лу Ту, вџиџе Вр ЗВ Лу Ту, вџиџу СГ, вџиџама ЛП, куџов Би Вр, куџов Вр, новаџа Би, ованџиџ Па, ованџиџ СГ, за овиџиџ Бру;

виџиџи Ма, виџиџи Га ГП Лу,¹²⁴ виџиџи Ту, виџиџи Ма СГ, вџиџи Би Ке СГ, вџиџиџи вџриџи Бе, у Вџриџиџиџи дџиџи Ту;

вџи Би ЗК Ма, вџиџи сом Бр, вџиџи Бру ЗК, вџиџи Кр СГ, вџиџи Вр, вџиџи Ма, вџиџи Би Вр Ма СГ, вџиџи Бе, вџиџи Би Ма, вџиџи се Кр Ми, вџиџи Кр, вџиџи Би Кр, вџиџи се Би Лу, не вџи се Ма Ту ЋК, не вџи се Би Би Вр ПС ЋК.

2) *ф* > *џ*:

Вџуџи Бру, виџи Вџуџи Би Бру, виџи Вџиџи Би, из Вџуџи Би Не, Куџи Вџуџи Ма Не, од Вџуџи Бе, у Вџуџи Бру Га Ке Не, у Вџуџи Би, у

¹²² О томе да се може говорити о повезаности судбина ових двију фонема у већем броју наших народних говора в. код П. Ивића (Правци развоја, 177) и Пеце (ЦХГ, 205–209. и ИГЗБ I, 241).

¹²³ Ластавица, Кореница, 755.

¹²⁴ Осим у служби одређеног облика придјева *џиџи* овај се облик често употребљава и у значењу *исти* (једнак, малик). Нпр.: *џиџи* ли је *џиџи* (Би ГП Ма).

Африкање

133. Само ријетким појединошћима у дистрибуцији и недоследним јављањем фонеме *s* у неколико изолованих посућеница разликује се систем африката овога говора од прилика које се сматрају стандардним.

Тако се, уз данас преовлађујуће: *Мађарска* Би ЗК Не Ми, *Мађарскџ* ЗК, *Мађари* Би ВП ЗК, у говору најстаријих житеља сусрећу и фонетизми: *Мајари* Бру Шт, *Мајарџ* Ма.

Једнако, уз обичније: *жандар* Би Во Лу, *жандџ* Би За, *жандџа* Ма, *жандџа* Бру, *и-жандџа* Би, *жандџе* Бру Вр Вре Ме, *жандџе* Не, *жандари* Би Вр ЗВ Ма Ме, *жандари* Ма, *жандари* Га, *жандари* ПС, *жандџу* За, *жандарима* Ту, *жандарме* Не, у *жандџарма* ЗВ ЗК, *жандамџија* ВП, и ликови: *мандар*, *мандара* Бе, *мандара* Бе Бру, *мандари* ВП Бе Га ЗК Не, *мандари* Бе Бру, *мандарима* Бру, у *мандарма* ЗК.

Двојство у наведеним ликовима, зна се, „резултат је мијешања утицаја страних језика” (Дешић, ЗИГ, 206).

134. Мјесто *ђ* изговара се *ј* у: *идџоја* Би Ви Ме, *Великој Гдџо'ини* Ма, *око Госџо'инџ* Би Ми ЂК, а у: *Јурјево* ЛП, *свџџ Јурјевџ* само при опонашању говора католика.

Ђ мјесто *м* обично се јавља у облицима именице *ђџм* (= мармелада) Би Бр Га Ми, што се може објаснити чињеницом да је „ова ријеч (...) управо у том облику примљена (...) из говора оних који не разликују *м* и *ђ*” (Пецо, ИГЗБ I, 192).

На сличан начин могуће је објаснити и фонетизам облика: *ђџк* Би Ме ПС, *ђџови* Би Га Шт, док је досљедно *ђуџура* Би Бру Бу Ви Вр Га За Кр Ма Ме ПС Ту ЂК, уравнато под утицајем аустријског војничког језика.¹³⁶ Интересантно је, међутим, да се презиме *Џуџура* увијек изговара с консонантом *ч*.

135. И именица *шџбара* почешће се јавља с иницијалним *ђ*: *ђџбара* Би Га Вр СГ ЂК, *ђџбаре* Би ПС. Ако није преузет из дјечијег говора, овакав фонетизам наведене именице могао се јавити и према формама именице *ђџба*.

Као и у говору ијекаваца Баније и Кордуна,¹³⁷ и овдје разнолики ликови облика (-)иод доприносе чешћем јављању африката *ђ* и *ђ*. Исп.:

ђе *идђ* *било* Би, *који* *идђ* Би Ке, *оклен* *идђ* Ке, *ђе* *идђ* Вр, *кад* *идђ* Ке, *ђе* *идђ* Вр ЗК Ке, *чим* *је* *идђ* *мдиџ* Бе, *ишџо* *идђ* Ви, *ишџо* Би;

и: *ђе* *се* *идд* Кр, *ђе* *идџ* Би Во Кр Не, *који* *идџ* Би, *ку* *си* *идџ* ЛП, *ишџо* *идџ* Ви.

136. Палатализовани оклузив *к* у ријечима преузетим из турског језика замијењен је досљедно на читавом подручју африкатом *ђ* у: *ђџмер*, *шџџер*, *зашџџерџи* и сл. Лексеме: *шџџер*, *зашџџерџи* итд. ушле су,

¹³⁶ Шимундић, Имотски, 71.

¹³⁷ Петровић, ГБК, 70.

међутим, у овај говор у новије вријеме посредством књижевног језика, а раније су овдје преовлађивали германизми: *цукар*, *цукрица*, *идицукрићи* и сл., који се и данас чују у говору старијих становника.

Непознати су, с друге стране, ликови типа: *кейен*, *ћеса*. Увијек је: *кейан* Вр ЛП, *кейен* ББ Би Вр ЗВ ЛП Ма Ту ЋК, *кейенитије* Бе, *Кейенитије* Би, *кџа* Бе Би Бј Бр Бру Ви Вр Га За Ма Ме Ми Па ПС ЋК Ту Шт, *у кесу* Би Га, *мејинџе се баца у кџу* Не, *кџе* Би Бј СГ Фр.

Обично је, такође, и: *јелендар* Бе, *јендаре* Бе Бр Па, *јердари* Би За ПС, а само спорадично могу се чути покушаји опонашања књижевног изговора: *ђендар* СГ, *ђердане* Шт.

Изложени примјери упућују на сличност рефлекса палатализованих турских оклузива *к* и *ј* у говорима личких јекаваца и западнобосанских шћакаваца. То је, свакако, природна посљедица путева којима су ријечи оријенталног поријекла доспјевале у овај говор. Главнина њихова преузета је управо из говора сусједног муслиманског становништва, с којим су лички јекавци — у периоду заједничког живота на личком тлу, а и послје — били често у контакту.

137. Африката *з*, осим у познатим случајевима асимилационих прилагођавања у примјерима типа: *биљас би се шџаџ нџиџо у ваљ* Ма, *дијас би ме џбиџо* За, *иџлас ја бџи* Би, обична је и у изговору неких романских позајмица, али само у говору јекаваца ширег појаса југоисточне Лике:

брџнза (= звоно које се ставља на стоку) Би Га ЗК Ма, *брџншии*, *брџншица* Би, *брџнза* Би Ми, *брџнзе* СГ, *цџрпа* ВП, *цџрпе* Би Бру ВП Га ЗВ Ма СГ, *цџрпџина*, *цџрпџину* Ма, *цџрсу* Би Ма.

С овим се може повезати и Дешићево *цџрпа* из говора ијекаваца западних и југозападних дијелова зап. Босне,¹²⁸ а све скупа са јекавским говорима сјеверне Далмације гдје је, по свој прилици, морало бити жариште појаве.¹²⁹

Форме са *з* спорадично се сусрећу и у говору јекаваца западне и сјеверозападне Лике: *брџнза* ЛП Ту, *брџнзу* Лу, уз далеко обичније ликове ових лексема са *з* мјесто *з*:

брџнза Лу, *брџнза* Лу Ту, *цџрза* Во Лу, *цџрзе* Во.

Ликове: *брџонза*, *брџнза*, *брџнзе* забиљежили су и Финка и Павешин¹³⁰ у говору брињских чакаваца.

Сугласници *к* и *ј*

138. Недоследно спровођење алтернација ових сугласника по првој палатализацији биљежио сам испред неких деривационих наставака:

а) *-џина*: *кџиџина* Би, *кџушкџина* Га Ви, *џушкџина* Бр, *џиру-џина* Ви;

¹²⁸ Дешић, ЗИГ, 171–172.

¹²⁹ Југоисточни дио Лике настањен је, углавном, становништвом чији су преци „и великој сеоби око 1700.” дошли овамо „od Knina i Bukovice” (Павичић, Сеобе, 291).

¹³⁰ Финка—Павешин, Бриње, 23.

поред: *драждѣи(и)на* Би СГ Фр, *кврждѣина* Не, *йушчѣина* ВП, *сѣруждѣина* Би Ма.

б) -ерина: *крушкѣрина* и *йушчѣрина* Би.

в) -ина: *бакина* Вре, *йраїна* Ма, *свакина* Би;

уз обичније: *бачина/бичина* Би Га СГ Шт, *вучина* Бе Би Вр За Лу Ми ПС Шт, *нарамчина* Би Ке, *йражина* Ви.

г) -ић: *сокић*, *сокић* Би Ме;

према: *бичић* Вре ЂК, *шучић* Би, *ђачић* Га, *мѣмчић* Ви За.

д) -ица: *Нѣица* и *рѣица* на читавом подручју, уз не мање фреквентне форме *нѣжица* и *рѣжица*, а слична би се констатација могла дати и за дистрибуцију ликова: *мајчица* и *мајкица*.

Имам и: *Радѣјкин чбек* Би, *Радѣјкин сѣн* Бе Ми, поред: *мајчин сѣне* Би Бј ГП ШК.

Према: *мајка*, познато је само: *мајкин* Бе Би ВП Га Лу СГ Ту ЂК.

139. Сибиларизоване форме придјева *јѣднѣк* данас су већ случајност. Исп. ријетко: *јѣднѣци* Ми и преовлађујуће: *јѣднѣки* Би Бј Бру Га ГП Кр Ма Ме Ми ПС СГ Ту ШК.

За честа јављања других десибиларизованих облика уп. т. 230.

140. Дисимилацијом $k > \text{ш}$ у: *сокаѣи* (тур. *sokak*) Би Бру Бј Бу Га За Кр Ми Ту Шт, и $k > \text{ѣ}$ у: *русѣк* (њем. *Rucksack*) Би Га Ми Не СГ ЂК Ту.

О неким другим појединостима везаним за употребу велара k и i в. материјал у наредним одјељцима овога рада.

Остали сујласници

141. Артикулационе карактеристике осталих сугласника углавном су исте као и у књижевном језику. Рјеђе посебности у артикулацији и нешто друкчијој дистрибуцији посљедица су различитих асимилационих и дисимилационих прилагођавања и о томе ће бити ријечи у сљедећим одјељцима рада. Овдје, пак, наводим само неке појединости о којима тамо неће бити говора.

142. У вези с билабијалнима b и y напомињем да се у свим крајевима говори (вјероватно према јужноњем.): *йѣшар* (књ. њем. *Butter*), те да се y спорадично чује и у: *дѣсиѣурѣн* Ви, што се може повезати с префиксом *об-* и асимилацијом по звучности.

Факултативну појаву представљају и форме типа: *йѣшѣун* Би ГП, *йѣ йѣшѣуну* Би.

ДОМАШАЈИ ЈОТОВАЊА

151. У сугласничким групама -*лј*- и -*њ*- јотовања су (и ново, и је-
кавско) досљедно спроведена. Исп.:

а) *весеље* Би Ке, *веселе* Би Ме ПС, *зеља* Во, *зеле* ШК, *зеља* Га, *коље*
Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Вр ГП Га За Ке Кр Ма Ми Не Па ПС СГ Ту ЋК
Фр Шт итд.

имање Би Га Ма Ми Ме Пр Фр Шт, *камења* Би Вр Ту, *камене* Би
Бр Бру Ви Во Ке Лу Па Пр Пс ЋК ШК Шт, *шрње* Бе Би Ви Ме Не ПС
СГ Ту, *шрња* Лу, *шрњом* Бру, у *шрњу* Фр, *учење* Би ЛП Не ШК и сл.

б) *железница*, *железо*, *кољено*, *лесица*, *лешина*, *лешо*, *леша*, *ирд-*
леће, *дрље*, и др.

Њемачка, у *Њемачкој*, *Њемица*, *њемжан*, *сњегови*, *снежина* итд.¹³³

Често се јављају и јотоване форме типа: *жљеб*, *кљеша*, *млеко*,
леј, *инездо*, *Њемац*, *њесам* и сл., тј. доста је раширено јотовање сонаната
л и н у позицијама испред рефлекса некадашњег дугог ђ.¹³⁴

152. Групе *шј* (*сшј*) и *ђј* (*зђј*) < *шђј* (*сшђј*), *дђј* (*здђј*) редовно се
јотују у примјерима: *браћа* Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП
Да Дс За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПС СГ СП Ту ЋК
Фр, *лишће* Ба Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вр Га За ЗК Кр Ма Ме ПС СГ
Шт, *накиће* Би Во Кр, *ирдиће* Би Га ЗК Ке Ми Не итд., односно: *ивдџе*
Би БП Ке Лу СГ Ту, *ирдџе* Би ВП ЗВ ЗК Ме Ми Не СГ, *сђђе* Бе Би Ви
Га Ме и сл.

Међутим, уз данас обичније форме: *нећак* Бе Би ЗВ, *нећака* Кр Ту
нећакиња Би, *рђћак* Би Кр Не ЋК Шт, *рђћака* Бј Вр, *рђћаку* Бр Га Ке Ми,
рђћаци ВП ЗК Шт, *рђћаку* ПС, чују се и нејотовани ликови ових име-
ница: *нешијак* Га Лу Ма, *нешијаку* Би, *рђдијака* Бј, *рђдијаку* Кр, *рђдјак*
СГ, *рђдјака* Бј Ви.

Тако је познато и: *ђаво* ВП Ту, *ђавол*, *ђаволи* Не, *ђавола* ЗК Не,
ђак Би ЗВ Шт, *ђака* ЗВ ЛП, *ђаци* Би Бј Вр Ми Ту Шт, поред: *дјаво* Бру
Вр, *дјавола* Бру, *дјјак* Бру Ма, *дјак* Ма Шт, *дјака* ЛП, *дјаке* Бру ЛП,
дјаџи Ту.

153. Уобичајено је: *дођем*, *дођеш*, *нађем*, *нађеш*, *ирдођем*, *ирдођеш* и
сл., али се у говору становника у насељима на сјеверозападу, и то оних
који су у непосредном контакту са чакавцима, може каткад чути понеки
инфилтрат из њиховог говора: *дојде* За Лу, *дојдџ* За.¹³⁵

154. Јотовану секвенцу *џџ*, на цијелом простору који захватају
лички јекавски говори налазио сам у високофреквентним прилошким

¹³³ Више потврда, с ознакама мјеста гдје су забиљежене, наведено је код мене у
Јату (стр. 175—176).

¹³⁴ В. и бројне примјере у Јату, стр. 175—176.

¹³⁵ О обичности оваквих ликова у говору личких чакаваца в. П. Ивић, Оточац,
129. и Финка—Павешћ, Бриње, 8.

формама типа: *ђе, бђе* и сл., облицима именица: *међаји, неђеља*, те глагола *виђаји, зајидвиђаји* (уз: *видији, зајидвидији*). Од овог стања одударају једино прилике у говорима југоисточне Лике гдје је јотовање секвенце *дђ* знатно досљедније спроведено. Тамо су нпр. обични и облици типа: *ђевѣр, ђѣд, ђѣца* који су у осталим крајевима, углавном, познати у нејотованим формама: *дјевѣр, дјѣд/дјѣи, дјѣца* (в. карту 2).

155. Секвенца *иѣ* јотује се досљедно у облицима са основом *иѣвр-* (*ћѣраји, иићѣраји*) и облицима помоћног глагола *хијѣји* (*ћѣји, ћијо, ћѣла*).

Ту су и форме: *лѣћали, долећаји*, уз оне типа: *лѣији, лѣиила*.

Више о томе, као и о резултатима јотовања секвенце *дђ*, в. код мене у Јату (стр. 177—179).

156. *Ѓ* као резултат новог јотовања слушао сам чешће само у: *сјуѣра* Бе Би ВП ЗК Кр Лу, лексеми која се, и иначе, јавља у разноликим гласовним ликовима: *сјуѣра* Би Ви Лу СГ, *сјуѣра* Бе Би Вр За Ме ЊК, *ијуѣра* Би За Ке Шт, *ијуѣра* Бе, *ијуѣра* Ви Кр Шт, *ћјуѣра* Вр.

Примјери: *с'ѣрни вѣиру* Бе ЗК и *ос'ѣјај* Би Ма, представљају факултативне појаве које су добрим дијелом условљене говорном ситуацијом и природом поруке у датом тренутку. Такво ће бити и *ѣ* у изразима за вабљење и гоњење стоке: *вѣ'ѣ, вѣлиѣ, крѣвиѣ, ђѣ* и сл. који се често чују свуда у Лици.

Облици типа: *класје, осје* нису се нашли у мом материјалу.¹³⁶

157. Јотовано з забиљежио сам само у: *иѣиѣра* Би Вр.

158. За групе *-зј-* и *-сј-* у облицима придјева *козји* и *иасји* имам ове потврде:

кѣзи Би Бру СГ, *кѣзје кѣчији* Ви СГ, *кућѣрак иѣси* ЊК, *иѣсјѣм нѣѣм* Ма, *иѣсјѣ мѣиѣр* Не.

Слична је и судбина група *-жј-*, *-чј-*, *-иј-* у примјерима типа:

бѣжји Би СГ, *бѣжјије* Бе, *бѣжја*, *бѣжје* ШК, *вражји* Би СГ Ту, *вражјије* Ми, *кокдији* Га, *кокдијије* Ке Ме, *иуѣи, иуѣије* Би.

Група *жј* редовно остаје у: *ѣружја* СГ, *ѣружје* Би Бр ВП Га ГП Ке Фр, за *ѣружје* ГП.

159. На ограничене резултате јотовања секвенце *сѣ* (*бѣсѣда, ѣѣдок, ѣѣди/ѣѣди* итд.) и одсуство јотовања у секвенцама *зѣ* и *ѣѣ* указао сам и у Јату (Драгичевић, Јат, 179), а на то су раније упутили и други испитивачи ових говора.¹³⁷

160. Судбина група *бј, вј, мј, иј* је оваква:

а) Групе *бј, вј, мј, иј* < *бѣј, вѣј, мѣј, иѣј* редовно се реализују као *бљ, вљ, мљ, иљ* у примјерима типа: *ѣрѣбље/ѣрѣбље* (в. т. 51), *ѣрмље* Би Га

¹³⁶ Имам само: *ѣс* Би Бру Га Ме Ми, *ѣси* Би Бру и *клас/класови* Би Ми Фр.

¹³⁷ Ластавица (Жореница, 754) и Љ. Наранчић (Дољани, 119).

ЗК Ке Па Ту, *здрале* Бе Би Бј Бр ВП Ви Вр Га ГП ЗК Ке Кр Лу ЛП
Ма Ме Ми ПС СГ Ту Фр, *крѣле* Би Бр Вре Га Ми СГ, *крѣлами* Вре
и сл.

Уз рјеђе: *дѣвѣч* Би Ту, што је, вјероватно, новија инфилтрација,
обичнији су на цијелом простору облици: *дѣвијѣч* ЗК, *дѣвѣч* Би Ви Ми,
крѣшка дѣвѣка Би СГ, *Дѣвѣк* Би Ту, *Дѣвѣков*, *Дѣвѣкова*, *Дѣвѣци* Ту,¹³⁸
односно: *дѣв*ји* Га, *дѣви вѣйар* Би, *дѣви свиња* БП Лу, *дѣвију* лдзу ЗК Ма,
крѣвѣм чѣдулѣм Би, *рѣиѣ крѣвије* Кр, *рѣиѣ крѣвѣ* Ба.

б) Скупине *бје, вје, мје, њје < бѣ, вѣ, мѣ, њѣ* у главнини случајева
остају неизмијењене. Редовно је: *бјѣжѣи* Би Во Га ГП ЗВ ЗК Кр ЛП
Лу Ма Ме ПС СГ Ту, *вјѣра* Би ВП Га ЗВ Ма Ме Па ПС СГ Ту Фр,
вјѣру ШК ЗВ, *мјѣра* Би Бру Га За ЗВ ЛП Лу Ма СГ Ту, *ѣјѣсма* Би Бј
Ви Га ЗВ ЗК Ма Ми Мл Не Па ПС ЂК Фр и сл.¹³⁹

У зрмањском крају, међутим, обични су облици: *ѣљѣсак*, *ѣљѣска*,
ѣљѣском ЗВ ЗК, а није непознато ни: *ѣљѣшкѣ* ЗК.

У Би сам једном забиљежио форму: *зајѣмљѣи*.¹⁴⁰

161. Уз изложену грађу иду и ове напомене:

а) Честа јотовања сонаната *л* и *н* у позицијама испред дугог *ѣ* могу
се објашњавати природом рефлекса дугог јата у овом говору (чешићи
једносложни изговор), затим аналошким угледањима на сличне лексичке
форме у којима је до јотације долазило испред *је* као рефлекса кратког
*ѣ*¹⁴¹ и већом погодношћу ових сонаната за палатализацију.¹⁴²

б) Ниску фреквенцију случајева у којима долази до јотовања сек-
венци *сј* и *зј*, ограничене домете јотовања дентала *ѣ* и готово потпуно
одсуство примјера за јекавско јотовање лабијалних сугласника треба
доводити у везу с непревремим стањем које је карактерисало говор
херцеговачких исељеника у вријеме њихових првих већих миграцио-
них помака, те чињеницом да су говори главнине миграционих скупина
које су у личким крајевима рашириле јекавски говор рано отргнути од
матичне зоне као жаришта иновационих импулса. Нешто радикалније
зрмањске прилике лако се дају објаснити природним везама овог југо-
источног предјела у Лици са областима сјеверне Далмације.¹⁴³

¹³⁸ В. и Наранчић, Дољани, 119.

¹³⁹ В. и низ других потврда за рефлексе кратког *ѣ* саопштених у Јату (Драги-
чевић, Јат, 173—174).

¹⁴⁰ Ластавица је почетком овога вијека констатовао да се „*из trpjeti, svrbjeti, gtmjeti govori (...)* češće i *trpiti, svrbiti, gtmiti*” (Ластавица, Кореница, 754). „док је за
данашње стање карактеристично да код поменутих глаголских облика преовлађују
форме с аналошким *и*” (Драгичевић, Јат, 180).

¹⁴¹ На ову могућност скренуо ми је пажњу проф. С. Вукомановић.

¹⁴² Исп. о томе и: Пецо, Пром. непалатала, 168—170.

¹⁴³ У јекавским говорима сјеверне Далмације јекавско јотовање је знатно дос-
љедније спроведено него у говору личких јекаваца. Исп. Бјелановић, Буковица, 24.

ѡкришћавати Би СГ Шт, сусреће се спорадично и: *ѡкришћавā* Ви, *ѡкришћавала* Кр СГ, *ѡкришћавати* Ви, *ѡкришћала*, *ѡкришћен* Кр.

163. Старије *zd' (*zg') рефлектује се, такође, досљедно у *жд*, или прецизније — тако је у неколико потврда које сам успио прикупити за ову слабо фреквентну скупину:

жвѣжда (= пиштаљка) Би, *жвѣжди* Би Бру Ма ПС Ту Шт, *жвѣждио* Би, *мѡждина* Би Га.

Овако је, ако се може вјеровати подацима које сам прикупио путем анкете, и у Бу За Кр ЋК. Потврде за *жђ* нигдје нисам забиљежио, а не наводе их у свом материјалу ни Љ. Наранчић,¹⁴⁶ ни Д. Павлица.¹⁴⁷

164. Напомињем и следеће:

а) Секвенца *иш* потиче од старијег *ѡт* у: *ѡдишћен* ВП, *ѡишћена* Би ЛП Лу Фр Шт, *ѡишћени* Га ЗК Кр Пр ПС, *ѡдишћивā* Ке Кр ПС, *ѡишћивали* Вр ПС, и секвенце *ст* у посућеницама типа: *ишћрамац*, *ишћрамци* Би Ви Га, *ишћумак*, у *ишћумāку* Бру Ке Фр и сл.

б) Гласовним путем добијено *жд* у облицима презента и императива глагола (-) *ѡнашћи*¹⁴⁸ биљежио сам само у говору неких насеља у околини Врховина и Оточца: *ѡѡжденѣм* БП За Ту, *ѡѡжденѣ* БП Врх За Ту, *ѡѡждѣни* Врх За ПЉ СП Ту, *ѡѡѡжденѣ* ПП, *ѡѡѡждѣни* ПЉ ПП.¹⁴⁹

Тако би, по подацима којима располажем, требало бити и у брињском крају, али због тога што нису довољно провјерени допуштам да би тамо (макар понегдје) стање могло бити и понешто друкчије. Ако ни због чега, оно због чињенице да су данас, на цијелом овом простору у снажној експанзији облици типа: *ѡѡренѣм*, *изренѣни*, ликови који су уобичајени у говору јекаваца највећег дијела Лике: Исп.:

ѡѡренѣ ЗВ ЗК Ке СГ, *ѡѡренѣм* Га ЛП ПС Шт, *ѡѡренѣмо* Би, *ѡѡренѣше* Бру, *ѡѡренѣш* Ви Дс Ме Не, *ѡѡренѣни* Би, *ѡѡренѣу* Би Ми, *изренѣ* Бј Ми, *изренѣм* Бу Кр, *изренѣш* Шт, *изренѣ* Бе ЋК, *изренѣу* Би Фр, *ѡѡренѣш* Бу Кр, *ѡѡренѣни* Би, *ѡѡренѣ* ВП, *ѡѡренѣни* Би Бр Бро ГП, *ѡѡренѣу* Вр Дс Не ШК, *ѡѡренѣни* Би Бру ВП Ма Па ПС Шт, *ѡѡренѣу* Би, *ѡѡренѣни* Би Ми.¹⁵⁰

Прилике у оточком крају, са *жд* у облицима презента и императива глагола (-) *ѡнашћи*, могу се довести у везу са сличним приликама у говору ијекаваца Баније и Кордуна, а и с онима у неким црногорским говорима. Исп.: Петровић, ГБК, 72. и 116, Пешикан, СКЉ, 129, а в. и Ћупић, ГБ, 59. и 207.

¹⁴⁶ В. Дољани, 117.

¹⁴⁷ Уп. Удбина, 379—380.

¹⁴⁸ Белић, ИСХ/2, 17.

¹⁴⁹ В. и *ѡѡѡжденѣм*, *ѡѡѡренѣни*, *ѡѡѡждѣни* код Љ. Наранчић (Дољани, 117).

¹⁵⁰ У Ластавичином материјалу уз: *ѡѡренѣм*, *ѡѡренѣни*, налазимо и: *ѡѡѡренѣм*, *ѡѡѡренѣни* (Жореница, 756). Биће да су ови други облици забиљежени само у оним кореничким насељима која гравитирају према Врховинама гдје се овакви облици чувају и данас. Распрострањеност једних и других форми презента и императива глагола (-) *ѡнашћи* видљива је, иначе, из података датах у карти 3.

ДОМАШАЊИ АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ И МЈЕСТУ ТВОРБЕ

165. Резултати асимилација по звучности су близу границе која би се могла назвати максималном — и кад се ради о додиру сугласника унутар једне ријечи, и кад су у питању везе ријечи типа:

брес чавла СГ, ис Книна Га Шт, ис кōлā Ме, ис кōлā Лу, ис Круйѣ Би Га Ми, ис Кулѣ ЛП ШК, ис кућѣ За ПС, ис Пѣћи ЗК, ис Плāvна Ма, ис Пѡйинѣ ВП, ис шѣ кућѣ Кр, ис шѡіā Бру ШК, ис Трубāра Не, ис црквѣ Вр, ис Црнѣ Горѣ СГ, исѡіѡй црквѣ ЪК, кайи ѡрāсцa Кр, кайи шѡ Ме, кѡйи кућѣ Бру Во Вр ГП За Ке Кр Ми Не СГ Ту, кѡй црквѣ Лу ШК, крѡс шѡ шѡжу ВП, нѡс ѡлѣ Ма, ѡй кѡжѣ Би Ту, ѡй Корѣнциѣ Би, ѡй кѡчинā Бру, ѡй ѡйшā Фр, ѡй ѡкѡјнѡк Сшѣвѣ Би, ѡй слāмѣ Вн, ѡй сѡрицa Би ВП, ѡй сѡкнa ЗВ ПС, ѡй шѡифуcа Бa ПС, ѡй чѣіā Би, ѡй Шкѡрѣ Бр, ѡйи крѣвѣи Би, ѡрей кућу ЛП, ѡрей ѡчѡшāк ГП, ѡрей сѡārцѣм Га, ѡрей Тѡрцимa Па, ѡрей чѣлѣ ЗК, итд.

Ово, разумије се, не треба посебно коментарисати ако се зна да је асимилација по звучности „аутоматска гласовна законитост”.¹⁶¹ То што, ипак, у општој процени стоји детерминатив *близу*, произилази из настојања да се данашње стање што је више могуће прецизније фиксира. Јер, чињеница је:

а) Да се, макар и спорадично, јављају и реализације типа: *dwǫdsēi*, *šrǫdsēi* (в. т. 60), односно: из *čǫpawē* Ликѣ ВП, кад се *šrēbā* Лу, кад *šrōhāše* Шт, код *šdīā* Бѹрана Ту, код *šrǫdwa* Ма, од *šdīdwa* ЗВ, од *Frānko-šdānā* Лу, од *Šdābā* Не, и

б) Да су одступања знатно чешћа у оним везама ријечи кад се безвучни сугласник на крају претходне ријечи прилагођава звучном сугласнику на почетку наредне. Обичан је тада паралелизам и у класичним обрасцима: з *blāiōm* Би Кр / с *blāiōm* Би СГ, з *brdā* Ту / с *brdā* Кр Ту, з *ilāwē* СГ / с *ilāwē* ЗК Ма, а тако је и у другим случајевима. Ово се, нема сумње, мора довести у везу са честим десоноризацијама финалних сугласника у овом говору (в. т. 173).

166. Од резултата асимилације по мјесту творбе истичем само да су обична прилагођавања типа:

брѣж нѣ Ма Ту, брѣж нй Бр Ви СГ, ѣж нѣ Би Ке Не, *ме-ш-чйнй*
 Бе Лу Ту, *мен-ш-чйнй* Бе, нѣ-ш-чйм Бј Фр Шт, *нй-ш-чйм* Би, *ш лудима*
 Би СГ, *ш лудма* Ми, *ш нйм* Би ВП Вр ГП За ЗК ЛП Фр Шт, *ш нйма*
 Бе Би Бр Бру Ви Вре ГП ЗК Ке Кр Ма Ме Не Па СГ Ту Фр Шт, *ш*
ныме Би Га ЗК ЛП Ме Ту Фр Шт, *ш нѣм* БП ГП Ма Не, *ш нѣме* Бе Би
 Ке Ми СГ, *ш нѣм* Бе За Не, *ш нѣри* Би Бру Кр ПС Шт, *ш чйм* Би Бј Кр
 ЛП СГ, *ш чиме* Би Лу Ми Шт, и сл.

За неке друге случајеве исп. грађу изложену у т. 172.

¹⁸¹ Јовић, Трстеник, 66.

vy-ia uojō Bp, ūō-bi me ūbiyo He;

Примјери, видимо, показују да до оваквих редукција у везама *проклитика+акцентирана ријеч* долази без обзира на то да ли је извршено преношење акцената на проклитику. Дабогме, редукције су чешће ако је преношење извршено.

О ПАЛАТАЛНИЈЕМ ИЗГОВОРУ СУГЛАСНИКА

а) брѣху^лице Вјд Лу, двѣ вѣл^иѣ Бе, вишкѣл^иѣ ГП, вѣшил^ицу Шт, іерѣл^ици Бру, ірл^иѣ ПС, дѣл^иѣ Бј, из Дѣл^иѣнѣ Би Ке Ми, у дѣл^иѣ Би Ви Не, Дрѣху^лиѣ Вре ЪК, жѣл^иѣца, жѣл^иѣцу Би, јѣл^иѣ, јѣл^иѣѣ Фр, кѣбл^иѣ Лу, кѣл^иѣл^иѣ Ма, крѣшил^иѣца Би Га, круздѣл^иѣца Бе ЗВ Ма, кул^иѣца СГ, из Л^иѣкѣ Би ВП, уз Л^иѣѣ ВП, за Мѣркѣл^иѣцу ПС, Мѣл^иѣца Ма, дѣрл^иѣцу ВП, Пѣвел^иѣ Би Ма, Пѣвел^иѣца ПС, ѣл^иѣцу Ме, ѣл^иѣѣ Лу, Пѣл^иѣл^иѣ Бр, ѣл^иѣца СГ, рѣл^иѣца, рѣл^иѣѣ Бе Би, сѣбл^иѣца Би Во Не, сѣбл^иѣѣцу Кр, на сѣбл^иѣл^иѣца За, шѣбл^иѣца Би Ви Вр СГ, ѣвал^иѣца Вре, ѣл^иѣца Ту, ѣл^иѣѣ Га, шѣл^иѣѣцу Би;

вёл'икё Не Шт, вёл'икй и́рси Кр, мй́л'й йосйоддине ЗВ;

вёл'и Не, вращил'и ГП Ма, ірәбил'и Ке, ірл'ила Вр Ке, досёл'или Би
ЗВ Ке, завёл'ищи ЪК, койдвал'и (= окопавали) ГП, насёл'ила Кр, насёл'или
Бр Га Кр Шт, осёл'или Кр, ойсёл'или ВП, йал'ищи ПС, йойд'ило Ви;

како ідл'иц, шїю ідл'иц Би;

у Бун'ићу и Шаламун'ићу ЂК, іран'ица ВП Во Ке, іран'ице ВП Ма Ми, іран'ице ВП Ви ШК, на іран'ицу ШК, земун'ице Ви, зидан'ице ЂК, једин'ице ГП, Јован'ићи ВП, кан'ица Би Вр ПС, кобан'ица Не, кубан'ицу Бру, кубан'ице Ке, за Корен'ицу ПС, око Корен'ице ЂК, у Корјен'ици Би,

Прийн'ића Ке, *сан'ице* Би Ке СГ Ту, *сиумен'ицу* Ке, *хармун'ика* Лу, *цилан'ица* кѹѣ ВП, *шен'ица* Би ЛП Ме Ту Шт, *шен'ице*, *шен'ицу* Ма;

бун'иши Бе, *идн'или* Би Ке ШК, *идн'иши* Ке, *иун'ише* Не, *иун'иши* Ке, *доидн'или* Кр, *наидн'иши* Не, *одврн'иши* Би.

б) *јелић* Би Ту, *маљѣ* вршак Фр, *маљине* (= малине) Би Ма, *маљић* Би ЗВ, *маљићѣ* СГ, *маљићи* Ма СГ, *Павлицу* Ме, *идлице* Би ГП Ма Ми Не ЂК Фр, *иулице* Вр СГ, *Тулић*, *Тулићѣни* Ма, *шинелић* Би Бру Ту; *врайишице* Би, *ираици* Би Бру Па, *Данић* Би, *земунци* Би СГ, *Јованић* Би Не, *Ловињац* ГП, у *Ловињац* Ви, *шеница* Вр Ма.

в) *вршиш'ицу* Шт, *зайа'ли* Не, *ид'ице* Би Ке, *ирдс'ицу* Вр ЛП, *ирдс'чан'ца* СГ, *сидл'ца* Би Ке ПС Ту;

браи'ли Не, *ираи'ца* Бе Ке, *ираи'це* Ке, на *ираи'цу* ШК, на *иу* *ираи'цу* Бру, *кобан'ца* Не, *срдан'ца* ЗК, *цилан'це* ВП, *шен'ца* ШК.

г) *волићи* Би, *вршилица* Би Вр, *вршилицу* Не, *јерилци* ВП, *ирушајна* Бе Лу, *ирушолна* ЗК, *ирушолна* ЛП, *ддлина* Би Бј, из *ддлине* Бр, *јелић* Би, *каблић* Би Во Ма Ме, *кошлиц* Бе Би Ви ЛП Ми Шт, *крешћалица* Би Ви Ми, *крузлица* Не, *кулина* Би, у *Лици* Во Ке Не Фр Шт, у *Лици* Бру ВП Га ЗВ Ми, *Милица*, *Павелић* Би, *идлићи* Би Ви Во Га ГП За Ке Кр Ма Ми Ме Не ПС СГ, *ирдс'ца* Во ЗВ Ма СГ, на *сидлицу* Кр, за *сидлицу* Не, *идболица* Би СГ, *улица* Би Не ПС;

велика *ишдѣи* Вр Фр, *велики* *мѣмци* Кр ЗК Ту;

вѣли Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЂК Фр ШК Шт, *врайиши* Би Ви Вр Га ГП За СГ, *ирабили* Би, *досѣлили* Би Вр ПС, *насѣлили* Бру ЗК ЛП, *иалиши* Би Ту Шт;

Буић Бу Кр, из *Буића* Би, *ираица* Бе Ми ПС, *земунца* Би, у *једици* Ма Ту Фр Шт, *каница* Би ЗВ Лу Ма СГ, *канице* Бе Вр ЛП, *кобаница* Га, *кобаницу* Бру, *колунѣ* ВП, *Корѣница* Би Бј Ву Врх ПС ЂК Ту Фр ШК, *шеница* Бе Би Га ЗВ ЗК Кр ЛП Лу Ма СГ Шт, *шенице* Ма Ту, *шеницу* Бе Би Во ЛП;

бунѣи ВП Ке, *иднили* Би Ке ШК, *иунѣ* Бе Би Ви ПС Ту, *идѣи* Би За ЛП Шт, *идли* Вр ГП, *ироунила* ВП Лу, *ироунили* Лу.

169. У вези с мујирањима сонаната *л* и *н* споменућу још неколике појединости:

а) Фонетизам облика: *бол'ница* Би, *бол'нца* Ту, у *бол'ници* ГП Фр, у *бол'ницу* Ви, стабилизovan је дејством дисимилације (*бол'ница* < *бол'н'ица* < *болн'ица*). Дисимилација узрокује и промјену *л* > *љ* у: *фаљде* Лу, *фаљѣ* Во и (даљинска) *вако љдно* Пр, а даљинска асимилација у спорадичном: *лешкарѣли* Би Вр.

б) Палаталније *н* јавља се и у облицима: *ио сѣдрин'ски* Ми, *сѣдрин'ско* ВП, а *њ* мјесто н у: *сѣрањац* Би ГП СГ, *сѣрања* *рѣјеч* ВП, *сѣрање* *зѣмље* Шт, у *сѣрањѣ* *зѣмље* Би Вр.

в) Ликовима *сѣруња* и *сѣруна* фиксирани су различите семантичке вриједности: длака појединих животиња (коња, свиња нпр.) првим, и „еластична нит” на гулама (РМС, књ. 6, 41), другим. Почесто се, међутим, гласовни лик *сѣруња* употребљава у оба значења.

г) За њ мјесто *н* у облицима: *жѣња*, *шѣње* (уз: *шѣне*, в. т. 150) објашњење се може наћи у чињеници да је фонетизам посуђеница често нестабилан, а, разумије се, ово важи и за паралелизам форми *ѣдну/ѣдњу* који је, такође, познат на цијелом подручју.

д) Мјесто веларног *п* стоји палатално *њ* у примјерима типа: *буњкер* Би Га, за *буњкером* Ме, *ѣод буњкером* Би Ма Ту Шт, *шунка* Би, *шунку* Ви Ми, односно: *вѣрѣња* Би Вр Ма, *вѣрѣње* СГ, *фѣрѣње* Би ЛП, *шѣрѣње* Би Ке Ма, *шѣрѣња* Би ЗВ, *шѣрѣње* Би Ви Га ЗК Лу СГ ПП и сл.

е) Уравнато је: *ѣнѣја*, *ѣнѣда*, *кнѣја*, а постоји паралелизам ликова: *ѣѣнкаѣи* се и *ѣѣнкаѣи* се Би Га Кр Фр, *ѣѣнка* Би ГП ЗК и *ѣѣнка* Би Ке Ми СГ.

Забилежио сам, међутим, само: *ѣѣнка* Би Вре ГП Ме Ми, *Цѣнка* Би Ма, *рѣнка* Бе Би Ви, а редовно је и: *скѣкни*, *смѣкни*, *уѣрѣни* итд. Нема ни облика типа: *ѣнѣја*, *ѣнѣживо*, *ѣнѣјили* који су познати већем броју народних говора нашег језика,¹⁵² за што исп. примјере за сугл. групу *ѣн* у т. 172.

170. Палаталнији изговор других сугласника је риједак, што је, вјероватно, последица њихове мање фонетске погодности за палатализацију. Забилежио сам:

а) Палаталнији изговор сугласника *ѣ* у: *ѣѣѣѣѣ* Бе Вр Не, *ѣѣѣѣѣ* Би Ви Ма ЊК Фр.

б) Палаталније *ѣ* у: *мѣѣѣѣѣ* Га Ме.

в) Умекшано *з* у: *ѣѣѣѣѣ* Би Ту, *ѣѣѣѣѣ* Вр Ту, *ѣѣѣѣѣ* Би.

г) Палаталније *с* у: *коѣѣѣѣѣ* СГ, *коѣѣѣѣѣ* Би ЛП, *лѣѣѣѣѣ* Би Ви, *нѣѣѣѣѣ* Би.

д) *Ж* у: *ѣѣѣѣѣ* Би СГ.

На цијелом подручју, иначе, ови су примјери далеко обичнији у ликовима с непалатализованим сугласницима. Исп. нпр.:

ѣѣѣѣѣ Би Ма, *ѣѣѣѣѣ* Вр Га Па, *ѣѣѣѣѣ* Бе Би Бр Бру ВП Ви Вр Во ЗВ ЗК ГП Ке Ма Ме Ми Не Па ПС Ту ШК, *ѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ* (в. т. 72.а), *мѣѣѣѣѣ* Би Ма СГ, *мѣѣѣѣѣ* Би, *уѣѣѣѣѣ* Ба Бе Би СГ Фр, *коѣѣѣѣѣ*, *коѣѣѣѣѣ* (в. т. 103), *лѣѣѣѣѣ* Би Бр Не, *ѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ* Би Вр Ма Ме СГ и сл.

171. Доста потврда за умекшани изговор сугласника навела је и Љ. Наранчић,¹⁵³ а о овој појави говоре и испитивачи ијекавских говора из личног сусједства. Прилике у говору западнобосанских ијекаваца разликују се од личких. Судећи по Дешићевој грађи, тамо је мујиранје

¹⁵² В. Петровић, Змијање, 74–75. и тамо споменуту литературу.

¹⁵³ Исп. одјелак о вокалу *и* (Наранчић, Дољани, 111–113).

сонаната *л* и *н* ријетка појава.¹⁵⁴ По Петровићу, „фонетска реалност с којом се сусрећемо” у говору ијекаваца Баније и Кордуна јесте и „*л* пред вокалима предњег реда и спорадично на крају слога испред прекидног дентала”.¹⁵⁵ Аутор, међутим, не наводи и одговарајуће потврде, па тако и домашаји ове појаве у наведеним говорима, упркос тој недвосмисленој констатацији, остају у много чему нејасни.

Појава мужирања сонаната *л* и *н*, познато је, сусреће се и у низу других наших говора, с тим што је најобичнија у посавским икавским,¹⁵⁶ новопазарско-сјеничким¹⁵⁷ и, особито сонанта *л*, у говорима Црне Горе.¹⁵⁸

СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ ГРУПА

172. Забијежене потврде упућују на следеће стање:

- бд-/-бн- Чувају се у: *ѭбдѡн* Бе Би Бру Вр ГП Ме Ту, односно: *ѭбнѭћ* Би ВП ПС Ту. У Бе сам слушао и: *ѭвнѭћ*, док за дисимилацију *бд* > *вд* немам потврде.
- бз- Према *бзова* овдје је обично: *зѭбика* Би Бру Бу За Кр ПС Ту и *зѭбика* Би Ви Га, уз, утисак је, рјеђе: *зѭбљика* Би Ми и *зѭвика* ПП Шт.
- вл-/-вл- Доследно је: *Владе*, *владѡи*, *вљака*, *власѡи/влас* и сл., а имам у материјалу и: њѡсу цѭре *власѡовѡле* ка саде За. Упрошћавање је потврђено једино у: *не излѡчи се* Би Ма Ми СГ.
- вљ- Чешће је: *ѭсѡѡљѡено* Па, *зѭбѡљѡи* Би Га, *зѭбѡљѡи* Лу, *зѭбѡљѡ* Би Ма, *зѭбѡљѡла* Вр Пр, *зѭбѡљѡш* Га, *зѭсѡѡљѡ* Би, *нѡѡраљѡен* Кр, *нѡѡраљѡена* Фр, *нѡѡраљѡене* Ма, *ѭсѡѡљѡ* Вр, *сѡсѡѡљѡ* Фр, *ѡѡраљѡ* Ма, *ѡсѡѡљѡ* ГП, а рјеђе: *зѭбѡвљѡју* Ме, *зѭбѡвљѡла се* Ту, *зѡѭѭсѡѡвљѡена* Во, *зѭсѡѡвљѡ* ѡали Би, *ѭсѡѡвљѡ* Ке, *ѭсѡѡвљѡен* Би, *рѡсѡѡвљѡ* Лу. Слушао сам само: *крѡљѡча* Би ВП Га ЛП Лу Ма Ту, *крѡљѡча* Бе Во Вр ЗВ ЛП Лу Ту, *крѡљѡче* Вр, *крѡљѡчи* СГ.

¹⁵⁴ Наведено је свега неколико примјера за случајеве кад „сонант *н* (...) има умекшан изговор испред вокала *и* и испред меког сонанта *л*”, док се меки изговор сонанта *л* и не спомиње (исп. Дешић, ЗИГ, 170–171).

¹⁵⁵ Петровић, ГБК, 70.

¹⁵⁶ Ившић, Посавски I, 191. и 193.

¹⁵⁷ Барјактаревић, НСГ, 55–58.

¹⁵⁸ В. нпр.: Решетар, Штокавски, 126. Стевановић, ИЦГ, 44. Милетић, Црмница, 281–282. и Пешикан, СКЉ, 102. О неким посебностима којима се, у односу на неке друге црногорске говоре, одликује говор Бјелопавлића исп. Ћупић, ГБ, 48–50.

- вн- Редовна је у: *брвно* Би Бру Ке, *брвна* Би Ви Во ЛП Ма Ми Фр, *брвнашице* Бру, *брвнашѣ* кѹће Во.
- вр- Примјери за *врѣшено* дати су у т. 60, а за континуанте старијег *врѣме* у т. 16/2 и Јату (стр. 166—167. и 188).
- гд-/-гд- Упрошћава се као и у другим јекавским говорима у облицима (-) *idb* : *ђе*, *нѣђе*, *ниђе* (в. Јат, 177). Имитације стандардног изговора су ријеткост: *нѣде* За Лу, *ниђе* Би, *свѣђе* Кр.
Редовно је, такође: *дѹња* Би Бру Бу Га За Кр Ма ПС Ту Шт.
- гл-/-гл- Свуда је: *илѹиња/илѹиње* и *илѹв*, а забиљежио сам и: *илѹнѹаши*, *илѹсиа*, *иѣла*, *иѣлаши* (уз ријетко: *иѣла*, *иѣлаши*), *ѹиѣла* Би, *иѣла*, *ѹиѣла* Бру Шт, *иѣла* За, *није* било *иѣлѣ*, *иѣле* Ту, *ѹиѣла* Бу ПС, *ѹиѣлѹн'иѹѹа кѹћѹа*, *ѹиѣлѹнице* ВП. Немам потврда за ликове типа: *иѣѣла*, *ѹиѣѣла*, који су, изгледа, обични у говору ијекаваца Баније и Кордуна.¹⁵⁹
- гм- Исп.: *а бѹме јѹ*, *било ѹѣѣѹ бѹме*, и *бѹме* Ма, *бѹме иѹдно* Би, *бѹме ѣси* Бру ВП, *бѹме знѹш* Кр Фр, *бѹме лијѣѹ* За, *бѹме ми нѣѣмо* Не, *бѹме мѹѣѣ*, и *бѹме ѣа* Ке, *бѹме није* За Ту, *бѹме ѣн сиѹри* ЗК, *бѹме, рѹно мѹја* Га, *бѹме слѹшали* ПС, *вѣлѣ бѹме*, *нѣмѹ* и *бѹме* ГП, *ѣсом бѹме* Ме, *ѣси бѹме* Вр, *мѹрам бјѣжѹши бѹме* Бе, *бѹме било* СГ, *бѹме ѣси* Ви За, *дѹбра бѹме* ЂК.
- гн-/-гн- Познато је само: *инѹј* Би Га, *ѹвијѣм инѹјом* Кр, *инѹиши* Би ГП, *заинѹ'ило* Би Ме, *ѹоинѹ'и* Бј Шт, али је, исто тако, најобичнији лик *инѣздо* (в. Драгичевић, Јат, 176).
- гњ- Нема алтернативних форми за: *јѹње* Бе Би Бр Ви Во Вр ЗК Ма Ми Не ЂК Фр, *јѹњѣшице* Бе Не, *јѹњѣшина* Би СГ Фр. Познато је и: *ѹбјѣнила* (= ојагѣила), *ѹбјѣниши* Би.
- дл- Свуда је: *дѹѹка*, *дѹѹке*, *дѹѹкѹ*, *дѹѹн*, *дѹѹна*, *дѹѹни* и сл., али, исто тако, и: *иѣѣѹ* Бе Би Вр Га ЗВ ЛП Лу Ма Ми СГ.
- дм-/-дм- Уз обичније: *ѹдмѹ* (в. т. 124/3), чује се и: *ѹмѹ* Бј, *ѹмѹ* Би Фр. Иначе је: *Дмѹиѹар*, од *Дмѹиѹра*, *кѹћи Дмѹиѹровѹј* Би Ке Не ПС ПП, уз мјестимично јављање форми имена субјективне оцјене: *Мѹиѹа* Не, *Мѹиѹо* Ке Не ПС, *Мѹиѹина* Не ПС, *Мѹиѹрашина* Ке ПП, итд.

¹⁵⁹ Исп. Петровић, ГБК, 80.

- Digitized by Google

- кн-** Уз стандардне форме типа: *сукненā* блуза Бру, *сукненē* чарапе ЛП Пр, *аљинце сукненē* ЛП, *сукненї аљинац* Би Бру, *сукненїна* Ма, *сукненo* ПС, једнако се често јављају и дисимилациони ликови: *сукленē* аљинце Фр, *аљинце сукленē* ЛП СГ, *сукленї аљинци* Ма СГ Фр, *сукленї капѹт* ЗВ Ма, *капѹти сукленї* ЗК, *сукленї прслук* Ма, *сукленo* Вр Ма.
- кт-** Чува се у: *нѹкїе*, *нѹкїи* Би Га Ми Не, *лāкїа*, *ѡѡ лāкїа* Би Вр СГ. В. и *ѡркїаїи*, *ѹѡркїаїи* у т. 127.
- кћ-/кћ-** Обавезна је у облицима презента глагола *ѡркїаїи* (в. т. 127), а редовно се упрошћава у формама именице *кћи* и од ње изведених придјева: *ћѣр* Бе Би Ви Во Вр За Лу Ме Ми Не Фр, *ћѣри* Вјд Бе ГП ПС, *ѡвїје ћѣри* Бе Ви Ту Фр, *їѣри* *ћѣри* Бру, *к ћѣри* ГП, *код ћѣри* ЛП, *ш ћѣри* Би Бру Кр ПС Шт, *ћѣрке* Ме ПС, *ћѣрку* Бе Га, *ћѣрин* мѹш Би, *ћѣрска* Ту.
- кч-** Увијек се јавља у облицима: *ѡрѹкче* Би Ми, *ѡрѹкчијѣ* Би Га За Ке ЛП Лу Ме Пр Ту Фр.
- мд-** Стална је у ликовима бројева *седамдесетї* и *осамдесетї* (в. т. 276).
- мк-/мц-/мч-** Свуда је: *мѡмка/мѹмка*, *мѡмци/мѹмци*, *мѡмчина/мѹмчина* и сл. Имам, међутим, само: *слāнка* Би СГ и *ѣдну слāнчицу* Бј.¹⁶⁰
- мл-** Редовна је у: *млїн*, *млāдѡ*, *млāда*, *млāдā*, итд. Континуанте старијег *млѡко* могуће је чути у говору сваког појединца у ликовима: *млїјѣко*, *млѣко* и *млѣко* (в. т. 16/2. и Драгичевић, Јат, 166, 175).
- мљ-/мљ-** Непознате су форме типа: *земња*, *мњели* и сл. Свуда је: *зѣмља*, *ѹ земљу*, *їѡд земљу*, *мљѣїи*, *мљѣли*, *самљели* и др.
- мн-/мн-** Сусреће се увијек у формама бројева '17 и '18 (в. примјере у т. 79), а обично је и: *мнѡїо* Би Фр, *мнѹїо* СГ, *мнѹїо ѡѡлѣ* Ма, уз ријетко: *нѡїо* (= много) Пр. Дисимилацијом *мн* > *вн* у: *їѹвно* Бе Би Га ГП ЗК ЛП Ма Ми Ме Не СГ Ту ШК, *на їѹвну* Ви.
- мњ-** Имам у материјалу: *ѡїмњāк* Би Вр Га ЗК Ма СГ Ту и *сѹмњаїи* Би Га ЂК, поред: *ѡїмљāк* Ву Шт, *сѹмља* Не, *сѹмљāј* Ма.
- мт-** Сусреће се: *зāїāмїи* Ми, *їѹāмїи* *ла сам* Вр, али ће бити чешће: *врāг би свѣ їāнїијo* Би, *нѣ їāнїиїм* Бе Шт, *нѣ їāнїиїш* ПС, *їāнїиїм* Би Во ПС Шт, *їѹāнїијo* Га.

¹⁶⁰ Слично је, ако занемаримо неједнаку фреквенцију облика с у < о, и у говору Баније и Кордуна (в. Петровић, ГБК, 82).

- мц-   *кѧнција* Би До, *кѧнцију* Ма СГ, *канѧиљиѧиѧе* Би.
- мш-   Тешко је оцијенити размјере учесталости ликова типа *кѧмѧија* (*кѧмѧиѧија*) и *кѧнѧија* (*кѧнѧиѧија*). Чују се на цијелом простору и не тако ријетко у говору једне особе. Нешто примјера наведено је у т. 45. и т. 46.
- нб-   У овој групи обично се спроводи асимилација по мјесту творбе: *зѧлембѧћ* Би Ми, *зѧлембѧћ* Би Га, *вѧмбрѧчно* Лу, тако да је њено чување ријетко: *вѧнбрѧчно* ВП.
- нг-   Судбина ове скупине видљива је из појединих примјера наведених у т. 169. д.
- нд-   Обавезно се упрошћава у: *комадѧнѧи* Би Ма, *кумадѧнѧи* ВП Би, *друѧже кумадѧнѧе* Би, *комадѧнѧиѧи* Шт, *кумадѧнѧи* ЗК.
- нз-   Обично је: *ѧѧнција* Би Ке, *ѧѧнције* Ке Ту, *о ѧѧнзи* Ту, *ѧѧнције* Вр Ту, али се чује и: *ѧѧмзије* Ке, *ѧѧмзију* Ке Шт.
- нк-   Чува се у примјерима: *бѧнка* Би Вр Ке Ми Шт, *бѧнка* Би Бј Во, *бѧнкѧ* Би Га Ме Шт, *нѧ бѧнку* Би Га ПП, *бѧнѧѧица* Би. О њеној судбини у неким другим случајевима в. у т. 169.д.
- нп-   За ову групу исп. примјере типа *ѧдѧнѧиѧѧи/ѧдѧмѧиѧѧи* у т. 108.
- нск-   О облицима типа *сѧѧарински* в. напомену у т. 169б. Обично долази до упрошћавања ове скупине у формама: *Кѧмѧско* Би Га Ми, *до Кѧмѧска*, *за Кѧмѧско* Фр, *на Кѧмѧско*, *нѧ Камѧско* Би, *на Кѧмѧску* ЂК, док су случајеви њеног чувања ријетки: *за Кѧмѧско* ЂК.
- нц   На паралелизам ликова *ѧѧнц/ѧѧнѧ* скренута је пажња у т. 169.г
- пв-   Према *ѧѧвѧѧиѧи* овдје је уравниато: *ѧѧвѧѧи се*, *ѧѧвѧ се*, *нѧ ѧвѧѧ се* и сл.
- пк-   Само је: *кѧѧѧка* Би ЗВ ЛП Лу СГ, *кѧѧѧке* Би, *кѧѧѧку* Лу, *кѧѧѧка* Ту, *кѧѧѧѧко* Би За СГ Фр, итд.
- пкл-   Забиљежио сам: *ѧклада* Бе Би Ви Ми, *ѧкладиѧо се* Би Га, и: *ѧѧклада* Би Ме, *ѧѧкладиѧиѧи се* Не.
- пс-   Ријетка су упрошћавања типа: *сѧвѧ*, *сѧвѧѧи* Бе. Обичније је: *ѧсѧвѧ* Би, *ѧсѧвѧ мѧне* За, *ѧсѧѧ се* Ме, *ѧсѧѧ ѧн* Ту, *ѧсѧѧѧ* ПС Ту и сл.
- Увијек је, такође: *ѧсѧ*, *ѧсѧ*, *ѧсѧ*, *ѧсѧна* итд.

- пт-/-пт- Упрошћавање је обавезно у: *иџић* Би Ке Ми Фр, *иџица* Би Ви Га ЗВ ЛП Лу ЋК ШК, *иџице* Бе Би Бр Бру Бј Во ГП ЗК Кр Ме Па СГ Ту Фр Шт, *иџица* Би ЗВ. Чешће је: *лџиџић* Би Ви Кр, али сам слушао и: *лџић* Би.
- пч-/-пч- Говори се само: *чџа* Би ВП Га Лу Не, *око чџа* Би ЗК, *чџе* Бе Би Бј Бр Бру ЗК ЛП Ме Фр, *џреџ* чџе ЗК, итд. Скупина остаје у: *кџице* Во, *зџкојча* Би, *џкојча* Фр и сл.
- пш-/-пш- Доследно је: *шџница* Бе Би Га ЗВ ЗК Кр ЛП Лу Ма СГ Шт, *шџница* ЛП Шт, *шџице* Ма Ту, *шџице*, *шџицу* Ма, *шџицу* Бе Би Во ЛП, *шџица* ШК, али исто тако и: *лџице* Бе Би За Ма, *лџице* нек *сџи* За, *лџице* рџе ПС, *лџић* Ви Ме Ми СГ и сл.
- пшт- Претежно је: *џићина* Би Бр Бру ГП Ке ШК, *џићине* Бр Ке Ма Ми Ту, *џићини* Ма Ме ШК, *џићину* Бј Ма ЋК, у *џићини* Кр, *џићине* Бру Вр, *џићински* Би, *џићинско* мјесто Бру, *џићинску* кџицу Фр, *џиће*, *џићенић* Бр, *џиће* Во ГП, али је познато и: *џићина* Бе Га ГП Не ЋК, *џићине* Фр, *џићине* Би ВП ЗК, *џићине* Лу.
- св-/-свр- О судбини секвенце *сџ-* в. Јат, 174, а исп. и: *сџи*; *нџ*, *Рџде*, нек *џи* је *сџи* СГ, *биће* му *сџи* Би, *враџа* *сџи* Во Би, *сџи* ја Дс Ми Фр. За *свр-* имам: *шџа* Би Лу ЋК, *шџа* ЗВ.
- ск-/-скр- *шџа* Би Ви Ту, *шџин*, *шџини* Би, *шџи* Би Вр Лу, а тако је и: *шџи* Би Вр За Лу, у *шџи* Ме.
- сл-/-сл- Према старијем *слива* у овом говору доследно је: *шџи*, *шџи*, *шџи*. Уз: *Слџи* Би, *Слџи* ЋК, *Слџи* Фр и сл. није ријетко ни: *џи* *Слџи* Кр, у *Слџи* Би, *Слџи* Бру Би, итд. Иначе је редовно: *сџа* Ма, *кџи* *сџи* Шт, *сџи*, *сџи* Би Бру СГ Шт, *мџи* Би Ма Ту, *мџи* Би Во Вр За, *мџи* ПС и сл. Дисимилацију ове скупине у медијалној позицији забиљежио сам у: *бџи* Би СГ Шт.¹⁶¹
- сн- Судбина ове групе у облицима лексеме *сџи* видљива је из примјера наведених у т. 16/1 и Јату (стр. 163. и 176). Спорадично се чува у: *сџи* Вр, *сџи* ГП, али је, ипак, обичније: *сџи* Би, *џи* Би Ма, *џи* си *сџи* кџи Ма, *сџи* Ме.
- ср-/-ср- Чува се у готово свим позицијама. Исп.: *сџи* Би Фр, у *сџи* Ма, *сџи* Би Ме ПС, *сџи* Би Вр ЛП Шт, *сџи* ПС, *сџи* СГ, *сџи*

¹⁶¹ В. и Наранчић, Дољани, 119.

- (= силом) Би Ма СГ, *на́срамуџу* СГ, у *средџини* ЋК, *сређу* Би ЋК, *сређом* Фр, *сређан* Вр, *срушена* Би Ви ЛП, итд.
- ст- Говори се: *си́абло*, *си́арѝ* и сл. Уз данас преовлађујуће: *си́акло*, *си́акла* итд., забиљежио сам и: *ца́кло* Бу За Кр Ма ПС Ту, *ца́ка* Шт, *ки ца́кло* Би. Тако је и: *си́дма́к* Би Бру, *си́у́ма́к* Фр, али и: *ши́у́ма́к*, у *ши́у́ма́ку* (в. т. 164а).
- ст- Биљежио сам редовно: *ма́сан* Бе Би ЋК, *и́дсан* Га СГ, *свј́дсан* Би ВП, али и: *чи́стиѝ* Би ЛП Шт, *очи́стиѝше*, *и́дчи́стиѝше* Ма, уз асимилациону форму: *очи́стиѝше* Ке.
- ст Обично је: *вла́сиѝ* Би БП Бр ВП Вр Ке Не Ту, *ма́сиѝ* Би Га Ма Шт, *ча́сиѝ* Кр Па, *ча́рсиѝ* Би Вр и сл., а ријетко: *вла́с* Дс Ме, *во́јна вла́с* ВП, *у́ си́арб́с* Ма. Уз: *и́дсиѝ* ЗК Ке Лу Ме Ту ШК, *и́дѝ-шесѝ* Ту итд., међутим, није ријетко ни: *и́дс* Бру ЛП, *и́дс-сѝдам* Ба, *и́дс-сѝдам* Би Га Фр, *и́дс-сѝдом*, *и́дс-и́дс* ЗВ. О судбини ове групе у облицима бројева '11 — '19 в. у т. 79.
- стр-/стр- На пријелаз *си́р* > *и́и́р* у примјерима типа *и́и́рѝмаѝ* скренута је пажња у т. 164а. Према старијем *оси́ро* овдје је свуда: *ди́и́ра*, *ди́и́ри*, *ди́и́ро* и сл.
- сц- Скупина остаје у: *и́расца*, *и́расцу* Би, *и́расци* Га, *и́расци* За Ме Лу Ту,¹⁶² али се обично упрошћава у: *ди́и́и́ли́на* Би Бр ВП Фр Шт, *ја́кѝ ди́и́и́ли́нѝ* Бр.
- тк-/тк- Доследно је на цијелом подручју: *кѝ*, *и́ко*, *нѝко*, *ни́ко* итд., а исто тако: *ка́ниѝа* Би ЗВ Лу Ма СГ, *ка́н'иѝа* Би Вр ПС, *ка́н'иѝе* Бе ЛП. Група остаје у: *и́ка́ла* Ме ЛП, *и́ка́ле* Бру Вр За Га ЗК Ма, *и́ка́ло се* Бе Би ВП Во Вр Га ЗВ ЗК ЛП Лу Ма Ме Мл ПС, *и́ка́на* Би ПС, *и́ка́ње* Би Га ЛП Лу Ту и сл.
- тл- Увијек је: *ме́ѝла* Бе Би Вр ЛП Ми Не Па Ту Фр Шт, *ме́ѝле* Би ЛП СГ, *свј́ѝло* Би ВП Дс Ке Фр Шт и др.
- тс- Група *и́с* < *дс* чува се у мањем броју случајева: *ои́сѝлиѝо* Бр ВП, *ои́сѝлили* ВП, *ои́сѝлило* Бј ВП Кр, *ои́сѝкли* Лу, *ои́сѝкло* ПС. Примјера за њено упрошћавање је знатно више: *дсѝли* Кр, *дсѝлиѝо* Ба Би Фр, *дсѝлила* Би, *дсѝл'или* Кр, *дсѝлили* ГП Ту Фр, *дсѝли* ВП, *дсѝка* Ви, *дсѝјеку* *и́ољѝи́рѝвредѝ* Бр, *дсѝкли*, *дсѝкло* ПС, *дсѝји* Лу, *дсѝје* Бру, *дсѝјече* Би Бру, *на дсѝѝѝу* Ме, *дсѝѝѝни* ШК, *и́рѝсѝјѝдѝнѝк* Бр Га Фр.

¹⁶² Форму *и́расци* наводи и Павлица (в. Удбина, 382).

- тск- Ова се група најчешће реализира као -цк-: *бѣцкѹ ашелѣ-рију* Бр, *ѣод ѣдѣоцки* ЗК, *лѹцкѣ шѣло* Ми Фр, *лѹцкѣ шѣло* Пр, *рѣацка* Бе Би Бр Лу, *рѣацкѣ рѣјеч* Бру, *рѣацкѣ* Кр ЂК, *хрѣацки краљ* Лу, *хрѣацки їрб* ШК, *свѣјцкѣ рѣша* Би Ке Кр Ма Ми, а само спорадично могу се чути књишки инфилтрати: *вѣлїицкѣ* (= инвалидске) Ту, *хрѣацки* Ви.
- тст- *суйрѣдѣавили се* Бј, *ѣѣсто* Би Лу Ма, *дѣвѣстѣ дѣвѣиѣ* Бру, *дѣвѣстѣ ѣлѣдѣ* Ту, уз ријетко: *ѣѣиѣсто* Лу.
- тств- *боѣдѣство* Би Вр ЗК Ма, *брѣдѣство* Би Вр, *срѣдѣства* ГП, *срѣдѣста* ГП Кр, *срѣдѣство* Фр. В. и *боѣдѣство* у материјалу Љ. Наранчић (Дољани, 119).
- тх- За *шхор* < *дѣхор* в. напомену у т. 127.
- ћк- *вѣћке* Би Ма, *срѣћковић* Бру Ви.
- ћн- *бѣжїићи* Бе Би Бј Вр Ту, *нѣћи* Би Га Фр, а уз: *срѣћна*, *нѣсрећнѣј* (в. примјере за групу *ср-*), кадшто и: *срѣћна* Би Га.
- ћњ- Уравната је дисимилациона форма: *ѣѣићѣк* Би, *ѣѣићѣке* Ма СГ, на *ѣѣићѣке* Во, у *ѣѣићѣку* Ту, *ѣѣићѣци* Би Вр ЛП Ма Ми, *нѣкијѣ ѣѣићѣчићѣ* Вр; в. и Наранчић, Дољани, 118.
- хв-/хв- За судбину *хв* у *хвала*, *ухваїиїи* и сл. исп. примјере у т. 129.
- хт- За *хш* у облицима помоћног глагола *хшїїїи* дато је обиље примјера у Јату (Драгичевић, Јат, 178).
- цв-/цв- *цвїїїѣ* Фр, *цвїїїѣ* СГ, *цвїїїѣ* Би; о судбини *цвѣ* у *цвїїїїи*, *їроцвїїїїи* в. код мене у Јату, стр. 174.
- цт- Умјесто: *оцаїи*, *оцїи* — овдје је обично: *дѣїицѣ*, *дѣїицѣ* Би За Ми ПС, односно: *сѣнцѣ*, *сѣнцѣ* За ПС.
- чк- За *дѣчко*, *дѣчка* и сл. в. Драгичевић, Јат, 189. Редовно је, такође, *мѣчка*, *мѣчке*, *квѣчка*, *Њѣмачкѣ*, *њѣмачки* итд.
- чл- Имам: *члѣн* Би Вр Ке СГ Ту, *члѣнак* ЗК Ту, *члѣнци* ПС, *до члѣнѣкѣ* Би. О континуантама старијег *чловѣк* в. у т. 20/1.
- шк-/шк- Увијек је: *шкѣла* Би Бј СГ, *шкѣлѣ* Би БП Га ГП Фр, *шкѣле* Би Лу Не Ту ШК Шт, *їушка* Би Бр Ви Во Ме, *їушке* Би Бј Бр Бру ЗВ Вр Во Лу ЛП ЂК ПС Фр ШК Шт, *їушку* Бе Би Бру Га ГП ЗК Не Ту Фр, али: *мѣчкаре* Би Га Ми, *мѣчкѣрѣ* Би.

б) у другим позицијама:

бѣи је шѹ Би, бѣи је кѧмишиѹ Не, врѧи је бѣѹ Лу, врѧи је шѹ Ке, мѣне врѧи ѹдубиѹ Бру, мѹре ше врѧи и вѹк извѹћи Во, ѣрб ѿвѧѣ ШК, дѣд је бѣѹ Ту, мѣни е дѣд ѿ шѹмѣ ѣричѧ Ме, кѹмѧд ѿвѧѣ Ви СГ, ѣдан кѹмѧд је бѣѹ, мѹж мѹѢ Ме, ко да се нѧрод нѣчим бѧвиѹ ПС, рѧсиѧд Аусѣриѣ Шт, кѧи је снѣѣѣ искѹѣниѹ Би, сѹд аусѣрѣскѣ, сѹд и ѿсѹди Ме, Франѣѹз је ѣрѧвиѹ Ми;

код ѣднѣи је кѧмена ЗВ, за нѧшоѣ ѿноѣ Сѣму Не, нѣкоѣ нѣсѹмо дѣрѧли ПС, из ѿвоѣ је сѣла Бе Би Бр Ви СГ, ѣдкѣјнѣи Мѧрка ГП, у кѹћу ѣдкѣјнѣи Мѣнѣ Кр, између ѣрѧѣи рѧша Шт, кѧо фѣзѣчкѣи рѧдниѧ Ми;

кад ѣдѹ дрѹѣи ГП, кад је дѿшѧ Фр, кад је чѿек здрѧв Ке, нѧзѧд у Мѣдак ЗВ, нѣ ми дѧѣи Би, нѣје нѣдѧн Бр, нѣје нѣкад ни бѣло Во, дѣѹд из Амѣриѧѣ ВП, ѣ сад је Бе, ѣ сад у Дѧлмѧнциѣ Бру, а сѧд Лѧжсиѹље Би, ки сѧд мѹѢ ѣѧлаѣ Га, кѧ сѧд ѿвѹ Бе Вр СГ, сѧд нѧс ѿѧе Бру, сѧд ѿѣиди ГП.

4) Напомене:

а) Не треба посебно објашњавати асимилациона прилагођавања (асимилација по звучности) типа: *бѣк ѣдшѧѣ ЗК, нѣкѣ бѣк Пѧвловиѣ Па, врѧк сѣѧѧ Ме, врѧк ши ѣѹѢ салѧму Вр, кукѹрус кѣѧѧѧѧ ГП, млѧѣи чѿѣѣѣ ШК, нѧроѣи се бѧвиѹ Бру, нѧшѹк школѧрѣѧ Шт, ѣрѧѧѢк чѿѣѧа За, сѧѣи ѣѢѣѧ нѣмѧ Ма* итд. Ни одступања коѧа узрокује граница између двије акцентогене ријечи: *бѣи сѣѧѧѣ ВП, врѧи ѣѢѢи ѣѢѢѧѧ Би, нѧрод сѣѣскѣ ВП, нѧшоѣ сѣѣѣѧѧа Ви, ѣрѧѢи чѿѣѧа Вр, ѣрѧѢи сѣѧѧа Ту* и сл. В. о овоме код Пеце, ИГЗБ I, 255.

б) И у грађи коју су изложили Љ. Наранчић и Д. Павлица налази се нешто потврда за случајеве десоноризације финалних консонаната. Исп. Наранчић, Дољани, 118. и Павлица, Удбина, 381.

174. На појаву мање или веће десоноризације финалних консонаната у више наших говора указао је поодавно проф. Белић.¹⁶³ У јекавском огранку наших народних говора ово је изразитија особина неких црногорских говора,¹⁶⁴ говора јекаваца централне Херцеговине¹⁶⁵ и готово свих западних јекавских говора.¹⁶⁶ Иначе, ријеч је о аутохтоном процесу који је, као и многи други, био неједнако резултиран у појединим говорима наше штокавштине, а чији домаѣи, кад су у питању сантхијске везе, овисе и о „нарави говора”.¹⁶⁷ Већа резултативност овог процеса у неким периферијским говорима може се довести у везу са чешћим њиховим контактима са страним језицима и њиховим фонолошким системима.

¹⁶³ Белић, Решетар, 197.

¹⁶⁴ В. Пецо, ПСД, 62–63. и тамо споменућу литературу.

¹⁶⁵ Пецо, ГИХ, 109.

¹⁶⁶ Исп. нпр. податке које дају: Дешић (ЗИГ, 194–197), Петрозић (Змијање, 75. и ГБК, 71–72), Бјелановић (Буковица, 24) и Попозић (Жумберак, 14).

¹⁶⁷ Исп. Шимундић, Имотски, 79, а в. и Пецо, ИГЗБ I, 255.

Метатаеза

175. Случајеви метатезе чести су само у ограниченом броју лексичких јединица. Тако је нпр. и овдје, као и у главнини других говора: *барјак* Би Га, *барјак* ЗК, *барјакџар* Бе ПС, *барјаци* Би ЛП, *барјаци* За, *барјачиће* Вр, а метатеза је одредила и фонетске ликове облика: *џакā*, *џакло*, *ки џакло* (т. 172, примјери за *сиј*-).

За друге случајеве имамо ове потврде:

бревенеке За ЛП СГ, *бревенеци* Бј Вр Ма Мл ЛП, *јендаре* Бе, *левдврер* Ма, *шрђјван* Ми, *шуњка* (= њушка) Би, *шуњку* Ми;

јбудијо Бру;

овђе Бе, *овђека* Би, *нође* Ке, *нођика* Би, *овдале* Бр Ке, *овдале* Бе, *овдален* Би ВП Га ЗВ Ма Ме, *овдуд*^м ЗК Не, *овдуда* Бр Вр Га ЗК Фр, *овдудак* Ме, *ундале* Пр, *ундале* Шт, *ундале* Ви Вре Фр, *ундуд* Бр Ви, *ундуда* Ви.

Ту су и примјери типа: *овликџ*, *овлики* (оволике > волике > овлике) и сл., наведени у т. 55а.

Разумљиво, већина ових облика чује се и у ликовима без премјештања фонема:

беневреци Би СГ, *ђердане* Шт, *ревдлвер* Би Ви, *шрџмвј* Би Ме;
врак му јујуијо Би;

овде Лу Шт, *овдека* Лу Фр, *овдје* Би Бј БП ВП Фр ШК, *овђе* Би Бр ВП Ви Во Вре ЗВ Лу Ма Ме Не Пр Фр ШК Шт, *овђека* За Ми ШК, *овђека* Па, *овђекаре* Би ВП, *овђекаре* ВП, *овдџде* ГП, *онђе* Би БП Ви Во ГП Кр Ме Ми Не ПС Шт, *унђе* Би ВП ГП Дс Ма Не Пр Ту Фр, *унђика* Би Ви ВП Фр итд.

176. Именица *нађе* редовно се јавља у неизмијењеној форми: *нађе* Би Ви Во Вр Га Ту Фр ШК, *нађеџине* Би Вр.

Увијек је: *сџв*, *сџд* и сл., али и: *вџдџан* Би Не СГ, *одрџи на вџдџан* Би, *ид вџдџан ради* ГП Ме.

Према старијем *лџица* овдје је: *жлџица*, *жлџице* итд.

177. И изговор неких страних ријечи које су у овај говор ушле у најновије вријеме одликује се каткад испремјештаним редосљедом фонема. Ријеч је, међутим, о индивидуалним реализацијама које су, с једне стране, неуједначене и у говору појединаца, а, с друге, ипак спорадична и, дакако — кад је у питању овакав начин богађења лексичког фонда — нормална појава. Због тога је и излишно за такве случајеве наводити потврде.

178. Случајеве метатеза налазио сам и у говору личких икаваца, почесто и у примјерима које у таквим ликовима нисам забиљежио у говору овдашњих јекаваца. Такви су нпр. ликови *идбела* (= балега) и *намарак* (= нарамак) забиљежени у говору икаваца Подлапаче.

Други дио

МОРФОЛОГИЈА

ИМЕНИЦЕ

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА НА СОНАНТ И КОНСОНАНТ

184. Вокатив једнине. Главнина ових именица, ако им је тврди консонант у основи, има у Вјд наставак *-е*:

преузвишени бaне Вр, *брајше* Бе Би ВП Га ЗК Кр Лу Ме Ту, *Вучене* Ке, *јосиддине* Не, *јосиддине кумаданше* ВП Ви, *дйде* ШК Шт, *дјде* Би Ви ГП ЗК Кр Шт, *ђде* ЗК, *домаћине* Би СГ, *Душане* Би Ке, *жујане* СГ, *Јоване* Би ГП, *куме* Би ЗК Ма Ме, *Милане* Би Ви Ке, *Мићане* Би, *Обраде* Би Ви, *идбрајшине* ЛП, *Резане* Вр, *рџдане* Би Шт, *рџде* мџ Не, *сине* Бе Би Бј ГП ШК, *Сидване* ПС, *Србине* Би.

Испред овог *-е* јављају се уобичајене алтернације консонаната *к*, *ј* и *х*:

бџе Би СГ, *бџе* Бе Би Бру Вр Га За ЗВ Ке Ма Ме Не ПС СГ Шт, *врађе* Би Ке Ту, *друђе* Би Ви Ке Ма Фр, *момче* Га Не, *рџаче* ЗВ, *сидарче* Би, *сидриче* Би Кр Ме, *идјиче* Би, и сл.

Нетипично: *бџу мџ*, које су дијалектолози забиљежили и у неким другим говорима источнохерцеговачког типа,¹⁷⁰ записао сам само у Га.

185. Наставак *-у* у Вјд сусреће се код именица с предњонепчаним сугласником у основи:

Драјичевћу Би, *краљу* Ви, *Милићу* Би, *младйћу* Вр Шт, *йријешелу* Ми Шт, *сидсинћелу* Ма, *учићелу* Би Ме СГ.¹⁷¹

¹⁷⁰ В. Пецо, ГИХ, 113. и Дешић, ЗИГ, 214.

¹⁷¹ Исп. и примјере које наводе Љ. Наранчић (Дољани, 120) и Д. Павлица (Удбина, 385).

Имам, међутим, у материјалу, поред: *Мйлошу* Би ЗК СГ, *Мйлошу* СГ, *Урошу* Ту, и: *Мйлоше* Би Ма, *Уроше* Га Па.¹⁷²

186. За оба наставка знају и Вјд именица са сонантом *р* у основи, али, изгледа, да је, укупно узевши, наставак *-е* обичнији. Исп.:

буразере Би Кр Не, *идведаре* Бј Ми, *Дмййире* Би Ви, *ддкшоре* Би Ма ПС СГ Фр, *дјдвере* Би Вр Лу, *мајбре* Би, *друже* *дфицйре* Би Га, *сѣкрейаре* Ме, *царе* Га, *царе* *Карло* Бе;

и: *буразеру* Би Ма, *идведару* Би, *кдмесару*, *мййнару*, *сѣкрейару* Би Га, *дбрсйару* ЗК, *ййсару* Би.¹⁷³

187. У именица на *-ак* и *-ац* Вјд је често једнак Нјд:

ийй е, *Босанац?* Би, *е л ддбро*, *дичйк?* Би Ми, *какб*, *кодсац?* Ма Не, *рђћак* Кр, *сийдрац* мј Ми, *йосййдин судац* Лу, *ййћак* Бј.

С овим се слаже и констатација Љ. Наранчић по којој у Дољанима „именице *дичйк* (момак) и *лайац* (дечко) немају наставак у вокативу”,¹⁷⁴ а примјера за ово има и у Павличином материјалу.¹⁷⁵

188. И вокативне форме презимена често су једнаке Нјд:

Балћ, *Драичевић/Драйчевић* Би, *Дураковић* Га, *Радшјевић*, *Узелац* Ме, *Ћук* ЗК.

Само у Па чуо сам облик Вјд *друк*, али вјерујем да је такву форму могуће сусрести и у свим другим мјестима, првенствено у ситуацијама које карактерише непосреднији и интимнији начин обраћања саговорнику.

189. Слични синкретизми Нјд и Вјд јављају се и у неким другим источнохерцеговачким говорима,¹⁷⁶ а о њима је у новије вријеме опширније писао проф. Пецо (в. ИГЗБ II, 38—41). По њему, сви примјери таквог синкретизма „нису исте природе и не могу се на исти начин објашњавати” (нав. дјело, 39). Стога он одваја Вјд типа *мачак*, *ййћак*, гдје су, како је то и раније указивано,¹⁷⁷ фонетски моменти одлучујући чиниоци синкретизма облика Нјд и Вјд, од примјера типа: *здраво друй*, *друй учийиел*, *јањац мј* и сл. који би се могли убројити „међу новије облике вокатива” и гдје се „цјела синтагма (...) јавља у служби вокатива” (о. с., 39). При том одбацује могућност да се ови облици могу довести „у везу с особином која је својствена нашим кајкавским говорима у којима је В = Н”, пошто је та појава „врло ограничених размјера” и пошто су, „по правилу, њени узрочници (...) првенствено фонетске природе” (о. с., 40).

¹⁷² На ово двојство упутио је и Ластавица; в. Кореница, 757.

¹⁷³ Сличан би се закључак могао извести и на основу података које даје Павлица; в. Удбина, 385.

¹⁷⁴ Наранчић, Дољани, 120.

¹⁷⁵ Павлица, Удбина, 386.

¹⁷⁶ В. нпр. Пецо, ГИХ, 115. и Дешић, ЗИГ, 214.

¹⁷⁷ Стевановић, СХ I, 188—189.

Овим прихватљивим објашњењима додао бих само ово: у свему овоме могла је удјела имати и посебна природа вокатива као падежног облика. Добро је, наиме, знано да многи сврставају вокатив „у парадигму именица само зато што је један облик који именица може имати”, а не зато што га сматрају падежним обликом „у правом смислу те речи”.¹⁷⁸ То, дакако, важи и кад су у питању вокативне форме појединих презимена, мада се, разумљиво је, не може у потпуности занемарити ни позната чињеница да је у нашем језику и иначе присутна „тенденција к чувању што мање измењеног облика личних имена и презимена”.¹⁷⁹

190. Инструментал једнине. Осим у уобичајеним примјерима: *авијоном* За, *брџом* ГП За, *влаком* ПС, *вџом* Шт, *здеу* дјџом Кр Фр, *са кайушом* ЗК Ме, *с кумом* Бе Би ЗК, *лућом* (= пепелом) Би ЗВ Ма, *иред мџом* Би ПС СГ, *за ирџоном* ВП, *унијем снџејом* Ме, *срџом* ЛП, *шрбувом* за *крувом* Во Ма, *шиџијом* Би Ма, итд., наставак *-ом* преовлађује и у примјерима који у књижевном језику могу имати или редовно имају наставак *-ем*:

с двијем инџом Кр, *с Вујсаном Грџијом* Ту, *с иредџом* ЛП, *за Баковићом* Не, *иош кланџом* Ту, *кџом* Га, *кунџом* Ту, *с кунџом* ЗК, *ланџом* Ма, *за Лџијом* СГ, *нџом* Би Би Га ГП, *с џом* Бру Ма Не, *двџем ирџавџом* Би, *с ирџијџом* Би, *с ирџијџом* Би СГ, *с ирџијџом* џџом Ке, *ишџијџом* Би, *иош-иушџом* Би Ми.

Обично је и: *са живџем крџом* ПС, *крџом*, *свџом*, *срџом* Га, *са свџом* или *бџом* Фр, а исто тако: *на-бунарџом* Би, *са вџиџом* Лу, *вџиџом* Бр, *с иџиџиџом* Би Га, *са дџеверџом* ЛП Фр, *идџиџи се кумџом* и *дџеверџом* Бе, *са мџиџом* Би, *с унијем официџом* Би ВП, *са иџиџом* Би, *иош ирџиџом* За, *иош-иџиџом* Би.

Маргиналан је број потврда за наставак *-ем*:

с иредџем ЗК, *за Баковићем* Не, *с ирџијџем* Бе, *с иџиџом* Га.

Облик Ијд именице *иуџи*, такође, не одудара од општег стања. Забиљежио сам: *иуџиом* Би ЗВ Фр, *за иџи иуџиом* Кр, *двџем иуџиом* ЗК, и свега једном: *дџиџи иуџиом* Би.

191. На уопштавање наставак *-ом* на штету *-ем* упутили су, такође, Ластавица, Љ. Наранчић и Павлица,¹⁸⁰ а такав процес познат је и главнини других источнотеројских говора: Исп. Поповић, Жумберак, 27, Петровић, Змијање, 93. и ГБК, 86—87, Дешић, ЗИГ, 214—215, ГСБ, 121, Пецо, ГИХ, 116, Будмани, Дубровачки, 170, Шурмин, Сарајевски, 199, Б. Николић, Тршић, 412. и М. Николић, Горобиље, 670.

¹⁷⁸ Представници Фортунатовљеве московске школе (уп. Белић, О јез. природи, 107). О Фортунатовљевеј школи в. М. Ивић, Правци у лингв., 88—89, Амброва и др., ОИЛ, 440—455. и тамо споменутој литератури.

¹⁷⁹ Стевановић, СХ I, 190.

¹⁸⁰ В. Ластавица, Кореница, 758. и Наранчић, Дољани, 120. Павлица, пак, категорички одсијеца: „Једини наставак је *-ом*, без обзира на претходни сугласник” (Удбина, 386).

Digitized by Google

2) Потврде за образовања наставком *-ма*:

а) Датив: *вдловма* ЛП, *днијѣм друіовма* Ви, *ддкѣјѣрма* ЗК, *жандарма* ЗВ, *кдњама* Би ЗВ, *кунма* ЗК, *нѣвијѣм коѣачма* Би, *лудма* Ви ГП Не, *народма* ВП, *Орѣшковићма* ШК, *ѣарѣизанма* Бе, *Полѣцма* Фр, *рѣдѣиѣлма* Вр ПС, *Талијанма* Фр, *чѣбанма* Вр, *шѣфовма* Би;

б) Инструментал: *с кдњама* Би Бру, *с кувѣрма* Кр, *с лудма* Ке Ми, *ш лудма* Ми, *с ѣарѣизанма* ВП, *сараћѣвѣ ѣарѣизанма* Бе, *ѣиѣиѣлма* Ма, *са ѣиѣиѣлма* Бр, *ѣред рѣдѣиѣлма* Вр, *ѣре-свѣиѣовма* ЗК, *шѣиѣйма* Кр;

в) Локатив: *на Бѣјѣлѣм ѣдѣиѣоцма* ЂК, *у-Вѣјновићма* Ма, *на вдловма* ЗВ ЛП ПС, *у днѣм ѣрмовма* Би, *у дућанма* ЛП, *у жандарма* ЗК, *на кдњама* ЛП Фр, *на кнѣма* Ту, *на кунма* Бе ЗК, *у Ксѣјарма* Кр, *у кѣиѣловма* ЛП Ту, *о дрловма* ЗК, *у Пѣнорма* За, *на рѣіовма* Би;

3) Облици с наставком *-ијѣ (-ије)*:

а) Датив: *еси дѣла крѣиѣје?* Ма, *однѣси чиновнѣиѣје* Би;

б) Инструментал: *с ѣѣиѣје* Ми, *међу лудѣје* Ма, *с моѣиѣрѣје* СГ, *с нѣжѣје* Би, *ѣо-Турѣиѣ* ВП Ви, *ш чиновнѣиѣје* Би;

в) Локатив: *у ѣјдѣѣиѣје* Ме, *у ѣјдѣѣиѣје* шѣје Вр, *у Бѣлуѣиѣје* Бе, *у днѣје буновѣје* Ке, *у жандарѣје* Би, *на вдловѣје* ЗК, *ѣо ѣрадѣѣиѣје* СГ, *у добровѣлѣиѣје* Ми, *ѣо јелѣрѣје* Ма, *на кднѣје* Би, *на конѣје* ВП, *на кунѣје* ВП, *о лудѣје* ЛП, *у униѣ дѣанѣиѣиѣје* Ма, *у дѣиѣје свѣјѣ дѣанѣиѣје* Би, *у шѣућѣје дѣанѣиѣје* Ма, *у нѣвиѣје ѣдѣрумѣје*, *у нѣовѣје ѣдѣрумѣје* Вр, *на радѣвиѣје* ГП, *на самѣрѣје* СГ, *у свѣиѣовѣје* ВП, *ни у свѣиѣовѣје* Ми.

4) Наставак *-ом* забиљежио сам свега два пута у Дмн: *ндси Обрадѣвѣлом* Би, *а Обрадѣвѣлом* фѣмѣлија бѣла на Вѣлѣкѣм Цвѣјѣтићу Ви, али и у Имн: *ѣндѣ лудѣи ѣшли са стѣкѣм — са кднѣм и вдлѣм* Ми.

5) Имам у материјалу и ове облике Лмн: *у ѣјдѣѣиѣ Шт*, *у лѣнѣцма зѣмѣанѣје* ЛП и *на роѣу* Би Ме.¹⁸⁵

202. У вези с изложеном грађом напомињем да је већ Дешић упутно на то да у фреквентном форманту *-ма* можемо гледати или „стари двојински наставак *-ма*, касније уопштен за множину, или, што изгледа вјероватније, (...) наставак *-има* с редукованим вокалом *и*“.¹⁸⁶ Код истог аутора налазимо и објашњење (с упутама на литературу) поријекла облика ДИмн с наставцима *-ије*.¹⁸⁷

Што се тиче облика Лмн у *ѣјдѣѣиѣ*, он се може схватити и као образовање наставком *-ије* с редукованим другим дијелом наставака; *-ама* у *лѣнѣцма* биће да је „резултат утицаја наставака ж. рода“,¹⁸⁸ а форма *на роѣу*, као и раније споменути облик Гмн ове именице, представљају окамењене остатке старе двојине.

¹⁸⁵ У Павличиној грађи из говора јскаваца крбавског краја потврђене су само најфреквентније форме: *оне* на *-ама* у ДИЛмн и *сне* на *-ије* у Лмн (в. Удбина, 388).

¹⁸⁶ Дешић, ЗИГ, 219–220.

¹⁸⁷ Нав. дјелс, 221.

¹⁸⁸ П. Ивић, ГТС, 164.

203. Појединачне напомене. Да није увијек лако одредити однос учесталости јединских проширења с *-ин* и оних без овога наставка, показују и следећи примјери:

Ајдровчанин Бе Не, *Бајуничанин* Ме, *Бјелучанин* Бе Га Не, *Бјровчанин* Би Га Ми, *Брјезовчанин* Бр Ма Дс, *Бјујарин*, *Бјујарина* Фр, *Бунџанин* Бу Кр СГ, *Бушјевићанин* Би Ке, *Врјичанин*/*Врјичанин* Вр Ме Па, *Врвољанин* БП Врх За Ту, *Гајинчанин* Би Га, *Госићанин* Би Ма Ми ШК Ту, *Грјчанин* Бру Ма Ке Шт, *Дивдселичанин* Ме, *Дољанчанин* Би Бро Дс, *Зајрејчанин* Би, *Лјичанин* Бе Би Ви Вр Га Ке Ма Фр Ту, *Личанин* Ми Ту Фр, *Мазинчанин* Би Га Бру Ма, *Небљушанин* Би Ми, *Обрлајчанин* Би Га, *Ћдбињанин* Би Бру Ви Кр СГ Фр, *Ћјијанин* Кр итд.

односно: *Ајдровча̑н* Да Не, *Бјелуча̑н* Не, *Бјровча̑н* Би Га Ми, *Бјровча̑н* Би Га, *Брјезовча̑н* Дс, *Бјујара* Ма, *Гајинча̑н* Би Га Дс, *Госића̑н* Би ВП Не Па, *Дндољча̑н* Би, *Добросела̑н* Дс Не, *Дољинча̑н* Би Ми, *Зајрејча̑н* Би, *Лјича̑н* Бру Ма СГ, *Лича̑н* Га Ме, *Небљуша̑н* Ке, *Обрлајча̑н* Га Дс, *Ћдбиња̑н* Бе Би Бру Ви ПС Фр, *Ћкућа̑н* Не, *Ћјија̑н* ЗК ПЉ, *чдбан* Би ВП Ма Ми и др.¹⁸⁹

У множинским облицима, дабогме, формант *-ин* се не јавља:

Ајдровча̑ни Бро Не, *Бајунича̑ни* Ме, *Бјелуча̑ни* ВП Не, *Бјровча̑ни*/*Бјровчани* Би Ми, на *Бјујаре* Фр, *Бунџани*/*Бунџани* Бј Кр, *Врвоља̑ни* Врх За Ту, *Гајинча̑ни* Га, *Госића̑ни* Бе Вр Кр ПС Ту, *Дивдселича̑ни* Ме, *Зајрејча̑ни* Би Ви Лу Ту, *Лјича̑ни*/*Лјича̑ни* Би Бр ПС ЋК Фр, *Лича̑ни* Би Во Вр За ЗК Ма ПС СГ Шт, *Ћкућа̑ни* Ми, *Ћјија̑ни* Би БП Ви Вр ЗК ЛП Лу Не Па Фр Шт, *о̑и Ћјија̑на̑* Фр, *чдбани* Бе Би Бр Бру Бј Га Ви Вр Ма Ме Ми СГ Ту Шт и сл.

Увијек је: *Србин* Би Бру Ви ВП За ЗВ Кр Лу ЛП Ме Не Па ПС Ту ЋК Фр ШК Шт, *Срби* Бе Би БП Бј Бр Бру Ви Во ВП Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ме Па ПС СГ Ту Фр ШК Шт, Гмн: *Срба̑* Би Ви Вре Ме СГ ШК Шт.

204. Парадигма промјене именице дан гласи: Нјд *да̑н*, Гјд *да̑на*, Ајд *да̑н*, Лјд у *да̑ну*, Нмн *да̑ни*, Гмн *да̑на̑*. Исп. н: *Пајировда̑н* Би, *ио Пајировда̑ну* Ми, *Сидсовда̑н* Бру, на *Сидсовда̑н*, о *Сидсовда̑ну* Ту, до *Бурђова да̑на* Лу, о *Бурђеву да̑ну* Ма, *Трифунда̑н* Вр.

Досљедно је: *и̑дс*, *и̑са̑*, *и̑су̑*, *и̑си̑*, *и̑са̑*, *и̑се̑* итд.

205. Обично је: *и̑рбу* Ке СГ Фр, *и̑рбув* Ма, *и̑рбува* Би, на *и̑рбу*, нис *и̑рбу* Ке, *и̑рбувом* Во Ма, у *и̑рбуву* Би Кр. Од множинских облика имам: *и̑рбува̑*, *и̑рбуси* Би Га, *изва̑лијо и̑рбусе* Шт.

Свуда се говори само: *код̑ју̑н*, *код̑ју̑на*, *код̑ју̑ни*, *код̑ју̑на̑* и сл.

Облици именице *сиромак* дати су у т. 126.

206. Именица *дјед* понекад се јавља и у форми *дјџџа*: *дјџџа*, Вјд, ГП ЋК, *џџа*, Вјд, Во.

¹⁸⁹ Павлица је забиљежио само двојство облика: *чдбан**и и *чдбан*. Иначе, по њему, „именице на *-ин* задржавају тај наставак у јединици” (в. Удбина, 384).

У ПС сам слушао: *сиџсак*, *сиџсци*, *скџј* ми *сиџске*, а свуда другдје: *сиџсий*, *сиџсийи*. Из Ма и ПЛЈ имам и Нмн *сиџсийови*, а из Ту Гмн: *сиџсайа*.

207. За Гмн именица *нџкай* и *џрси* имам ове потврде: *нџкайа* Би, *ноккайа* Ми, *нукайа* Га, *џрсиа* Би Га и *џрсиџу* Га Кр.

Позната је форма Гмн *џдсиџу* Би Бу Вр ПС, али ће, ипак, бити обичније: *џдсий* Бр Бру Бу За Ма ПС ЋК Шт, љма чудо *џдсий* Би.¹⁹⁰

208. Именица *крџв* (*крџ*) ријетко се употребљава у множини. Ипак, имам у материјалу: *стџ* педесџт *крџва* ШК, *крџва* Би и *десџ* *крџваа* Га.

Кад означава усјев, и именица *јџчам* зна за облике множине: *јџчмови* Би, *јџчмова* СГ.

209. Формом *џџкови* означавају се и (махом незвани) учесници у дочеку младе (невјесте). У овом значењу не зна за облике јединице. У Ме сам је биљежио и у гласовном лику: *вучаџи*.

210. Облици збирне именице *брџћа* редовно се јављају и као једини облици множине именице *брџи*. Исто тако, увијек је: *каџмџн*, *каџмена*, *каџмење*, *каџмења*, *каџмењом* и сл.

Окамењену форму *каџи* нигдје нисам забиљежио.¹⁹¹

211. За два рода и два деклинациона типа знају именице: *нџмер*, *форинай* (*воринай*) и *фронай*:

џџри нџмера Би Бе, *шездесџи* и *чеџри* нџмера Бру;

вџринай Вр ЋК, *вџринайи* Бе Ма, *вџрнай* Ма СГ, *два вџринайа* ЋК, *џб* *фџринайа* Ке, *фџринайи* Би;

фрџнай Ма Пр, на *рускџ* *фрџнай*, на *сџфискџ* *фрџнай* ГП, на *шалиџанскџ* *фрџнай* ГП Ма ШК, на *фрџнају* ШК;

према:

два нџмера Бр Ма, *џџе* нџмере Бе;

биџе *вџринайе* Би, *џне* *фџринайе* ЛП;

на *рускџ* *фрџнайи* Ке, на *фрџнайи* ШК.

Исп. и примјере за Гмн именица *нџмер/нџмера* и *форинай (воринай)/фџринайа (воринайа)* дате у т. 200б.

212. И именица *аџџо* чује се у двоструком лику: *аџџи/аџџи* и *аџџо/аџџо* (в. т. 85), с тим што овај други облик може бити и м. и ср. рода:

вџлики аџџо Ма, *џџџов аџџо* Би;

џџџово аџџо ШК, *слабо му е аџџо* Би.

213. Именица *рџи* увијек је мушког, а именице *џлаџ* и *зџџер* женског рода:

¹⁹⁰ Уз *џдсий*, Павлица наводи и Гмн: *џрсиј*, *нџкиј*, поред: *џрсиа*, *нџкайа* (Уд-бина, 388).

¹⁹¹ Ластавица наводи да ју је чуо „U Babinpotoku, mjestu udaljenu od Korenice oko 20 km” (Ластавица, Кореница, 757).

Познате су, међутим, и форме: *звјере* Би Ма Ми, *звјерета* Би.

ЛП Ме Не ПП ПС СП, *Мѣи, Мѣу Би Ви, Нѣицѣ Би Па, Никола, Николѣ, Николи Би Вр Ви Бу Га ЗВ ЗК Ке Ме Не ПП ПС Ту, Нѣна, Нѣни, Нѣну Би Бу До Ке Ме Не ПП ПС, Сѣва, Сѣвѣ, Сѣви Би Ке Кр Ме Не ПП ПС СП, Пѣва, Пѣви Би Ке Ме ПП ПС, Црѣа, Црѣѣ, Црѣи Би Ке, итд.*

Једнако је и код других -а именица: *вѣвода Фр Шт, вѣводи Би, вѣводе Би, вѣвѣдѣ Ке, ѣзда, ѣздѣ Би Кр Ту, исѣрѣи кѣлибашѣ Ма, кѣмшија Би ПС, кѣмшијѣ Би, кѣншија ГП, кѣншија, кѣншији Ту, кѣншијѣ ГП, дѣсеѣ Лу ПС, дѣсеѣ Лу, ѣѣа, ѣѣѣ, ѣѣи Би Бру Бј Бр ВП Вр Га ЗК Ке ЛП Ма Ме ПС Ту ЂК Шт, ѣѣа, ѣѣи, ѣѣу (= назив одмила за стрица) Би Га ЛП Ми, и сл.*

218. Вјд ових именица увијек је једнак Нјд:

Бѣба ВП, Вѣлбаба ЗК, Дѣниша Би, Бѣѣа Лу, Јѣвица Би Вр, Јѣца Ми, Мѣѣа Би Га Кр, Никола Би ЗВ, Пѣрѣа Вр, Сѣва Кр Шт;

вѣвода Ви, ѣзда Ту, ѣѣа Би ПС Ту Шт, ѣѣа Би.

У Дмн забиљежио сам и примјер: *ѣди јави ѣсѣешом Би.*

219. Туѣице на -исѣи иду, такође, по овој промјени у једнини:

биѣиклѣсѣа Би, биѣиклѣсѣу Не, комѣнисѣа Би Бу, комѣнисѣа Га ПС, комѣнисѣи Дјд, комѣнисѣу Би Га.

У множини, међутим, обични су облици именица м. рода:

биѣиклѣсѣи Би, комѣнисѣи Би ВП Га Ме, комѣнисѣѣ Би.

220. Обични су и облици: *ѣѣуа Би Га ЛП, ѣѣуѣ Би, ѣѣѣ ѣѣуу Би Га.*

Забиљежио сам и форму: *кѣѣ Бе Би СГ.*

Непозната су образовања типа: *Јѣва, Бѣра, Мѣѣа* и сл.

221. Именице на -е и -о. Двосложне именице с дугоузлазним акцентом на првом слогу имају деклинациону схему -а именица:

Бѣѣде, Бѣѣди Би Бу Ке Ме Не ПП ПС, Вѣѣде, Вѣѣди Би Ме Не ПП ПС Ту, Гѣѣре, Гѣѣру Би Ви Ме Не ПС, Гѣѣре, Вјд, Би Ви, Дѣне Би Га Ке Не ЛП ПП ПС, од Дѣнѣ Фр, Дѣни, Дѣну, Дѣне, Вјд, Би Га Ке ЛП ПП Не ПС, Јѣндре, Јѣндри Би Га Ке Ме Не ПС, Мѣле, Мѣлѣ Би ВП Ви ГП Ке ЛП Ме Ми Не ПП ПС Ту, од Мѣлѣ Не ПС, Мѣли, Мѣлу Би ЛП Не, Мѣле, Вјд, Би Не, Рѣде Бе Би Бр Бру Би Вр ЗВ Ке Ма Ме Не ПП ПС СГ, код Рѣѣ Би Ви ЛП СГ, Рѣди Бе Би Ма Ме Не ПП ПС, Рѣду Би Бј СГ Фр, Рѣде, Вјд, Ви Ке СГ;

Бѣѣжо Би Ке Ме ПП ПС, Бѣѣжи Би Га Ме, Бѣѣжу Би Ми ПП, Вѣѣсо, Вѣѣси Би ГП Ке Ме Не ПС Ту, Вѣѣсо, Вјд, Не, Вѣѣѣ Би Бр ЗК Ке, за Вѣѣѣ Бе Би ЗК Ми, Вѣѣѣи ЗК СГ, Вѣѣѣу Не Ви СГ, Дѣѣѣ, Дѣѣѣ Ке Ме Не ПП, Бѣѣро Би Бр ГП Ке ЛП Ме Не ПП, Бѣѣрѣ Би ЗК ПС, ко-Бѣѣрѣ Ме Фр, Бѣѣру Би ГП ЛП Ме, Бѣѣро, Вјд, Би Ме, Јѣѣо Би Бу Га До ЗВ Ке ЛП Ме Ми Не ПП ПС ВП Ту Шт, Јѣѣѣ Би Ви Га Ке Ме Ми СГ, Јѣѣѣ Би ВП ЗК Не, Јѣѣу Бе Би Во ВП Вр Га Ке Ма Ме СГ Фр Шт, Јѣѣо,

Тако и:

Изузетак је именица *Карле* Бе Ма СГ, која зна за двојаку промјену: *Карлѐ* СГ, о *Карли* Бе, и: унда се сјѣћам *Карлеџа* Ма.

Свега једном чуо сам облик -а промјене ових именица: *шћмо код Бѡшкѣ Ми.*

224. У Ијд готово је уопштен наставак -ом. Наставак -ем јавља се само спорадично чак и кад се основа именице завршава палаталом:
Исп.:

г) Именица *іоведо* чује се само у гласовном лику: *іовече* Би Ви Лу Ма Ми Па; Нмн: *іоведѧ* Би Кр Лу Ту, Гмн: *іоведѧ* Бе Би Во Вре ЛП Не СГ ЋК Фр, *код^м іоведѧ* За, *код іоведѧ* Би За, а именица *доба* обично не зна за промјену:

зімнѧ дѧ Би, у *зімнѧ* дѧ ЋК, *зімска* дѧ Лу, у *зімскѧ* дѧ ЋК, *јесенско* дѧ Лу, у *најсїарїје* дѧ Би Во, у *ндвије* дѧ Во, у *днѧ* дѧ Шт, *у-нѧ* дѧ Во, у *сїарѧ* дѧ ГП;

љѧнѧ дѧ ЗК, *у-нѧ* дѧ Шт, *їдїаснѧ* дѧ Би.¹⁹⁵

д) Двојаке облике у множини имају именице *їлеће* и *їрса*: *їлѧ* Би За, *їрса* Бру За Ту, *їрсѧ* Би Бру За Ту;

и: *їлѧ* Би Вр Га, *дѧ* *їлѧ* Бру, *їрси* Би Га ПС Шт, *їрсї* Би Шт, а забиљежио сам и облик Гмн: *їрсијѧ* Бу ПС.

е) Именица *їазуво* јавља се редовно у том лику (Би Бру Бу Га За Кр ПС Тх Шт). О облицима именице *ауїѧ* в. напомену у т. 212., а о именицама *кило* и *вече* в. у т. 239.

ж) Обичнији су данас у употреби облици Нјд *їїво* (*їїво*) и одговарајуће форме ове именице по промјени типа *село*, *їоље*, али нису ријетки ни случајеви употребе ликова: *їїва*, *дѧје* *їїве* Би, *ош* *їїве*? Ке ПС, *ѧдну* *їїву* СГ, итд.

Поред преовлађујућег: *їрѧво*, *їрѧва*, *їрѧву* Би Во Вр Га ГП Ма Ми Не, у говору старијих нараштаја могу се чути и форме: *њїва* *їрѧва*, *їїѧ* *їрѧва* Ке, за *ѧустїри'скѧ* *їрѧве* Фр, *мїје* *біло* *їрѧве* ЋК.

з) Уз обичније: *берјѧкање* и *буїарѧње* (= нарицање), записао сам и: *берјѧкања* Ма, *буїарѧња* Би, с облицима -а промјене: *днѧ* *берјѧкање* Ме, *шѧј* *буїарѧња* Би.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА -а

227. Вокатив јединине. У овом падежу именице ж. р. на -а редовно имају наставак -о у примјерима типа: *жѧно* Би Бј Бр Бру ЗК Ме Па Ту, *жѧнскѧ* *їлѧво* Би, *мѧјко* Вр Па, *їрїјѧ* Ми, *сѧсїро* Би Ви ЛП Ма Ме ПС Шт, а тако и у примјерима: *Бѧјѧ* Ме, *Бѧсо* Би Вр, *Дѧро* Би Ви, *Јѧко* Би Вр, *Мѧро* Би ЋК Шт, *Мїро* Би Дс Не, *Нѧдо* Не, *Пѧро* Би, *Смїљѧ* Би ГП и сл.

Говори се, међутим: *уѧро* Би Ме и *уѧра* Би Ми.

228. Обично је једнак Нјд код ових именица: *бѧба* Би Ке Ма Па, *їѧсїѧ* За ЛП, *мѧма* Би Во ВП Вр ГП Ме Па ПС, *млѧдѧ* Вр За Ми ПС, *ујїна* Би За Не СГ ПС Ту.

Само у ситуацијама које је карактерисала примјетна пејоративна нијанса забиљежио сам облик Вјд *бѧбо*: *їресїани*, *бѧбо*! Би, *шїїд* *кѧкѧш*, *бѧбо*? Га, *ћушїи*, *бѧбо*! СГ.

¹⁹⁵ Уп. и Павлица, Удбина, 390.

229. Увијек се чују вокативне форме: *Анка* Бр ВП ГП, *Драја* ГП, *Душанка* Би Ви, *Јелка* Би Шт, *Јованка* Кр, *Марија* Вр ГП ЛП, *Милка* Би Ма Не ПС СГ итд.

За Вјд именица на -ица имам ове потврде:

а) *Драјица* Ту, *Марица* Би ЛП, *Марца* ЛП, *Милица* Би Ке, *Милца*, *Милкица* Би, *Сдикица* Ви;¹⁹⁸

друидарица Би Га, *секретарица*, *пријатељица* — *сиди* Га.

б) *балавице*, *кукавице* Би Га, *лејдишице* Би СГ, *пријатељице* Би.

в) *друидарице* Би Вр Ту, *секретарице* Би, *пријатељице* ЗВ.

230. Датив-локатив једнине. Ови се падежи редовно завршавају на -и, а испред тога -и често изостају познате алтернације консонаната к и ј. Исп.:

а) *мужјој војсци* Не, *задрузи* Не, *мајци* Би Вр За Ме, *нема мајци* Лу, *сиди* Ма;

и: *војски* Не ПС, *дјевјоки* За Ме, *мајки* Во ЛП, *мојој мајки* Вр, *сиди* Ми.

Дјд именице *мајка* слушао сам само у гласовном лику с неизмијењеним сугласником к: *дај мајки* Би, *однеси мајки* Шт, *иддај мајки* СГ, *иоручи мајки* Ми, *реци мајки* Ви Кр, а обавезно је и: *Драји* Би, *Ђуки* Кр, *Јеки* Би Га ПС, *Јелки* Би Ту, *Милки* Би Га Ви Во Вр Лу ПС СГ, односно: *баки* ЛП Ме, *идишки* Би ЗВ Лу ПС Фр Шт и сл.

б) у *Америци* Би Бру ВП Во ГП, у *бараци* Ви, на *вази* Би, у *војсци* Би ВП Вр Ме СГ Ту, на *дасци* Би СГ, у *дасци* Га, *ио дрази* Бру, у *дрази* Би Бј, у *задрузи* Би Бр, у *ној књици* Бј Ме, у *кољевци* Бе, на *ируци* Кр Шт, у *Ријечи* Би, на *руци* Би Бј Бр Бру Ви Во Га За Ке Ма Ме Ми ПС СГ Ту, *ио руци* Бе Би Вр ЗВ ЗК Ке Кр Лу ЛП Пр Ту Шт, у *руци* Би Бј Бр Бру Ви Во Га За ЗК Ке Ма Ме Ми ПС СГ Ту ЊК Фр ШК Шт, у *снаци* Ке, на *сируци* Ви;

поред: у *Америци* ВП Вр Ке Кр Фр Шт, у *бараци* Би Фр, на *ваји* Ке, на *даски* Ми СГ, у *драји* Би, у *задрузи* Бру Не, у *књици* Би ЗВ, у *љуљушки* Бе, на *ируци* Га ГП ЗК, у *Ријечи* Пр, на *руки* ВП За, *ио руки* Кр Лу, на *слики* Ту, на *сиди* Би Бру, на *сируци* Би.

За паралелизам облика знају, дакако, и примјери типа: у *Лици* Бру ВП Га ЗВ Ми / у *Лици* Во Га Ке Не Фр Шт, чије двојне ликове признаје и норма књижевног језика.

231. У генитиву множине ових именица готово је уравнио наставак -а:

бјришија СГ, *брџица* Ме, *влашија* Бру, *врџа* Бе Ме, *врџећа*, *врџећа* Би, *вџија* ЛП, *илава* Бе Би Га СГ, *ирана* Ту, *жџа* Вр, *јабџа* Би Га, *јајџа*

¹⁹⁸ Ластавица је, уз обавјештење да „мушка и женска vlastita imena (bez razlike) на -ица имају вокатив као nominativ“, напоменуо да се чују и форме: *Милице*, *Анице*, *Марице* и др. (в. Кореница, 757), које ја нисам могао потврдити. Не потврђује их ни Павлица (в. Удбина, 391).

СГ, из *jāmā* ПС, *kāiā* Бј ЂК, *kōjā* Ма, *kōzā* Бе Би Бр Бру За ЗК Ма СГ, *kōsā* ЂК, *kṛāvā* Би ЂК, *kṛūnā* Бе Во, *kūhā* Ба Би Бј ВП Вр ЗВ Ту Фр Шт, *kūčīnā* Бру, *lēcā* Вр, *mašīnā* Ме, *mūkā* Не, *neḥēlā* Би Во Бру Ма ПС, *īārā* ПС ЂК Фр, *is īlanīnā* Вр, *īdl'īcā* Во, *īūl'īcā* СГ, *rānā* ГП, *svīnā* Лу Ма, *slīkā* Ви, *sṛnā* Лу, *stīdlīcā* Кр, *stījēnīcā* Во, *fāmīlījā* ГП Фр, *ijē-īanīcā* Во, *īūrā* Вр Ма Не Ту Фр, *oko čelā* ЗК, *šībīcā* Ви, *šlīvā* Би ЗК, итд.

232. Код именица са сугласничком групом на крају основе најчешће долази до разбијања те групе:

djevojākā Вр Фр, *zemālā* Кр, *zūbālā* СГ, *kōnoīālā* Би СГ, *kṛūšākā* Ми, *līšārā* Би ЗВ Ма Ту, *ovācā* Бе Би Бр Бру Во Вр За Ма Ме Ми СГ ЂК Фр, *od ovācā* Ма Пр ПС, *īušākā* Бр, *sesīārā* Би Га, *šṛēšānā* Ми, *čđkālā* Кр;

Тако је и: *brēsākā* Га, *brēsākāvā* Би, *smđkāvā* Би Га, *šēšīākā* Би Бру Бу Га За Кр ПС Ту Шт, *īrkāvā* Би Га.

Имам, међутим, и: *vršīā* Ба Бј Бр, *kṛāsīā* Ви, *lāmīā* Би, *mājā* Га, *līčkije šīōrbā* Во.

233. Спорадично се, уз бројеве и бројне изразе, јављају и старије форме Гмн:

dvādesī īlād bāšīn Ме, *dvēsī īddīn* СГ, *o-dvānājs īddīn* Ма, *seđam īddīn*, *četīrnājs īddīn* СГ, *šēsnaījsī stīšīn dīnārā* За.

Иначе, и у таквим ситуацијама обичнији су облици Гмн на *-ā*:

dvādes ī īēšī bāšīnā ВП ЗК, *dvādesēšī* и *īēšī bāšīnā* ВП ЗВ, *īēšī bāšīnā* Ту, *dvīsīā īlādā* Вре ЂК Фр, *dvēsī īlādā* Би Вр Ке Фр, *īēšī īlādā* Би ПС Ту, *seđom īlādā* ЗК Ма Фр, *stīb īlādā* Бе ВП Лу, *stībīšīnu īlādā*, *šēs īlādā* Би, *dvānājs stīšīnā* ВП ЗК, *īēšī stīšīnā* ВП ПС, *dsam stīd-šīnā* Би СГ.

Гмн *īddīnā*, уз различите бројне изразе, налазио сам у свим насељима.

234. Наставак *-ī* у Гмн, ако се изузме могућност споменута у т. 211, обичнији је, изгледа, једино код именица *bānka* која је у овај говор ушла у новије вријеме: *bānki* Би Га Ме Ми Шт. Нашао сам још само: *čāvki* Би, поред обичнијег: *čāvkā* Би Бру Бу Га За Кр ПС Ту Шт.¹⁹⁷

235. Стари двојински облик на *-у* чува се једино у Гмн именица *noīa* и *ruka*:

nđīu Би Бру Га Не, *ne māšīe nđīu* Вр, *iz rūkū* Би, *īreko rūkū* БП, *ne īušīšām rūkū* Фр.

236. У дативу и инструменталу множине паралелно се сусрећу форме на *-ама* и *-ами*, док су облици с наставком *-а* ријетки Исп.:

¹⁹⁷ Исп. и Ластавичину тврдњу: „U imenica ženskog roda, koje imaju pred osnov-nijem a dva konsonanta u nom. sing., ili dolazi a u gen. množine ili ga nema, a oblik se na *-i* ne upotrebljava” (Подвукао М. Д. — Кореница, 758), а в. и Павлица, Удбина 391.

а) *жєнама Би Ке Ми, кѡзама ЛП, к ѡвцама Бру, ѡвцама Ке;*
 са: *кѡзама СГ, кѡћама ВП, к ѡвцама Бру, ѡвцама Би Бј, цѡрама ЗК;*
 и спорадичним: *ишѡ е ѡвца Ми.*

б) *їѡдинама Не, їѡднама ЗВ, їрѡбљама Би ЛП, їрѡбљицама ЛП, дѡскама ЗК, мѡшѡикама Би ЗВ, нѡїама Га Кр, нѡїама Ту, с рѡскама Вр, рѡкама Би Вр, сѡкирама Би, сѡкеирама Ма, с цѡрама Ме;*

са: *їѡднама Не, їрѡбљама Ту, їѡд ѡвї дрѡїама Ви, са јѡбукама Би, за клѡйама Ми, крѡїама Вре, за кѡћама Ба, мѡшѡикама СГ, нѡїавицама Кр, нѡїама Ке, нѡїицама Вр, с їѡдвезама Лу, с цѡшѡикама Га, рѡїама Би За, рѡкама Фр, сѡкирама Бру, їред унијѡм сїлама Па, међу цѡїарѡїама Ми, с цѡрама ЗК;*

и ријетким: *међу дѡлина Би, за ѡвца Га.*

237. Паралелизам облика на -ама и -ами влада и у локативу множине, с тим да су у овом падежу и облици на -а¹⁹⁸ готово подједнако чести:

а) *у вѡчијама ЛП, у їѡћама Бј, у дѡлинама ПС, їѡ сїрѡније зѡмљама Шт, на кѡшуљама Вр За, у кѡћама Вр, на лїводама Фр, у нѡвинама ПС, їѡ рѡкама Не, у Рїчицама Ме, на слѡмницама За, на сѡвинама ЛП, у їшїм їѡѡјама ПС, їѡ фѡмїлјама Вр, їѡ цѡсїама Би Вр, у цїїе^алама Лу, їѡ Шкѡрама За, їѡ шкѡлама Фр;*

б) *у барѡкама Лу, у Гаїинама Га, у їшїјѡм їѡдинама Во, у зѡдруїама Би, на земѡницама Би Пр, на їровизѡцијама, на їрѡїама ГП, у шѡрбама Би, їѡ ўлицама БП, їѡ фѡбрикама ГП, у чїзмама Лу, у Шкѡрама За, їѡ шѡмама БП, їѡ шумама ГП;*

в) *у бара Би, у барѡка Ви, у їшїјѡ вїѡра Фр, у їѡћа Ту, у їѡћа Лу, у дѡлїна Би, їѡ кѡлиба Ма, їѡ кућа ГП, у лївода Би, у нѡвина ПС, у нѡвина Ту, їѡ ѡбала Ма, на їрѡїа ГП, їѡ радња Не, їѡ сїрѡна Ви, у чѡрайа ВП, їѡ нѡшїје шѡма ЂК, їѡ шума Ма Фр.*

238. Облике старог Л двојине записао сам у примјерима: *на ноїѡ Би Ма и на рѡкѡ Би Фр*, а једном и облик Лмн на -ама: *у брѡдима и їѡрима ПС*. Очито је да се у овом посљедњем примјеру ради о аналошком приближавању форми претходне именице у којој је такав наставак нормалан.

Спорадично: *у ўсїанѡвама Кр* биће да је дошло према облицима именица ж. р. на сугласник.

239. Појединачне напомене:

а) У овом говору познате су једино форме: *бѡдра, кила и (-)лїїѡра*. Исп.:

за бѡдру Ви, ѡдњѡло бѡдру Фр, на бѡдри Би, бѡдре СГ;

¹⁹⁸ У питању је стари наставак за Лмн -ахѡ (в. Белић, ИСХ/1, 37), чија се употреба, видјела смо, аналошчим путем проширила и у облицима Димн.

Digitized by Google

сл. Само код именица *кѡкѡш* и *уш* обичнији су у Гмн облици старе двојине, а мање обичне форме на *-и*:

коднийу Би Бру Га За Кр ПС Ту Шт, ушійу Би Бру Во Га За Ма
ПС Тү ШК Шт;

и рјеђе: *кoкoшii* Би, *ушii* ШК, *йуна му iлава ушii* Бу.

242. Датив, инструментал и локатив множине имају наставке *-има* и *-ма*:

ийїєм вїсїиїма Ви Кр, кокдиїма Би Га, кдсїиїма СГ, с лажїма Би Га, рїечїма Би, у сїуденїма Би Ми;

кокошма Би Ма ЛП, рјечма Би Га За, у врлѣшма Га.

243. Појединачне напомене. Карактеристични облици именице:
кћи гласе: Нјд: *ћер* Би Во Вр За Ме Ми Не Фр, Гјд: *ћери* Бе За Ту, Дјд: *к ћери* ГП Фр, Ајд: *ћер* Би Ви Во ЗК, Вјд: *ћери* Би ПС, Ијд: *с ћери* За, *ш ћери* (в. т. 166), Нмн: *ћери* Би Бру ВП Ке Лу Ту ЋК ШК, Гмн: *ћерй* Би Га, Дмн: *ћерима* Га и *ћерма* Би.

Уз рјеђе: *мѣши* Би За Кр СГ, обичније је у Нјд: *мѣшѣр* Би Во Вр
ГП Лу Ма Не ПС СГ Ту Фр. У осталим падежима облици су као и у
књижевном језику:

мѣшѣрѣ Би Во За ЗК, *мѣшѣри* Би Ма Не, *мѣшѣр* Ајд, Би Ви Не, *с мѣшѣрѣм* Га, *ѣдне мѣшѣре* Би.

244. Именица *вече* углавном је ж. р. ако није саставни дио поздрава. У поздравима може се појавити у било којем роду.³⁰⁰ Исп.:

сваќу вѣчѣ Лу, днѣ вѣчери Га, свакѣ вѣчери Би Га, шѣ вѣчери Бру Бу За
Кр ПС Ту Шт, и

добар вече Бр Ма, добра вѣчѣ Би ГП, добро вѣчѣ Фр Шт.

245. Уз уобичајену употребу једининских форми *јџоноћи/јџуноћи*, забиљежио сам једном и облик Гмн: *до јџоноћа* Би. Овакву форму налазимо и у Дешићевој грађи, а аутор за њу претпоставља да је можда „остатак од именице *јџоноће*”, коју није забиљежио, а „која у множини гласи: *јџоноћа, јџоноћа*” (ЗИГ, 238).

О КОЛЕКТИВНИМ ИМЕНИЦАМА НА -āḍ

246. У т. 226. је споменуто да се, уз колективне именице *ййлād* (*ййлаи*) и *йшлād* (*йшлаи*), чешће употребљавају множинске форме: *ййлићи*, *йшоци*. Тако се и уз форме: *јањаи* Би Ми, *јараи* Би Ви ВП Ми ПС, *йрāsād*/*йрāsād*^ш Би Га Вр Не, *йрāsai* Бе Би Бр Кр Ма Ту, јављају и облици: *јањци* Бе Би Ви Вр Га Ми Не Ту Фр Шт, *јарићи* Би ВП Га, *йрās-ићи* Би Ке.

²⁰⁰ Тако је и у говору западnobосанских ијекаваца; в. Дешић, ЗИГ, 238.

Иначе, у овом говору сусреће се повећи број колективних именица на *-ад*:

бѹјѹи Би СГ, из *бѹјѹди* Би Ви Ме, *ѹнѹм бѹјѹди* Ме, у *бѹјѹди* Би, *бѹради* Бе Би ВП Вре, *ждрѣбѹди* Би Дс, *ждрѣбѹи* Би Бу, *звѣради* БП, *кљѹсѹи* Би, *кљѹсѹди* Ма Ми, *мѹтарѹд* Би Кр Шт, *чѣлѹи* ВП Кр, *шѹнѹд* Би Кр Па, за *шѹнѹди* Ме Шт итд.

Доста потврда за употребу колектива на *-ад* навео је и Д. Павлица,²⁰¹ а примјери, видимо, показују да се ове именице мијењају у једнини као и именице ж. р. на сугласник.

247. Од множинских облика имам неколико потврда за ДИЛмн:
у *бѹради*ма Ви Ме, *иѹлѹди*ма Га, *иѹсѹди*ма Би Ви, са *шѹнѹди*ма Би;
у *бѹради*ма Би Бру, за *кљѹсѹди*ма Ми, *иѹлѹди*ма Ма, и једну за Гмн:
шѹидисѹи чѣлѹди ѹ кући Би.

Облици Гмн ових именица, како тврди Дешић, „су врло ријетки” и у говору сусједних западнобосанских јекаваца (в. ЗИГ, 237).

ЗАМЈЕНИЦЕ ИМЕНИЧКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

248. Личне замјенице. У Нјд и Нмн ликови личних замјеница су стандардни. Одступања се испољавају једино у изговору личних замјеница 3. лица због познатог затворенијег изговора самогласника *о*, односно промјене *о* > у уз назале о чему је било ријечи у т. 44—49.

249. Личне замјенице *ја*, *и* и тзв. повратна замјеница *себе* у ГДАЛјд знају само за овакве ликове:

мѹне (ме), *мѹни* (ми), *мѹне* (ме), *о мѹни/ѹ мени*;
иѹбе (иѹ), *иѹби* (иѹи), *иѹбе* (иѹе), *о иѹби/ѹ иѹеби*;
сѣбе (се), *сѣби*, *сѣбе* (се), *о сѣби/ѹ себи*.

У Ијд редовно је: *зѹ мнѹм* Би За Ме, *сѹ мнѹм* Би Бр Вр Ке Кр ЛП Лу Ма Ме ПС Ту Фр ШК, *с иѹбѹм* Би Га Ке Фр, *сѹбѹм* Би Во Вр ШК, али је, уз: *иѹѹ-иѹбѹм* Би, *зѹ сѹбѹм* Би Га Ме, познато и: *иѹѹ-иѹбѹм* Бе Би, *зѹ сѹбѹм* Ме, *иѹѹи сѹбѹм* Бј Вр.

Ови посљедњи ликови могу се објашњавати међусловним дисимилацијама и уопштавањем „самогласника *е* из других облика тих замјеница”, али и утицајима говора у којима су овакви фонетизми обичнији. Исп. за ово: Пецо, ИГЗБ I, 97, Петровић, Змијање, 38—39. и Дешић, ЗИГ, 243. Напомињем да је и Ластавица биљежио „*иѹѹ-иѹбѹм* поред обичнијега *иѹѹ шѹбом*”,²⁰² те да о овом двојству говори и Павлица.²⁰³

²⁰¹ Павлица, Удбина, 393.

²⁰² Ластавица, Кореница, 760.

²⁰³ В. Удбина, 394.

250. У ГАмн ових замјеница факултативно се јављају и форме с партикулом *-ке*:

вас Би Ке, *кѡд вас* Пр, *у вас* Би Лу, *нас* Ми Фр, *кѡд нас* Би Бј Бр Бру
Вр За Лу Не Ту ЂК Фр, *ѡд нас* Ке Лу ЂК, *у нас* Бе ЂК;

и: *васке* Би, *имѧ наске* ШК, *наске дво* Ту, *наске едан вѡдѧ* Би, *кѡд наске* ШК;

251. У ДИЛмн налазимо скоро досљедно *-ами*:

вѧми Не Па ПС Ту, *ѡред вами* Би, с *вѧми* Би СГ Фр Ту, *нѧми* БП
Бр Ви Дс ПС СГ ЂК, *нѧми ѡредѧ болница* Фр, *ѡн је нѧми у шака* Ке, к
нѧми Ви Га, *ѡрема нѧми* Ма, *свѡдно нѧми* Ту, с *нѧми* Ба Би ВП Ви Вр ГП
Ке Ме Не ЂК, *иѡѡд ѡе с нѧми* ПС,

уз ријетко *-ама*: *вѧма* Не Фр, *нѧ би вѧма* Ба, *нѧма* ШК, *међу нѧма* Кр ШК.

Форме на *-ами*, зна се, представљају облике старијег инструментала које су се касније (од XVI в.) почеле употребљавати и у другим падежним облицима.²⁰⁴ На њихово преовлађивање у говору личких јекаваца упутили су и Б. Ластавица, Љ. Наранчић и Д. Павлица,²⁰⁵ а ови облици преовлађују и у другим личким говорима: буњевачким икавским²⁰⁶ и, дакако, чакавским.²⁰⁷ Обичне су и у свим говорима у личком сусједству,²⁰⁸ а о њиховом јављању у ијекавским говорима матичних херцеговачких области в. Пецо, ГИХ, 133. и Јек. оазе, 305.

252. Деклинациону схему личних замјеница за 3. лице карактерише одсуство енклитике *ју* и, разумије се, финалног *х* у ГАмн:

ѡдвѡду е Бе, *ѡдѡѡа е ѡуѡѡа сѡдмѡнѡм* Вр, *зѡд е сѡби* Вр, *нѡмѧ е* Ма, *нѡмѧм* је Би, *нѡѡе е нѡмѧ* Бј, *ѡн је ѡѡѡѡѡ и ѡна му ѡѡѡа* Би, *ѡѡѡѡѡѡ је* Би Га СГ, *ја би је бѡѡѡ ѡѡѡ* Фр и сл.

нѡ је ѡна Не Фр, *нѡ ѡрѡ* ГП Кр Ма Не, *нѡѡѡ сом ѡ* Би, *ѡѡѡѡѡ и је* Бе Би Ме Ту, итд.

Уз обичније облике: *нѡѡ* Би Бј Бру Га ЗК Ке Ма Не ПС СГ Ту, к *нѡѡ* Лу Фр, *на нѡѡ* Бе Ви ГП, *у нѡѡ* ВП Вр Кр Фр, познати су у ДЛјд и ликови с партикулом *-зи*: *нѡѡзи* Бе ГП ЛП, *нѡѡзи бѡѡ* брѡѡ Ту, *на нѡѡзи* Би.

Забилежио сам у приједлошким везама (када је акценат пренесен на проклитику) и енклитичку форму *нѡѡ*: *ѡѡѡѡ се за нѡѡ* Не, *сѡѡѡѡ ѡредѡ* нѡѡ Га.

Остало је као и у књижевном језику.

²⁰⁴ В. Белић, ИСХ/1, 105.

²⁰⁵ Ластавица, Кореница, 760, Наранчић, Дољани, 122. и Павлица, Удбина, 395.

²⁰⁶ В. Јапунчић, Буњ., 272. и Драгичевић, Ловинац, 220.

²⁰⁷ Исп. П. Ивић, Оточац, 130. и Финка — Павешић, Бриње, 13.

²⁰⁸ Уп. Бјелановић, Буковица, 24—25, Дешић, ЗИГ, 243, Петровић, Змијање, 105. и ГБК, 98, Пецо, ИГЗБ II, 117. и 119—120, Финка, Ијекавци ГК, 168. и Икавци ГК, 192, Томљеновић, Буњ. дијал., 585, те Могуш, Сењ, 78.

253. Енклитичке форме личних замјеница честе су у А с приједлозима:

за ме Бј Во Ке Не, на ме Би За Ма СГ, на ње Би Ми Не, њо ње Би Бру
ГП Ма, у ње ЛП, за се Во Кр, на се Бе Би Во Ке Ми, њрѣдѣ се Ви, за њ
БП За ЛП Ту Шт, крѣдѣ њ ЗК, на њ Би Бј Вр Кр Не СГ, љза њ Па.

Обични су и примјери типа:

за њу ПС, на њу Би Ви, њо њу За, љдѣ њу Не, у њу За ЗК, за нас
Фр, на нас Га, међу нас Ке, њо нас Ту, за вас Вр Не, за њеѣ ПС, за њи Ке,
на њи Би Вр ГП Лу Ту Фр, међу њи Ке, њо њи ВП, љрѣдѣ њи Га, у њи Би
и сл., а, дабогме, да није необично ни:

за мене Би Ви Во Вр, на мене Бј Ми, на њебе Би, за њеѣ ПС, у њу
Бр Фр, међу нас ШК, у нас Бе ЂК, на њи Би ЗК, међу њи Ми, итд.

254. Ни подаци изложени у т. 252. и 253. не иду у ред појединости које би се могле означити као искључиво личке. Ако се занемари одсуство потврда за њиѣ у овом говору, једнако стање налазимо нпр. у говору ијекаваца зап. Босне,²⁰⁹ а с овим се у највећем броју случајева слаже и стање у говору ијекаваца Баније и Кордуна,²¹⁰ те, у основним линијама, и стање у свим другим говорима источнохерцеговачког типа.

255. Остале именичке замјенице. Именичке замјенице ко и *ишѣо/ишѣа*, те њихове композите, јављају се у формама које се, у основи, подударaju с књижевним облицима ових замјеница.

256. У упитном значењу подједнако често се употребљавају форме *ишѣа* и *ишѣо*:

ишѣа б љнда? Шт, *ишѣа* би? Бј, *ишѣа* вас, цуре, нешѣо бѣдѣ? Вр, *ишѣа* е?
Ма Ме Не, *ишѣа* е *иѣа* арман? Бе, *ишѣа* љмѣи? ПС, *ишѣа* дѣе? ГП, *ишѣа* ће?
Во, *ишѣа* ће бѣѣи сѣи? Вр, *ишѣа* ћемо, Милане? Ке, *ишѣа* ћеш? Ке Ту, *ишѣа*
ћу ља.ишѣи? ПС, *ишѣа* си љи? ВП, *ишѣа*-ш љи љѣѣишѣи? Ма, и

а *ишѣо* љѣ? Ме, ајме, *иѣѣа*, *ишѣо* е љѣ? Би Ме, а *ишѣо* ћеш? Бе ГП, куд,
ишѣо? Вр, љна, *ишѣо* ћу? ПС, *ишѣо* би ја мѣѣ љомѣи? Па, *ишѣо* вам је? СГ,
ишѣо дѣкѣѣр рѣка? Вр, *ишѣо* љи је? Бј, *ишѣо* е, сѣрѣче? Кр, *ишѣо* рѣѣиш?
ЗВ, *ишѣо* ћемо рѣѣиш сѣѣра? Шт.

Облик *ишѣо* обичнији је у употреби умјесто упитних облика *зашѣо*, збој чеѣа, али се у таквој употреби јавља и форма *ишѣа*:

брѣѣе, *ишѣо* љи љу лѣѣишѣи? ГП, *ишѣо* и неѣа? Ту, *ишѣо* ја сѣм да љсѣа-
неѣм? ГП, *ишѣо* ме није љѣѣишѣла? Вр, *ишѣо* с љзлазиѣ љж не? Не, *ишѣо* си
неѣсѣ? Кр, *ишѣо* си љи дѣѣа? ЗК, *ишѣо* си љи љѣѣа? Вр, *ишѣо* љѣ рѣѣиш,
мѣѣ Никѣла? ЗВ, *ишѣо* ћ љи? Ту, *ишѣо* ће-ми у љѣју? ГП, *ишѣо* ће љ љѣ? Ту,

али и: *ишѣа* ја сѣм да љѣѣишѣи? ГП, *ишѣа* ме љѣѣишѣи...? Би, *ишѣа* ће
с бѣѣѣишѣи? ГП.

257. Спорадично се и неодређена замјеница *нешѣо* јавља у гласовном лику *нешѣа*, а одрична *нишѣа* с фонетизмом *нишѣо*:

²⁰⁹ В. Деѣић, ЗИГ, 243–244.

²¹⁰ Исп. Петровић, ГБК, 98–99.

263. Од присвојних замјеница: *мој* (мѹј), *моје/моје* (моде/моје, мѹје/мѹје, мѹе/мѹе), *швој, швоје/швоје* (шводе/швоје), *свој, своје/своје* (своје/своје) забиљежио сам само сажете форме:

моја (в. т. 93), *нѣма моја јѣнѣша* Би, *за мој браћа* Би Кр, *мом* Би ПС Фр, *мом шѣнѣшу* Ма, *моме* Вр Ма Ми Ту, *моја браћа* ЗК, *моје свѣкру* Ма, у *мом ѣлѣсу* Ту;

швоја *дјѣда* Би За, *швој* ѣђу* Би Га, *швом цѣки* Би, *швоме ѣрѣсеју* Дс;

своја ВП Ма, *своја ѣдѣнѣша* Би, *свом јѣшу* ШК, *свом дѣу* За, у *живојѣ* *своме* Би.²¹¹

264. Форме присвојне замјенице *њезин* с дугосилазним акцентом су ријетке: *њезин дјѣвѣр*, *њезин мѹш* ЛП, *њезинѣ ѣдѣшѣро дјѣцѣ* ГП.

Обичније су форме типа: *њезин браћѣ* ВП, *њезин зѣш* Би, *њезин ѣђа* Ма, *оѣац ѣезин* СГ, *њезина мѣшѣ* Кр, *њезина шѣшѣ* Ме, *њезинѣ фѣмѣлиѣ* СГ, *њезинѣ дѣчеви* Шт, *њезину мѣшѣр* Вр и сл., а уз њих и, истина са знатно нижом фреквенцијом, ликови типа: *мѹш ѣн* Бе, *ѣнѣ воља* ПС, *ѣнѣ ѣуриѣ* ГП, *ѣнѣ* Би ПС, *родѣшѣлѣ ѣнѣнѣ* Ме.

265. Замјеница *њихов* само се спорадично може сусрести с оваквим фонетизмом. Иначе је:

њѣв ГП Ма, *њѣв мѣѣшѣ* Би, *ни ѣѣв* Бе, *њѣва вођу* Ми, *њѣва зѣмѣ* Ке, *њѣва комѣнда* ВП, *њѣва ѣрѣва*, *њѣве зѣмѣ*, *њѣве крѣве* Ке, *њѣве кѹѣ*, *њѣве шѹме* Би, *жѣне ѣѣве* Бру, *мѣде ѣѣве* Не, *њѣви мѹшѣ* Ма, *њѣви Зѣриѣ* Фр, *њѣви ѣѣсѣ* СГ, *њѣви сѣнови* Не, *њѣви ѣнуѣ* Ма, *жѣндѣри ѣѣви* Шт, *ѣнѣ ѣѣви* ГП, *њѣвиѣ* Би Ке ПС, у *њѣвиѣ* Вр, *њѣво* ГП, *њѣво свѣ* Ке, на *њѣвој ѣѣриѣѣриѣ* Би;

уз исто тако обично: *њѣва* ЂК, *њѣве* За ПП, *њѣве цѣре* Вр Ме Ту, *њѣви* Ма ПП, *њѣви сѣѣриѣ* Фр, *њѣвоја ѣђѣ* Ту, *њѣвој браћѣ* ПС, *њѣвиѣ сѣдам* Ба Вр;

и знатно рѣђе: *њѣ'ѣви* Лу, *њѣ'ѣви* Ма, *о ѣѣвиѣ ѣѣнѣнѣ* СГ, у *њѣвиѣ ѣѣдрумѣ* Вр.

Изложени материјал упућује на извјесну географску поларизацију појединих ликова ове замјенице: (1) на преовлађивање форми *њѣв*, *њѣва* и сл. у говору јакаваца из јужнијих дијелова личке регије, и (2) на доминацију облика *њѣва*, *њѣве* у сјевернијим предјелима. С овим се слаже и Ластавичина биљешка: „Каже се на рг. да је било *на ѣѣви* (тј. на ѣѣнову), а рјетко се ѣје да је било *на ѣѣви*” (Кореница, 760), као и чињеница да Љ. Наранчић у свом материјалу наводи само облике: „*њѣв*, *њѣва*, *њѣво*” (в. Дољани, 122).²¹² Облици *њѣв*, *њѣва* и сл. обични су и у Банији и Кордуну,²¹³ Жумберку,²¹⁴ а, што је с обзиром на данашњу поларизацију

²¹¹ Уп. и Павлица, Удбина, 396.

²¹² У Павличиној грађи налазе се само облици: *њѣјѣв/њѣјѣва/њѣјѣво*; в. Удбина, 397.

²¹³ Уп. Петровић, ГБК, 99.

²¹⁴ Поповић, Жумберак, 33.

Digitized by Google

какѹ је? Не, какѹ су шѹ? Би, ѡравѣ какѹ нѣрѣш Не, какѹјѣ јѹш имѣде
ВП, какѹјѣ момѣка Кр.

270. Примієре за ликове замјенице *чији/чијо* в. у т. 89. и т. 262.

Према: *їдјекоји*, овдје је обично: *ђекоџи* Би Бе ВП Вр Га Дс Ма Ми
ПЉ Ту.

271. Фонетизам зајеница *некакав*, *никакав*, *икакав* видљив је из примјера датих у т. 179. Остале потврде, такође, упућују на наведене ликове:

нѣква вѡјнѧ власѣ Ту, нѣква жєнскѧ Би Ту, нѣква лѣчкѧ ѡвѣнка За,
нѣква Мѧра Ви, нѣква учѣтельницѧ Ту, нѣква шкѣльѧ Лу, мѣра нѣква Ту,
нѣквє рѣсє ПС, нѣквѣ салѧмѣ СГ, нѣквє снѡвѧлкѣ Ту, нѣкви дѡлѧри Вр, нѣкво
друшѣиѡ ЗВ, лѣјѣка нѣквѡѧ Фр, нѣкву дѡѡ Би, нѣкву кѡшѡлкиѡу ПС, нѣкву
мѣлу Ту, нѣкву шѣму Ту БК;

нйква кѡла Би, нѣмā нйква ЗК ЪК, нйј шӯ кѡћѣ нйквѣ бѣло Кр, нйје нйквѣ Бе, нйкво злѡ Ту, нйје нйкво Фр, нйкву дрѹїѹ Бј;

имā ли йквѣ? Би.

Дакако да има и ријетких имитација књижевног изговора: *нйкакв, нйкакве* Во, *нѣкакѡѣ* рѣнило Ви.

Најчешће јављање неодређене замјенице *неколико* у гласовном лику *с* редукованим и видљиво је из примјера наведених у т. 72а.

ПРИДЈЕВИ

272. Појединости везане за промјену придјева које је почетком овога вијека у говору Кореничана учио Ластавица,²¹⁷ општа су карактеристика говора свих личких јакаваца:

1) У Ијд и ГДИЛмн претежно се јављају наставци некадашњих тврдих основа:

врућијем млијеком, с великијем жбујаном Ме, јорњијем Би, с млијијем
бдојом Бр, с дшијријем крвојом Во, с Пейинијем, с шуђијем Би, с шурскијем
цдром Ке, црнијем Га;

америчкије Фр, *боџаишје* људи Кр, *бѣлије* Ту, *вѣликије* Па, *ѣдзденије* нѣваца ГП, *даљније* Ма, *добрије* ВП Мл, *дрвеније* Ту, *Душановије* иѣшѣро Би, *било* и *зеленије* и *црније* и *илавије* ПС, *коњскије* кола Бј, *лијѣије* дјѣвојака Фр, *личкије* шѣроба Во, *кола* лѣксузније Бру, *љѣије* дана Мл, од *лѣсковије* ірана Ту, *мјѣшаније* ирезимѣна Бј, *младије* Би БК, *млађије* жѣна Вр, *мрѣвије* Ви Па, *имамо мрѣвије* Па, *мудрије* ВП, *мушкије* Ми, од *мушкије* ЗК, *било* нѣвенчаији ПС, *некадашњије* ирѣла Не, *нѣрадниције* Ма, *има* и *ишаюмије* Бј, *иуније* Бру Фр, *има* и *разѣацаишије* Шт, из *разније* мјѣсти Вр, *самѣије* Ви, *свѣснције* људи Би Бј Бру Во Вр Ке Ма, *брѣз сѣарије* За, *о-сѣарије* људи

²¹⁷ Ластавица, 759.

Би Бј Бру, *би́ло сѣ́рије́ лѹ́ди* Бј Ма, *о́и сѣ́рије́* Не, *су́вије́* ЗВ, *шди́лије́* *ѣ́редје́ла* ГП, *ѣ́вилније́* Би, *о́и цр́није́* *ја́њаца́* Вр, *црндо́рскије́* СГ, *шкдо́лскије́* Фр;

мѹ́шкије́м ЗК, *ндо́вије́м* Би, *ѣ́равосла́вније́м*, *да́доше ѣ́равосла́вније́ма* Ке, *сѣ́рије́м* Би Кр;

дрвеније́м *ѣ́лѹио́ма* Вр, *с кѹ́њскије́* *кдо́лије́* СГ, *ѣ́рей ѣ́дмѣ́йније́м* Ми, *са сви́леније́м ѣ́дѣла́чцама* Ма, *ѣ́рей сѣ́рије́м* Га, *са сѣ́рије́м* *лѹ́дма* Бр, *са дбрѹ́чима* *ѣ́анкије́м* ЗВ;

у ѣ́вдо́деније́ *кдо́није́* Ма, *н-до́вије́* *кѹ́њскије́* *кдо́лије́* СГ, *у лонца́ма* *зѣ́мља́није́* ЛП, *ѣ́о сѣ́ра́није́* *зѣ́мљама* Шт, *на ме́рзерима* *ѣ́алија́нскије́м* Бр, *ѣ́о шѹ́мскије́м* *кѹ́ћама* Ма.

Удио наставака меких основа знатно је мањи:

днѣ́м до́нѣ́м ѣ́уѣ́ем Би, *на́јѣ́ише сѣ́и́нѣ́м* *ѣ́ла́ћали* За;

бдо́аѣ́и лѹ́ди Кр, *ни́је бдо́леснѣ́* *би́ло* За, *ддо́брѣ́ сѣ́вје́ѣи* Мл, *ѣ́ма лдо́иш* Фр, *ле́ѣи цѹ́ра* За Мл, *мла́ди лѹ́ди* ЂК, *мѹ́дри* ВП, *на́оружа́ни лѹ́ди* ШК, *ко́и се́лака́ ѣ́овје́рливи* Вр, *ра́зни ѣ́вобра́* Ба, *смје́шани* Би, *о-сѣ́а́ри лѹ́ди* Ту, *ѣ́алија́нски* Вр, *ѣ́ѹрски* Лу;

ѣ́сѣ́нски́м Ту;

лѣ́сковѣ́м Бе Вр, *с мла́ђѣ́м* Би ГП ЛП;

на Би́јѣ́лѣ́м ѣ́до́ѣо́ма ЂК.

Овакви наставци обичнији су само у говору образованијег свијета и, разумије се, јекавизираних икаваца. За ово друго в. Драгичевић, Јат, 170.

2) Наставци тврђих основа (с вокалом *о*) обични су и код придјева с основом на предњонеупчани консонант. Стандардно *е* у наведеним позицијама јавља се спорадично. Исп.:

бдо́лѣ́а Би, *ве́ћѣ́ме* Бру, *ѣ́инијѣ́* *неѣ́иѣ́о* Ту, *ѣ́ру́ѣо* Би Ту, *из ѣ́орњѣ́а* *кра́ја* Лу, *Да́киѣ́ова* Би, *дѣ́блѣ́и* Ту, *до́нѣ́ село* Фр, *из до́нѣ́а* *се́ла* ВП, *ко́и ку́ће* *Ђѹ́рѣ́овѣ́* Би, *ко́ва́чѣ́о* Би Ми, *у кѹ́ћи ко́ва́чѣ́оѣ́* Ма, *лдо́ш* ГП, *лдо́ш ѣ́ле* Би ЛП, *лдо́ш ѣ́рије́ме* Фр, *мѹ́жѣ́о* *бра́ѣа* Кр Фр, *на́јми́лијѣ́а* Вре, *на́јмла́ђѣ́ме* Бру, *сла́ђѣ́а* *не́сом ѣ́јѣ́о* Ту, *сѣ́а́ријѣ́и* *мѹ́жа* ПС, *сѣ́а́ријѣ́а* Би ГП, *ѣ́а́нѣ́ме* Ту, *у ѣ́нуѣ́ѣраѣ́иѣ́м ѣ́ѣѹ* За, *ѣ́уѣ́ѣо* Би Бр Ви СГ Ту,

и: ѣ́иније́ *ѹ́зми* Ту, *из ѣ́орњѣ́а* су *кра́ја* Лу, *да́наѣ́иѣ́му да́ну* Ми, *до́нѣ́ до́нѣ́* Во, *до́садаѣ́иѣ́* За, *у ѣ́иѣ́о* *кра́ѣ́ме ро́ку* Би, *лдо́ше* Би Га, *на́јску́ѣѣ́* Га, *ѣ́о не́ѣдаѣ́иѣ́м до́би́ају* Мл, *ѣ́до́сѣ́дѣ́нѣ́* Во.

Иза *р*, такође, долази *о*: *ѣ́дрѣ́* *мје́сѣ́о* Бр, *ѣ́ѣрѣ́* *не́кѣ́о* Ту.

3) Тенденција уклањања разлика између одређеног и неодређеног вида на разини деклинационих типова доста је изразита, при чему опада фреквенција облика номиналне деклинације. Истина, уз још увијек обичне ликове типа: *бдо́лѣ́* *мла́да* *че́кати* него *сѣ́а́ра* *де́кати* Бру, *на́ѣ* *мѣ́ѣѣа* Ви, *на́ѣли* га *мѣ́ѣѣа* ГП, ја сам *ѣ́мала* *ѣ́аѹ* *ѣ́иѣ́ѣра* Ту, *от сѣ́рѣ́маѣ́на*

оца Шт, ђмала сам *сѣрѣа* оца За Ме, о *сѣу* крѣву ЂК и сл., стање у овом говору далеко је од прилика у говору ијекаваца Жумберка и В. Грђеца,²¹⁸ али би се, изгледа, могло упоредити са ситуацијом у говорима ијекаваца Змијања и Баније и Кордуна.²¹⁹ Материјал Љ. Наранчић из Дољана, такође, упућује на сличне закључке.²²⁰

4) О употреби форми с покретним вокалом и без њега в. напомене дате у т. 98—102.

273. Компарација је стандардна и на то је већ указао Ластавица.²²¹ Најинтересантнију појединост представља присуство двоструког акцента у облицима суперлатива. Истина, суперлативи придјева чији је компаратив на *-ји* обични су и с прозодијским остварењима типа:

најбоља Лу Ми, *најбоље* ЂК, *највише* Бе ЗВ Ма ПС Ту ЂК, *највише* Ви Кр Пр СГ, *најгоре* БП, *најгори* Ба Бј, *најмање* ЂК, *најмлађи* Вр, *најскупије* Га Кр Ми, *најшесје* Мл и сл.

али је у укупној маси потврда, ипак, обичније:

најбољашнија ЗВ, *најбољи* Вр, *најбрџнији* БП, *највећа* Лу, *највићени* Вр, *највише* ВП Га ПС ЂК, *највиши* Лу, *најлавније* Вр, *најдѣра* Бј, *најдале* Фр, *најзиднији* Кр, *најдешје* Бру, *најмање* Кр, *најмилијѣа* Вре, *најналицније* Ба, *најнесрећни* Ме, *најнижји* Лу, *најсиромашни* Ма, *најсјајри* Ви Фр, *најсјајрија* Ма, *најсјајричи* Бру, *најсјајрију* Фр, у *најсјајрије* дѣба Во итд.

Двоструке акценте у облицима суперлатива забиљежили су Б. Ластавица²²² и Љ. Наранчић,²²³ па је лако могуће да је Павличина тврдња по којој у говору Пољница „нема акцента на компаративном делу речи” (в. Пољице, 88), ипак, исхитрена.

274. У вези с образовањима дајем ове напомене:

1) Према *Јово*, *Миле*, *Мића* и сл., овдје је редовно: *Вујин* ВП, *неко* Грѣ Дујина Би Га, *Раде Јовин* Би, *Милин* Би ЂК, *Милина* кућа Бр Ми, *Владе Мићин* Би, *Пејин* Би ЛП, *Пејина* кућа Би ГП ЛП, *Рамина брѣдо* Бр, *Тѣмин* Бру, *Тѣмина* Не, итд.

Уз нормално: *Бѣшков* Би, *Брѣнков* Би Вр СГ, *Мѣрков* Би Ву Ту, и сл., увијек сам слушао и: *Вѣшков* Би Бру За Кр Ту Шт.

2) Висока је и фреквенција форми типа: *тѣ бѣговскѣ* било Ме, *идѣовски* сјинови Кр, унука *синѣвскѣ* Би Ту, *ћерскѣ* Ту, *цѣрскѣ*, *цѣрскѣ* ВП итд.

Обично је: *вѣлуњскѣ* кѣла Би Ма СГ.

3) О придјевима који се творе суфиксима *-ији/-ји* в. податке изложене у т. 158.

²¹⁸ В. Поповић, Жумберак, 31. и Кашић, Грђевац, 157.

²¹⁹ Исп. Петровић, Змијање, 108. и ГБК, 100.

²²⁰ Наранчић, Дољани, 125.

²²¹ Ластавица, Кореница, 759.

²²² Нав. дјело, 759.

²²³ Наранчић, Дољани, 125.

Чешће се јављају ликови типа: *ијан* Би Во Ми, *ми ијани* Ме, *ијани* ко *шубе* Не, али сам забиљежио и: *ијјани* смо били Би.

4) Придјиви типа: *бѹков* Би Ми, *дрѹнов* Га, *љѹсков* Ке ЋК, *расѹиов* Би и сл. знају у НАјд и за облике одређеног вида: *бѹкови* колац Би, *бѹкови* пањ Бр, *иљѹови* колац Га Ми, мѹреш *љѹскови* ал бѹлѹ *дрѹнови* Би, *љѹскови* Би ЋК, у њвѹ *расѹиови* штѹк Ме.

Сличне форме забиљежили су проф. Пецо у говору ијекаваца источне Херцеговине²²⁴ и Дешић у говору западнобосанских ијекаваца.²²⁵

5) Поред *вѹлик* и *јѹк* Би ВП СГ Ту у функцији неодређеног вида обични су и ликови: *вѹлики* ВП Лу Ма Не Ту, *јѹка* ЗВ СГ, била *јѹна* јѹка ВП, *јѹки* чѹек Би ЗК.

Уз: *мѹлен* Би Ви За ПС и деминутивну форму: *мѹлѹшан* Би Ме СГ, обичан је и неодређени облик: *мѹли* Би ЗК Ке Ми. Одређени облик овога придјева гласи: *мѹли* Би ГП ЗК Кр Ми.

Придјев *шѹђи* Би ВП Вр Во ЋК Шт нема облика неодређеног вида.

275. У овом говору могу се чути и придјевски облици са префиксом *ио-*, али они, изгледа, нису чести. Забиљежио сам само: *иѹвелик* Га и *а ѹси иѹдобар* Ви, а уз њих и неколика случаја кад се префикс *ио-* додаје компаративном изразу: *иѹбѹлѹ* би тѹ бѹло Би, бѹјѹ *иѹдебљи* зѹро ПС, *иѹљуђи* зѹру Вр. Немам примјера за облике *ио+сујерлајив*, али вјерујем да је и њихово јављање могуће. Наведени облици имају у овом говору оно исто значење које је утврђено и за сличне придјевске форме у говору западнобосанских шѹакаваца: „означавају ублажени степен онога што се исказује придјевским обликом без тога префикса”.²²⁶

Сличне творбене конструкције забиљежили су и многи други испитивачи наших народних говора, али, изгледа, значење њихово у свим говорима није једнако. В. о томе Пецо, ГИХ, 146. и тамо наведену литературу.

БРОЈЕВИ

ОСНОВНИ И РЕДНИ БРОЈЕВИ

276. О фонетским ликовима неких бројева било је ријечи у појединим одјељцима Фонетике. Тако је нпр. фонетизам броја *јѹдан* видљив из примјера датих у т. 108, а о обичности форме *чѹири* (с редукованим *и*) говоре потврде наведене у т. 72. О гласовним ликовима бројева од '11 до '19 в. у т. 79, а за бројеве '20 и '30 в. т. 58г, 60. и 79.

Број '40 јавља се, такође, у неколико ликова:

чѹирдѹсѹи Би Бр Ке Пр ЋК;

²²⁴ Пецо, ГИХ, 144 – 145.

²²⁵ Дешић, ЗИГ, 251.

²²⁶ Пецо, ИГЗБ II, 143.

чѣтѣрѣс Би Бј Ту, чѣтѣрѣс ВП ГП Ма;

четѣрес Би Кр ТЖ;

четырести ГП;

чѣѣрдѣс гѣдѣнѣ Лу.

Уз форме наведене у т. 28/1, 32, 40д и 60. обични су и стандардни облици бројева:

йедесей Бе Би Лу Ма Ме Не ЪК, *шездесей* Би Бру Га За Ке Не Ту,
седмдесей Би ВП Ви Вр Ме ПС СГ и *осамдесей* Бе Би Га ГП Ми Фр.

Ликови *сѣб* и *сѣбѣтина* подједнако су фреквентни на цијелом подручју.

277. Деклинациона схема основног броја *један* је стандардна, а по придјевској промјени мијењају се, дакако, и сви редни бројеви. И овдје су чести случајеви изостајања промјене *o > e* иза палатала: *шрѣћо* дијете Би, *шрѣћои* Би СГ Ми, *шрѣћом* Кр Па, а једнако су честе и форме: *с друиѣм* Би ЗК ПС, *ко-друиѣ* Не, *од двије друиѣ* Вр ГП Ми, уз сразмјерно ријетко јављање ликова типа: *шрѣћѣк* Ви, односно: *ѣдни друиѣм* Бј.

278. За вишечлане бројне конструкције — ова напомена:

Познате су форме типа:

дваес сѣдмѣк сѣдмѣк Бп, девѣтнајсѣмѣк айриѣла Па, ѣвѣѣа јуѣла ЪК, се-
дѣмнајсѣмѣк мѣја Вп,

али је, ипак, обичније:

двадцетий седмий девятидцать, двадцетий первый еданаждцать, дванадцатый жедаждцать, на двадцетый первый девятидцать, на седмий седмь, шринаждцатый мажа Вп, двадцетый и седмий первый ЗВ, о-девятой мажа ГП, друий жула Не, отъ иеший вельаче ШК, до первый севинембра ТК, шесый мажа СГ и сл.

279. Ластавичини обрасци промјене основних бројева два и *шири*²²⁷ прихватљиви су за лички јекавски говор у цјелини. Њих је, међутим, могуће потврдити само понеким примјером пошто данас преовлађују конструкције у којима се ови бројеви јављају непромјенљиви. Исп.:

од њи двају Га, њима двама Ми СГ, двију Ма, дејма оцама Би, с
шрима Бе, шрима цурама ЗК,

и обичније: од два два Би Ви Вр Ту, од нас два Би Бј Бру ПС, *ош шри* жене Би, *сд њи шри* Не СГ, *с њи шри* Би Бе, *ш њи шри* Би Ке Ма Ми, и сл.

Имам у материјалу и генитивне форме: старѿија од ђвије *обадвајју*
Га, дђбијо од *обијју* Би.

Трагове промјене основног броја *четири* нигдје нисам забиљежио. Није их нашао ни Павлица (в. Удбина, 400), међутим, у Ластавичино вријеме њих је, изгледа, било у Кореници (уп. Ластавица, Кореница, 760).

²²⁷ Ластавица, Кореница, 760.

НАПОМЕНЕ О ЗБИРНИМ БРОЈЕВИМА И НЕКИМ БРОЈНИМ ИМЕНЈАЦАМА

280. Примјери дјелимично модификованих ликова збирних бројева *двоје, троје и обадвоје* саопштени су у т. 93. У Бру сам забиљежио: *двџи-џрџи, џрџи*, а у СГ: *двџи*. Напомињем да су ови бројеви свуда обични и у свом основном, неизмијењеном лику.

Иначе, од ових бројева обичне су форме: *двџа* Би Вр Ма ЋК, *и њима двџа* Ви Ке СГ Ту, *д-џоја џрџа* Кр, а тако и: *обадвџа* Би Фр, уз: *д-џоја се обадвџи џрџо* Ма.

Имам и потврде за НАМн: *двџа кџла* Лу, *имала сам двџа-џрџа кџла* За, *дбадвоја вџџа* Би.

281. Уравнат је суфикс *-еро* за творбу збирних бројева од 'четири' па надаље:

двџдџџи и џсмеро Ма, *двџнџџџи* Би СГ, *двџџџи* Би Бр Ке Лу Ми Не, *двџџџи* Бе Би Бј Бру Га СГ Фр Шт, *једнџнџџи* ПС, *џсмеро* За Лу, *осмернџнџџи* ГП, *џџџи* Бе Би Ви Га ГП ЗК Лу Ме СГ, *џџџџнџнџџи* Би СГ, *седамдџџи и чџџџи* Ви, *сџџџи* Би Бр Ке Лу Не СГ, *џџџнџнџџи* Би ГП, *чџџџи* ВП За Ту ЋК, *шџџџи* Во Не СГ ШК, *шџџџџнџнџџи* Би.

НАМн: *чџџџи* кџла Пр, *била су чџџџи* кџла ЛП.

Образовања суфиксом *-оро* нигдје нисам забиљежио.

282. Према досљедном *-еро* за образовање наведених бројева, бројне именице имају формант *-ор-*: *џџџџи* Би Ке Ми СГ, *сџџџи* Ви Га.

Разумије се, обавезно је: *била су двџ'ица-џрџ'ица* Фр, *ка вас двџ'ица* ГП, *њџ двџ'ица* Би Ту.

Бројне именице „обичније ће имати формант *-оро*” и у говору Баније и Кордуна,²²⁸ али су у западнобосанским говорима — како ијекавским, тако и икавскошњакавским — изгледа, обичнији примјери типа *чџџџџица, џџџџица* и сл., мада нису непознати ни они са *-ор-*.²²⁹

О конструкцијама које доприносе снижавању честоте ових бројних именица биће ријечи у т. 400.

283. Бројне именице с основним бројем у основи и суфиксом *-ица* слушао сам на читавом подручју, и то углавном као називе школских оцјена и карата за игру. Тако је нпр. свуда познато: *дџица, џрџица, чџџџџица, џџџица, шџџџица, сџџџица и џсџица*.

Обично је, међутим: *дџџџџица, дџџџџица, једнџнџџица, двџнџнџџица* итд., а уз: *дџица, џрџица и чџџџџица*, ништа мање нису фреквентне форме изведене од збирних бројева формантом *-ка*: *дџџџџица, џрџџџџица, и чџџџџџџица/чџџџџџџица*.

Свуда су познате и деминутивне форме: *дџџџџица, џрџџџџица*.

²²⁸ Петровић, ГБК, 103.

²²⁹ В. Дешић, ЗИГ, 256. и Пецо, ИГЗБ II, 144.

284. Билешка. У вези с бројним конструкцијама и изразима напомињем да су и у овом говору распрострањене конструкције типа: *имѧ шездесѧ мањѧ двије* Би, *седмдесѧ мањѧ едну ја имѧм* Ту, *осамдесѧ мањѧ една* Ми и сл. Сличне бројне изразе забиљежио је и Петровић у Банији и Кордуну (в. ГБК, 103).

ГЛАГОЛИ

ИНФИНИТИВ

285. Иако је фреквенција облика инфинитива с потпуно или дјелимично редукованим крајњим и повисока (в. примјере у т. 73/2), облици с очуваним финалним и су знатно чешћи. Тако је и у говору најзападнијих јекавских насеља гдје је, иначе, удио ликова с редукованим финалним и нешто већи од оног у другим крајевима.²⁸⁰ Исп. нпр.:

бјѧжѧи Би ГП Кр Ме ПС СГ, *вѧшѧи* Би Бру, *вѧјѧи* Би Вр, *врдѧи* Бр ВП, *врѧи* Би Ви, *вѧи* Ту, *јовѧриѧи* Би ГП Ми Ту, *дежѧуѧи* ВП Ми, *дѧбиѧи* Кр ШК, *дозѧдѧи* Ме, *дѧи* Во Га За Ме, *дѧкѧѧи* Ми, *жѧи* Бе Би Га ЗК Лу Ма СГ Ту, *знѧи* Би За Ма ШК, *изѧѧи* Би ВП Ту, *изѧѧи* Бе Во, *имѧи* Би ВП Ма Не, *иѧи* Би Ви Га ЗК ЛП ПС Фр, *јѧѧи* ГП ЗК Лу, *кѧѧи* Бе ВП Ви Кр Ми Не ЋК, *кѧѧѧи* Би, *кѧѧи* Би За, *кѧѧи* Би Вр Ме, *набѧѧи* Па, *наѧѧѧи* ШК, *наѧѧѧи* Па, *наѧи* Бе Би ВП Га Кр Ма Ми СГ Фр, *дѧѧи* ЗК, *дѧѧи* Би, *дѧѧи* Ке, *оѧѧѧи* Би Ке, *ѧѧи* Бе Би Га Кр ПС, *осѧѧи* Лу, *ѧѧѧи* Би Лу Ме, *ѧѧѧи* Би Кр Не, *ѧѧѧѧи* Фр Шт, *ѧѧѧѧи* СГ, *ѧѧѧѧи* ШК, *ѧѧѧѧи* Ма Фр, *ѧѧѧѧи* Би Бј, *ѧѧѧѧи* СГ, *ѧѧѧѧи* ЗВ, *ѧѧѧѧи* Би Ми, *ѧѧѧѧи* Бј, *ѧѧѧѧи* Фр, *ѧѧѧѧи* Ба Би ВП Ви Вр ГП ЗВ ЗК Ме Ту ЋК Фр Шт, *ѧѧѧѧи* Шт, *ѧѧѧѧи* Би ЛП, *ѧѧѧѧи* Би За ПС, *ѧѧѧѧи* Би Га Не ПС ЋК ШК, *ѧѧѧѧи* Би Вр СГ Ту, *ѧѧѧѧи* Ма, *ѧѧѧѧи* ГП, *ѧѧѧѧи* Би ЛП, *ѧѧѧѧи* Ви, *ѧѧѧѧи* ЗК, *ѧѧѧѧи* Би ГП ШК, *ѧѧѧѧи* Би Вр Не, *ѧѧѧѧи* Бру Ме Фр, *ѧѧѧѧи* Би Вр, *ѧѧѧѧи* Би ГП Ке, *ѧѧѧѧи* Би Ке, итд.

У вези с окрњеним формама инфинитива и двије напомене:

а) И овдје се као последица честих редукција медијалног неакцентованог и, могу јавити форме с необичним сугласничким скуповима типа: *вѧѧѧи*, *ѧѧѧи*, *ѧѧѧи* и сл. какве налазимо и у другим говорима у којима су редукције вокала и обична појава, и

б) Ријетки примјери усаглашавања обличке и прозодијске стране ријечи типа: *дѧѧ*, *ѧѧ* ШК, *жѧѧѧи*, *наѧ*, *ѧѧ* ЛП, као и чинјеница да су забиљежени у најзападнијим јекавским насељима наводе на закључак

²⁸⁰ Вјероватно због честих контаката становника ових насеља с представницима икавских говора. Познато је да „у огромној већини“ икавских говора „инфинитив има краће облике“ (П. Ивић, Дијалектологија, 178), а тако је и у говору личких икаваца (в. Јапунчић, Буљ., 272. и Драгичевић, Ловинац, 222).

да се овдје не ради о органској појави.²³¹ У источнијим крајевима нпр. сличне облике слушао сам само с узлазним акцентима: *жівсѣи* Би, *наѣ*, *рѣѣ* Фр, *ѣ* не *ѣѣ* Ви.

286. Судбина инфинитивних форми глагола на -*ѣи*/-*им* видљива је из ових примјера:

виѣи Ба Би Бр Бру ВП Ви Ме Мл СГ ЋК Шт, *видѣи* Би БП Га Кр ШК и *виѣи* Би Бру Бр Вр Кр Ма;

вдѣи Бе Бру, *вдѣи* Би ШК, *вдѣи* Би СГ;

идѣи, *изидѣи* Би Дс и *идѣи* Би, *изидѣи* Би Бр Лу Ту;

зайдѣи Би Кр, *зайдѣи* За и *зайдѣи* Ми;

лѣи Ми, *лѣи* Би Га Ми ШК и *лѣи* БП Ма, *долѣи* ВП;

сиѣи Бе, *сјѣи* Би Бј Ми и *сиѣи* Би ВП Кр;

сиѣи се Би, *сиѣи* се Би ПС и *сиѣи* се Ма.

На често јављање тзв. морфолошких икавизама у наведеним формама, као и случајеве изједначавања глагола на -*ѣи* са глаголима на -*аи* скренута је пажња у Јату (в. Драгичевић, Јат, 179. и 193), а за ове одлике иначе, знају и сусједни западнобосански ијекавски говори (уп. Дешић, ЗИГ, 263—264).

287. И инфинитив глагола (-)*живѣи* обично се јавља у формама с морфолошким икавизмом: *живѣи* Би Ма ШК, *доживѣи* Га, *преживѣи* Не.

Осим наведених облика чести су у употреби и инфинитивни облици типа (-)*живѣи*: *доживѣи* За, *живѣи* Би, *живѣи* ЛП, *живѣи* Би Кр Ма ЋК.

Уз обичније: *сиѣи* Би Га ГП Ке Ме Шт, у ГП сам забиљежио и форму *сиѣи*.

288. О инфинитивним ликовима глагола III врсте в. у т. 324.

Према: *вѣи*, *вѣи* и сл., никад се не јавља инфинитивни облик *вѣи*.

Немам потврда ни за случајеве удвајања инфинитивних наставака који се, истина спорадично, могу срести у неким говорима источнохерцеговачког типа.²³²

ПРЕЗЕНТ

289. Ако се изузму презент помоћног глагола *хѣи* и спорадични случајеви јављања књижевног инфилтрата *мѣи*, поред чешћег *мѣи* (в. примјере у т. 54), у 1. л. јд. досљедно је уравнат наставак -м. Тако је

²³¹ Биће да су овакви акценатски ликови преузети непосредно из говора сусједних икаваца. О акценатским иновацијама у напним икавским говорима које су произишле „iz pokrate infinitiva” в. нпр. Вукушић, ЗПФР/2, 267—268.

²³² В. Пецо, ГИХ, 160. и Петровић, ГБК, 104.

овдје обавезно и: *вѣлѣм* Би Ви Ке Кр Ме Ми СГ Ту, *вѣдѣм* Би Во Га ГП За Ке Не СГ Ту Фр, насупрот облицима: *вѣло* Би Вр ГП За ЗК Кр Ме Ми Не ПС СГ Ту и *вѣђо* Би Ке Не Па СГ, који увијек имају значење аориста.²²³

290. Облици 2. и 3. л. јд. и 1. и 2. л. мн. имају стандардне наставке:

2. л. јд.: *вѣлѣи* Би Ке ШК, *знѣи* Би Га ЛП Лу ШК, *лѣжѣи* Би ЗК Ма ПС Ту, *идѣмазуѣи* ЛП, итд.

3. л. јд.: *вѣлѣ* Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП Ке Ма Ме Ми Не ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *зѣвѣ* Би Лу Ме, *ѣбува се* ЗК, и др.

1. л. мн.: *кѣжѣмо* Би Бр Бру Га ГП ЗВ Лу Пр СГ, *нѣвијѣмо* Ту, *ѣмлѣи*мо Шт, и сл.

2. л. мн.: *вѣдѣи*е Бру За Ме Фр Шт, *знѣи*е Би ГП Фр Шт, итд.

291. У 3. л. мн. глаголи VII и VIII Белићеве врсте понекад имају наставак -ѣ: *лѣжѣ* Бру, *кѣчѣ* Ми. Овакви облици, међутим, нешто су чешћи једино у говору јекаваца Лу, села на јекавскочакавској размеђи: ѣни *идѣорѣ*, *лѣжѣ* вѣтру, *мѣлѣ се*, *идѣрѣ се* кѣзе.²²⁴

Неких других посебности у односу на стандардни систем презентских наставака — нема.

АОРИСТ

292. Фреквенција аориста у овом говору је знатна. Ипак, неће бити посве тачна Ластавичина тврдња по којој је аорист „најобичнији од свѣју вгемепа” (Кореница, 761). Петровић је већ указао на несклад између Ластавичине грађе и наведене констатације,²²⁵ а ја бих додао и ово: овдје је изузетно обична употреба крњег перфекта, а, исто тако, не мање честа употреба наративног императива.

Иначе, Ластавичине напомене о облицима су коректне.²²⁶ Поред: *вѣђо* (в. т. 289), *ѣѣдо му* Бе, *рѣко* Би Вр ГП Ке Ме Ми Не ПС ЋК Фр Шт и сл., у 1. л. јд. обични су и ликови без морфолошке ознаке:

вѣђе ја ВП Ке Ми Не, *ја вѣрже* Вр, *ѣдну ѣѣде нѣму* Ви, *ѣѣђе ја* Шт, *ја вѣн изѣђе* Ке, *ја изѣђе* Ке Не Фр, *ја исѣѣде* Ви, *нѣђе мѣрѣва* Ви, *ја ѣде* Би Фр, *идѣде ја*, *ја и идѣѣбе* Ме, *рѣче му ја* Би Вр Ми СГ, *нѣ ѣдеде ја* Би.

Множински облици аориста граде се редовно наставцима -шмо, -ишѣ и -ше:

²²³ Ластавица, истина, напомиње: „Mjesto *vidi*, *velji* govori se u prezentu *vido* (to је oblik i за аорист), *vđjo*” (Кореница, 762), али се у мом материјалу није нашло потврда за такву употребу ових облика. Нема их ни код Љ. Наранчић (в. Дољани, 126), ни Д. Павлице (исп. Удбина, 401), али су, изгледа, обични у говору западнобосанских јѣкаваца (в. Дешић, ЗИГ, 262).

²²⁴ У говору чакаваца у 3. л. мн. презента обично је формант -ѣу (в. П. Ивић, Оточац, 131. и Финка — Павелић, Бриње, 15).

²²⁵ Петровић, ГБК, 106.

²²⁶ Ластавица, Кореница, 761.

враћилимо се Ме Ту, одбјелимо Вр, исјекошмо Ту, нађошмо Бру, одбујаришмо Ту, ипреваћилимо Би Ту, увајилимо се Ту, уђелимо Ту;

рекошће ли...? Ту, уздрашће ли? Би;

бајрили Ме СГ, виђели Ме, враћили Га, дадоше Ке Ми, доведоше Лу, одбјели Би Ме Ту Фр, одђоше Би ГП ЗК Ма, исјадоше Ви, одвајили Бе, оддеша Би Бру Ви Га За Ми ШК, оддоше Бе Бј Ви Вр Ке Не, иодајили ЗК, иоквајили Кр, хјдоше Ке, убили Би, итд.

Петровић, с разлогом, истовјетне банијске прилике повезује с подацима које су прикупили други испитивачи штокавских говора нашег сјеверозапада (Ластавица, Томљеновић и Дешић) и за њега су оне, прије свега, знак да се „у широком појасу наших сјеверозападних штокавских говора (...) опажају тенденције ограничавања” употребе аориста.²³⁷ Сличну констатацију о сужавању употребе аориста у неким војвођанским говорима дао је знатно раније и проф. Ивић.²³⁸

Личке прилике, видимо, потврђују ову претпоставку, а тако, према подацима које дају Финка и проф. Пецо, и прилике у штокавским говорима Горског котара и у говору западнобосанских шћакаваца.²³⁹

ИМПЕРФЕКАТ

293. Имперфекат је у овоме говору нестао из система глаголских облика. Једини његов траг представља забиљежена потврда: *како њџму бјџше йме? Га*, ако се и овдје не ради о наносу из сусједних западнобосанских ијекавских говора гдје су овакви остаци чешћи.²⁴⁰ Ни други истраживачи говора личких јекаваца не наводе у својој грађи облике имперфекта, а они, изгледа, не постоје ни у говору личких икаваца.²⁴¹

ИМПЕРАТИВ

294. Облици императива у основи се слажу с одговарајућим облицима у књижевном језику. Нека гласовна неподударана разматрана су у појединим одјелицима Фонетике (в. т. 72а, 73/3. и 111). На чување облика с партикулама *-де* и *-дере* упутили су већ поједини примјери саопштени у т. 73/3. и 182, а овдје наводим још неколико потврда:

дајдџ Би ГП ЗК, дајдџере ја За, знајдџ Фр, иоштрајсидере ја брашће рђџенј Би.

На присуство оваквих форми скренуо је пажњу и Ластавица,²⁴² а оне су обичне и у сусједним ијекавским говорима.²⁴³

²³⁷ Петровић, ГБК, 106.

²³⁸ П. Ивић, Дијалектологија, 75.

²³⁹ Исп. Пецо, ИГЗБ II, 168, Финка, Ијекавци ГК, 169. и Икавци ГК, 194.

²⁴⁰ В. Дешић, ЗИГ, 265.

²⁴¹ Јапунчић, Буњ., 272. а, такође, и по мојим теренским забиљешкама.

²⁴² Ластавица, Кореница, 761.

²⁴³ Уп. Дешић, ЗИГ, 64, те Петровић, Змијање, 125. и ГБК, 107.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЈЕВИ

295. Глаголски придјев *ириђев ирињи* гради се као и у књижевном језику наставцима *-н*, *-ен*, *-иш*, а једино је дистрибуција форманата нешто слободнија. Ово се првенствено односи на фреквентније јављање форманта *-иш*, али не увијек само на њега.

Тако „од глагола у којих се основа инфинитива завршава самогласником *-а*”²⁴⁴ сусрећемо готово равноправну употребу образовања с формантима *-н* и *-иш*. Исп.:

законјано ЛП, *збрисано* Бе, *зидана* Шт, *зидани* ЛП, *нашањане* Вр, *дбдржан* ГП, *дзидане* Ми, *дзидани* Фр, *диасан* Би, *дишкане* Лу, *дишкано* Во, *идвезана* Ма, *идвезане* Бр, *идклани* ГП, *идклано*, *ирекојане*, *разрезане* ПС, *свезана* Вр, *слујано* Га, *сирељана* Не, *ишкан* Вр, *ишкане* ВП Вр ЛП Лу Ма, *удана* Би Не, *ударани* Ма, *укојан*, *укојано* ЛП, итд.,

и: *држаншо* Би, *законјашо* ГП, *збрисашо* Фр, *зидаша* Шт, *зидаше* Вр, *кланш* ВП, *нашањашо* Ми, *дзидашо* Би, *диасаш* ЛП, *дишканша* Лу, *дишканшо* Вр Лу, *идвезаше* ЂК, *идкланша*, *идкланшо* Ту, *сирељашо* Бру, *ишканшо* Лу, *удаша* Би ВП ЗК Не Пр, *ударашо*, *укојаш* ЛП, и сл.

296. У глагола I врсте досљедно су спроведене и сугласничке алтернације типа: *везене* СГ, *извезена* Во ЗК, *извезени* Вр, *извезено* Лу, *довезен* ЂК, *идмужене* Би, *ошрешена* Би Ми и сл.

297. Трпни придјеви глагола III врсте не разликују се од стандардних облика. Ипак, уз обично: *заврнуш* Лу, *иддиинуш* Би ГП, *сврнуше* Вр, *смакнуш* Би Ми итд., забиљежио сам и: *иддижено* (= подигнуто) Ме. На тај начин се и у овој врсти испољавају трагови колебања за која знају и неки други наши говори,²⁴⁵ а на које је поодавно упутио и проф. Белић.²⁴⁶

298. За глаголе IV/1 врсте имам ове потврде:

иребијене руке Ме, *иребијене нује* Не, *иребјена*, *иребјене* Ви, *убијен* Би Ма ПС, *убијена* ПС, *убијено* Ви ГП, *убјен* СГ, *убјено* Би;
изувен Би ЗК, *изувена* Ме, *назувен* Би, *нашкривено* Би Фр, *сашивена* Лу, *чувени* Ви Ме;

и неколико потврда за наставак *-иш*:

ирѣбиш Ке, *ирѣлиш* вареника Би, слабо *ирѣиш* СГ.

Спорадично се формант *-иш* јавља и у трпном придјеву глагола VII Белићеве врсте, али је и овдје неупоредиво чешћи формант *-ен*:

заробити ШК, *јавити* нам је Ви Фр, *кујити* Би,

уз обичније: *заробљен* Би ГП Не, *заробљени* Ту, *јављено*, *кујљено* Би Га, *наираљен* Фр, *наираљена* Фр, *наираљене* Ма, *насађена* Би Ке Ми, *д-*

²⁴⁴ Стевановић, СХ I, 347.

²⁴⁵ В. Дешић, ЗИГ, 268, Петровић, Змијање, 121. и тамо наведену литературу.

²⁴⁶ Белић, ИСХ/2, 79.

жењен Ма, објешена Ви, осуђен ВП, *ирдврђени* ЗК, *ироврђен*, *ирдврђена* ЛП, *рађено* Ме, *рдђен* Во Лу Фр, *рдђена* Би За Ви Лу, *сидљено* ЂК, итд.

299. Глаголски *придјев* радни не треба посебно коментарисати. Облици су му стандардни, а о неким фонетским посебностима в. т. 81. и даље.

И облици радних придјева глагола на -*ђи* показују да су у овом говору познати случајеви изједначавања глагола на -*ђи* с глаголима на -*аи*: *бдљало* ме Би Вре, *вдљало* ЛП, *идрала* Ма, *лђћ* Ту, *лђћали* Би БП, *обдљала* Ма, *идрала* Ту, поред стандардног: *вдљели* Би ГП Ме, *обдљели* Би ЂК Фр, *разбдљели* се Га Не Ту итд., и не мање честог: *вдљила*, *вдљили*, *лђћили*, *идрало* и сл. (в. код мене, Јат, 183).

За облике радних придјева глагола III врсте вриједи упута дата за инфинитив ових глагола у т. 288.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОЗИ

300. Прилој садашњи образује се, углавном, наставцима -*ћи* и -*ћ*, при чему је тешко оцијенити који је формант обичнији:

пүтом *идүћи* Фр, *налјевајући* Вр, *иләкајући* БП, *накө сједөћи* Би Ви СГ, *ишрајећи* Бе Ми ЂК, *чувајући* Га Ме;

односно: *идүћ* Вр Ма, *кријућ* ВП ГП Ма Ту, *ијевајућ* ЗК, *идишкријућ* Би ГП, *ишјућ* кожүне Би.

Ластавица није изричито споменуо ово двојство, али је оно видљиво из примјера које наводи (в. Кореница, 761). Павлица га, пак, констатује и недвосмислено упућује на чешће јављање облика на -*ћ*.²⁴⁷ Сличну је процјену за честоту јављања наведених форми у говорима Змијања и Баније и Кордуна дао и проф. Петровић.²⁴⁸ С друге стране, у Дешићевој грађи нашло се неупоредиво више потврда за форме глаголског прилога садашњег на -*ћи*, али та чињеница, изгледа, није била довољна аутору да се категорички изјасни у прилог чешћег јављања споменутих ликова.²⁴⁹ У сусједним икавским говорима формант -*ћ* обичан је у говору Буњеваца „*zaleđa senjskoga*”, али су, изгледа, у говору западnobосанских шћакаваца у употреби углавном облици на -*ћи*.²⁵⁰

301. Старији облици на -*е* које, такође, налазимо у Ластавичином материјалу,²⁵¹ данас су већ ријеткост. Забиљежио сам: *клөкө* Би Га, *жмире* Бј и нешто обичнијг: *ишкө* Бе Би Ви Га СГ Ту Шт.

Дешић за овакве облике вели да се „обично употребљавају кад је ријеч о надметању момака у рвању, бацању камена с рамена и сл.”,²⁵²

²⁴⁷ Павлица, Удбина, 404.

²⁴⁸ Петровић, Змијање, 123–124. и ГБК, 109.

²⁴⁹ Уп. Дешић, ЗИГ, 268.

²⁵⁰ В. Томљеновић, Буњ. дијал., 596–597. и Пецо, ИГЗБ II, 179–180.

²⁵¹ Ластавица, Кореница, 761.

²⁵² Дешић, ЗИГ, 269.

што важи и за говор личких јакаваца. Овом њиховом ситуационом везаношћу која, дакако, подразумејива и одређену стилску обиљеженост, може се објаснити како њихов опстанак у овим говорима, тако и данашња све ријеђа употреба. И поменуте игре, наиме, скоро су већ раритет.

Дешић је, такође, упутно и на сродне прилике „у погледу чувања наставка -е” у неким црногорским говорима (в. ЗИГ, 269).

302. *Прилој ирошли* не постоји у систему глаголских облика. Облик *бивши* у синтагмама типа: *бившиа іарда* Шт, *бившиа монархија* Па, за *бившиє Јуїослāвијє* Бј Ви, за *бившиє Јуїослāвијє* Би, *чїїлѣкѣ бившијє* Не и сл., вјероватно је новија појава.

СЛОЖЕНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

303. *Перфектї* је жива категорија с високом употребном фреквенцијом. О честом јављању тзв. крњег перфекта биће ријечи у т. 384.

304. *Плусквамперфектї* се, што је због одсуства имперфекта и разумљиво, увијек твори од перфекта помоћног глагола бити и глаголских придјева радних:

ја сам бїјо ірдишā, нас је било рāсѣло Ба, *бїјо ідишā* Бе, *есом бїјо наїправїо*, *ја сам бїјо ідднѣ* Би, *досāдијо ми бїјо* Бр, *лѣде су били здїїрїаїли* Бру, *ја сом бїјо дїїшā* ВП, *била свā избїеїла* Ви, *ддишā сом бїјо*, *били смо осѣїли* ГП, *одбило іа било* Ке, *зāузели дндā били* Лу, *били с дивāїли*, *едну шѣрбу били осїавїли*, *нєсам бїла хїла* Ма, *лѣди с били іодбїеїли* ПС, *есом ја бїјо іунїо рāњенїке*, *шѣ е бїјо дїжā* Ту, *мї смо били избїеїли*, *бїјо сом рāдијо* ЋК, *мєне су мѣїли били*, *шāдā било осїало* Фр.

305. *Фушур* I се у формама простог глаг. времена јавља не само у стандардним случајевима типа: *бїће* Би Во ЋК Шт, *врāшїиће* Не, *заклāћє нас* Ме, *засїаћу* Лу, *зāїїрāћє се* Бру, *лѣжаћеш* ЗК, *їлāшїићу* Ке, *їосѣїићє* ПС, *убићє* Фр итд., већ и у примјерима типа: *дбїћеш*, *зāће*, *їиће*, *наћеш*, *наћемо*, *їрѣће*, *рѣћеш ми* (в. за све т. 182).

Уп. за ово и потврде које у својој грађи излаже Павлица (Павлица, Удбина, 403).

306. *Фушур* II је риједак²⁵³ и чује се, углавном, од несвршених глагола:

нѣко бѣдє бїјо с їунїм свāшѣви Бе, *кад бѣдємо їиїли* Би, *ако мї бѣдємо сѣїли* Бр, *бѣдєш їиї їїд їовдїїїо*; *кад бѣдѣ шїрāжїли* Ке, *како бѣдємо мѣїли* Ме, *ка-се їиї бѣдєш удāвала* Не, *кад нє бѣдє било їїдїā*; *бїјо б ја ўмрѣ да нє бѣдє било їїдїā* Фр.

Свега једном чуо сам футур II од свршених глагола:
да нє будѣ Пейїра мѣїли нє би бїјо дбїїїо нї тѣ Би.

²⁵³ Исп. и: Наранчић, Дољани, 129. и Павлица, Удбина, 403.

307. *Појенцијал* се твори као у књижевном језику, с тим што су облици помоћног глагола у свим лицима уравниати:

ја би *вд*лила Бе, ја би *и*и да, не би *кр*енила, *рад*ијо би Би, *мдр*да би *и*мā, како би *ка*зā?, немо би *ид*бејā Бр, не би *мд*ā Бру, како би *и*и *ка*зā?, како б *и*и *р*екā? ВП, да би *ч*екā Ви, *би*ло б *и*д, не би *зн*ā, ја не би *мд*ā, не би *м*уā Во, *би* л *и*и *в*јерова, не би *и*д *д*ало, *над*имла би, ја би је *и*р*е*иризла Вр, не би *зн*ао Га, *би*јо б *ж*ив, како би *р*екā? ГП, *бд*лє би *би*ло ЗК, кад би му *д*а *ид*иравијо б се Ке, кад би *ид*чō Кр, не би *зн*ала, унда би *ч*уā *д*вџе ЛП, *д*на би *вр*едила кад би је *к*д *и*оказā, како б *и*и *р*екā? Лу, како се не би *с*јѣхала, *у*сјѣла би Ма, ја би *и*р*е*сјекā, не би л је *с*идсила, ја би се *у*била, *би* л ја *у*зѣла Ме, ја би *вд*лијо, ја б *и*шила, ја б *и*шѣкā Не, ја би *ж*елијо, ја би *мд*ā Па, да ме не би *з*и*р*дбила, кад би ја *и*сј*и*ричала ПС, *вд*лијо би, не би *ж*д*и*лијо, не би му *ка*зā СГ, не б ја *и*шѣбе *в*укла, *и*и*и*о би се *и*злѣчијо, не би ја *с*мѣла Ту, *и*иā б *и* ја, *мд*ā би ЂК, *и*уно би ми *в*аљало Фр, *унд*ā би *и*д *в*идијо Шт, не би *зн*ā ШК;

*м*и не би *зн*али, *д*ни б *и*и*и*љали Би, *м*и би *м*орали Бј, не би *зар*ад*и*ли, *и*р*д*дāли б *и*а За, не би *л*и *дд*били ЗВ, кад би се *с*иā*р*и *и*и*и*љали ЗК, кад би *и*шле, кад би *м*и *и*шли Лу, не би *с*иāли Ма, да б *ид*вāиљали ПС, кад б *м*и *дд*чкале, *би* л *ј*ѣли *и*уи*и*ар? Ту, не би *в*идли Шт.

308. У овом говору релативно је чест и тзв. *иојенцијал* за *и*рошлос*и*. Обична је, истина, умјесто њега и употреба облика краћег потенцијала (в. нпр. неке примјере у претходној тачки), али је, ипак, фреквенција дужих облика, у поређењу с приликама у књижевном језику (в. Маретић, Граматика, 298, 634—638. и Стевановић, СХ II, 692—693) знатна:

ја би *вд*лијо *би*јо, не би *би*јо *дд*бијо, *би*јо б *и* ја *д*и*и*шā, *би*’о б ја *у*р*и*иā Би *би*ли б *у*ни *над*ирави *и*шкандала Бј, *м*и би *би*ли *д*и*и*иш*и*ли Бр, ја *и*а не би *би*ла *и*и*и*ка*о* *дс*иāв*л*а Вр, *би*ло би *и*а *з*акач*л*о, *би*јо б *дс*иā, *мдр*да б *би*јо *и*р*е*ж*и*вијо, *би*ла б се ја *с*наш*л*а ГП, *и*д би се *би*ло *и*ш*л*о л *и*јѣиш*и*ѣ За, ја би *у*мрō *би*јо Ке, *би*ли би *нд*хали Кр, ја би је *би*јо *у*зō Фр.

НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ПОЈЕДИНИМ ГЛАГОЛИМА И ГРУПАМА ГЛАГОЛА

309. Глагол *и*и редовно има промјену по I Белићевој врсти: *ид*ем, *ид*еш, *ид*у и сл. Облика типа: *и*ш*е*м, *и*ш*е* итд. нема у овом говору, али сам их слушао у говору овдашњих Буњеваца (Ловинац).

Императив обично гласи: *ид*и Би Га Ме, *и*и*и*е Би Во Вр Не, али и (кад је заповијед оштрија) *ид*и Би Ми, *и*и*и*е Ма.

Досљедно је: *и*иā (= *и*шао), *и*шила, *и*ш*л*о, *и*ш*и*ли и сл.

310. За композите глагола *и*и наводим ове појединости:

а) Облици презента глагола *д*д*и*и Бе Би Бр Ви Вр ГП За Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми СГ ЂК Фр Шт гласе: *дд*ш*е*м, *дд*ш*е*ш, *дд*ш*е*мо итд. О спорадичном јављању ликова типа: *дд*ј*д*е, в. у т. 153.

Наративни императив увијек гласи: *дбђи* Бе Би Бј Ви За ЗК ЛП Лу Ма Ту, а за изрицање позива, заповиједи, молбе — обично: *дди* Би Фр, *д-дѣ* амо Би Ви Ке ЋК, *ддидѣ* Ми.²⁸⁴

б) Од *дѣићи* досљедно је: *ддѣм*, *ддѣ*, *ддѣмо* и сл., а у императиву се чују ликови: *оѣиѣди* Би ГП Ке Ми СГ и *оѣиѣђи* Би За, *оѣиѣѣиѣ* Би, односно: *оѣиѣиѣ* Сави Кр.

И радни придјев овога глагола има више ликова:

дѣиѣиѣ Би Лу Ма Фр, *дѣиѣ* Би БП, *дѣиѣ* Бе Би Ви СГ Ту, *дѣа* Би Ви, *дѣли* Би Бј Ви За Кр ЛП Ма ЋК Фр ШК Шт;

дѣиѣила Ме, *дѣила* Би ЗК Кр, *дѣиѣиле* Ме, *дѣиле* Би Вр Ме;

дѣиѣило ПС, *дѣло* Би ПС СГ, *дѣила* говеда Би.

Примјере за аорист в. у т. 292.

в) Облик императива: *наиди* Бе, забиљежио сам само једном. Обично је: *наиђи* Бе Вр Ке Ми ПС, *наиђѣиѣ* Га,

г) Познато је: *изаћи* и *изићи*, *саћи* и *сићи*, али су, изгледа, форме с а обичније. Исп.:

Инфинитив: *изаћи* Би Ви Лу СГ ЋК, *изаћ* Вр и *изићи* ЛП; *саћи* Би ВП ГП и *сићи* Би СГ.

Презент: *изађѣи* Га, *изађѣ* Га Вр СГ ЋК, *изађѣмо* Би Га и *изиђѣ* ГП.

Аорист: *ја* *изађѣ* Ке Не Фр, *ја* *ван* *изађѣ* Ке.

Императив: *изађи* Вр Ке; *сађи* Би Ту.

Глаг. прид. радни: *изашѣ* Би Ви Вр ГП ПС, *изашла* Не Фр, *изашле* ПС Ту, уз: *изишѣ* Би ГП ПС СГ, *изашле* Би, *изишло* Ба Вр СГ;

сашѣ Би Ви Не, *сашла* Би Лу, *сашли* Би Ви ГП, али и: *сишли* Не.

Уз: *дбѣићи*, *обѣићи* *ја*, *дбишѣ* Би Га, забиљежио сам једном и: *дбашла* Ме.

д) За глаголе *унићи* и *уљећи* нема потврда у мом материјалу.

311. Глагол *јѣсти* и његове композите потврђене су овим примјерима:

Инфинитив: *јѣсти* Бе Би Га За Ке Кр ЛП Лу Ме Ми СГ Ту ЋК ШК Шт, *на'јѣсти* се Кр Ме ЋК, *идѣсти* Би ГП СГ, *идѣсти* Кр ЋК, *идѣсти* Ма.

Презент: *јѣдем* Би Ви, *јѣдеш* Га, *јѣде* Вр Ту, *јѣдемо* Би Га Мл Па, *јѣду* Бе Би ЗВ, али и: *ијѣ* Ке, *ију* Бе Вр Ке, уз посебно: *идеш* парче мѣса Би.

Аорист: *на'јѣдоше* се Ма, *ијѣде* ја Би, *ијѣдоше* ШК.

²⁸⁴ Уп. за ово и Ластавица, Кореница, 761.

Императив: *ије* Би ГП Ке Ма, *ије њд* Ми Фр, *ијеше* Би Вр Кр, уз: *јдди (јдди)*, *јеше* Би, *идје* Кр СГ, *ид'еше*, *брдише*, *свд* — *најеше се* *ддбро* Би.

Глаг. прид. радни: *ијд* Би Би Вр ГП ЗВ ЗК Ке ЛП Лу Ма Ме ПС СГ Ту ЂК Фр, *јдела* Би Ту, *најд* Ме, *идјд* Би Вр ЗВ Кр СГ, *идела* Би.

Напомене:

1) У односу на податке које дају Ластавица и Љ. Наранчић,²⁵⁵ мој материјал упућује на радикално снижавање фреквенције старих презентских форми типа: *ијем*, *ијеш*, *ију* и сл. С обзиром на све већи и далекосежнији утицај књижевног језика на локалне дијалекте, оваква судбина наведених форми није изненађење. Њихово досљедније чување у облицима императива и глаг. придјева радног може се објаснити изразитом спонтаношћу императивних изрека и високом фреквенцијом форми перфекта.

2) На спорадично јављање облика типа: *изију*, *изјеле*, скренута је пажња у т. 20/2.

312. Разноликост ликова инфинитива глагола типа *донијети* видљива је из примјера датих у Јату (Драгичевић, Јат, 169. и 176) и т. 16/3 овога рада. Тамо су наведене и карактеристичне форме глаголских придјева. За глаг. придјев радни исп. и т. 90.

Облици презента гласе: *дднесемо*, *изнесем*, *нанесе* га врџ Би, *дднесе* Во Ма Ту, *дднесе* ВП, *дднесу* павџенку За.

У аористу, као и код највећег броја других глагола (в. т. 292), уравнати су облици у јединини:

дднесе ја За, *дднесе ти*, бџамаи, *ддста* Би, *дднесе* нам *неква* жџена Ту.

Од множинских облика имам: *дднијеше* Вр.

О императиву с партикулом *-де(ре)* в. у т. 294. Иначе је: *донеси* Би Ма Ме, *изнеси* Би Ке СГ, *унеси* Ту и сл.

313. Према инфинитиву *узеи*, досљедно је у презенту: *узмем*, *узмџ*, *узмџ*. Од облика аориста забиљежио сам: *узе ја* Би, *узе она* Ту. Императив гласи: *узи* Би Би Вр ЗК Ту, а глаг. придјеви: *узд* (в. т. 87), *узда* Би ГП Ма, *узли* Ту и *узи* Би Кр Шт.

314. Презент глагола *идчи* слушао сам у ликовима: *идчмем* Бе, *идчмџ* Не СГ Шт, и: *идчнџ*, *идчнџ* Би ЗК Ма, *идчнџ* Бе Во Ми.

Од глагола *клџи* само је: *кунџ* *и* се Вр, *кунџ* Би Би ВП Га Ке Ме Ту.

315. Према: *умријети*, *изумријети* Би Ма, облици презента су увијек: *умрџ*, *умрџ*, *умрџ*, *изумрџ*; императива: *умри*, *умрише* Би СГ; глаг. прид. радног: *умрџ*, *умрла*, *умрли*, *изумрли*.

²⁵⁵ Ластавица, Кореница, 761. и Наранчић, Дољани, 126.

Тако је и: *зайријѣти*, *навријѣти*, *насьријѣти* Би; презент: *зайрѣм* Би, *наврѣ* Ми Фр, *насьирѣ* Би; императив: *наври*, *ирдсьри* Би Ми; глаг. придјев: *насьирѣ*, *наврѣ*, *ирдсьирла* Би Ви Ма, односно: *насьирѣо*, *ирдсьирѣо* Би Ми.

316. Од облика глагола (-)врѣти имам у материјалу:

Инфинитив: *вријѣти* Би Ви Вр Га Ми СГ, *врѣти* Би ЛП, *врѣѣти* ЛП, *врѣти* Вр, *оврѣти* Шт, *вршиѣти* Лу;

Презент: *вршем* Ба Бе Би ЗК Ма, *вршеш* Би СГ, *врше* Би ЗК Ми, *оврше* Бе ЛП, *вршемо* Би Вр, *вршѣ* Вр;

Императив: *врши* Вр, *иоврши* Бе;

Футур I: *вр'јѣћемо* Би, *врѣћу* Би Ми, *врѣти ћемо* Вр;

Глаг. прид. радни: *врѣ* Би Вр Га Ма Ту, *изврѣ* Вр Ту, *оврѣ* ЗВ Лу Ма Ме СГ, *врли* Бе Би Ме, *оврли* Би Ми, *оврли* смо свѣ Би;

Глаг. прид. трпни: *овршено е* Би Га.

317. Према *живѣти* (в. т. 287) иду нормални облици презента: *живем* ГП Ту, *живе* Не Ту, *живѣ* Бру Лу Не Ту, *живѣ* међу њима ГП.

Чешће је, међутим, у употреби инфинитивна форма *живѣти* (< живѣти), а с њом и облици промјене по VII Белићевој врсти:

живѣм Бе Би Ви Вр Га ГП ПС Шт, *живѣ* Би Ке Лу Ма Ме Ту, *живѣ* Бј Бр Бру Во За ЗК Не ПС ШК и сл.

318. Спорадично *сидѣти* (в. т. 287) не оставља трагове у промјени. Према обичнијем: *сидѣти* (т. 287) иде увијек промјена по VII врсти: *сидѣм*, *сидѣ*, *сидѣмо* итд.

319. За промјену глагола (-)дѣти карактеристични су облици:

Инфинитив: *дѣти* Би Бј СГ, *надѣти* Би, *сидѣти* Би Га Ма Фр;

Презент: *дѣћем*, *дѣћеш* Би, *дѣћѣ* СГ Ту, *надећѣ* Би Га, *сидећѣ* Би СГ Фр, уз рјеђе: *сидијѣ* СГ;

Императив: *дѣти* тѣ Ми СГ, *сидѣтише/сидѣтише* Би, уз: *сидијѣ* у навѣљке Би СГ;

Глаг. прид. радни: *дѣјѣ*, *дѣла* Би Ми, *надијѣ* Би, *сидијѣ* Ке Ма, *сидѣли* Би Ту;

Глаг. прид. трпни: *сидѣвѣно* Би Га Ми, *надѣвѣно* Би.

320. Глаголи I врсте с веларним консонантом у основи знају кадишто и у 3. л. мн. презента за I палатализацију:

обучѣ Лу, *иѣчѣ* ПС ЂК, *рѣчѣ* Ба За ЛП Ми, *иѣчѣ* Бј Фр.

Обичније је, међутим:

врѣу ме Ме, *вукѣ* Бе Би Бј Ме ПС, *обукѣ* Би, *иѣкѣ* Би Вр Га, *рѣкѣ* Би Кр СГ, *иѣкѣ* се козе Лу, *иѣкѣ* ГП Фр, итд.

321. Пријелаз глагола I врсте у III врсту није толико раширена појава. Исп. нпр. обичније:

идможѐм Би Ме Не СГ, *идможѐ* Би Вр Ке Га СГ, *идможѐмо* Бе Ми, *идмоју* ВП Ту; императив: *идмѓди* Би За ЛП Шт;

рѐчѐм Вр За ЗВ Ми СГ ЋК Ту Фр ШК, *рѐчѐш* ПС, *рѐчѐ* Бј Вр За ЗВ ПС СГ Ту ЋК Фр, *рѐчѐмо* ЛП СГ Фр, *рѐчѐше* ЗК Фр; императив: *рѐци* Би Вр ПС, *рѐцимо* Во;

сјѓдѐм Ма, *сјѓдѐ* Га Ма Ме Не СГ Ту, *сјѓдѐмо* Би Вр ЗК Ма, *сјѓдѓ* Бе Би СГ Ту; императив: *сјѓди* Бе Бј ВП Во Кр Ме Па Ту;

срѓшѐм Ви, *срѓшѐ* Га СГ, *срѓшѓ* ѓа Би Кр Не;

ушѓчѐ Би ВП Ма Ме ПС Фр; императив: *ушѓци* Би Ке Ма Ту;

с мање-више спорадичним:

идмојнѐм Га ЗК, ако *идмојнѓ* ВП Ма;

рѓкнѐм За;

сјѓднѐм Би, *сјѓднѐ* Га, *сјѓднѓ* Бе Би Ту;

срѓшнѐм Ви;

ушѓкнѐ Бе.

322. Од облика глагола (-)сѓи имам инфинитив: *идсѓи* Би За Ке Лу Ми, и облике презента: кад *идсѐ* Лу Шт, *идсѐш* Шт, кад *идсѓ* Би Ту, *сѓм* Бру, *сѓш* Бру Бу, оно *сѐ* Бру Кр, *сѐ* добро Би, *сѐ* ли јѓш? Не, *сѓ* Би, уз: *сѓсѓм* За Ту, *сѓсѓ* За ПС Ту.

Глаг. прид. радни: *идсало* Би Лу, *идсѓ* воле Би, *сѓ* е дѓста Би Бру.

323. О композитама глагола (-)иѓи које имају промјену по II врсти в. напомене у т. 164б.

Промјену по II врсти, иначе, имају глаголи *вијѓи*, *бријѓи*, *иријѓи*, *сијѓи*, *смијѓи* се и сл.:

Презент: *бријѐм се* Би, *бријѐ* се Би Бј Во СГ, *бријѐ* се Бј Лу, *иријѐм/иријѐм* Би, *иријѐмо се* Бру, *иријѓ* Вр, *заиријѐ* Би Ви За, *ѓбријѐм* Би, *ѓбријѐ* Га, *иријѓијѐ* Би СГ, *сијѐм* Во, *сијѐ* Ба Би ЛП Ми, *нѐ сијѐм* Кр, *нѐ сијѐш* ЛП, *нѐ сијѐмо* Во ЛП, *смијѐш се*, *смијѓ се* Би, *иријѐ* Би Га, итд.

Глаг. прид. трпни: *нѓѓбријѓн* Би Га Кр ЛП, *иријѓијѓно* Би, *иријѓијѓна* Ви, *иријѓијѓно* Би Бр Га Ке Лу Ту Шт, *идсијѓно* СГ, *нѓсмијѓн* Би Ма; уз рјеђе: *заиријѓи* Бј, *иријѓијѓ* Би Кр, *сијѓијѓ* кунѓља Ме, *сијѓијѓ* Кр.

Исп. и одговарајуће облике императива међу примјерима наведеним у т. 111.

324. Инфинитивни облици глагола III Белићеве врсте обично се јављају у ликовима с извршеном промјеном -ну->-ни-. Биће да је ова промјена проузроковала и честе редукције вокала у споменутих позицијама, тако да су форме са -ну- данас само спорадична појава. Исп.:

дйїнїи Ви ЗК, дйрїиї ЛП, мйїнїи Вр, окрйїиї Би Не, дйїкїиї Ту, дйїкїиї Лу, ййїиї Не, йдїиї ГП Не, йрїїїиї Га, скйїиї Вр, скрйїиї ЗВ, сйїиїиї Фр,

и: йдїиї Бе Би, йдїиї ГП;

с ријетким: дйїнуї Га Лу.

Једнако је и кад су у питању форме футура I и глаг. придјева радних ж. и ср. рода:

йдкиснїе Би, йдїиїе Би;

зйїиї Би, зйїиї Вре Ма Ту, кйїиї Би, клйїиї Ви, крйїиї ВП, крйїиї Би, мйїиї Ме, мрйїиї Би, озвйїиї Бј, окрйїиї ГП, окрйїиї Вр, йдїиї Бр Ке, йдїиї Би ВП Би Ми СГ Фр, йдїиї Би Лу Ма Ми Фр, свдйїиї Га, скйїиї Би;

уз спорадично: свднуло Би Вре.

Радни придјев м. рода у једнини обично гласи: зовнй, крйнй, мйїнй, йдїиї, свднй, скйїиї итд. (в. т. 97), али су познати и облици типа: брйїиї се Би Бј, йдїиїиї Фр, скйїиїиї СГ. У множини, пак, обичније је: зйїиїиї Ту, кйїиїиї ГП, йдїиїиї Бе, йосврйїиї Вр, а рјеђе: йдїиїиї, свдйїиїиї ШК.

У облицима презента, међутим, чувају се стандардне основе:

дйїнй Ми Не, зовнй Би Ви, зовнй Вр, крйнй Би Бј ГП Ме, крйнйи Га, мйїиїиї Кр Не, мйїиїиї Би Ке СГ, мйїиїиї Ма Ту, йдїиїиї Га Ту, йдїиїиї Би Бру ВП Во ШК, йрйїиїиї СГ, скйїиї Ме.

Основа се чува и у облицима једине аориста:

бубнй дн на врата Ке, ја се дйїну Фр, ја крйну Ви ГП, ја се ндйну — ндйну се й дн Ме, скйїиї кдпу Фр,

али је у множини обично: заврйїиїе Би, мйїиїиїе Би Вр Ме, йдїиїиїе Фр, скйїиїиїе ВП Вр Ту, сйїиїиїиїе Ту.

О облицима глаг. придјева трпних в. у т. 297.

325. У промјени глагола IV врсте нисам запазио карактеристичне појединости по којима би се овај говор разликовао од књижевног језика. Наводим овдје само облике глагола (-)йїкйиї, и то због материјала Љ. Наранчић из којег произилази да се у говору Дољана овај глагол редовно мијења по овој врсти.²⁵⁶ У Ластавице је претежно: йїкйиї, йїкйиї и сл., уз спорадично: йїкйиї, йїкйиї,²⁵⁷ док Павлица има само: йїкйиї, йїкйиї.²⁵⁸ На приоритет облика: йїкйиї, йїкйиї и спорадично јављање форми VI врсте у говору личких Буњеваца, упућује М. Јагунчић.²⁵⁹

У мом материјалу нашла се свега једна потврда за промјену по IV врсти: йїкйиї Вр, уз и у том насељу далеко обичније форме типа: йїкйиї, йїкйиї, нй йїкйиї, йїкйиї. Другдје су, такође, редовни облици по VI врсти:

²⁵⁶ Наранчић, Дољани, 126.

²⁵⁷ Ластавица, Кореница, 762.

²⁵⁸ Павлица, Удбина, 402.

²⁵⁹ Јагунчић, Буњ., 272.

шкѧм Би Га, *ѡшкѧш* Би Ми Кр, *шкѧ* Би Бр Га ЗК Ту, *шкѧ се* Ма СГ, *сѡ се шѡ шкѧ* Бру Во Лу, *ѡшкѧ се* ПС, *нѡшкѧ се* СГ, *шкѧмо* Ту.

Обавезно је, дакако: *шкѧју* Би Вр ЛП Лу СГ.

Императив је обично: *шкѧј* Би Бру ВП Вр Ма ПС Ту, *ѡшкѧј* Бе Вр, *ѡѡшкѧј* ПС, а у нарацији се може чути и: *ми тѡ шкѧји* Вр.

Сличне форме императива забиљежио сам и уз клитику *се*: *бравѡнеке се шкѧји*, *јѡдѡ се шкѧји* СГ.

Облике глаг. придјева в. у т. 172 (примјери за групу *шк*) и т. 295.

326. Глаголи *клѧши* и *мљѧши* имају стандардне облике презента: *кѡлѧм* Би Га, *кѡлѧмо* Кр, *кѡлѧ* Бе Би Бру Вр ГП Не ПС Ту, *мљѧш* Би Во, *мљѧ* Би Га Ме Ми Фр итд.

327. Презент од *жѧши* у потпљешевичком предјелу и већем дијелу југоисточне Лике обично се јавља у формама: *жѧњѧм* Би Бр Бру ВП Не ПС, *жѧњѧш* Бр Бру ВП Ма ПС, *жѧњѧ* Би Бр Ма, *жѧњѧмо* Бр Бру Ма Не, док је у главнини других крајева, изгледа, обичније: *жѧњѧм* За ПП, *жѧњѧш* За ЛП Ту Шт, *жѧњѧ* Бу За ЛП СГ Ту Шт, *жѧњу* Бу Кр ЛП СГ Ту.²⁸⁰

На то да не постоје строжије граничне линије међу ареама споменутих форми, упућују ови детаљи:

а) Подаци из Вр гдје сам у спонтаном говору неколико информатора забиљежио само: *жѧњѧ*, *жѧњѧмо*, *жѧњу*, *ѡѡжѧњу*, али и гдје су ме сви, након директних питања, ватрено увјеравали да се код њих обично употребљавају ликови типа: *жѧњѧм*, *жѧњѧш* и сл.

б) Увјеравања из зрмањског краја по којима се тамо употребљавају обје форме, при чуме: „Ако е сѧма ѧдна, вѧлѧ (ако нѧко упѧтѧ: штѡ рѧдѧш?): *жѧњѧм*! Ако и ѧмѧ вѧшѧ: ѧто ѧ ѧе *жѧњу*!” ЗВ.

в) Чињеница да моје потврде из крбавског краја (Бу Кр СГ) за форме типа *жѧњѧм* сужавају домете Павличине тврдње по којој „глагол жети овде у презенту гласи: *жѧњѧм*, *жѧњѧш* . . .” и сл. (в. Удбина, 402).

328. Обично се по V врсти мијењају и глаголи (-)*зидѧши*, (-)*каѧши*, (-)*ѡѡзидѧши*, (-)*сиѧши*, (-)*узидѧши*, али се они спорадично јављају и у облицима VI врсте. Исп.:

зѧзѧћѧ Би, *зѧћѧ* Би Га, *зѧћѧ се* Ту, *ѡзѧћѧ* Би Вр;

зѧкаѧћѧ Вр, *кѧћѧ* Ке Ми Фр, *кѧћѧ* Кр;

ѡѡзидѧћѧ Га Лу Ме Не Шт, *ѡѡзидѧћѧм* Ту;

зѧсиѧћѧмо Ту, *зѧсиѧћѧ* Би Вр Ту, *ѡѡсиѧћѧ* Бе Би ВП ЗВ Ме Не Шт, *рѧсиѧћѧ* Би Ми;

ѡѡзидѧћѧ Га Ма, *зидѧћѧш* ЛП, *зидѧћѧ* Би Кг, *зидѧћѧмо* Не;

и: *зѧзидѧм* Бр, *зѧсиѧ* СГ, *ѡѡзидѧ* му Би, *ѡѡсиѧ* Га, *зидѧјѧ* Бру.

²⁸⁰ По подацима прикупљеним приликом попуњавања краћих упитника, форме типа *жѧњѧм* употребљавају и мјештани села До, Мо и ПЉ, те *Чѧшѧлука* (општ. Госпић) и *Пѡѡума* (општ. Оточац).

329. Према *звѣкѣи* и *клѣи* биљежио сам увијек: *звѣкѣ* Би Во СГ, *клѣи* ЛП СГ Ту, *идклѣи* кѣсу Би Га Ма СГ; императив: *идклѣи* Би Ма.

Од *шѣи* имам: *шѣ* се Ке Ме, *шѣу* се Би ВП ЋК Ту, и: *шѣи* Ма ПС, *шѣају* Бе.

Глагол *јахати* биће по VII врсти: инфинитив: *јѣхати* Би Ми Ту; презент: *уѣхати* Би, *јѣх* Бе Бру Ма, *јѣ* нѣ коњима Ме.

Само у преузетим пјесмама забиљежио сам: *јѣ* (крѣ Пѣтар *јѣ* коња бјѣла) Бру и *јѣу* Бе.

330. Глаголи *дѣи*, *знѣи* и *имѣи* имају следеће облике презента: *дѣи* Бе Би ПС ЋК, *нѣ дѣ* Бе Би ВП Ме ПС, *ако дѣ* ВП, *нѣ дѣ* Га За Ма, *дѣу* Бе;

уз исто тако обично:

дѣдем Ке, *дѣдеш* Би, *дѣде* Бе Би ВП Вр ЗВ Ке СГ Фр Шт, *дѣдемо* Ке, *дѣду* Би Вр Ке.

знѣм Бе Би Бј Вр Бру Га ГП Ке Кр ЛП Лу Не Фр ШК Шт, *нѣ знѣм* Би ЛП ШК, *знѣи* Бе Би Бј Ви Вр Ке Кр Лу Не СГ, *знѣ* Би Га Кр Ми, *знѣ се* Кр, *знѣи* Бј Не Фр, *знѣу* Би Кр;

и мање обично:

знѣдем Бру, *знѣде* ЗВ Кр Ме, *знѣду* Бе Кр Ме, *да знѣду* Бј, *не знѣду* Би.

имѣм Бе Би Бј Вру Во Вр Кр Лу ПС Ту, *имѣи* Во, *имѣ* Ба Бе Би Бј Вр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *имѣмо* Бе Би Га ЗК ЛП Ми, *имѣу* Би Бј Вр ВП Вр Кр ЛП Ме Фр;

и спорадично: *имѣде* ВП Га, *имѣду* ВП Лу.

331. Глагол *илѣдати* има редовно облике по VI врсти: *илѣдѣм* Би Вр Вр Кр Не Ту, *илѣдѣ* Бе Би Вру Во Ке Лу ПС Фр Шт, *илѣдају* Ба Бе Вру Не Па Пр; императив: *илѣдѣј* Би Во ШК.

Форма *илѣди* по VII: оѣш га *илѣди* Би, *илѣди* ли *илѣди*, *јѣбуко* мѣја Ме, *илѣди* тѣ *илѣди* Би, *заилѣдила* се уна Ма.

332. Од *зѣсѣи* увијек сам слушао: *зѣсѣм*, *зѣсѣи* и сл. Такође, увијек је и: *сѣдѣи*, *сѣдѣм*, *сѣдѣ* итд.

За *сѣи* имам само једну потврду: свѣкрва, вѣли, вѣду нѣсѣ — снаѣица *сѣи* За.

333. На неке појединости везане за форме глагола на -ѣи скренута је пажња у т. 286. и т. 299.

Напомињем да су умјесто облика глагола *вѣи* овдје обичнији облици глагола *вѣри*:

вѣри ти вода Би ГП Ми ПП, *вѣри* у мени, брѣте Ма ПЛ, *узвѣрило* свѣ Ви.

Инфинитивну форму *зрейи* чуо сам само у композитама: *ирѣзрейи* Би Га, *ирѣзреће* Би, а и ти случајеви представљају, вјероватно, новији нанос. Иначе је: *доздрайи* Во, *здравйи/здрйи* Би Ми Не, *создравйи/создрйи* Би; презент: *здрй* Би Ма СГ, *кад²⁶¹ ддзорй* СГ, *ако сазорй* Би и сл.

Облици „суперлатива” глагола *вдљейи*, на које је упутила и Љ. Наранчић,²⁶¹ потврђени су у више пунктова из различитих крајева:

шју најволѣ Би СГ, *најволѣ сјдсйи* Кр, *дна најволѣ* ЂК Шт, *најволѣ шјмо* Бру Га ЗК, *најволѣ шб* Лу, *најволѣ ћћи* Би, *ја најволѣм шјакб* Ми Ту Фр, *најволѣм іледайи* Ме.

Нигдје, међутим, нисам забиљежио примјере са два акцента, иако они, с обзиром на грађу изложену у т. 273, не би требали бити изненађење. Такве примјере не наводи ни Љ. Наранчић, али их има у Петровићевој грађи из говора ијекаваца Змијања.²⁶²

334. Редовно је: *йушййѣм*, *йушййѣ*, *йушййѣмо*; императив: *йушййѣ*, а од *слѣмййѣ*: *слѣмѣм*, *слѣмѣш* — никад: *сломијем*.

Уравнато је и: *ћушйѣм*, *ћушйѣ*, *ћушѣ*; императив: *ћушѣ/ћушѣ* (*ћушѣ*).

За неке случајеве приклањања глагола VII врсте глаголима III врсте в. примјере у т. 97.

335. Од итеративних образовања издвајам глаголе на *-авайи* и *-ивайи* који се мијењају и по VI и IV врсти:

дѣ'емо Га, *јдѣе* Ми;

доказујѣ Бј, *дочѣкујѣмо* Ту, *изіраб'љу'е*, *казујѣ* Бе, *наређуе*, *наређу'е* Бј, *одређујѣ* ШК, *јодмазујѣш* ЛП, *йришйѣское* Би;

и: *дѣвѣм* Би Ту, *дѣвѣ* Ке СГ, *изіраб'љѣвѣмо* Би Вр Ме, *изіраб'љѣвѣ* СГ Ту, *јрѣдѣвѣм* Ми, *јрѣдѣвѣ* Би ВП, *јрѣдѣвѣмо* Не;

дѣрѣвѣ ПС, *йришйѣскѣвѣм* Би, *ушйѣсѣвѣ* Ту.

Формант *-ава-* забиљежио сам и у облику: *ја сам тѣбе іледѣвѣ* СГ.

336. Промјена помоћних глагола не одступа од оног што је карактеристично и за друге говоре источнохерцеговачког типа. О фонетским ликовима појединих облика ових глагола в. у т. 28, 32, 40д, 80, 86, 94, 96, 108. и 124/1.

ПРИЛОЗИ

337. Прилошке се форме, у основи, не разликују од оног што је познато и главнини других источнохерцеговачких говора. Стога овдје упућујем само на неке интересантније појединости.

²⁶¹ Наранчић, Дољани, 125.

²⁶² Петровић, Змијање, 157.

ПРИЛОЗИ ЗА МЈЕСТО

338. Прилози са финалном секвенцом *-dǵ* обично се јављају у јотованим формама (в. т. 154, т. 175. и карту 2). О спорадичном јављању ликова типа *овде/оде* в. у т. 21/66.

И главнина других форми, чији фонетски ликови одступају од стандардних облика, изложена је у појединим одјељцима Фонетике. Упућујем на т. 28, 45, 46, 98, 113, 115, 172. и 173. у којима је, уз други материјал, наведено и више интересантнијих ликова прилога за мјесто. Изложени материјал, поред осталог, указује и на честу употребу појединих прилога с партикулама: *-н* (*дбелѐн, двдалѐн, ддолѐн, дклѐн* и др.), *-ка* (*вбџека, бџека, бџика, унџика* и сл.) и *-каре* (*овџекаре, овџикаре, бџикаре* итд.).

Насупрот овоме, изгледа, да форме с партикулама: *-ј, -јка* и *-јкаре* овдје нису тако обичне.²⁸³ Имам само: *џуј Би Ке Ма*.

339. Облици: *амо, вамо*, свуда су чести, а биће да је тако и кад су у питању форме: *дзѝб Би ВП Вр СГ Шт, дздб Би Бр Вр ЗК Ма Ме Ту*.

Према рјећем: *блѝзу Би Ме Па*, овдје је обичније: *блѝзо Ба Бе Ви Во Вр Га ГП ЗК Ке Кр ЛП Ма Ми Не СГ Ту ЂК ШК Шт*.

Спорадично: *наѝоле Во За Ме, наѝолеу Би Ви ШК*, преузето је из књижевног језика. Оздје је, иначе, обично:

ѝдѝмо ван Би ВП ШК, ѝднесѝ ван Ме Ту, дѝѝ ли ван? Кр, џѝра ѝдѝѝ ван, ПС, изнесѝ на ван Би Бру Во Фр, с вана ѝс куѝѝ лѝжѝ Во Вр, вани смо сѝвали Ма ЂК, чѝкају вани Ви ЗК Ме Ми.

Исто значење имају и облици: *надвѝр Би Га Ми, надвѝру Би Ви Ке Не*.

ПРИЛОЗИ ЗА ВРИЈЕМЕ

340. Разноликост ликова прилога *оѝѝѝ* видљива је из података изложених у т. 112. и т. 143. Интересантнији ликови неких прилога за вријеме саопштени су у т. 33, 35, 40, 45, 46, 63, 98, 100, 108, 172. и 173.

За континуанте некадашњег *взѝѝѝ* имам ове потврде:

вѝѝѝѝ Бј ГП Ме, вѝѝѝѝѝ Бе Би, вѝѝѝѝ Би Бј ГП Ке Ми СГ ЂК Ту, вѝѝѝѝ Бе Бру ВП Ви СГ Ту;

вѝѝѝѝ Кр Ма Ме Ту Шт, вѝѝѝѝ Би, вѝѝѝѝ Ме;

вѝѝѝѝ Бе Би Бру Га ЗВ Ке Кр ЛП Ма СГ Ту Фр, вѝѝѝѝ Би Бру ВП Ви СГ Шт, вѝѝѝѝ Би Га;

ѝѝѝѝѝѝ Би, ѝѝѝѝѝѝ Ба Би Вре Га ГП Дс Лу Пр СГ;

ѝѝѝѝѝѝ Ме, ѝѝѝѝѝѝ Бе, ѝѝѝѝѝѝ Би ЗК Лу Ме ПС.

²⁸³ Обичне су нпр. у говорима ијекаваца западне Босне и Баније и Кордуна (в. Деѝић, ЗИГ, 274. и Петровић, ГБК, 122).

С партикулама иду често:

šāḍāḍj (в. т. 112);

ḍnḍāk Вр ЛП Не ЋК, *ḡnḍāk* Бе Ви ЛП, *ḡnḍakēn* ЛП, *ḍnḍān* Ме СГ, *ḡnḍān* ПС, *ḍnḍār* Би ГП Ма, *ḡnḍāre* За;

ḍānaske Бе Бр Во Ви ЗК Ке Кр Ма Ме Не ПС Фр Шт, *zīmḡske* Га, *jḡḡḡrḡske* Би, *nḡḡiske* Бе, *nḡḡiske* Не, *ḡḡnḡḡke* Би.

Фреквенција форми *ḡrḡje* и *ḡḡslje*, без обзира на то што се могу чути у говору сваког појединца, релативно је ниска. Према *ḡrḡje* свуда је обичније *ḡrḡo*, *nḡḡrḡo/nḡḡrḡo*, а уз *ḡḡslje* чешће је: *ḡḡslḡ/ḡḡḡslḡ* (в. Драгичевић, Јат, 175. и т. 16/3 овога рада), а нарочито: *kḡḡḡḡ* Ба Бе Би БП Бр Бру Ви ВП Вр За ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не Па СГ ЋК Фр Шт, *ḡkḡḡḡḡ* Ма.

Обични су и облици: *lāni* Би Бј Бр Бру Ви Вр Лу Ту Фр, *ḡrḡklāni* Бе Би Бр Вр Кр СГ ЋК, *ḡrḡkolāni* Би, *ḡlomāni* Би Ке, *ḡlomlāni* Ма, а редовно је: *ḡḡkad* Га, *ḡḡkadā* Ми, *ḡḡkai* Бе Би ЗК Ма СГ Ту.

ПРИЛОЗИ ЗА НАЧИН И КОЛИЧИНУ

341. Међу прилозима за начин честа је форма *nḡsramoḡu* (= силом, преко воље):

jḡḡu nḡsramoḡu Бе Би, *svḡ nḡsramoḡu* Ми, *nḡsramoḡu ko i ḡḡbrḡ vḡḡḡ* Би, *mḡḡ ḡḡaiḡ mḡne nḡsramoḡu nḡnā* Ма, *al nḡmā ḡanas nḡsramoḡu* СГ, *ḡrḡḡḡḡḡ* да ка *mḡlo nḡsramoḡu ḡḡḡ* СГ.

И овдје је,²⁸⁴ уз: *mḡḡo/mḡḡo* (в. т. 172, примјери за *mḡ*), обично и: *ḡrḡḡḡḡḡ* Во ГП Не, *ḡrḡkoviḡḡḡ* Би СГ; *ḡḡla* Би Бру Ви Ма, *ḡḡlo nḡ* Би, *mḡḡḡ ḡḡlo* Бру; *ḡḡḡo* Би Вр Ке Лу Ма Ми ПС СГ Фр.

Форме: *ḡḡḡḡḡḡ*, *ḡḡḡḡḡḡ*, наведене су у Јату (стр. 174), а о ликовима прилога *ḡḡḡḡ*, *zḡra* и *vḡḡḡḡn* в. т. 39, 43ж и 176. овога рада.

КОМПАРАТИВНИ ОБЛИЦИ

342. Уз обичније: *lḡkḡḡḡ* Бе Би Бр Бру ВП Вр Га ЗК Ма Ме Ми ПС Фр ШК, чује се и: *lḡkḡḡḡḡ* Би Бру, *lḡḡḡḡḡ* ПС.

Говори се: *rḡḡḡḡḡ* ВП Ви ГП Ке Не ЋК и *rḡḡḡḡ* Би Вп ГП Ме СГ Шт.

О двоструком акценту у формама суперлатива в. т. 273, гдје је наведено и неколико прилошких форми.

²⁸⁴ Исп. и Дешић, ЗИГ, 274.

Трећи дио

СИНТАКСА

343. Изложићу само важније синтаксичке особине овог говора, оне које, у поређењу с приликама у нашем књижевном језику, изгледају значајније. Њихову подударност у главнини случајева са оним што представља карактеристику и других источнохерцеговачких говора из наших западнијих крајева не треба посебно наглашавати, а на, есентуалне, разлике у домашajима појединих појава упутиће изложена грађа.

ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ

ГЕНИТИВ

344. Генитив без приједлога. Тзв. *йарийийивни* генитив обичан је у овом говору у свим случајевима у којима је познат и у књижевном језику. Нормално је, стога, и његово јављање у конструкцијама из којих је видљиво да се ради о дјелимичности која је „фигуративна, апстрактна, а не дословна”:²⁶⁵

йѡѡ ѡрадиийи йийје бажйѡ ЋК, йрѡвијѡ нѡиийѡ кѡће Ви, нѡйравй нѡиийѡ кѡће Ви, бйло нѡиийѡ нѡслѡна Ви, бйла сѡбица у среѡини а йѡре ойѡнѡниѡѡ нѡиийѡ Ма, и йѡсљѡ му дѡли йлѡће ВП, йрймѡм йѡмоћи нѡкѡ Ви СГ, дѡвало йкашиѡ нѡиийѡ йровизѡијѡ Ма, дѡбијѡли смо нѡкѡ йровизѡијѡ ВП.

345. Глагол *йийѡиийи* има обично допуну у генитиву:

йийѡм Йлијѡ Ма, йийѡ сйѡрй мѡј Јѡвиѡѡ Ви, ѡн је Јѡѡѡ йийѡ Ви, ѡј сам Миѡре йийѡала Ви, ѡйийѡ Рѡѡѡ Ке, дѡлази мѡмак йийѡиийи ѡѡре; дѡлази

²⁶⁵ Стевановић, СХ II, 188.

352. Генитив с приједлогом *од* означава изазивача неке радње или стања:

*од ілади нїшиїа нїје муїло рѣдиїи Шт, свѧ Удбина мїришїала оїи ѿде-
ченкѧ СГ, избјеїа од рѣїа Бру, ми смо од ѱстїиїа бїли ѿрѣнїиїи ЋК.*

Напоредо са конструкцијом *из+Г* ова се приједлошко-падежна веза употребљава „за одређивање узрока вољне, организоване радње којој је подстрек у особини, стању, расположењу или осјећању субјектову”.²⁷¹ Исп.:

*ми шѣ о-дѣсаде нѧкѣ Га, мѣни свѣдно звѧла ме дјѣдом а дїдом — јѧ оїи
кѣмѣдијѧ... Кр, и*

ма кѧжѧ се, мїслим — ма ис кѣмѣдијѧ Бј, ѣн је шѣ и-шѧлѧ рѣкѧ Би.

353. Поријекло се, такође, често изражава синтагмама *од+Г*. Нај-
бројније су потврде за тзв. *їенїиїив мѧїерије*: *сукње од вунѧ ПС, шѣ е од
вунѧ свѧ Во, чѧрайѧ бѣме од вунѧ Ту, дїѧнке о-кѣжѧ Бе, дїуїїнѧци оїи кѣжѧ
ПС, ѿѧс оїи кѣжѧ Во, дѣбелѧ оїи кѣчинѧ кѣшуље Бру, ѣнѧ рѣзѧнце од рѣїѧ
крѧвијѧ Кр, лѧче бїјелѧ оїи сукна Бру ПС, али сам налазио и примјере
типа: ако е цѣра од²⁷² бѣїѧїа ѣца а мѣмак оїи сирѣмѧшина ѣца Шт, односно:
їѧрје од їјѧвѧ на шѧмїру Лу, као и оне с мјесним значењем: нѧш је бїјѧ
од Вѧкуїа Ке, ѣн је од Грачѧца нѧђе Би, ѣви су од Гѣсїиїа ГП*

354. Изразито посесивне конструкције *од+Г* јављају се и у оним
случајевима гдје је у књижевном језику обичан генитив без приједлога:

*шѣ е бїла шѣврница од авијѣнѧ Га, нѧлазлї смо шѣмѧлѧ оїи кѣћѧ Бру,
домѧћинѧ дїи кућѧ СГ, од мѣїа сїна или ћѧри дјѧца Фр, бїла зѧдруїа од
ѣвѧцѧ ВП, шѣ е шїиїнѧме од ѣноїѧ Грѣбѧ ШК, а јѧ од ѣноїѧ Свѧћѧ и мїју
їѣушѣу чїсїиїм Га, кѧїѧшѧн од шѣїѧ нѧшеїѧ кѧдра ГП.*

355. Споменута приједлошко-падежна веза неријетко замијењује и
стандардну конструкцију *о+Л*:

*а од Врѧњѧ да шїи нѧшїио рѣчѧм Ми, шѧкѣ сам дѣбїѧо кнїїу од ѧјѣукѧ
ЗВ, јѧ нѧ знѧм, јѧње, оїи кѧвѧ нїшїїа Ма, и да жѧнѧма кѧжѧмо да кѧшњѧ
нѧ знѧјѣ нїшїїа ѣд нѧс Ке, ѣн знѧде од свїјѧ влѧдѧрѧ и крѧљѧ и дѣжѧвѧ и
јунѧкѧ Кр, да вѧм ѿрїчѧм од сїѧријѧ ѣнијѧ нѣвосїиїѧ — од шїїѧ шїио су на
крѧмѧн їмѧли їѣушѣе Не.*

Таква употреба конструкција *од+Г* сусреће се и у говору ијекаваца
у личком сусједству,²⁷² а може се наћи и у Вуковом језику.²⁷³ Јавља се и
у дјелима великог броја „наших старих писаца из западних и југозапад-
них крајева”, као и у говору представника „данашњих приморских го-
вора”, а биће да је у наш језик продрла „под утицајем италијанског је-
зика”.²⁷⁴

²⁷¹ Стевановић, СХ II, 211.

²⁷² Исп. Дешић, ЗИГ, 282, Петровић, Змијање, 135. и ГБК, 127, те Финка, Ијекавци ГК, 171.

²⁷³ В. П. Ивић, ВРј, 147. и Стевановић, СХ II, 218.

²⁷⁴ Вукомановић, Маргитић, 135.

радијо Бдику Би, радила им ПС, радијо Талијанма Фр, кдсили мџе шџику Ту, љџка им јџње Бр Во Шт, да ја вџми љричајм ПС, мџни љричају Га Ми, мџни су нџки љричаји Бе Би ЛП Ми, нџш командљр нам је рџка Га, ја њџму кџжџм Би Ви Ме ПС итд.

361. Уз дворекцијски глагол (-)лаџаџи²⁷⁷ углавном стоји датив: *лаџџе ми Би Ви ЛП Лу, лаџџш ми Би Ке Ма, не лаџџи ми ЗК, слаџџе њџму За Ту Фр.*

Тако најчешће и уз глагол вољџи: *вџли вџиџе Влади Би, маџери вџиџе вџли Би Ту Шт, џн њџј заволи ЗВ.*

О спорадичној употреби акузатива уз наведени глагол в. т. 365.

Дворекцијски је, у овом говору, и глагол свеџиџи:

сџм смо свеџима свеџили Вр и свеџе смо свеџили Би.

362. Поред одређених приједложно-падежних конструкција (в. т. 351. и т. 364) обична је и употреба датива без приједлога уз глаголе кретања:

љдљ зџџру ГП, кад је љовџла мџне зџџру За, џџиџа кљћи Бј Ви Шт, љџшао ја кљћи Фр, љриџа кљћи ГП Фр, дџљ дџље мџру Шт, љџџка џмо (. . .) Пџдаџиџиу Фр, џџе цркви ЂК, кад би љиџле жџне цркви Би Лу, цркви смо љиџле дољџџне Вр;

љџм Гојку СГ, љџм Драјој ГП, дџџа џџе кџџџџџу Кр, дџџм Мџлану Йванџиу Ке, џмо љреџџш нџми Ту, унда нџми дџџа Би Ви, и дџџе њџј Фр, љџџне мџло ља у Корјџџџу љџбраџиу Би, дџлази љџмџ Брџиу За;

љџа љџведма а и љна љиџла љџведма ЂК, љџм ја кџзџми СГ, љџм ја мљџџ вџџџи Не, ја сам љџџ сџџџи Ми.

363. Чест је, такође, посесивни датив:

џа љн мџни љ куљу дџџе Ме, мџни сџџџра сџџџџџа Не, дџџе кљм и љџ љџџка ми Ма, љљџка ми џџџџџа љџре Би Ви, свџ ми дџџџа жџџа За, љљ ми је џџан брџџ љџџџџ ВП, љџџа ми нџје вџџџџ љричаји Би, љџџ си ми дџџџџ рџџџџџа кџџџу Кр, мџм свџџру бџџа сџџџра бџџџо мџне Ма, дџџџ му брџџџ Ви, рџџџџџџи му њџсу бџџи дџџри ПС, љнџ снџџа му Ви, дџџџџ љџџџџ жџџи Шт, сџџџџџ љџџџ Иџи кџџџџ Вр, вџџџи су љи љљ и љљ Фр.

364. Датив с приједлозима. Обичније су једино конструкције *к+Д*, а, вјероватно као послџџџџџа уџџџџа књџжевног јџџџа, спорадично се сусрећу и синтагме *љрема (љрама) + Д*:

а) џј к вџџџу Ту, ал сам вџџџа да к вџџџу џџџџџ Вр, љџн је к вџџџу Бе, крџџџџ к вџџџу Шт, џџџа к вџџџу ЗК, љљџџџ љџ к вџџџу Во, љџџо љџш к вџџџу Не;

љџм к дџџџ мџџџ јџџџџџи ГП, љџџџи из Бџџџџџа кџ Кнџџу Га, љџџџи к њџџџџ цљџи Ма, и к џџџџџи се цџџџџџ љџџџ Бру, љџм к Раџи СГ, дџџ к љџџи ГП, к цркви је љџџ Вр;

²⁷⁷ В. Стевановић, СХ II, 356—357.

дѡђу к мѣни Ма, ѣшо еднѡѡа к мѣни СГ, нѣће он к мѣни Ту, оклен іѡђ — свѣ
вѣіови к мѣни Ке, іѡдѣ к мѣни За, дѡшѡ к мѣни Фр, дѡђу іѡѡмо к нѡма Ме,
вѣіѡи се к нѡми Га, дѡшѡ к нѡми Бру, дѡшли к нѡми, іѡбјеіли к нѡми Ви,
дѡѡ Турчина на вѣіѡа к нѣму Ме, и онѡ дѡшли к нѣму Ту, јѡ к нѣму Би,
дѡдѣ к нѣму Фр, ішли смо к нѣма ВП, ѡде к нѣма ПС, ішли к нѡј Фр,
он іѡдѣ к нѡј Лу, одѡела ме бѡба к сѣби Бе.

б) іѡдѡ ірема Грачацу ГП, іѡшѡ ірама Кнѣну Шт, іѡдѡ ірема Моїѡ-
рићу ГП, ішли смо ірема нѣму Га, кад іѡдѣше ірема Ћѡбини Фр.

Обје конструкције, видимо, јављају се као допуне глагола кретања
и управљености што је, иначе, њихова најчешћа функција и у нашем
књижевном језику.²⁷⁸

Употребу ових конструкција у временском значењу (в. Стевановић,
СХ II, 360—361) нисам сусрео у овом говору.

АКУЗАТИВ

365. Акузатив без приједлога. Осим у стандардним ситуаци-
јама, акузатив без приједлога забиљежио сам и уз глаголе који обично
имају допуну у генитиву или дативу (в. т. 346. и т. 361):

дѡчекѡ кѡмове ЗК Кр ПС, сѡчекѡј ѡѡћу Би Ме, чѡкѡм мѡшѣр Га Ме;
рѡђѡла дѡѣцу Би;

и да ти кѡжѣм слѡшѡла рѡдѡиѣѣе ПС, слѡшѡиш тиі жѣну ГП;
не бѡлі мѣне рѡка кад јѡ мѡѡа Мѡрка вѡлім ПС.

Споменуто је већ (т. 348) да се спорадично јавља и уз одричне гла-
голске облике:

вѡѡије ми нѣсмо імали Лу, ѣљду јѡ нѣ сијѣм Во, нѣишѡа нѣје бѣло ПС,
нѣсам імѡ ѡбѡвезе Во, нѣ дѡ рѡкију За Ма.

Од осталих интересантнијих случајева издвајам примјер: ѡн замѡѡѡ
рѡке — іѡдѣ іѡре Бј, у коме се А јавља умјесто, у нашем језику а и овом
говору, обичнијег И без приједлога.

366. Акузатив с приједлозима. Поред мјесних значења, син-
тагмама на+А изричу се циљ, начин и вријеме:

вѡдѡи и нѡ воду Би Ми, дѡшле нѡ воду Кр, іѡшле нѡ воду Га Ке, іѡдѡ на
іѡрѡишњу ЛП;

мјѣрило се на шѡѡљѡ мјѣру ЗВ, іѡѡ се на мѡѡиѡке свѣ рѡѡило Ту, кѡси
свѣ нѡ рѡке Ма Ту, іѡ ѡћу іѡ нѡ рѡке іѡрѡиш Бе, свѣ се рѡѡило
нѡ рѡке ПС, іѡиѡ се вѣзѡла нѡ рѡке Бе;

²⁷⁸ Стевановић, СХ II, 356—357.

Digitized by Google

369. Синтагме за +А изражавају најчешће намјену:

ддален смо идн'или за војску Ке, шакб дни кричѣ за дјѣцу Би, даде м за днѣвницу Шт, ддбили за ишријаре СГ, ми ранили овцу за ичѣннику Ма, шкало се за илдише, за кдишуље Лу.

Овим конструкцијама казује се и правац кретања:

идѣ за Лдйиц а друйи идѣ за Бйјелѣ идишоке Фр, иреко Лдйица бйјжсали за Кдмѣнско ЂК, ишло се за Омѣрику ВП, да изађѣ за ирѣу кукару ГП.

Нијансу узрока, али, прије свега, одредбу околности налазимо у примјеру: *за моју рјѣч је ддиш кѣћи ВП.*

370. Удвајање приједлога је ријеткост. Забиљежио сам само: *бйјѣ сам до иод Арднђеловац ГП, до иред Бдјжић Лу, до иод Удбику Ви.*

ИНСТРУМЕНТАЛ

371. Павлица је своје излагање о овом падежном облику почео констатацијом да „у овом говору нема разлике између инструментала оруђа и инструментала социјатива” (Удбина, 410). Овакву тврдњу могуће је, међутим, поткријепити само мањим бројем примјера, док главнина њихова упућује на чување морфолошких разлика које су у вези с различитим значењима наведеног падежног облика. Исп.:

а) Примјере инструментала средства:

Буйарин ја убб бајонѣшом Фр, ндјирво се дйишѣ брдѣвѣм Ма, букарѣм се иило ЗВ, вршилицѣм оврћи Шт, ирабљама ирѣврѣшом ЛП, облѣжило је жѣлезом ЛП, луйи ја жйлоѣм Не, жйноѣм се окивало Ма, заишриале ја иричѣише каменом Вр, заишриан камењом и шрњом Бру, клѣишима ја му сјѣца; вѣзло се концом Га, ожсуљаш ддбро кдсѣм Ту, убијѣ чдйри крајѣм Би, уно кунѣм ушйвај Ту, нѣкадѣ вијали лдйишѣм Вр, уно жсѣшо бдѣа лдйишѣм Ту, маказами расјѣчеш Бе, садм мѣишимами СГ, мѣишимами сйјало јѣчаш ЗВ, шѣ се иишшѣбѣма уиукило ј њу Бр, свѣјѣм иушкѣм и бајонѣшѣм убб њѣја Фр, уби едан Сйму иушкѣм ио илѣви Би, сйриш се да ја рѣљама не убѣдѣ За, убѣ и рѣљама Би, мѣни ддмѣ канда сйкерѣм дсѣклом ПС, срѣшѣм ддбро жсѣш ЛП, ндсй шѣбрѣм шѣћѣра и брдѣшна Ма, забиљѣжѣ ирѣљѣном длѣвѣм Кр, еднѣм чдйшѣм ијѣлѣ сѣфру обрѣћивѣ Га, маѣм се иѣкрѣ Ма, а дно ишйишѣма Кр, удари ишйишѣм; наѣдѣй ишйишѣм Ви;

мѣрѣше дѣушѣм Фр, ишйѣ унијѣм брдѣм За, ишйѣ влѣком ЂК, ишйѣ вѣзом Шт, вѣзѣиѣ војску кдѣлима Бе, идѣ ишрѣкѣшѣром Би Шт;

идѣкрѣи свѣ свѣјѣм рѣкѣм Ме;

ѣн лйјѣвѣм рѣкѣм Фр, иѣзѣ нѣјама свѣ Ке, дйѣжѣ нѣјама Кр, нѣ меж рѣкама Фр, нѣ меш ни рѣкѣм ни нѣјѣм никудѣ Ке, ишѣ сам ишкѣла ја мѣишѣм рѣкама Вр;

нѣко врѣишѣм млијѣком Ме, зѣмѣм зѣмѣишѣм Фр, нѣбијѣ зѣмѣм иловѣшѣм Ту, мѣсом се рѣнијѣ Ке, иѣдѣшѣм иишѣм Ме, и

Ми, мѡрѡ дѡиѡи; мѡрѡ оѡкуѡиѡи ПС, мѡрѡм нѡсиѡи; мѡрѡло се рѡсѡиѡи
БК, јѡ му мѡрѡ чѡвѡиѡи Фр, ми би мѡрѡли знѡиѡи; мѡрѡло е ѡѡкѡ бѡиѡи Бј,
мѡрѡм ѡѡиѡи кѡње ГП, ми мѡрѡле ѡрѡсиѡи Ма, јѡ би ѡѡ мѡрѡла ѡѡрѡмѡиѡи
Бру;

мѡли сѡе ѡиѡи; није мѡѡ ѡзѡѡи; мѡре ѡбиѡи Фр, нијѡсу мѡли жѡвѡиѡи
брес сѡла; нѡ мере ѡрѡсиѡиѡи; нѡ мерѡм јѡ ѡбѡсиѡи Кр, ѡѡсам мѡѡ и ѡѡма
ѡиѡи; мѡрѡш ѡиѡи Вѡ, мѡѡ ѡмѡиѡи ѡ сѡд; мѡре се чѡиѡи ГП; нѡ мере ѡиѡи; вѡѡѡка
се мѡре ѡкрѡшѡиѡи СГ, цѡру си мѡѡ ѡдзнѡиѡи; није мѡѡло рѡдиѡиѡи Шт, ѡѡсу
мѡли ѡрѡбѡѡиѡи; ѡе мѡре ѡѡѡѡи Ма, кѡкѡ кѡ мѡѡ ѡдѡржѡиѡи; ѡѡ нѡ мерѡм
рѡѡи ЗК, нѡ мерѡе дѡзѡрѡиѡи; ѡѡ сѡѡ мѡѡи знѡиѡи Во, кѡ ѡѡ мѡѡ ѡрѡсиѡиѡи
За, сѡд би се мѡѡло ѡрѡжѡвѡиѡи Ту, јѡш мѡѡ би ѡѡ сѡдиѡиѡи, јѡ нѡ мѡѡ ѡѡ
ѡѡѡи кѡзѡиѡи Вр, нѡ мере дѡѡи Ме, ѡко е мѡѡ забрѡниѡи; мѡѡло се ѡ Сѡѡ ѡиѡи;
нѡ мѡѡ рѡзѡѡѡиѡи ЛП, нѡ мѡш дѡбиѡиѡи јѡсиѡи; ниѡси мѡѡ дѡѡи нѡ рѡѡ ШК,
мѡѡли с ѡиѡи кѡмѡѡѡи Га, мѡѡ би ѡ сѡдѡиѡи Бр, ѡн је мѡѡ ѡзѡѡи сѡѡ; ми ѡѡѡ
мѡрѡмо дѡбиѡиѡи; мѡѡ вѡмо ѡѡѡѡи Ке, сѡмо се с ѡѡѡма мѡре рѡдиѡиѡи Ми,
ѡѡсу мѡли ѡиѡи; ниѡко ми нѡ мере кѡзѡиѡи ѡѡѡѡи Бѡ, сѡѡ се мѡре дѡржѡиѡи*;
нѡ мѡжѡмо ѡѡбиѡиѡи ПС, нијѡси мѡѡ ѡѡѡѡиѡи; нѡ мерѡм рѡѡи БК, вѡиѡе се
нѡ мере бѡриѡиѡи Бј, јѡ мѡрѡм ѡѡѡѡиѡи; нѡ мере се ѡрѡѡѡѡѡиѡи; кѡ ѡѡ мѡѡѡе
ѡѡѡиѡиѡи?! Бру, нѡ мерѡм жѡвѡиѡи; дѡнѡс се мѡре кѡзѡиѡи Ма, нѡ мѡѡ ниѡко
ѡкрѡѡиѡиѡи; ѡѡсу мѡѡле ѡсѡѡѡѡиѡи ВП;

ѡѡсу ѡѡ Турѡи нѡѡѡѡи ѡѡиѡи Бѡ, ми сѡмо нѡѡѡѡи рѡдиѡиѡи Нѡ, нѡѡѡѡи
се крѡсиѡи Фр;

ѡл кѡд ѡкрѡѡѡ с јѡѡѡ ѡѡѡѡи Лу, ѡкрѡѡѡ ѡ ѡѡи ѡѡкрѡѡѡѡѡи Вѡ;

ѡсѡѡѡѡиѡе се нѡрѡѡи ѡрѡсиѡи ѡ ѡѡѡѡи Ма;

кѡд је ѡрѡѡѡ ѡѡѡѡла рѡдиѡиѡи ГП, ѡѡѡѡла вѡѡѡ ѡзѡѡѡѡи Фр, ѡѡѡѡ ѡрѡ-
диѡиѡи Кр, ѡѡѡѡѡ ѡржѡиѡи Бру, ѡѡѡѡло се жѡѡѡѡѡѡи ВП, кѡд ѡн ѡѡѡ жѡ-
ѡиѡиѡи ШК, ѡнѡ се ѡѡѡѡло ѡѡѡѡѡѡиѡи; кѡ-се нѡрѡѡи ѡѡѡѡ ѡрѡѡѡѡи Бр, ѡн
ѡѡѡѡ сѡвѡиѡи Бѡ, ѡ кѡѡ ѡѡѡѡ се рѡзѡсиѡиѡиѡи; ѡѡ кѡд јѡ ѡѡ ѡѡѡѡ дѡчѡкѡѡѡиѡи
Ми, ѡѡѡ бѡѡѡ ѡѡѡѡ рѡдиѡиѡи Бѡ, ѡѡѡ е ѡѡѡѡ (. . .) ѡѡѡ рѡдиѡиѡи ЗВ;

дѡ ѡѡ нѡ сѡијѡѡ ѡѡиѡи Фр, ѡѡсѡмо сѡѡѡли се сѡсиѡиѡи Ма, ниѡѡ ме сѡѡѡѡ
дѡрѡиѡи ВП, није ниѡко сѡѡѡѡ крѡсиѡи Бѡ, нѡ сѡијѡѡ ниѡко ѡсѡѡѡи; нѡ сѡијѡѡ се
ѡѡи јѡѡиѡиѡи; нѡ сѡијѡѡ се сѡѡрѡѡиѡиѡи Бѡ, нѡ сѡијѡѡ ѡѡѡѡи Га, није се сѡѡѡло
ни жѡѡѡѡиѡи ни ѡѡѡѡѡи Ме, нѡ би сѡѡѡла дѡѡи Ту, нѡ сѡијѡѡ чѡѡѡк ни ѡѡѡ-
сѡѡиѡи; нѡ сѡијѡѡм јѡ ѡѡѡѡи се За;

нѡѡсѡм се сѡѡѡѡла ѡзѡѡ меѡѡ сѡѡѡѡи Вр;

ѡрѡѡѡѡи сѡмо јѡсиѡи Ту, ѡнѡѡ ѡрѡѡѡѡ јѡсиѡи Га, кѡд ѡрѡѡѡѡ ѡѡѡи Фр;
кѡд се ѡрѡѡѡ дѡѡѡко жѡѡѡѡиѡи Лу, нѡс је ѡрѡѡѡѡ ѡѡѡѡи вѡиѡѡ Па, ѡрѡѡѡѡ
ѡѡ зѡрѡдиѡиѡи*; ѡрѡѡѡѡ сѡѡрѡѡѡѡѡиѡи Вѡ, кѡме ѡрѡѡѡѡѡ дѡкѡмѡѡѡѡѡи ѡѡѡѡ-
зѡиѡи Бѡ, нѡѡсѡм ѡрѡѡѡѡ ни ѡиѡи ЗК, ѡрѡѡѡѡ јѡсиѡи дѡ ѡрѡѡѡ Бѡ;

ѡко ѡѡи ѡрѡѡѡ ѡѡѡѡѡи Кр;

нѡмѡ ѡзѡѡмо ми ѡѡѡ рѡдиѡиѡи Ке, кѡ-ѡѡ ѡзѡѡли дѡѡѡѡиѡи; јѡ вѡѡѡ ѡзѡѡ ѡѡѡи
Ту;

ѡсѡѡѡла сѡм ѡѡѡѡи ПС;

није ѡѡѡ сѡѡѡѡѡиѡи; ѡѡ је ѡн ѡѡѡ ѡсѡѡѡѡиѡи Лу, ѡѡѡѡ дѡ није ѡѡѡ ѡиѡи Ту,
ѡ нѡ би ѡѡѡ знѡиѡи ШК, ѡ ѡѡи ѡѡѡи рѡѡѡѡѡѡѡи ѡсѡѡѡѡиѡи Вр, нијѡсам му

ћела рећи ПС, ја сам ћијо узети; ћијо ја убити Фр, није ћијо узети СГ, није ћијо ићи; нијесу ћели чекаи ГП, ћели ја убити; да су ћели радити Бру, несам била ћела остати; ћела се била враћати Ма, ил је ћијо издати ајдуже ВП, несу ћели рајовати Бе, несу мени ћели казати; несу ћели уцати на њ; ћели се шати; није ћијо окрени Не, није ћијо бјесити; и он није ћијо бити; нии ме ћедоше ојати Ке, несу ћели радити Ви Ке, није ћијо иричати; ћијо искључити Би;

лијеи е шб свѣ исиити Ми, није лѣко било дити у Мерику Бе, шешко ми е дозволити Не, бдѣ ти је дјете удати Кр, шб е иотиов умријети ЗВ, несам била вољна ићи Ма, није бијо кадар ићи и ндсити Бру, срамоти е ићи у село За, он је слаби дити се дити куће Ту.

381. Додајмо и ово:

а) И овдје се јављају „арханчни примјери у којима инфинитив иде уз облике презента глагола *хитијети*, кад *хитијети* значи *бити* *иотиов*, *сиреман*, или *имати* *обичај*, *навику*”.²⁸⁵

дѣе идијети и луја Би, дѣе, бѣме, узети сваки Ту, Ту’ићани дѣе украсити Ма, нима шрѣбало људи који дѣе радити ШК.

б) Инфинитив се често јавља и уз глаголе кретања, „а у функцији намерне реченице”.²⁸⁶

идѣмо жѣти ЗВ, иша сам сијено ирѣврити ВП, идѣ кувати Бе, идѣм ја иити; идѣ сити ирѣсити и звати Не, Турчин идѣ лежати ирѣу вѣче Ке, идѣм ја сјѣти; он им иша казивати; финанци ишли шражати; идѣм водѣ дѣти; ја сам одѣ ни напасати; дѣна он волове ирѣдавати Би, идѣмо радити Шт, идѣмо исиити; дитиша сам активно служити; дитиша клати; дитиша звати; дитише чувати овце; ја ћу ићи идијати ГП, кд ће ићи илѣдати? Бру, кад је дѣија дјѣд иѣбе ирѣсити; ишли сви копати Ма, дѣѣм ја шражати; идѣм шражати љкове; исиадоше вѣжети Ви, дѣиша илатити; шб ћу ићи ирѣкувати; иша иазарити СГ, дѣнали иѣведа идијати Кр, идѣм ја шражати; дѣили су му ирѣвити Фр, дѣлази мѣмак иити; идѣмо кѣити сијено; скѣчи бјесити Ма, ка-сам дитиша учити; сирѣмашни ишли шѣжѣм радити Вр, дѣиша шражати шб људи ШК, ирѣје дѣѣе дѣићи; ка-су ме дѣили ирѣсити За, он шб дѣиша нешто мућкати Лу.

в) Такође, и као допуна императивних рјечци *ајде* и *немој*:

бдѣе ти је ајде радити Во, ајмо иити Вр, ајмо ми бјесити у шуму ПС, ајмо се ми враћати Фр, ајмо нешто идијати ЗК, ајмо и идијати Би;

немој се вѣжати Би ВП, немој дѣлазити ПС, немој ићи Ви, немојѣе кѣмѣи жѣни заидѣти За, немојѣе казивати нити Ту, немој казати Шт.

г) Једнако и уз облике глагола *дати* у примјерима кад „субјекат инфинитива и субјекат управнога глагола, насупрот глаголима у претходним тачкама, нијесу исти”.²⁸⁷

²⁸⁵ Деших, ЗИГ, 297.

²⁸⁶ Деших, о. с., 297.

²⁸⁷ Деших, о. с., 299.

да́ла им Де́ва јѣсѣи Би, он нѣ́како нѣ́му нѣ́ да ѣ́йѣи Не, да́де му се јѣсѣи
Фр, нѣ́су да́ли ѣ́лачкаѣи Шт, ни́је он да́ на́шѣм љу́дима се жѣ́нѣи Ви.

382. У свим наведеним ситуацијама није необичан ни *ѣ́резенѣи* с
везником да, али му је фреквенција неупоредиво нижа. Исп.:

сва́к во́лијо да јѣ́де ЂК;

зна́ да ѣ́уѣи Би;

ѣ́маѣи шѣ́д да вѣ́дѣи ЗК, нѣ́маѣи кумѣ́јера да ѣ́крѣ́жѣи Ви, шѣ́о ѣ́у
ја́ ѣ́маѣи да дбу́јѣм Вр;

ја́ мѣ́слијо да ѣ́днесѣм ла́мѣу Би;

на́ѣрије мо́раѣи да е ѣ́дсијѣи Бе;

ѣ́ни су мо́ли да ра́дѣ шѣ́о дѣ́ Ке, нѣ́ мерем да јѣ́дем Би, мо́ре да бу́дѣ
ѣ́ддина до́бра Би Ту;

научѣ́ да кра́де Ми;

одбу́јајѣу да ѣ́лаѣајѣу Ви;

нѣ́ смијѣ да крѣ́нѣ Фр, нѣ́ смијѣу да вѣ́чѣу Га;

кад ѣ́днѣм сѣ́йснѣу кома́ндѣр да шѣ́че Ми;

ја́ б шѣ́рѣбала да ѣ́домо́нѣм Бе, ба́ѣи шѣ́рѣба́ да до́де Ке, и кад је Шѣ́сѣа
шѣ́рѣбала да крѣ́нѣ Вр, шѣ́рѣба́ да се жѣ́нѣи Бј;

оѣ́ѣи да ка́лемѣи? Вр, дѣ́у да ѣ́дѣијѣм Би За, дѣ́е да ѣ́а ѣ́бије Ви, дѣ́у ѣ́
ја́ да обѣ́чем на́ се одѣ́лѣе Во, ко́ѣа он дѣ́е да ѣ́дзовѣ ЛП;

нѣ́ѣу Ли́кѣ да рѣ́жѣи Ми, нѣ́ѣ ни да ра́дѣ Вр;

ѣ́дво чѣ́ка да се ѣ́дѣ За;

до́шѣ ва́кѣ да ме ѣ́ѣѣа нѣ́ѣѣо ПС, ѣ́дѣ нѣ́ѣе да ѣ́чѣ Фр, ѣ́дѣ да кра́дѣу
ЂК, ѣ́дѣ са́м да вѣ́дѣи Не;

ѣ́јде да ѣ́дѣијѣи нѣ́ѣѣо Би Ме;

нѣ́мој да се вѣ́ѣѣи Ви;

сра́мѣѣа ѣ́а да до́ѣ Би, сра́мѣѣа ѣ́а да ѣ́дѣ Шт;

Обје допуне забиљежио сам у примјеру: мо́ре бѣ́ѣи да бу́дѣ ѣ́ддина
до́бра Ту.

Употребу презента допунског глагола без везника да, коју су дијалектолози спорадично налазили и у ијекавским говорима у личком сусједству,³⁸⁸ чуо сам само једном: нѣ́ѣе ѣ́ѣѣе до́де ПС.

383. Тзв. *ѣ́риједложни инфинитив* је жива категорија, што потврђују и следећи примјери:

ни́је за ка́заѣи; ни́је за ѣ́двѣ́роваѣи Би, ни́је до́бра за ѣ́ѣѣи Га, ни́је
за ѣ́ри́чаѣи ка́кѣ шѣ́мо би́ло ШК, нѣ́су за јѣ́сѣи Га Ма, нѣ́смо за одба́цѣи
Вр Ме ЂК;

ѣ́ѣѣи за јѣ́сѣи ШК, ѣ́ѣѣи до́лазле за кѣ́ѣѣи одѣ́ла Ту, сѣ́ѣѣи
ме́ѣи ЛП, унда чѣ́ѣѣи за ме́ѣи Ту, ако е за ѣ́дѣијѣи ја́ ѣ́ ѣ́ѣи ГП, ѣ́маѣи

³⁸⁸ Исп. Дешић, ЗИГ, 302. Петровић, Змијање, 155. и ГБК, 138, као и тамо споменутог литературску.

Конструкције *za + инфинитив* (романски и германски утицај) честе су и у говору личних икаваца,²⁸⁹ и чакаваца,²⁹⁰ те у низу других наших говора,²⁹¹ а оне, не тако ријетко, продиру и „у jezik usmenih medija, novinstva i lijepe književnosti”,²⁹² uprkos tome što се „normativna gramatika odlučno (...) protivi upotrebi prijedložnog infinitiva”.²⁹³

Digitized by Google

[illegible]

391. Мало је, међутим, примјера у којима се сусрећу „обичне свршене радње”, тј. оне које треба схватити „више као чин или догађај, а мање као процес”:³⁹⁶

дѡђи он ѿдмо ѿа расѿаши унѡј ѡмер лѣчкѣ — нѣ іледајѡ у њ Ма, ѡд
дрѡжжѣм ѡни дѡђи, у јечѣрѣ ѡд дрѡжжѡ у Гѡсѡиѡ Ме, кад мѣни ѣдну вѣчѣ
дѡђи њѡ два — два бѣла дѡбра ваѡѡ — унѣси м ѡнѡ жѡиѡ Тѡ.

У означавању оваких радњи забиљежио сам у два маха и императив несвршеног глагола *дизаџи се*: *ми се дѣжи* (= дигосмо) *ѡа за њима Ви, ја се онда лѣјеѡ дѣжи* (= дигох) — *ѡрѣш.лцу, врѣѡе вѣже ѡ рѣку Вр.*

392. Наративни императив, иначе, често се чује и у другим личким говорима — штокавским икавским²⁹⁷ и чакавским,²⁹⁸ а његово јављање дијалектологи су забиљежили и у низу других народних говора нашег језика.²⁹⁹ Налазимо га и у Вуковом језику, а и у језику многих писаца при чему чешће код оних „нешто старијих”.³⁰⁰

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

393. Као и у говору западnobосанских ијекаваца,³⁰¹ и овдје је овај облик обичан у функцији одредбе за начин:

òде кријућ ВП Ма, сасџајали се кријућ Ту, уòа се иòшкријућ ГП, ја ијџвајућ иред њòм ЗК, мене најравло илòкајући БП.

²⁹⁰ Пешикан, Императив, 154–155.

297 По мојим забиљешкама.

²⁰⁰ Финка — Павешин, Бриње, 17.

²⁰⁰ Исп. нпр.: Пешчан, СКЉ, 200. и Императив, Ђупић, ГБ, 171—172, Барјак-
таревић, НСГ, 137, Пецо, ГИХ, 184. Петровић, Змијање, 156. и ГБК, 138, Финка,
Исекавци ГК, 170. и др.

³⁰⁰ В. Стевановић, СХ II, 682–683.

301 Дештић, ЗИГ, 304.

Digitized by Google

в) За употребу замјеничке енклитике *се* испред везничке енклитике *ли*:

оће се ли неће мући идојати? Не, и

г) За слободнији распоред енклитика у примјерима типа:

Вн. *ја и смо тии били на сиражи; ја и смо тии дсам дана да крува не види*

У укупној маси потврда, међутим, број примјера за овакве случајеве није велик. Исп. и:

*бијо им ујак шашо Би, иџка им јаже Бр Во Шт, шу ми је едан брџи идо-
тинџ; едан ми је рањен ВП, едном ме рџило Ке;*

ja ĩa se ddbro sjeħam Ga, da mu se niħe neħiħo dħsilo? Mi, da joħ se niħe na zlo dalo; ĩb mu se iħħrevilo Bi;

да ли се? Би Га ЗК Кр, оће ли се мући шид? Ми, мђре л се знаи?
Би Вр Ми;

*ја и ун смо сѣдали вако Би, ја и шѣи смо сѣуѣили ка-се ѣрва основица
народне милиције оснивала; ја и шѣи смо држаѣли ѣрво и друго сѣражаѣрско
мјесто Ви, итд.*

404. Ријетке су и потврде за употребу конструкција с приједлозима између атрибута и именице:

одеше свој њо кући Бе, кућиске је мјесецу иреша иуно шїје иреко брдā
Не, шїу бїли Крчановћа иод двї драїами избјеїли Ви, унда се куїи шїмо
нєкву у драїу Ту.

Одступања од стандардног поретка ријечи забиљежио сам и у при-
мјерима:

їѡ бїло онѣ Јекѣ за брѣѣѡм Не, јѧ їсиаде вѣ на нѣкѣ крѣѣѡ Вн.

405. Ни разбијање суперлативних форми није посебно често. Забиљежио сам само:

на-је бдљѣ Би, нај бѣјо зѣдднѣи Кр.

Четврти дио

ТЕКСТОВИ

1.

Нѣки бѣјо Вѣльбаба за време Аустријѣ у цандарма. Дѡшѣ кѹћи нѣкѡг Милоша — ми га звѣли Бѣлѣком. Гѡре ѡн његову нѣкѹ заграду дѣрѣ — штѣ ја знам. Дѡшѣ тѣј Бѣлѣк:

— Зашто си тѣ, Вѣльбаба, мѣни дѣрѣ у ѡграду?

— Њѣсам!

— Ђси!

А тѣј Милош бѣјо јакѣ чѡек, јѡш је бѣјо дѡста млѣт. Окрпатѣ ѡн Вѣльбабу и кад га гѡѣ свѣтѣ, ѡн ѹчинѣ: Ајме мѣни! Тѡбоже да ѡн њѣга свѣтѣ.

Дѡшѣ брѣту о-стрица, тѣмо нѣкѡм пѡштѣру Нѣколи:

— вјме мѣни, Нѣкола!

— Штѡ ти је, Милошу?

— йби ја Вѣльбабу!

— Ма, кѣко си га ѹбијо?

— Ма, нѣ пѣтѣј. йбијо га ја, вѣлѣ, испребѣјѣ га — ѣно га лѣжѣ.

— Јѣдѣн ти си! Свѣлѣчи кѡшуљу и лѣти под мѹју трѣнку прет чѣле. Нек те ѣзијѹ и бѣѣжи дѡктѹру.

А, бѡме, Милош свѹче кѡшуљу и прет чѣле. А чѣле — лѣтнѣ дѡба, бѡга ти — свѣгѣ га ѣзјеле. втекѣ ѡн.

вн у Грачац, дѡктѹрма дѣде цѣјгнис (ѡндѣ се звѣ тѣј цѣјгнис — ѣ). Милош ѹ сѹд — ѣво ти Вѣльбабѣ зѣ њѣм:

— Добрѡјитро! — ѡнѡ под гѡспоцки.

— А добрѡјитро, кѣжѣ. Штѡ си тѣ дѡшѣ, Вѣльбаба?

Велй: Овај ме лопов убијо!

— Убијо си ти њега, бок те убијо, помири се ш њим — оде ти, каже, на робију.

И помиријо се. Овликѣ имѣ брке, дѡље. У жандарма наредник, имѣ брчину дѡвлѣн, а мѡли чдечий бийо.

...

Сирѡмак нѣки Драгица Прѡдѡновић прѡвијо кѹху. Вѡлило му гѡрѣ. Шта ње? Тѡмо стѹбови пѡчупѡни стѡри — нѹви ѹсѡђени. Договори се с кѹмом (бийо му тај Мијо кѹм): Ајмо одњѣти стѹб! — Ајмо! И унда ње ѹни (зѡвѣ се гѡре Капитѡлца), ѡндѡ ње ѡнијѣм пѹтом, па ње ѹни кроз Мацановац стѹбом. Упртили стѹп, а Драгица ишѡ напрјѣт — кѹм му. Цѡндари, ѡвѡј: Пушке на гѡтовс (вершлѹс за врјеме Аустријѣ)! Драгица ѡпази, бацй сѡ себе... Овѡј нѣје мѡгѡ утѣћи — ѹтечѣ ѡвѡј Драгица. Е ѹни, натѡварѣ стѹб — цѡндари — на тогѡ Мију. Бѣ то у врагу далѣко, ал стѹб — ѹн га сѡм вѹка до Прѡдѡновићѡ. И ѡндѡ ѡбадвѡ, кад? Мијо дѡвѡ до Драгијѣ, е онѡ ѡбадвѡ нѡсити у касѡр. Ал то далѣко бѡло... Унда пѡкѡјни Драгица ѹвјѣ виѡа: Крс-ти ј... ѡдмѡнѹ на кум-Мији — тѡндкрнѹ! Како нѣје тѡндкрнѹти од сѣдом-ѡсом мѣтерѣ стѹб дугѡчак!?

(Зрѡања-Кѡм: Сѡво Чѡнак, рођ. 1897)

2.

Лѡзо се вѡкѡ заѡдѹчијо — ѡсѡмнѡјс гѡдѡнѡ бийо е ѡјдѹк и ѡјдуковѡ. Ал је ѹн сѡмо (ѡвѣе гѡн'ица бѡла — ѡндѡ с Тѹрци бѡли), кад вѡкѡ бѣга ѹвати њѣкога, па га уцѣни ѡѣ ѡе дѡњѣти пѡре... Ајдѹци чѣкајѹ на прѡмјер код ѣднога камена: тѹ и тѹ — тѹ ѡе бити ѡсплата и дѡѡе му сѡна нѡзѡт. И ѡвѡј бѣк пѡшаљѣ. Они с ѡшли вѡшљѡм дјѣлом нѣ би л штѡ дѡбѡили вѡкѡ о-Тѹрѡкѡ... Ал ѡѣсу, за чѹдо, убијѡли ѡѹдѡ — ѡѣсу бѡш. А за тѹѡи, бѡтѡнѡ дѡт — то ѣст.

Али тѹ су вѡтали ѡѡ, тѹ е бѡла ѣдна колѡна која е за врјеме Аустријѣ вѡтала тѣ ѡјдѹке. Нѣкав капѣтѡн, звѡни Дѹшан Дрѡбоѡа, имѡ е нѣчѡвјѣчан ѡбичѡј. Кад ѡн ѹвѡти ѡјдѹка, онѡ прѣвјесй га преко бѡнка и дѡде му двѡдесѣт и пѣт бѡтѡнѡ. Ёден пѹт се ѡсвѣтили ѡни ѡѣму у Мѣтку, у Пѡпучи... Тѹ е ѡјдѹк Цѡгѡло брѡји'ѡ. Велй: Ајде, дѡј му двѡес ѡ пѣт. Унда, каже, брѡји'ѡ. Кад дѡѡѣ до девѣтнѡјс, ѡн се пѡбрѡа па јѡпѣт ѡз новицѣ.

...

Ти мѡслиш, рѡде мѡј, да то бѡк стѡријо. То сам јѡ стѡријо и мѡја лѣѡа. То мѡја грѡча знаѣе. То е пѡчѡ (...) мѡј дјѣт ѡвѡ рѡдити... Кад? с ѡни то крѡчили, тѹ е бийо нѣкадѡ, колико сам јѡ, тѹ е бийо ѡбрѡј Бѡгѹновић вѡкѡ. Он је бийо фѡцѡр и имѡ тѡи сѡна. Нѡсили свѡ четѡи сѡбље. А тај Бѡгѡн да е рѣкѡ, велй: Нѣстаѡе Врѣла е нѡкадѡ вѡшѣ из јѣднѣ кѹѡѣ

4.

Мй смо врли и гра. Нйје било — гра рѡдй па нѣ мореш стѹѣи, ман ѹвоти кѹѣе па површи. Насѡдйш, мѣтнѣш ѹнѡ дрво (стѡжѣр), смѡтѡш кѡнопац, направйш вѡкѡ кѹку и мѣтнѣш ѡнѡй ѡјам (канѡпа и тѡкѡ) Унда ћѣрѡш, дѡћерѡш до стѡжера. Кад дѡћѣш до стѡжера, враћѡш нѡтрѡг* јѡпѣт док се не оврше свѣ...

Гѹвно ѡђе кѡжѹ, а кѡжѣ Бѡсна ѡрмен. Ймала сом јѡ тѣтку тѡмо у Бѡсни:

— Ајде, вѣлй, дѹшо — донѣси с ѡрмена.

Јадница цркла тражећи: Ема, кѡжѣ, ѣѣ тѡ — штѡ е тѡ ѡрман?

Тѡ била дѹбока Бѡсна — нијѣсу знѡли нйшта. Закѡлй ѡвцу јѡловцу, закѡлй па сасјѣци — ш њѹм ѹнѡй вѣлйкй кѡтѡ. Скѹвѡй — ѹнѡ прѡспи, а мѣсо сѡмо јѣдѹ. Тѡ тѣтка мѡја, кад је дѡшла тѡмо, ондак ти је ѡна знѡла по нѡшки. — А, вѣлй, нѣ тѡ рѡдит тѡкѡ! (Бѡци дрѡб, бѡци цйгерцу — свѣ побацивало, сѡмо мѣсо јѣдѹ скѹвѡно) Вѣлй: Кѡд нѡс вѡкѡ рѡдѣ...

Ймали су, ѣе се мѡја тѣтка ѹдѡла, по трийста глѡвѡ кѡзѡ и ѡвѡцѡ. И ка-тѡ пѡћѣ, тѡ нѣ меш прѣгледати кѡлико тѡ йдѣ. Унда гѡвѣдѡ по трийцѣт ко-мѡдѡ. Чѣтрий брѡта бйла су зѡедно.

(Бѣглуци: Ђница Пйлиповић, 89 год.)

Ма штѡ ћу ти причати, сѹнце мѡе... Тй ћеш пагати, а јѡ мѡгу нѡмѡ покров и ѹ грѡбље. Ѳндѡ нйје било, сѡне мѡј, дћеш — нѣћеш. Него тй њѹ ѹкебри сѣби и лѣтйш трком за њѡм док је не ѹватйш. Ако ѹватйш, тй си и дѡбијѡ. А нйје било ка сѡд: ѡвѹ ѡћу — ѡвѹ нѣћу... Бѡме, јѡ сом од седѡмнѣс гѡдйнѡ, од седѡмнѣс рѡдла ћѣр. Рѡнко мѡј, дваес пѣт (бѡга ми до и трийес), тѡ онда стѡрѣ цѹре — тѡ нѣће нйко... Унда нйје било ѹ кући йграти, плѣсати, него вође в ѡвѣ бѡре. Па кѡло йгрѡй и цѹре и мѡмци. Свйрѡч ѡнѹ мјѣшиницу, одѣри јѡњешце па напйри и мѣтни дйпле... Нйје било пѹдер и помѡдѣ, ман прйрода. Па ка-се ѹватйш ѹ коло, йгрѡш и нйшта се црвѣнйш ки рйђѡ.

(Бѣглуци: жена, око 80 година)

5.

И ѡндѡ ме ѹватѣ ѡвй лѡпови нѡши, пѡс им мѡтѣр... ѹватѣ ме ѡђе ка-сѣ-се пребацивѡ у Мѡзйн по рѡбу ѡдбору. Мй дѡшли вѡкѡ нѡ равницу. Да сам јѡ ймѡ йђе грм ил кѡмѣн, јѡ б ѹтекѡ... Кѡжѣ: Стѡј! Кѡ йдѣ? Парти-зѡни? — Ѳ, Вѡсо! — мйслим јѡ тѡј е вѡт. — Ѳ, Вѡсо, ес тй тѡ? — Ђсом! — Дѡбро, рѣко, свѡји смо... Йдѹ њй трий и нѡс трий. Њй трий, а сѣдѡм тѡмо — шѣст њй и жѣнскѡ... — Одлѡжи ѡрѹжје! — вйчѣ ѡзгѡ и митрѡлѣс пѹцѡ вѡкѡ преко нѣкѡк кѹка. Кад ѡно, јѡдна ти мѡјка, дѡђе ѡн: Вѣзѡ! А сѹтон бйјѡ, друкй јѹла — сѣдмй мјѣсѣц. Јѡ, нйѣсам га забѡравијѡ, ј... му

дан . . . Вељо: Пошли смо вако, реко, сестра ми је настрадала — поша сом да видим хе је, шта е, како е. А тако и 'ест, мени сестра стрѣљана тамо . . . Нусймо ми ракије, нусймо цигарѣ, нусймо свѣга — ђвдуд дѣбијемо преко вѣзе . . . Ђтмѹ нам свѣ. Има сам пушку ђвѹ маузерку и ѹзѣли сѣлѡм. Има ја дѡламицу талијѣнскѹ — свѹкло мене свѣга. — Бурѣзере, свѣ ѹзимљемо што е вѡјничкѡ! А ја мѣтну вако рѹку на сѣт — знаш, кад је чѣек ѹ шуми, тѣшко ми е тѡ дозволити — а ђи пиштѡлом тап и мѣни мѣђу очи: Пусти, мајку ти ѹсташкѹ! Па вељо: Ђв, бурѣзере — не мѡра се за тѡ пѡгинити . . . Унда, мѹја мајко, тѹ испребѣјајѹ, испребѣјајѹ свѣкѹ кѡст. Ја би вѡлијѡ — нѣшта лијевѣ вѡда нѣза ме — дрѹгови, ја б вѡлијѡ да ме ѹбијѣ мѹментѣлно . . . Ка-тѹ ја, припуцаше ѡни, а Илија Бѹић скѡчѣ преко нѣкѣ лѣскѣ. Вељо: Пѡбићѣ нас! Ал свѣдно, чѣек прѣчистѣ с тѣјем кад видѣ да ће . . . Тѡ бѣ, свѣдно нѡћ пѹта да ѣдѣш и кад видѣш да те нѣма . . . Ал тѹ сам се спѣсијѡ нѣкако — лѹдо и мѹдро . . .

(Нѣтека: Стѣво Дубѣјић, рођ. 1902)

6.

Како се ѹни насѣлили тѹ? Као лѡпови најприје, да т кажем — право кажем. Јер тѹ су најприје лѡпови насѣлили. И ѡдале су краљѣ ѡздѡ из Бѡснѣ, прегѡнили тѹ. А ѡвђе, кад ѡђе сѣкрије, унда више ѡѡ га нѣни не мере. Ни мѣлѣија, ни вѣра. Ђдале су ѹнда лифѣровали тамо дѣље — ишли преко вѣзе, знаш . . . И ѹнда тако с ѡни најпрѣ, ка-се тѹ насѣ'или, направл'и стѣнове. И ѹ тѣ су стѣнове ѡни пѡмало дрѣжали стѡку и краљѣ . . . Најприје нѣ пѣ-шест, а кашњѣ су се ѡни расплѡдили и ѡстали тѹ за нашу нѣсрећу. Данаске тѹ има тѣрдѣсѣт и шѣст домаћѣнствѣвѣ. Тѡ е свѣ потѣкло, на примѣр, ѡдалѣн, што се тѣчѣ тѡга Брѣзѡвца. Врло е маљѣ брѡј ѡсѣлијѡ. А у рѣту и је бѣло, ѡѡга ми, дѡста. Свѣ и јѣдан — ни јѣдан на стрѣну нѣ-пријѣтѣља нѣје бѣјѡ . . . Крѡс тѡ врѣеме тѣжак тѹ бѣјѡ жѣвѡт. Чѣтрдѣсѣт и тѣћѣ гѡдинѣ тѡ спрѣжено свѣ, ѡстало жѣво нѣшта нѣје. Нѣшта нег ѡвѣ јѣдинѣ тѹ кѹћа. Шѣвѣе су ѡтелѣн ѡћерале свѣ што е жѣво бѣло и кога су ѹватили — и нѣрот, и стѡку. А ѡвѡ е дрѹгѡ свѣ изгѡрило и тако да се тај нѣрот црѡно, црѡно пѣтијѡ кроз рѣт.

(Брѣзовац: Стѣво Мѣдић, рођ. 1912)

7.

А кѣрија т је бѣла — пѣће се из Далмѣцијѣ већѣном гѹнило на кѡ-њѣма. Унда бирѣаши — бѣло нѣ вѣшѣ. Мѡј ѡтац ѣша Тѡрбици тамо. И ѹкватѣ и ѹ јѣсѣн, вѣлда, и сѣњѣк и тако да е има ѡнѣ ѡпанке с ѡпутѡм (ѡпу-таши), па му прозѣбѹ нѡге и пѡслѣ дѡбијѣ — ѡпанѹ му нѡкти. И пѡслѣ дѡбијѣ, ѡѡже прѡсти, нѡкте ки сѣд мѡј пѣлац, па вѣјѣ кљѣштѣма ја му сјѣца. Кљѣштѣма — не мешѣ нѡжом.

Унда из Бихаћа се вџило жџто и ис Крѹпѣ тѹ на пѣјацу. Вѣчито, јер дѹчим тѹ нѣје бѣло дѹста жџта. Ўндѣ ти је бѣло, кѣко б^н ти кѣзѣ, нѣјскуплѣ кад је бѣло, мѣслим: кѣла (лѣтра) — дѣнѣр. Унда сом јѣ ѣднѹм и Рѣља пѹкѹјнѣ и Нѣко (ѹбадвѣ су пѹкѹјнѣ), из^е Банѣта дѹренѣм кѹрузе. И знѣм, ѹѣика е мѹј ѹтац: кѣлу сѣјѣна — кѣлу кѹрѹзѣ. Еси вѣдијѹ . . . А сѣт кѣла сѣјѣна нѣ мере ѹзѣти ни фрѣтѣљ кѹрѹзѣ. Нѣмѣ бѣлага, па се не трѹшѣ.

(Гајине: Нѣкола Дѹраковић, рођ. 1905)

Кѣко сом натѣкаче вѣзла? Исплѣло се дѹтлѣ, па се тѹ дѣ — фѣрбало се. Бѣло ѹнѹ мѹр, ѹмѹрило се (. . .) црнѣјем, па се тѹ вѣзло. Вѣзло се, бѹже мѹј, кѹнцом ѹвије што се ѹд ѹнѣ прѣло, па се прѣпрѣдѣ, па се тѣјем повѣзало. Па смо онда гѹре, ѹвдѣ јѹпѣт, ѹнѣ тѣкаче вѹлико пѣртѣлале, са ѣглѹм и кѹнцом свѣ. Свѣ на ѣглу се с тѣрѣ ѹзимало тѹ. А тѹ лѣјѣпо бѣло. Чѣрапе пѣмучнѣ бѣјѣлѣ ѹбѹј под ѹнѹ па, ѹндѣ, лѣјѣпо крѹз^е ѹнѹ. А ди-вѹта.

(Гајине: жена, рођ. 1903)

8.

А договѣрали смо се — ѣшли, дѹчекали ѣутобѹс лѣпачкѣ, па ѹбијѹ се пѹкѹјнѣ Йшо ѣднѹга ѹсташу ѹ тѣјем кѹлима прѣје ѹстѣнка. У апрѣлу се крѣнло сѣ тѣјем дѹговором. Унда се ѹвечѣ, ѹочи дваес сѣдмѹк сѣдмѹк — ѣ, ѹвечѣ на Врѣлина. И тѹ мѣне Стѣво вратѣјѹ пѹкѹјнѣ. Унда јѣ ѣдѣм ѹ кућу нѣгову са Мѣћѹм Стѣјѣљѹм и да слѹшѣм рѣдијѹ, тѣко да јѣ, што сом знѣ рѹскѣ јѣзик, да прѣносѣм, да извѣштѣвѣм нѣи на фрѹнт. Тѣко и бѣло. Нѣши су ѣшли преко Висѹчицѣ, а јѣ сам бѣјѹ ѹставѣн у сѣлу по наређѣњѹ. И тѣко да сам јѣ и ѹстѣ до кад је ѹсновѣт ѹдбор и кад је ѹсновѣт жѣнскѣ ѹдбор и кад је пѹстѣла ѹмладѣнскѣ ѹргѣнизѣција — свѣ . . . Јѣдан-пѹт ѹни тѣмо дебѣтирѣли ѹ томѣ што сам јѣ ѣмо, па дѹшѣ М . . . и С . . . по ме. И јѣ пѹшѣ ш нѣма дрѣгѣ вѹлѣ. Јѣ би вѹлијѹ бѣјѹ ѣѣи него бѣти у сѣлу. Ал нѣсу смѣјѣли ѹд пѹкѹјнѹк Стѣвѣ, мал вратѣли ме ѹпѣт нѣзѣт. Сѣмо, вѣлѣда су ме прѹвали, бѣ л јѣ нѣјѹ. Кѣкѣ! Јѣ се нѣсом нѣје у живѹту свѹме . . . ѹни с бѣли на пѹложѣју у Дѹбровами, па су кѣшнѣ прѣшли у Дрѣновѣчу. ѹни су на пѹложѣју бѣли, јѣдѣно сам јѣ бѣјѹ у сѣлу и извѣштѣвѣ тѣвѣ свѣ што се дешѣвѣ. Нѣсом ѣмѣ штѹ ни извѣштѣвати, Рѹси сѣмо су прѣдѣвали ѹвѣко: „Прѹлетѣри свѣ зѣмѣлѣ ѹјѣдѣните се.” Тѹ им је нѣј-вѣшѣ парѹла бѣла.

(Бѣровѣча: Бѹрађ Блѣнуша, рођ. 1895)

Унда тѹ су, кѣко с кѹјѣ насѣлѣвали, тѹ ѹзимали за слѣву. Којѣ с ѹко свѣтѹк Јѹвѣна насѣлѣли, онда тѹ, тѣј дѣн ѹзѣли за слѣву. Нѣши насѣ-лили на свѣтѹк Јѹвѣна ѹѣѣка, зѣми, онда ѹзѣли Јѹвана за слѣву. Вѣши ѹко Бѹжѣна досѣлѣли и ѹзѣли Стѣпѣндѣн. И кѣко гѹлѣѣц кѹјѣ досѣлѣ-

вали, тако с узели тај дан — који најближй год бйјо. Ўнда се звали год-
дови, а и било й: свѣтй Саве бйјо, онда су биле Мѣснѣ покладае, онда се
йшло на сајам и тако ти је било.

...

Мўй није хйјо хаћа прйчати, али Тóде, Тóде. Ўн ти је, ўн ти је — и
нама пòчнѣ плакати. Вѣлй: Нѣстанѣ јѣсти. Штò хѣш — нѣмā јѣсти. Свѣжѣ
стриц двòе гòвѣдā кòнма за рѣпове па за Бòсанскй Нòвй. Кад' није
ништа нашā, ј... га, йдў... Прòдā гòведа (њѣсу мòгла дòћи, òтабала се
гòведа — нијѣсу мòгла дòћи), òн дòјашијо на кòнйјѣ — дòшā. Кад
жѣне вйђеше òзгò, тўдā нйс крај, да нйшта нѣ гонй, стāла бугāрања.
Накò, вѣлй, нѣ би стāла бугāрања да стрйц мртав. Трйдисѣт чѣлāдй ў
кући, а нйшта јѣсти! Штò хѣ? Ймā пòбратима у Корјѣници — прѣноћй,
пòчинѣ мāло, па у Корјѣницу пòбратиму. Ё, ал пòбратим на пò пўта от
Корѣницѣ òномо. Догòнијо из° Рјѣкѣ, догòнијо кўрўзā с кòлима кўн-
скијѣ*. Òни òшли, па чѣкати га у пòноћи иза Корѣницѣ, јер ако дòђѣ у
Корѣницу — нѣхе га дòпасти. Чѣкали га нѣхе на дѣсет киломѣтерй от
Корѣницѣ — чѣкали, па чѣкали, па дòчекали: Дāј, вѣлй, йшти нòвāцā
колко òхѣш, сāмо дāј, пòбогу брāте...

...

Сѣдам пўтā йшā у Амѣрику, а кад нѣ идѣ у Амѣрику, йдѣ у Прāјскў
(Њѣмачкў). Ал òн, ј... га, òн йдѣ ў јесѣн кўћи, а у прòљеће на рāt у
Амѣрику. Нѣ смијѣ бāбѣ одвѣсти... Вѣлй: Òтѣше лóпови. Који гòђ је
жѣну дòвò, свѣ и једнòм òтѣло... И òн, хѣ није мòгā кўвāр бйти, òн по
пѣт днѣвницā òстави — нама йдѣ, йдѣ тражити хѣ мòре кўвāр бйти. Òн
није хйјо рāдити мал хѣ мòре кўвāр бйти. А, вѣли: Ј... ти тò, мѣни ўвјѣ
тврдо око рпѣницѣ, хѣ сом јā кўвāр. Који м се гòт, кад мјѣшāм òнò мѣсо,
који м се гòт комадић свйкнѣ, јā нѣга мāкнѣм.

...

Штò се òндā нāрот пāтијò!? У Кòритијѣ, глѣдāм јā, па йдў кòсити.
Онда йдў јѣчам влāтати. Дòклѣ клāс се зāметнѣ, онда ў пѣку па пòпржѣ,
па нòсѣ ў жрвањ и онда нòсѣ кòсцима пāлѣнтѣ и млијѣка òногā. Под
свāкйм трном од лўка и капулѣ канда си òвцу зāклā. А дāнас: гòнѣ пйво,
гòнѣ вйно, гòнѣ прйшутѣ — пòтрошй сām вйшѣ него штò сйјено вāлā.
Ал јòпѣ хѣ òвò òпўстити, јер нашѣ нѣхѣ да кòтѣ. Ёдно — двòе, ёдно — нй-
једно; ёдно — двòе, ёдно — нй-једно. Дòшā дòктўр, дāвā нѣкцијѣ дйѣци,
òспице — кòјегā врāга нѣ зāм тў... Сāмо јѣдйтò дйѣте дòшло ис цйѣлѣ
Бйровачѣ. Е ј... ти пòст, *ā!

А хѣ Букāнац бйјо, двāдѣсет и трòе — òвāј, хѣ твòја мātѣр — двāде-
сѣт и трòе дйѣцѣ. А јā трйнајстй бйјо ў хаће, трйнајстò прāсе. Бāцѣ ме

нѣће и ја изгорѣм. И њесу ми ћели дѣктѹра . . . Вѣлї: Штѣ за њим, он ће умријети. Да су ме однѣли код дѣктора, па да су ми завѣзали свѣки онѣј прст за се, били би (онѣ би обгѣрало било ѣзгѣ) прсти би израсли јѣпѣ били. Били б мало краћи, ал и нѣшто бї мѣга искѣристи.

(Бїровача: Даниша Обрѣдовић, рођ. 1908)

9.

Слѹшѣј, тї. Ка-се жѣнї, а да їмѣ свѣтове, па мѣрѣ пѣставити кѣт кућѣ . . . Ымѣм двѣ прїјетѣља — свѣ распѣдїлили . . . Вѣлї: Свѣк је дѣбїјо нѣшто, али тї. Вѣљо: Штѣ? Вѣлї: Дѣчек свѣтѣвѣ. Дѣшѣ ја, двїје жѣне — нѣ би вѣзи ш њїма . . . Кад їдѹ, ѹни мѣни дѣдоше чѣшу, па им ја по старїн'ски: Фѣла гѣспѣду бѣгу и дѣнашњѣму дѣну, ће сом їзѣбрѣн — тѹ сом и дѣшѣ. Ко е жѣнитѣљ и ко пѹтѹѣ у ѣвѣј дѣм, ја му жѣлїм нѣј-вїшѣ здѣвѣља и вѣсѣља и срѣтна пѹта. А ко їзѣбрѣ ѣвѣј дѣм, а нїје — и тѣкѣ, бѣрѣте мѣј. Да тѣ им не рѣко, да сѣм рѣкѣ: Фѣла, жївїјо! — мѣјмун. Па кад ја њї пѣчѣ дѣчекївати, па кад нѣкѣга Бѹрїна из Мѣзїна: на дрѣвачу га мѣтѣ, а кад је пѣшѣ, на дѹшек — на дѹшек.

Штѣ ће бїти ка-се Мѣрица ѹдѣла? Ћѣр се ѹдѣе — їмѣ дѣктѹра тѣ Мѣрица — а ѹмрѣ ѣвомѣ мѣме прїјетѣљѹ мѣтѣр. йн рѣкѣ: ѣди да нѣ бѹдѣ пѣсмѣ и штѣшта, па гѣре ја ѣтишѣ за тѣ . . . Сїѣдїм ја — њї седѣм-дѣсѣт. Дѣје дѣ мене чѣша. Он рѣкѣ да ме прѣскѣчѣ, а ја се пѣдїго. Вѣљо: Јѣ сам ѣден лїјѣп глѣс измѣђу нѣс ѣд дїѣвера и ѣт кѹма. Вѣљо: Прѣко Лїчѣнина нїје прѣсѣкѣвало (а јѣдїнї ја Лїчѣнин — онѣ свѣ дрѹгѣ). Вѣљо: Нѣђу Лїкѣ да рѹжїм!

И прѣскѣчијо сом. Да ја нѣмѣм дїнѣр, нѣ би ја тѣмо їшѣ. А дѣктѹр сїѣдї ѹзѣ ме . . . Кад ја дѣље дѣшѣ, ѹвѣтї ѹн мѣне пѣд рѹку: Бѣ жѣлїш сїѣсти? Вѣљо: Мѣђу лѹде. Ако шїјѣднѣмо мѣђу жѣне, ѣне жѹбѣркајѹ, а ја мѣјмун мѣђу њїма.

(Мїшљѣновац: Стѣвѣн Бѣлѣћ, рођ. 1900)

10.

Тѹ ѹ тѣј зѣтвор бїли и пѣпови, ковѣчи, млїнѣри, кнѣзови и ѣвѣ свѣ пѣглавице. Лѹде пѣкупило, па ј . . . га — ї мене мѣђѹ њї бѣцї, и пѣкѣјнѣг Вѹчѣна. Тѹкѹ, лѹди, по дѣсѣт пѹтѣ у дѣну њї дѣђѣ по дѣсѣт мѣђѹ нас. Тѹкѹ, гѣзѣ нѣгами свѣ. Па ј . . . га, ја да се нїѣсам апѣрїсѣ, ја би ѹмрѣ бїјѣ. И апѣрїсѣ се и ѣчиштише, слѹшѣј, и ѣстѣ здѣв. Ћѣво, ја ї сѣт у штѹмѣку, ја сом здѣв. А бїјѣ б ѹмрѣ . . .

И тѣмо кадѣ на апѣрѣцијѹ, па нїт ме ћѣдоше ѣпѣјати (. . .), мѣн ме извѣлише на ѣнѣј стѣ, па за ѣнѹ нѣжїну. Тѣлїкї! Па ѹзѣ, па вѣкѣ нїс трѣу. Ѓїме, кад вїђе ја ѹнѣј нѹш, кад вїђе кѣлїкї је па кад га пѹнесе на трѣу. *Ћ — ѣјме, бѣрѣте.

Али, људи мјуи, и муреш дурати. Али само шивење, шивење ти је, браће... А уно умаже, утрљуша, враг^к зна с ким умаже, којијем врагом. Мдреш дурат, бдга ми...

...

На Тали'и бйјо сам... Најприје бйјо сом неколко, неколко на Србй, па-нда нас пребаци (моју регименту) на Талију. Тамо сам бйјо — вражјѣ мјесто, бра'те, Тирол. Тамо некви врови — снйјега ту има по цјјело љето. Вајје има оније, оније — има снйјега вајје. Вражије мјесто.

Ест, еднѡм ме ранило мало у ногу. И то кући пошѡ, а рани ме вако у велики прст. До полѣ одбило га било.

(Кѣстеновац: мушкарац, 1888)

11.

Ест, било љвје љѣпшѣ рѡбѣ. Извѣзе се, наредѣ се онѡ фйно — ест, ест... Ожења унѣ лаѣе нусијо, па унд унѣ рѣсе, па јѡпѣ гѡре неѣве рѣсе, па дѡље, па кошуља онѡ велка — онѡ мушка прѡва — прслучак унај мали и прслук ѡвај без рукава. Прслук йсто мушки кй тај ваш капут, само што нема рукава. Бйјѡ црн, а било и зеленй'е, и црније и плавије. А мали прслучки бйли као унѡ о-глѡта ѡвај ѡмо дйјо, а ѡвај ѡмо ка мало нешто ѡвога ка штофа. Јѡ не знам, Стѣво, да л тй пантиш? Не пантиш. Пантим јѡ свѣ то. Јѡ пантим, моја дјѣцо, свѣга и свѡшта. Само што то т има морда цјѣли рѣд^т кад би јѡ теби испричала своѣ кѡнаѣе и кут сом јѡ, на примѣр, прѡшла и нарот наш. Мало ѡђе кѡ преживијо што сом јѡ преживила. Јѡ сам кроз рѡт йшла, што велй, рѡдила и дјѣцу водила и вѡјски йшла на сусрет. Бе сом гѡл могла — помѡгла. Само сам вајѣ бјѣжѡла од бѡндѣ да ме не би ѡна зграбила. И ѣто успјѣла сѡм утѣи. А мој муш нйје успијѡ ман ѡтишѡ им у рѡѣ. Кажѣм: Бјѣжи тѡда у шуму! — а ун ѡде к њйма. Врйсну јѡш и ѡде. Велй: Пѡзите ми на дјѣцу!

Свађе ме било: и у шуми, у брдима и гѡрима, и с народом и дјѣцѡм — са туђицѡм и са својйм...

(Лйчкѡ Петрово Сѣло: Мйлка Бѡбић, рођ. 1906)

12.

Јѡ ка-сом бйјѡ дйчѡк, јѡ сам својѡм вајѣ бѡлаго чѡва. Бѡлаго чѡва и прѣлијо. Йшѡ говѣдма а и уна йшла говѣдима. А код говѣда било то ашиковѡње, што кажѡ Муслимѡни. И унда ѡвѣчѣ ѡјде у зймнѡ дѡба, ѡјде свѡку вѣчѣ. ѡјде сјѣди до поноћи и даљѣ от поноћи...

...

А ношња? Како се могло. Највише се ишло гола и босо... Ткало се, прело се, ткало — сиромашно. Ко бијо могућни, тај нешто и купи, а ко није бијо могућни, тај је боме и плед и све — није има окле купити и тако. Ношња била, знај — рђава е ношња била. Рђава.

...

А док је било оваца, било и вукѡва. А сат немѡ оваца, немѡ ни вукѡва. Е било досат, буме, свашта — било код нас свегѡ. Било и блага. Оћика најмањѣ шес-седом стотина оваца у овомѣ нашем селцу и преко три-четри стотине говедѡ. А сад, кажем ти, има — море бити — мога би лако набрѡити...

(Ћуић Крчевина: Мѡне Ћуић, 73 год.)

13.

А то ти је била една женидба. Има ѡтац и маѡи еднѡк сина, ослѡужио војску и сат трѣба да се жѣни. Ћни ѡстарили, а ѡн неѣе. Оѣе ѡн едну дјевѡјку а коју ниѡко неѣе. Бијо неѡако, шта ја знам на којѡи наѡин с ѡни то закљѡчили — ш чѡм је ѡна доѡазала да е најѡра? Онда е зазѡали Злѡћудѡм. И велѡи: Сѡне, ајде се жѣни — вѡдиш да ми више не маремо. — Оћу, велѡи, ћаћа! Каѡко не! — А коју? А велѡи: Злѡћуду! Кажѣ: Ама не Злѡћуду аѡко бѡга вјѣрујѣш! Каѡву Злѡћуду!? Те: Имам ја пѡбратима ѡѣе, па пријатеља ѡиѣе — па ѡт на њ: Не! Не! Ниѡако!

Ал да — ниѡако мал Злѡћуду.

Гѡдину данѡ с се ѡни то преѡњали — није могло ништа бити. Дѡдјало — старѡи нарот више се не мере бѡрити — ѡн неѣе да се жѣни. Ћни се маѡло доѡговорѣ, старѡи и старѡа, велѡи: Па дѡбро, ајде рѣци му. Е ѡпѣ лопѡвију: Оћу, ѡћу — ја сам рѣѡа да ѡћу, ал сѡмо ниѡву дрѡгѡ нег Злѡћуду. — Е ајде, велѡи, кад ѡѣеш, па да е било ѡаѡва. Али ѡпѣ одбија га, ал није мога ништа.

Ништа, ѡтићи по Злѡћуду. Брзо с ѡни — мѡкѣ ѡѡ испрѡсити кад је ниѡко неѣе. Скѡпити свѡтове, а тада су свѡтови бѡили на коњима. Биѡрају се тѡ коњи и лѡѡди за свѡтове, мој брѡте — све преко вољѣ старѡга. Ал мѡрало е тако бити.

И биѡрати свѡ коње, али младѡжења неѣе ман најѡрѣга. — Дѡбро, велѡи, ништа! Кад неѣе — неѣе!

Ајде таѡмо, ѡбавит ѡнѡ свѡдбенѡ ѡвѡчѣ (знаш, тако е то бијо тај ѡбиѡа), ѡјитру ѡдѡ. Пѡсѡдати на коње — ѡдѡ. Дѡшли пот сѡѡат, сад од ѡѣстѣ до сѡѡата има, море бити — ма ѡако ѣѣ — неѣе ѡпѡриликѣ кѡло-метер. Нарѣјуѣ ѡн војводи свѡтѡва да ѡстави. — Ћстави! — Шта е? — Нарѣјуѣ, велѡи, младѡжења. — Е, велѡи, сат слѡшајте: ко бржѣ море — кѡћи!

Добро. Запáл'ити унй свáтови на кòње — йдѣ тò. Одеше. Онй нѣгов нѣ мере — нѣ мере, нájгорй. Нйје нйјо ман нájгорò. Ун лйјепо скòчй с кòња, за òнū кùбуру и прет кòња — тòв у чело. Пáде òнā клýсина, ун замáвā рýке — йдѣ гòре. А уно вйка, каво òнò: Уби кòня! Штā бй? Кáко бй? Лáко! *Ǻ — дрýгийѣ лýдй — вáвјѣк ймā лýдй, знáш, вáјѣ ймā лýдй за умíрити свáју: Нйшта тò, кáжѣ, нйје — лáко е за тò. Нйје ни вáлā! И дòбро — дòбро.

Обавити тáј дáн, ўвечѣ йдū спáвати. Ка-дòшли у крѣвет, е сáт трѣ-бајū се єдно дрýгòм да йскáжѣ, да знáдū се — знáш. Вѣлй òн нòј: Слўшáј, сат тò е гòгово. Мй смо мўш и жѣна и мй би мòрали сáде знáти тѣ нўди нáше. — А дòбро, кáжѣ, áј тй, кáжѣ, кáжи. Вѣлй: Дá, лáко е за ме — дáј тй! Вѣлй: Јá ймāм, баш нѣмāм — јá ймāм дòста гáдну нўт. Кáжѣ, òвáј, млáдā. Вѣлй: Кад нѣко мѣне зòвѣ а мѣни нàкò . . . , е нѣ би се јá озòвнила за мáјку бòжијū. Јá, ето тàкò, мýзем òвце па нѣћѣ да мйрујū — јá òнијѣм кáблом и òнòм варѣникòм по òвци и свѣ. И јòш òна нѣму тàкò тòгā йс-причā. Вѣлй: *Ǻ, нйје тò мāна нйквā! Лáко е за тò. — Е сáд, áј тй, кáжѣ, кáжи мѣни. Вѣлй: Оћу! А кад је лѣгā, онда кùбуру òбјесио вáко више глáвѣ и прйје пítања тòгā. — Ма јá, вѣлй, нѣмāм мāнā бáш. Ёдну ймāм, кáжѣ, нйје тàкò вѣлка. Вѣлй: Кáквā ў тебе мāна? — Вйдйш, вѣлй, кад би јá тѣбе зòвнò а тй се нѣ би озòвила — вйдѣ је, вѣлй, нѣ вйсй . . . Исто би те ўбијо ки òногā кòня дāнас. — Áјмѣ, вѣлй, бòга ти! Гáдна мāна ў тебе! — Ёто, тàкā е. И òни се тў споразўмили у рѣду.

Ўјитру се пòдигли, дā — млáдā врѣдна, нѣмā шáлѣ. Дрýги дáн, трѣнй дáн . . . Прйћѣ òн вàкò òднєклйн иза нòшка па полáко е зòвнѣ. Нѣмā тў, òзйвлѣ се òна, мòј брāте, нѣмā тў шáлѣ. А кад мýзе блáго — мйлујѣ. Мáло пòмало, нѣмā тàкѣ, вѣлй, жѣнѣ, јáдна ти мáјка — нйје е нѣмā. Дòбра, дòбра, дòбра — *Ǻ, дòбра!

Нѣкòга врāга се òн рàзболй, ма нйје дýго ни бйло, и ўмрѣ. Ђстанѣ òна удòвица. Јáдна т мáјка, просáцā! *Ǻ, просáцѣ колко ѣ́сш! Ўдā се, ўдā се, ўдā се у Крбаву за єднòга. Кат се ўдāла у Крбавицу, унāј нйје бйјо чòек, нйје запрѣтијо ки òвāј — поквāрила се. Јòпѣ, бйла Злòћуда гòрā нек йкaдā.

(Бјѣлопоље: мушкарац, 56 година)

14.

Мѣни с ўкрали сà тѣ пòланѣ òзгò више тòгā вѣликòг тòчила вòлове. Украдū и ўтечѣ крāва за нйма, а јá и єдан òтáлѣ йшли за нйма. Да смо бйли пáметни, мòгли смо и бйли стйгнити. Ал ймали су и òни òрўжје. Јá сом ймā пўшку, али ймали су и òни òрўжје. И ўтекū ш нйма, ўтекū ш нйма áмо Пáдалйшту.

Ал бйјо у Пѣћāнима єдан који је бйјо áгент свйјѣ нй. Мòј пòкòјнй òтац òдѣ к нѣму (Бѣвāнда му вйкали, а кáко му е йме јá нѣ знāм), ун је ймā гостијòну. Питā òвāј: Кáкви су ти вòлови? Тàкй и тàкй, и, кáжѣ, утѣкла крāва црлѣна за нйма (Крāва бйла тѣшка око шѣст мѣтерй).

Велй, кажѣ: Дѡбро, тй ајде, кажѣ, кўһи ил нѡһи тў Һѣкако — ўјтру рѡно дѡһи, па Һу т ја казати штѡ-ш рѡдити. Ако су тў и ако нѣсу кўдѡ ѡшли, дѡбиҺеш.

Он дѡҺѣ ўјтру рѡно, а ўнѡј велй: Вѡлови с ти тў и тў. Ајде тўдѡ и тўдѡ пўтом, нѡҺеш ўсѡҺена трй штѡпа лѣсковѡ, и кад нѡҺеш ѡнѣ трй мѡтке лѣсковѣ, ўнѡм драгѡм ајде и вѡби.

Бѡш Рўдоња бйло ѣднѡме йме: *Ѕ, Рўдоња! *Ѕ, Рўдоња! — а чѡек ѡзгѡ са брѡда кажѣ: Штѡ тражйш? — Тражйм, кажѣ, тражйм вѡлове! Кажѣ: Расцйјѣпи штѡп, ѡстави тў нўвац и ајд нѡзѡд! Ўн расцйјѣпи штѡп и ѡставй нўвац, па ѡдѣ...

Ал јѡш ѣдан ѡталѣ бйјѡ ш њйме — Сймо бйјѡ. Ѳвѡј бйјѡ другѡвѡшй: Ајмо се мй, велй, вратити уз ѡвѣ грѡве па да вйдймо кѡ е. И ѡни се вратѣ уз грѡве тѡкѡ, а ўно — кйша пѡдла, ўнй сўкленй ѡльйнац (не ўпазйте вй мѡрда тѡ, тѣ сўкленѣ ѡльйнце) мѣтло нѡ глѡву и плѡшй низ ўнў драгу. Крава йдѣ за њима, а ѡни йдў... Ѳвѡј ймѡ пўшку, Һйјѡ га ўбити, ал пѡкѡјнй ѡтац ўвотијѡ. Нйје ѡтац ймѡ нег мѣне ѣднѡга, па се бѡја мѣни: Нѣ, кажѣ, ўбиҺѣ ми јѣдйнѡ дјѣте! Нйје ўн, кажѣ, сѡм — ймѡ њй вѡг знѡ кѡликѡ!

И ўни тѡкѡ дѡбијў вѡлове — плѡтили, дѡбйли, дѡгнали и гѡтово.

(ФркашиҺ: Стѣво Клѡшња—КљѡйиҺ, рођ. 1898)

15.

Мѣне прѡвѡ рѣвйзија нйје, цупрѣтйра ме као нѣспособна. Јѡ другй пўт њѣсом Һйјѡ — ѡно ме ўзмѣ... Бйла вѡјска вѣлика, јѣла се рѣпа — ўнй резѡнци. Да њй дѡста, тѡ би бйло дѡбро, ал нѣмѡ њй дѡсти, бѡратѣ мѡј. А тѡдѡј нам је дѡвало као дўпло на БѡжиҺ кѡтоличкй... Дѡвѡ крушчиҺ вѡкѡ ѡвликй, дѡде ти мѣса кумѡдиҺ, а издѡбйвѡ си кѡрте. Ѳнѣ бйле кѡрте тѡл'икѣ, ѡбйлѣжен дѡтум, унда нѡрежѣ прѡвй — трй пўта т забйлѣжй црљенѡм ѡлѡвкѡм. А ја ўвечѣ, нѡҺ — Һѣ Һе пѣтнајс стѡтйнѡ вѡјскѣ да се пѡдмйрй — ја, мѡј драгй, ѡдѣм па йзбришѣм ѣдан пўт. Нйје мѣни, нѣ мерем ја више пѡести ѡнѣ сўпѣ и ѡногѡ, мал ради круѡва — ја Һу круѡ ѡстави. Тѡкѡ другй пўт, па трѣй пўт... Ка-дѣвѣтй пўт пѡшѡ, прим'ѣтѣ ме... Ѳно штѡпма, ал кѡ би мѣне ўватијѡ — нѣ би на кѡњу... Јѡ лѣгѡ, мѡј бѡратѣ — вѣҺ бйзѡ пўноҺ — ал ѡвѡј цўксфйрер (*вијер* ўндѡ вйкало) мѣне пѡтѣжѣ зѡ ноге... Ѳтѣше ми ѡнў мйнер-кѡрту и пѡрцију, ј... га.

Ал ймѡм ја рѡдијѡка, мѡј драгй, ѡн јѣде с кўвѡрма што дѣе — тѡ-је мѡгѡ бит ѡбр-кўвѡр, ал тѡ е ѡпѡш, нѣҺе ѡн да бўдѣ... Јѡ ўјтру нѣвесѡ — ѡтѣло и кѡрту, и шѡл'ицу. Штѡ Һ ја — ја сам ѡндѡ млѡт, нѣискусан — нѣѣсом йшѡ нйкут. Јѡ, бѡратѣ мѡј мйли, а ѡн зѡвѣ мѣне: РѡҺѡк! Вѣљѡ: Штѡ е? — Па штѡ си нѣвесѡ? Кажѣм ја њѣму штѡ е. Йдѣ ѡн сѡ мнѡм — Јѡнко из Врѡвйнѡ ѡбр-кўвѡр — зѡвѣ ѡн њѣга: Јѡнко! Штѡ е? Ўн да му ј... мѡјку њѣгову: Штѡ си ми ѡднијѡ рѡдијѡку кѡрту? — Ма, велй, кѡ е знѡ да ўн тѡѡј!

Ўнај мѣни ўјутру даде (немā кавѣ ман од бѹкова жїра, ал дѡбра е), ўсѹ ми каву и даде тај јѡпѣ цїјѡ крѹшчић. А да нѣ будѣ Дмитра, бїјѡ б ја ўнѣ на Ђуи, бѡме знāш око Бѡжића — стѹдѣн, снїјек, а на Ђуи сāmѡј, на вѡди, нāпраљен зāтвор. Онѣ б ја бїјѡ нāмāнѣ пѣт дāна зāтварен.

...

Имā Смрдѣљ — ето га ѡдмā вѣжѣ зā нас. Ёно код гāја. Они се зѡвѹ Шаламѹнић, а зѡвѹ и вāкѡ кї нāс, брāте мѡј, Пїшшāћ. Унда кад је ишшā сѹдац ал је прѣсједнїк, нѣ знāм ти кāзати: Кѡјѣ ѡвѡ сѣло? Вѣлї: Пїшшāћ! Ўн дāљѣ: Кѡјѣ ѡвѡ? — Смрдѣљ! — Бјѣжмо, вѣлї — да извїнѣте — сā-ћемо мї ѹ некѹ ствāр! Бјѣжи ѡтолѣ!

(Крбава: Нїкола Смїљанић, рођ. 1897)

16.

Ка-су Тѹрци заўзимали Црнѹ Гѡру, є ли, и Бѡсну, унда ис Црнѣ Гѡрѣ мнѹго нāрода прѣшло у Далмāцију. И дāнас имā у Їстри, чїнїй-м-се, трїнајс сѣлā црногѡрскијѣ... И ѡндā ка-су Тѹрци, ка су и ишћерали Јāнковић Стѡјан, Смїљанић Їлија — бїло њї вїшѣ лѹдї, є ли — и ѡндā ка-су Тѹрке ишћерали, унда ѡће њї дѡшло дѣвет брāћѣ Црногѡрāцā. Ўни, вāљда су се звāли ўни Бāсте, ал рѣћемо као Срѣдњā Гѡра — Сердāри. Унда њїма у Кѹрјак нāприје дѡшā тај Сердāр, ўнѣ ће спѹменїк, ўнѣ ўнѣ првѣ кѹће. Ўни су Бāсте їсто, ал, знāш, тај шпицнāмет вāљда. А ўнуму су, мāло дāљѣ з-ўнїм, Ђурићи (Дѡшā Ђуро Ђурић). Амо у Срѣдњѹ Гѡру дѡшли: Мїле Мїлановић, Бāбо Батић, Бїшо Бїшић, брāте мѹј. Ѳвѣ у ѡвāј засѣљак од рѡгља гѡре шкѡлѣ Мѣдо Мѣдић, ѡвѣ Лāзо Лāзић (мї шпицнāмет Лāзић), а гѡре Дрāгија Дрāгић и Прѡто Прѡтић. Њї дѣвет брāћѣ Црногѡрāцā ѡће дѡшло. Па ѡће су єво и дāн дāнас Бāсте. Ёто — тѡ ти мѡгу испрїчати.

...

Прїчали су стāрї да бїјѡ бѣк Штѹла дѡље у Плѡчи. Имā ўнā кѹлина, вїдї се — и дāн дāнас јѣ. Унда бїјѡ нѣкї Рāде Орловић, па с прїчали стāрї, є ли, да с бїли пѡбрaтими и да єдан дрѹгѡм дѡлазїѡ. Дѡшā Рāде код бѣга, вѣлї, а пїтā га бѣг имā ли кѡлкѡ блāга. Вѣлї: Їмāм чѣтристо глāвā сїтнїјѣ и, нѣ-м кѡлкѡ — осѡмдѣсѣт, кѡлкѡ ли, комāдā гѡвѣдā. А вѣлї: Нѣ пїтāм ја тѣбе за стѡку — имāш тї злāта? Ё — тѡ ўни звāли блāгом. Вѣлї: Нѣмāм, бѣже, вїѣра є. Вѣлї: Тї нѣмāш нїшта. Тѡ, вѣлї, свѣдно ки кат пāнѣ рѡса, а сѹнце грāнѣ.

Пā грдан снїјек, дѹго бїјѡ — Рāде, є ли, нѣмā штѡ дāвати. Їдѣ к бѣгу (јер дāвало се бѣглук бѣгу — десѣтина, прїчали су). Вѣлї: Гўни,

Раде, и рани! И, браће мој, кад изранијо, Раде е прђдā и у љету дошā к бегу платити. Велй: Нѐ, Раде, нек ти је сјѐт. Није нијђ узѐти ништа.

(Средња Гора: Петар Баѐта, рођ. 1901)

17.

Нāши Цвјѐтићани, мй смо бйли плѐме Обрадовић. А Обрадовћом фāмйлија бйла на Вѐликом Цвјѐтнићу. А бѐг (у Беглужије бйјо тај неки бѐг) бйјо стрђг*. Није ђн дā нāшим љђдма се жѐнити, ман дѐвет нђћй мђра он млāдђм спāвати. ђвāј нāш Обрадовић ймā пѐт синовā. Сйнови се нѐ женѐ, велй, мршово... ђвāј се ѐдан нāјстāрй рѐшй — бйло му йме Прѐклāп. А унда ун се рѐшй, па бѐга чѐкати. Нђш за бѐдру, кђбуру зā пāс, жѐни нāрѐдй да нāложй вāтру па дђбро зāдимй у кући. А ундā зāклунй се за вратā — чѐкā нā вратйје. Ун за вратйје чѐкā, а бѐг ундђда с вратā: Е*сам јā тѐби рѐкā да тй мѐне чѐкāш у крѐвету! Ун на вратā, а ђвāј иза вратā — трѐс! Нђжом, па прѐкољѐ. Искђпајђ на ђгњйшту јāму до поноћи и закђпајђ га. Зāравнāјђ ђгњйште и јђпѐ нāложѐ вāтру н-ђгњйште. Нѐмā кђдā, мал бйѐжати. Свй су пђбегли, само стāрй ђстā нāкђ сјѐдѐћи код унијђг утāрка... Налђжи ђнђ вāтру и сјѐдй.

Кадђ пђћера трāжити бѐга — нѐмā бѐга код Обрадовћа вāмйли'е тāмо. Тāмо нѐмā нек стāрй сјѐдй, и тāкђ сјѐдй код ватрѐ. А ђгњйште зāравнāто...

А ђномо ка-су прѐбегли преко грāн'ицѐ, онда није бйло тāдāј фото-графйје и сликā да се сликало, мал, ђвāј, ка-су прѐбегли преко грāн'ицѐ, питали и тāмо (кад је бйла пђћера) зā тђ вāмйлију, за Обрадовћа вāмйл-ју. — Кāко се зђвѐте? А, велй: Мй се зђвѐмо Цвјѐтићани. Тђ су тāдāј прѐдјели сѐби йме и унда с ђшли у Рāвнѐ Котāре, тāмо кот Стојана Јāнковића у Ислам Грчкй. Тāмо су бйли трй гђдине као на прѐрани (рāдили и рāнили се) и ђтђда, ка-се ослобђдла Лйкā āмо, пђслѐ тђгā трѐћѐ гђднѐ нāййђ тђ. Дђсѐлило е тђ двāнāст плѐмѐнā у ђвāј Вйсђћ...

Унда рāја свā ундђдђ ис Кāлāтā и Дђљāнā и Дђбросела бйла свā из-бегла ђћекā у Лйку ђсомстђ седомдѐс шѐстѐ кад је зāратијо Врāњо Јђсип. А ка-се Врāњо Јђсип крђнисā, ђндā мђј дйѐт пђгинђ на талијāнскђм фрђнту у Далмāцй. А мђј нāнā ђстā у утробци мāтернђј. Пђслѐ њѐговѐ смрти ђн се рђдијо трй мјѐсѐца. На двāдцѐт првй дѐвѐтђга, а ђнāј пђгинђ на сѐдмй сѐдмђк. Унда знāш кāкви су тђ бйли крвāвй прѐживљāји и сирђтињā. Вāјѐ гђнй те, па те гђнй нѐкав бāксус или лђповштина, ил свāшта.

(Вйсђћ: Гāвре Цвјѐтићанин, рођ. 1905).

18.

Мђм свѐкру бйла сѐстра блйзо мѐне. ђни пђшли к нѐквђј цђри, тā цђра удāла се, а ђни дођђ к мѐни. И да т кāжѐм, ђтац мђј и мāтѐр: Тђ

е дѡбар грѹнт! Дѡбар грѹнт! А њив се дјѣд дрѣжѡ с мѡјијѣм ѡцом, мѡлїи бѡже. Ёто, тѡкѡ ѡни дѡшли . . .

Јѡ сам рѣкла бїла за дрѹгѡга мѡмка, а ѡни мѣне пресандїрајѹ д їдѣм вѡмо јер дѡбар грѹнт. Врѡгу и грѹнт . . . Тѡ бїла сирѡтиња, мѡј брѡте . . . Дѡшѡ у тѹђѡме — у тѹђѡј ѡбући дѡшѡ, у тѹђѡј кѡшуљи, не крстила се крстом ман пѡсјѡм шѡпѡм. Ёто ти.

Јѡ нашла њї трї кї трї кѡлуђера, што вѣлѣ, и гѡла и бѡса. Нашла свѣкра, свѡга дјѣвера, а нїшта нїје бїло. Вїдїш у ѡном, ѡнѡј кѹћици, нѡкѡ бїла сѡбица у средини, а гѡре огњѣницѣ нѣшто. Тѹ е свѣгѡ и свѡшта бїло, мѡја дѹшо . . . Нїј їмѡ нїко дїнѡра. Ђклѣ ће їмати? А да нїје бїло думѡћинѣ, бїјѡ б нѡрод їшѡ гѡ. Освјѣстијѡ се нѡрод прѣсти и ткѡти. Ткѡла се думѡћина за лѡче и за кѡшуље и за свѣ. Прѡшћеш, гаћѣтине — тѹрїну до зѣмлѣ. А нѣмѡ дѡнаске — дѡнас је свѡк бѡгат

(Мѡзїн: жена, рођ. 1895)

19.

Е ли кѡко се нѡђѡшмо? Па лѡко, брѡте! Дѡшли у Брѹвно, ѡвомѣ ѹмрѡ ћѡћа — мѡрѡ се жѣнити. Нѡђѡшмо се, тѡкѡ да му е бїло пѹнијѣ четрнѡјсѣ гѡдїнѡ ка-се жѣнијѡ. „Стѡрї” мѡмак бїјѡ. И кад је двѡе дјѣцѣ бїло, їшли да ћемо се вјѣнчати и нїје ћїјѡ пѡп. Нїје пѹнијѣ осѡмнѡјс гѡдїнѡ наврѣшијѡ и врѡти нас. А двѡе дјѣцѣ їмали. И тѡкѡ смо їмали десѣтеро дјѣцѣ. Свѣ смо ишкѡлали, свѡкоме лѣбац ѹ рѹке дѡли. Ђвѡј ѡстѡ кѡт кућѣ, да е бѡг дѡ да нїје ни ѡвѡј — лѡкшѣ ѣ му бїло. Ёто тѡкѡ. А кѡжѣм: Трѣбѡ — нѣ маре се кѹћа напѹштїти. И тѡкѡ смо дѡбро пѡсали. Рѡдијѡ е у рѡту колико се гѡћ мѡгло, свѡ мѡја пѡродица. Јѣдїнѡга брѡта їмѡ, пѡгїнѡ му е у рѡту. Мѡј ѹзѡ пѹшку ѡт трїнѡјс гѡдїнѡ нѡјстѡријѡ. Па нїје бїјѡ кѡдар шињѣла нѡсити, па му нѣкав крѡткї дѡвали шињѣлић . . . И ѡтишѡ — сѡд је пѹкѡвнїк. Ёно га у Нїшу. И тѡкѡ су свї рѡдили. Трї ћѣри їмали, свѣ трї за ѡвицїре ѡтишлѣ . . . Ђвї се свѣ ишкѡлали. Трї су у Зѡгребу, ѣден је у Гѡспїћу, ѣдан је у Сѹботици што на вакултѣту бїјѡ. Тѡмѣ нѡјмлѡђѡме Тїто кѹмовѡ. И свѣ тѡ срѣђено сѡде. Ако смо рѡдили, їмали смо и зѡшто. Сѡд нѡс двѡе, ка-смо свѣ срѣдили, трѣбало би да ѹмрѣмо.

Ёто тѡкѡ т смо се, срѣћѡ мѡја, снѡшли. А мѣни врѡг ѹбудијѡ ѹ глѡву да су стѡрї лѹди рѣкли: „Бѡлѣ млѡда чѣкати, него стѡра дѣкати.” А јѡ се упѹтила ѹ тѡ, па їдѣм јѡ млѡдѡга чѣкати. А бїло лѹдї који су бїли са мѡјијѣм ѡцом у добровѡљце првѣ, да мѡло млѡћї бїјѡ ѡд мѡга ћѡћѣ, па мѣне звѡ зѡ се. Ал њѣсом ћѣла за стѡрѡк. Да шкѡла ка сѡде, јѡ би га мѹрала опрѣмати ѹ шкѡлу.

(Брѹвно—Подѹрлѡј: жена, ѡко 75 година)

20.

Бйјо Лазо Шкѡндрић, арамбаша. Он је из Зрмање — и Лабуси његови сусједи. Унда била нѣка старѧ, било-ј њме Буја Орѣлова — била дјевѡјка. Унда се нѡсиле црвенѣ капе. А ѡни били ѡвдје дѡље ђево сад тунѣл ѡвај прѧви се за јѣзеро. А ѡна пјѣвала ѡко њй. Кѧжѣ:

Два Лабуса, два свилѣна пѧса,

Шкѡндрић Лука, дѧка од ѧјдѡка.

А ѡни слѡшајѡ. А нѧ њѡј била црвенѧ капа. — Ђ, велй, кат тѡко лй-јѣпо пјѣваш, дѧј тѡ капу ѧмо. И натрпајѡ жутиѧ и сребреѧка. Велй: Пјѣвај, дѧљѣ само нѣмѡј кѧзати кѡ т је дѧ.

(Штйкада: Сава Жутић, рођ. 1899)

21.

Ђсом јѧ бйјѡ у Амѣрици. Јѧ сам сјѣѡ у Брѣмену и трйѧјст данѧ сам пѡтовѧ са брѡдом и йзишѧ сам у Балтимѡру, тѧмо ђе се слѧзло . . . Ал знѧш, тѡ су само рѧдили ѡнй ѡѡди који су пѡткријѡѧ, крйјѡѧ йшли за Амѣрику. Нијѣсу ймали свѡијѣ пѧшѡсѧ, онда рѧди тѧмо, као ѡнй матролѡзи — ѡнй ѡйви . . .

Јѧ сам ѡтишѧ у Амѣрику от пѣтѧјс гѡдйѧ. Бйјѡ ми је тѧмо пѡкѡјѧй брѧт и тѧмо сам ѡтишѧ кѡд њѣга. Тѧмо сам, ѣ ли, двйје гѡдине нѡсијѡ вѡду ѡѡдма, а пѡтљѣ сам пѡчѡ рѧдити вѡкѡ . . .

Већѧнѡм сом, рѧдијѡ на прѡга, по прѡгами, јер тѧмо су се прѡво израђивѧле прѡге и кѡпѧли тунѣли. Тѧмо ймѧ тйје тѡплије прѣдјѣлѧ ђе се мѡре рѧдити на вѧни по свѡ зйму. Сѧмо, слѧбе с ѡндѧ бйле плѧѣ у Амѣрици. Рѧдило се по дѡлѧр трийѣст цѣнтй, по дѡлѧр й пѡ, мѧло ђѣ по дѡлѧр седамдѣсѣт й пѣт цѣнтй . . . Рѧна јѣдйно нйје бйла тѧдѧј скѡпа тѧмо . . . Плѧћало се, на прймер — ѡѡди ѡвй који су рѧдили на вѧни — плѧћали по дѣсет дѡлѧрѧ мјѣсечно кѡшту. Тѡ нйје бйло тѡко скѡпо, ал нйје се ни зарађивѧло. Мѧлѧ зѧрада бйла.

(Гѡрѧѧ Плѡча: Нйкола Лѧзић, 88 година)

Знѧте кѧко! Дѡсат су нѧши ѡѡди бйли сирѡмѧшни — бйло пѡно фѧмйлијѧ, а мѧло бйло зѣмљйшта за вѣћѡ фѧмйлијѡ. И тѡко су, јѧ знѧм — дѡсат су и прйчали (й јѧ већ ка-сам бйла вѣћѧ), велй: Дѡк мѧрт мјѣсѣц дѡлазй (трѣћй мјѣсѣц), жѣна чѡѣку прѧви ѡпрте н-ѡнѡ тѡрбу и пѧкуѣ, и ѡдлазй на пѡсѧ у Србијѡ ил ђѣ тѡ бйло. А, велй, свѣтй Нйкола дѡђѣ — ѣво га кѡѧи. Ундѧ мѡрѧ, дѡћѣра га зйма.

(Гѡрѧѧ Плѡча: Мѧрија Кљѧјић, 70 година)

22.

Ајде, баба, стави каву да вам приповидим. Ђвџика нас зову, браће мој милї, као ђвај — како би ти каза — као глумце на Личкѡ прело у Загребу. Е саде, ту идѡ — дрпачина. Али код нас није дрпачина, дрѹк, каво у западној Лици. Код нас, сам кад ђе дрпати цѹру момак, ѡно фино ѹвати е по пасини, браће мој милї, извѹче ѡнѡ сишѡтине — гура ки прасац. Али код њи нѡ...

Раде Шѡрбеѡија, ѡнај наш глумец, ѡн нам је иша на рѹку и, ѡнај — извѹкли, помѡгли. Нас је требало ѡтићи више, ѡтишло нас је мало... Кат ѡвај, браће мој милї, тѡ свѡ намјештено: пјевачи, пјѡва се тѡ, а, ѡвај, ѹ њѡга кожѹн ки у покѡјнѡ М... от по дѡвет мјѡшїна. Пѡтнајс иљада, осамнајс глѡдалаца... Чарапе завратијѡ, ѡбѹка ѡнѡ личкѡ ѡпанке. И ѹн баѡи ѹнај кожѹн... Ма, дрѹгови моји, како ѹ њи с ѡнѡ, ѹнѡ сїсе?! Мѡга б" ш њїма ѡпанке набадати — овакѡ стѡѡ!

(Павловац: мушкарац, рођ. 1908).

23.

Слушајте, јање! Душе ми мѡе, код матерѡ сам ја бїла тадај. *Е! — покѡјни ѡтац и покѡјна матер: ѡн, пѡп Ђуро — бѡк... Е чѡка се пѡп ки бѡк. Ёто Лукѡ напervo и ѡбјешен — нѡко му да — нѹси два пршута и торбу жїта... Покѡјни ѡтац и покѡјна матер дочекаше прѡт кућѡм. А покѡјни ѡтац велї: А ђѡ господин Ђуро? А код мојијѡ ѡвијѡ, ђе сом се ја рѡдила, и сад имѡ — знаш ли, Бѡћѡ, ѡнѹ бунарину? Велї: Нѡстало мѡ ѹ боѡи вѡдѡ, велї, ѡста налѡевајѹћи ѡцу. А виђи се колкѡ матер моја блѡсава. Сад ѹн на нашој бунарини натѡчијѡ литру и ѹђе и зѡру прѡбенѡта крѡс кућу, а покѡјна матер изнесе нѡкакѹ ѡѡчицу: Ође ви мѡни мало вѡдѡ ѹлите за блага. Ёст, прѡктѡта бїла, дѡѡѡ, ако вам ѡвѡ истина није. О-тадај сам ја врагу испѹштила вѡду и свѡ. А ѡн велї вако: Ма ајде јадна, Јѡко — ајде!

(Врѡбац: жена, рођ. 1891)

... А сѡстра му пјѡвала:

Ој дѡѡере, дїко наша,
Извѡдидѡ снашу нашу,
Да виђимо валду вашу:
Је ли рѡма, ал ђѡрава?
Али глѹва на два ѹва?
Али клѡста ѡ-два прста?

Такѡ три пѹта и унда ѹнај ђапи ѡдну и ѹзмѡ е.

(Врѡбац: жена, 91 год.)

Бѣјо едан Богдάνовића пѣп, бѣјо у Рѹсији па ѹчијо тѣ пѣсме. А прије њесу били шкѣлозани лѹди, него шго научиш слѹжби одговарати и пѣвати. Пѣп држѣ слѹжбу у цркви врѣбачкѣ, а ѡвѣј ѡмѣта тѣга пѣпа. Онда милитѣр њѣга, кад ѣзашѣ ѣс цркви: Штѣ си ти ѡмѣта у слѹжби чѡвека? А ѡзѣј њѣму одговѣра (тѣј Богдάνовић нѣкѣ, нѣ знам ни јѣ кѣко му бѣло ѣме): Он је слѹжбу вршијо на чѣсове, а јѣ бѣлѣ знам слѹжбу вршити нег он. Он је на чѣсове вршијо сѣмо да ѣдѣ прије кѹћи, да прије се наѣдѣ, а јѣ сам, кѣжѣ — знам слѹжбу вршити бѣлѣ нег он. И тѣкѣ — ѡвогѣ слѣмили са пѣложѣја, а мѣгли ѡвогѣ . . .

(Врѣбац: Јѣзица Пѣповић, 80 година)

У тѣрѣ свѣкѣй врѣг ѣмѣ. Умѣ у тѣрѣ трѣ сѣпона што се сѣпинѣ да се ѡна нѣ би рѣставила, и мѣра да се ѣзмѣрѣ на длѣку. А онда у тѣрѣ ѣмајѹ јѡш нѣти, тѣ брдила ѣе ѣе брѣдо — свѣ тѣ ѣмѣ на тѣри. Ил да ви дѣѣте нѣѣе сѣд ѣе се бѣш тѣѣ. Тѣѣјѹ свѣ, тѣѣмо мѣ свѣ у ѡвом нѣшѡм крѣју . . . Тѣѣле смо бѣлѣце, шарѣнице, тѣѣле смо плѣтно, пешкѣре — тѣѣле смо пешкѣре од влѣса и кончѣца. Свѣ мѣ тѣѣмо, Мѣѣѣ, вѣѣ — сѣмо јѣ нѣмѣм више снѣгѣ. Натѣкала сам јѣ — мѣји свѣ ѣмајѹ док су жѣви бѣлѣѣѣ . . .

(Врѣбац: жена, рођ. 1914)

24.

Умѣш чѹвенѣга тѣга Лѣзу Шкѹндрића . . . Кѣ-тѣ бѣбѣ зѣмовѣ трѣ зѣме и дѣбро му бѣло. Бѣба га рѣни.

А ѣднѣм, бѣба дѣшла па јѣви. Он дѣшѣ ѹвечѣ, сѣјѣ — ѣмѣ нѣвѣѣѣ, нарѣбијѣ. Вѣлѣ: Тѣкѣ сѣјѣ код ѡгнѣшта, вѣтра гѣри — грѣје се. Бѣбѣ нѣстѣло. Она јѣвила Тѹрѣцима . . .

Двѣ Тѹрѣчина на вѣрата к њѣму: *Ѡ, стрѣче Лѣзо! — Ёво ме! — дѣгнѣ се ѣ ѡн, нѣш му зѣ пѣсом. Вѣлѣ: Кѣко-ш сѣде, бѣже мѣј? Кѣко ѣу пѣсѣни и? А вѣлѣ: Лѣзо, ѣмѣш — ѣмѣш дѣбар нѣжш! — Умѣте ѣ ви! — вѣлѣ. — Па кѣко ѣмо, кѣко ѣмо-ј прѣвати? — Лѣко, брѣте! Стѣни ѣѣе, вѣлѣ, и свѣти у ѡвѣј рѣстовѣ штѣк и ѡстави га. Он ѣѣ прѣваријѣ. Кад ѡвѣј свѣтијѣ, вѣлѣ: Е дѣбар је — ѣј ти сѣд прѣбѣј! А Лѣзо свѣј држѣ у рѣци. Кад је Лѣзо нѣже ѡставијѣ ѣднѣга па дрѹгѣга, скѣчи бѣжѣти. Ѡстанѣ му цевѣрдѣр, ѡстанѣ му свѣ — ѹтѣчѣ прѣо пѣтока. Тѹ заѣлѣѣѣѣ, ал дѣ — ѹтѣѣ Лѣзо.

Зѣми: ѣ тѣра дѣ тѣра. Кад дѣшѣ Лѣзо у прѣлѣѣе, а ѡви га пѣтајѹ. Вѣлѣ: Ёѣ си, Лѣзо, зѣмовѣ? Вѣлѣ: Ѡ тѣра — дѣ тѣра. Тѣрови, бѣло блѣга . . .

Кад у прѣлѣѣе, ѣдѣ ѡн бѣбу потрѣжит нѣјпрво. И тѣкѣ, нѣѣѣ бѣбу, а пѣнијѣ брѹкѣѣѣ — ѡнијѣ ѣксѣрѣ. Па ѣзујѣ, вѣлѣ, бѣбу, па јѣ пѣѣе пѣте наѹдарѣ . . .

(Мѣѣѣ: Бѹро Рѣдѣшевић, 68 година)

Да, да. Знате ви како се дѡсат нѡсило? Затѡ ја ѡвѡј нѡшњи вѡјек се дивим и чѡдим. И скѡпињи. Дѡсат се нѡсила сѡјатѡ кѡноплѡа — мѡрда тѡ разумијете — нѡкадѡ кѡноплѡа. Та се кѡноплѡа најприје пѡкисели у води. Ка-се из водѡ извади, ѡсѡши се. Онда стѡпало — стѡпа се. "Ондѡ се, грѡбѡн је бѡјѡ, што ми кѡжемо гѡргаша. Грѡбѡн — такѡ бѡло. Онда се тѡ прѡвило на тај грѡбѡн. Унда се стѡвљало у кѡделу, унда се прѡло, па се у лѡгу кѡвало. Онда ка-се скѡвало у лѡгу ондѡ се лѡкшијало као и вѡш што се лукшијѡ лѡгом, што знате. Ондѡ се тѡ ткѡло; тѡра и ткѡло, и тѡ се крѡјило. О-тогѡ су биле кѡшуље и, да ѡпростите, гѡће и плѡте и слѡмарице. И свѡ ѡ-тогѡ...

(Мѡдак: Бѡја Лѡштина, гѡђ. у Пѡчитѡлу, 82 г

25.

Слѡшај да ти рѡчѡм... Бѡјѡ сам у Рѡсији у рѡпству до дѡвестѡ ѡсѡмнѡјстѡ... Дѡвестѡ ѡсѡмнѡјстѡ изиша из рѡпства из Рѡсије и тѡ йстом када су Рѡси направили револѡцију — скѡйнили династију и крѡла и пѡстав"ли ѡнѡ штѡ су. Унда су дали наѡа слѡбѡду — војноплѡѡнима. Ми смо бѡли тѡмо распѡрѡђени: ѡдни су бѡли у лѡгерима, ѡдни су — кѡкѡ кѡ бѡјѡ — ал ја сом, ја се бѡријѡ (нѡ ја, него ми ѡстѡли) да йдѡмо ван на пољѡпрѡвреду. Унда сам ѡтша код ѡдне економѡје... Та се звѡла Жѡ-томѡр, та губѡрнија... Требало е рѡдникѡ пошто су Рѡси ѡшли (бѡли на фрѡнту), а ѡјма требало лѡудѡ који ѡћѡ рѡдити за пољѡпрѡвреду — ѡрати, сѡјати, рѡдит... Тражили који ѡћѡ дѡбрѡ вѡљѡ на рѡт — такѡ и такѡ... А ми ѡдво дѡчекали да се извѡчемо йс тогѡ. Штѡ мислиш, дѡјете? Тѡмо ѡе смо ми бѡли у том лѡгору у Кѡјеву, у Дѡрницама — тѡмо бѡло па нѡ знам кѡлкѡ йлѡадѡ војноплѡѡније... Тѡу се е нѡн-стѡп дѡѡпило јѡсти (минажа по рѡскѡм, по нашки јѡсти), а никат ни си мѡгѡ дѡћи на рѡт... Тѡу е бѡла ѡдна мѡса вѡликѡ с кѡјѡм нѡѡси мѡгѡ дѡћи крѡју.

(Шѡрокѡ Кѡла: Йван ѡрешковић, рѡђ. 1895)

26.

Ћст, ткѡло се... Ткѡло се највишѡ за плѡте и за кѡшуље, бѡљце и слѡмнице — и свѡ. Свѡ се ткѡле ѡт кѡноплѡѡа и вѡнѡ. Чѡрапе плѡло и прѡлуке, а брвѡнеке се ткѡји. Брвѡнеци су пѡпѡт панталѡнѡ, сѡмо сѡкнѡнѡ. Алѡинце сѡкнѡнѡ, алѡинци сѡкленѡ — тѡ сам и сѡма шѡла.

Кѡноплѡа се најпрво пѡсијѡ, па се пѡчѡпајѡ, па се у воду мѡтнѡ, па се ѡнда набијајѡ, па се прѡдѡ, па се унда кѡвајѡ у лѡгу, па се ѡнда снѡјѡ, па тѡк се ѡнда ткѡјѡ. Ондѡ тѡкар се бѡјѡли, па се тѡкар шѡјѡ и крѡјѡ. Ймѡ дѡста ѡкѡ ѡѡ.

Ћ, ѡнѡ се навѡјѡ и снѡјѡ. Најпрво се снѡјѡ, па се навѡјѡ. Ймѡ вратио, ймѡ ѡна прѡшчаница, па ймѡдѡ йти, па ймѡдѡ брѡ. Ймѡ, ймѡ дѡста кѡ-

-тарѣ. Чѹнак, цијѣви — свѣ. Їмā чѹнак, па се мѣтнѣ цијѣв, па се пробā-
цујѣ кро-зјѣви. Причѣпй се с ногѡн, па скѡчй — пѡднѡжњи. Цјѣпци
мѣхѹ се што ѡдмичѣ гѡре ка-се снѹјѣ . . . Ёст, имā дѡста кѡ-тарѣ.

(Лйпово Пѡље: жена, рођ. 1899)

27.

Бѡме й сад, дјѣте мѡе. Знā бāка, ако нѣ знā пйсати. Нāјпрво ка-се
пѡчнѣ о тāри рāдити, нāјпрво опрѣдемо, па ѹндāк, које за препрѣдат",
вāкѡ дрѹгāмо. Унда, ка-дѡђѣ, имали нѣкве витлове па мѹтāмо. Унда имāмо
нѣкве снѡвāлке. Тѡ се снѡји — мѣхѣмо ѡнā клѹпка. Нāјпрѣ прѹжй се
ѡнā нѣква лѣтва, унда ѡнѣ мѹтāш око њѣга, ѡнѣ ѹз'ице, онда провѹчеш
ѡнā клѹпка — унда, тѡ снѡ'и н-ѡнѣ кѡчиѣе. Ка-тѡ ѡснојѣмо, онда прѣбро'ймо
и смѡтāмо — ѡставймо ѡнāј снѹтак. Унда мѣтнѣмо тāру, прѹжймо — унда
ѡнѡ нāвијāмо око вратила. Имā нѣква снѹчица, тѡ нāвијѣмо, унда нйти
имāмо што мѣхѣмо ѡнѣ и онда тѡ ѹведѣмо двйје . . . Мѣтнѣмо ѡнā нѣкā
брѡдла што брѡдо стѡйй, унда тѹ йглу ѹзмѣмо, у брѡдо е ѹвлāчймо, āмо
вѣжѣмо, ѡнѣ ѹзлове грāдймо — шйпку мѣтнѣмо (ко имā дрѡвенѹ, ко гвѡз-
денѹ), унда тѡ затѣгнѣмо и чѹнак имāмо што бāцāмо. Унда шāра, тѡ шā-
рāмо ко је вāкѡ нйлиме, а ѡвѣ прѡстѣ тāре што с бйле — ткāње дѡсат ткāло
се, бјѣлѡ ѡвѡ ткāње — тѡ пāмуком ткāмо . . .

(Турјанскй: Стāка Хрkāловић, 69 год.)

Нāправйш ѹнѡ гѹвно, ожѹлāш дѡбро кѡсѡм, ил с мѹтикѡм ожѹлāш.
Нѣчијѡме лѣжй блāго свѹ лѣто п-унда ѡстрѹжѣ ѹнāј ѡубар — нāбијѣ
зѣмљѡм йловачѡм, п-унда лѣѣпо, чйсто за мѣсти. Унда ѹнѣ трпā по
ѣдан шлāст — двā, кѹње гѹнло . . . Нāјпрво гѹнй кѹње, гѹнй нѣколко па
ѹндā прѣврнѣ. Унда јѡпѣ гѹнй, гѹнй унда претрѣсе — с вйлами вāкѡ
трѣскā и унда кад трѣскā, унда вāдй слāму ѹнѹ грāбљами . . .

Кѹње гѹнло — кѹње, вѡлове, крāве . . . Пѡслѣ рāта врā йсто нā коњма,
а и у рāту. Бйло двāцѣт Талијāнā — зāробљени. Јā и тѹ распорѣйвā,
чйстили лѡкве и бунāре и онда кѡд мене ѡѣ нāвиш ноћйвали ѹ штали . . .
Кад јѣдан знā гѡвѡрити йсто кй мй. Кад мѣни ѣдну вѣчѣ дѡћи нй двā —
двā бйла дѡбра вāкѡ — унѣси м ѡнѡ жйто (Бѣ гѹвно — тāмо бйло дāље!)
Мѡја снāа дāла свāкѡме кѡшуљу . . .

(Турјанскй: Сāва Хрkāловић, рођ. 1912)

28.

Јā сам бйла кѡд гѡвѣдā — мѡрда сам ймала свѡијѣ трйнāјст гѡдйнā — и
јā сам зāспāла гѡре у нāшѡј шѹми. И прйшā к мѣни чѡек (имā брвѣнеке,
сѹкненѹ капѹтину и штāпину) и дрмā мѣне вāкѡ: Штā тй мālā спāвāш ѹ

шуми? Више да те њесом наша да спаваш! Ако те друти пут наћем да спаваш, е онда ћеш добити. Ка-сам га ја видла — брада и уно — ја сам тадај прѣмрла. Ја сом мислла да нећу жива кўни доћи от стра. Ка-сам ја дошла кўни и казйвала своме оцу, велй: Тѳ е Вўјсан. Ја ушла у комшилук и онда сам йстога тѳга видла код њй у куни. Бйла и она Смиљана нека из Вровйна, уна ти је, ѳвај, рѳдбина тамо, а он се ш њўм држā — ено ймала и ѳнога копйлана ш њйм . . . Ја јѳпѳ кажѳм свѳм оцу како сам ја видла тѳга чѳјика што ме будијо, а ун велй: Тѳ није не смијѳш спомѳнити. Ун ће ући и подавити нас, кажѳ . . .

(Залужница: жена, рођ. 1912)

Знаѳе како! Тѳ се дѳсат друкчијѳ удавало и женло. Нѳѳсу бйла дјѳца от пѳт мјѳсѳѳй, ни о-трй мјѳсѳѳа — ни о сѳдам мјѳсѳѳй. Мѳј хаћа нас пѳт ймā, и двā сйна. Свй на врѳме морали доћи у кућу — нѳмā. А ѳном ко е дошā да нас зѳвѳ за перушање, кажѳ: У пѳла нѳћи да си и дѳвѳ. Њѳсмо мй йшле ка саде. Йдў кат се смрāчй, па дѳјдѳ у зору да е нйко не видй. Такѳ није йшло . . .

А, бѳме, не мѳгу се сјѳтити да е бйло код нас да се кѳја развела. Јер би брўка бйла . . . Нйје уно бйло: свѳкрва, велй, вѳду нѳсй — снајица спй. А тѳ е сāt такѳ, па се зāt и разводѳ . . .

(Залужница: жена, око 60 година)

29.

Пāзи! На прймер мѳј ѳтац, наш, прйчā пѳкѳјнй тāта — ѳн је бйјѳ дѳчкић ѳвакй отприликѳ кад се удавала Мйлка Лāба ис Шкал'ића, кад је дѳлазла ѳвдека у Лўчан. Тѳ ѳдна жена старā. ѳтац је наш йљеду ѳсом-стѳ седамдѳсѳт трѳѳ рѳђен, а тѳ е, мѳжда, бйло хйљеду ѳсомстѳ осам-дѳсѳтѳ, осамдѳсѳт и јѳш некојѳ гѳдинѳ. И ѳвдека су дѳшли свāтови из гѳрњѳга краја — двѳја кѳла. Запрāво јѳдна кѳла из гѳрњѳга су краја дѳшла свāтѳвā, а двѳја су кѳла дѳшла . . . ѳвде у Лончāре се ѳна удавала, тā Мйлка. Онда ка-су свāтови ѳдека дѳшли, онда е Мйлка (тѳ е, велй, бйла цурѳтна — кодкā тѳ бйла цурѳтина!?) ймала шўбу (ѳнда се шўба нѳсила) и шѳшйр на глави. Нйје бйло вијѳнца, нйје бйло, мѳн цвāнѳике и пѳрје од пјѳвца на шѳшйру . . . Онда кад је Мйлка сашла тā, ѳвај тā млāдā кад је йс кѳлā сашла (ѳнā цурѳтина, ймала преко стѳ кйлā — јāка ѳна, ј . . . ти, ко змāйна), кажѳ: Бѳ је тāј мѳј ѳжења? ѳна га нйје видла док нйје, док нйје ѳвде цркви (тў е бйла црква) . . . — Бѳ је, кажѳ, тāј мѳј ѳжења? А ѳни, велй, њѳга доведѳше — рѳдитељи: Ёво га! — кажѳ. А велй: Дѳбар ми је, сāмо ми је мāло сйтан. А тāј Мāне пѳкѳјнй (бйло м йме Мāне) бйјѳ мāлй, сйтан — нйје бйјѳ бѳг знā штѳ . . . А ѳна ко змāјина! ѳн зāспи, ѳвај, неје на шкрйњи ил негде, а уна га ўзми и мѳтни га на крѳвет. Е такѳ е тѳ некадā бйло.

...

Патријарац Јосип... он је тѹ рђен, тѹ гђе рђен... Он није баш, он је би'о вишѣ англо. Он је, ђвј, он је сјѣо на кочију и право ђтишѣ у Беч јавити... Ундѣ, ундѣ е свѣ Војводина сагорила. Баш нѣкако у пѣла шѣстог мјѣсѣца кад је тамѣн трѣбало жѣти, кѣсити и свѣ. Свѣ е Војводина ђндѣ била сагорила кад је та бѹна била. И угѹшили су онда бѹну.

(Лучане: Никѡла Кѣсовац, рођ. 1913)

30.

Е прије рѣта — глѣдѣј: тѡ су биле кѹће са ђштријѣм крѡвом. Ђ, ундѣ, мислим ѹ-нѡ најстѣријѣ дѡба, у најстѣријѣ дѡба. Па тѡ су биле свѣ брвнатѣ кѹће највишѣ. Слабо се тѡ зидало... Тѡ су били ђштри" крѡвови поради зѣпаднѣ зѣмѣ. Ђндѣ су били вѣлики снѣгови и унда ђнѣј ђштар крѡв и нѣ мере му направит ниш" ... Биле ђнѣ зидѣнѣ пѣћи на петѣѣке и ѹнѹтра нѣгѹрѣј цѣпанѣицѣ и ђнѡ пѡмало гѡрѣ цѣлѹ нѡћ ... И ђгѣйште, а дѣ! Без ђгѣйшта ни гѡвѡра. И вѣриге и ђгѣйште и пѣква. Тѹ се гѡвѡрило *Ѣква*, а гђе у Лѣки кѡд вѣс сѣч или *Ѣква*...

...

Јѣ сам ђтишѣ, ѣво на Ѣстѡм ђвомѣ коѡду, глѣдѣј — ђставијѡ сам двѣнајст коѡдѣ гѡвѣдѣ и шѣздѣсѣт ѡвѣѣ двѣдѣсѣт и дрѹгѣ гѡдинѣ и ѹтекѣ на пѡсѣ. Није мѣни била нѹжда, али ѣто, Ѣдѣ ђнѣј дрѹгѣ па сѣт ђћу Ѣ јѣ да ѡбѹчем нѣ се ѡдѣлѣце, знѣш, цѣпѣлице... Кѡт ѣѣѣ тѡ нѣмѣш, нѣѣе да прѡдѣ јѣѣе зѣ ме. Бијѡ двѣ мјѣсѣца... Дѡнијѡ сам ѹшијѹ, стѣѣницѣ и свѣѡгѡ бѡга. Пушти тѡ.

(Вѡдѡтѣч: Мѣхѣјло Стѣнић, рођ. 1909)

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

НЕКОЛИКЕ НАПОМЕНЕ О ПОЛОЖАЈУ ГОВОРА ЛИЧКИХ ЈЕКАВАЦА МЕЂУ ДРУГИМ НАШИМ ГОВОРИМА

ОДНОС ПРЕМА СУСЈЕДНИМ ЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА

Да бих показао односе међу миграционим ијекавским говорима у нашим западнијим крајевима и прецизирао положај говора личких јекаваца међу њима, дајем најприје упоредни табеларни приказ неких карактеристичних особина ових говора. Напомињем да се подаци за јекавске говоре сјев. Далмације, Горског котара, Баније и Кордуна и зап. Босне наводе према, већ више пута спомињаним, радовима Ж. Бјелановића, Б. Финке, Д. Петровића и М. Дешића, те да ознаке + и — у табели значе присуство или одсуство одређене особине, а знак (?) недостатак података за одређено говорно подручје.

Већ и површан преглед изложених података (којих је, дабогме, могло бити представљено и далеко више) открива нам висок степен хомогености наших западнијих јекавских говора, нарочито када су у питању изоглосе са спискова дискриминаната између сјевеозападних и југоисточних ијекавских говора.³⁰⁷ Пажљивија анализа, међутим, показује и реално присуство црта на основу којих бисмо могли и те наше сјеверозападне говоре источнохерцеговачког типа подијелити на двије групе: а) на (условно названу) *западну* групу сјевеозападних говора, и б) на *источну* групу сјевеозападних говора. Границе распрострањања, односно размеђа међу овим двијема групама подударају се у основи с границама раширености феномена *-ao> -ā* (односно: *-ao> -ō*) у тим крајевима,³⁰⁸ при чему се као изразитије особине западне групе, осим контракција *-ao> -ā*, показују и случајеви промјена *o>u* уз назале, те случајеви губљења иницијалног *j* у: *ѣсам/ѣсом, ѣсу, ѣдан/ѣден* и сл. Ту ће се свакако, ако буде потврђен у говорима сјеверне Далмације и Гор-

³⁰⁷ В. Брозовић, ИБД, 122—127. и Петровић, Змијање, 171—172.

³⁰⁸ О границама распрострањености ове изоглосе исп. Петровић, ГБК, 58. и тамо споменутог литературу.

ског котара, као важна дискриминанта појавити и палатализовани изговор сонанта *л* у позицијама пред вокалима предњег реда (насупротив веларној артикулацији „гласа *л* без обзира на фонетску околину” на другој страни³⁰⁹), а готово без двоумљења се већ сада списку дискриминаната

Особина	сјев. Далмација	Лика	Банија и Корд.	Горски кот.	зап. Босна
1. Промјене неакцент. самогласника	+	+	+	+	+
2. Пријелаз <i>о > у</i> уз назале	+	+	— + ³¹⁰	+	— + ³¹⁰
3. Вокалске редукције	+	+	+	+	+
4. -ао > -ā	+	+	+ — ³¹¹	+	— + ³¹²
5. -ао > -ō	—	—	— +	— ³¹⁴	+
6. Губљење <i>j-</i> у <i>ђдан</i> , <i>ђсу</i> и сл.	+	+	— +	+	— +
7. Веларна артикулација сонанта <i>л</i>	(?)	—	—	(?)	+
8. Палатализ. изговор <i>л</i> испред вокала пред. реда	(?)	+	+	(?)	—
9. Стари или уопште нестандардни наставци у множини именица	+	+	+	+	+
10. Ген. <i>Бурѐ, Јовѐ, Мићѐ</i>	+	+	+	+	+
11. Енклитике <i>ни, ви</i>	—	—	—	—	—
12. Имперфекат	—	—	—	—	—
13. Форме аориста са -шмо, -шиѐ	+	+	+	(?)	+
14. Историјски инфин.	+	+	+	(?)	+
15. Генитив у служби објекта	+	+	+	+	+
16. Безличне реченице типа: <i>дошло ...</i>	+	+	+	+	+

³⁰⁹ Уп. Петровић, Змијање, 72—73. и 172.

³¹⁰ Углавном у „западном појасу Кордуна”; в. Петровић, ГБК, 60.

³¹¹ Претежно у „југозападним и западним крајевима”; в. Дешић, ЗИГ, 47.

³¹² О изоглоси „која предваја феномене *дошђ/дошā*” у говору Баније и Кордуна в. Петровић, ГБК, 58.

³¹³ Исп. Дешић, ЗИГ, 72—79.

³¹⁴ Уп. Финка, Ијекавци ГК, 159.

могу придодати и рефлекси дугог *Ѣ*, тј. њихов (укупно узевши) чешћи једносложни изговор на западу, напрама чешћем двосложном на истоку.

Говор личких јекаваца — видљиво је то и без посебних образложења — појављује се у свјетлости датих показатеља као типичан репрезентант западније скупине наших сјеверозападних јекавских говора.

ОДНОС ПРЕМА ЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА У ХЕРЦЕГОВИНИ

Поређења неких говорних особина у троуглу Лика — централна Херцеговина — источна Херцеговина³¹⁵ показују да је највише језичких чињеница које повезују лички и централнохерцеговачки јекавски тип.

	Лика	централна Херцеговина	источна Херцеговина
1. Рефлекси дугог <i>Ѣ</i>	чешће једнослож.	чешће једнослож.	чешће двосложни
2. Јек. јотовање <i>Ѣ</i> и <i>Ѣ</i>	ограничено	+	+
3. Јек. јотовање <i>с</i> , <i>з</i> , <i>ц</i>	углавном —	+	+
4. Јек. јотов. лабијала	углавном —	углавном —	+
5. Десоноризација финалних сугласника	+	+	није изразита
6. Акценат: <i>Ѣлубова</i>	гѢлубѢва	гѢлубѢва	голубѢва
7. Акценат: <i>чиѢамо</i>	чиѢамо	чиѢамо	читѢамо
8. Скраћивање квантитета <i>р</i>	—	+	—
9. Ген.: <i>БѢре, ЈѢве</i>	+	+	—
10. Хипокористици типа: <i>МѢра, ПѢра</i>	+	+	—
11. Вок. од <i>МѢра</i>	МѢро	МѢре	МѢро
12. Придјиви на <i>-ин</i> типа: <i>ЈѢвин</i>	+	+	—
13. Енклитика <i>ви</i>	—	—	+
14. Наставци тврдих осн. у зам.-прид. промјени	+	—	+
15. Имперфекат	—	—	+
16. <i>ѢдѢиѢ-ѢдѢила</i> и сл.	+	+	—
17. Презент од <i>иѢи</i>	ѢдѢм	ѢѢѢм	ѢдѢм

³¹⁵ Подаци за говоре централне и источне Херцеговине узимани су из Пециних радова означених скраћеницама ГИХ и ЦХГ.

Видимо да међу 17 одабраних случајева разлика личке и централнохерцеговачке прилике заједнички се супротстављају стању у говору источне Херцеговине у 11 случајева; у 4 случаја говори ист. Херцеговине и Лике разликују се од стања у централнохерцеговачком, а у 2 случаја, пак, прилике у говору личких јекаваца су нешто друкчије од оних у говорима централне и источне Херцеговине. Ваља, међутим, нагласити и то да је међу карактеристичним особинама које повезују централнохерцеговачки говор с говором личких јекаваца понајвише таквих које се више могу узимати као потврде за она схваћања која би упућивала на то да су развојне тенденције ових говора, у времену кад су се већ налазили на удаљеним просторима, кадшто биле одређене сличним околностима,³¹⁶ него што могу послужити као неки релевантнији доказ за ближе одређивање изворишних области оних миграционих скупова које су у личким крајевима распространиле источнохерцеговачки тип говора.

ОДНОС ПРЕМА СУСЈЕДНИМ НЕЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА

Ако се изузму случајеви на које је упућено у напомени под текстом бр. 316, а који заслужују да се посебно размотре већ и због тога што представљају заједничке особине свих ијекавских говора у нашим западним крајевима, остаје нам да констатујемо то како изложена грађа показује да је у говору личких јекаваца занемарљиво мало трагова који би се могли посматрати као посљедица утицаја оних нејекавских говора с чијим представницима лички јекавци већ неколико вјекова живе напоредо, тијесно контактирају па и мијешају се. Тако би се нпр. списак појединости чије би се јављање могло повезати с непосредним утицајем буњевачких икавских говора могао готово свести само на општераширену употребу икавских форми *дича̋к*, *дича̋чина*, *дича̋чи̋ћ*, спорадично и нерегуларно јављање понеког другог икавизма и нешто чешћу употребу покраћених облика инфинитива у говорима насеља из западних предјела Лике (в. т. 285). Ријетко *њѣши̋ѣ* и *њѣка̋д̋а* (в. Драгичевић, Јат, 176—177) вјероватно је у вези с раширеном употребом сличних форми у говору сусједних западнобосанских шћакаваца (в. Пецо, ИГЗБ I, 136—143), а с обадва споменута икавска говора могли би се (значи, не и обавезно) довести у везу рјеђи случајеви јављања демонстративних форми типа: *од ди̋ш̋о̋и̋*, *ди̋ш̋* и сл. (в. т. 267).

³¹⁶ Проф. Брозовић је, знамо, појаву језичких посебности које карактеришу нацју западну јекавштину, оних по којима се она разликује од ијекавштине нашег југоистока, објаснио везама ове групе говора с говорима икавског дијалекта, тј. чињеницама да ова група практично живи „u simbiozi s ikavcima”, да је „od njih (...) primila ili pak s njima zajednički razvila” а и „vjerojatno pod njihovim utjecajem izgubila” неке црте (в. ИБД, 126). И премда би се о крајњим домаћјима овако постављених тврдњи дало дискутовати, мора се признати да споменуте подударности на релацији централна Херцеговина — Лика, с обзиром на то да се и централнохерцеговачки говор развијао под снажним утицајем сусједних икавских говора, у многоме иду у прилог овим схваћањима. У сваком случају не може бити двојбе о прихватљивости оног мишљења по коме су судари с икавским говорним комплексима „djelovali kao košnica” (в. ИБД, 126) у развоју неких иновационих црта у овим говорима.

Ни контакти с чакавским говорима нису у том погледу били особито плоносни. Честоћа спомињаних случајева пријелаза $m > n$ (т. 121) и јављања нејотованих секвенци jd (т. 153) таква је да ови случајеви једва и заслужују помен, а ни распрострањеност неких других појединости (в. нпр. т. 21/66) не заслужује већу пажњу. Све у свему, дакле, говор личких јекаваца, кад су у питању његови односи с околним нејекавским говорима, показује висок степен самосвојности. Ширу употребу неких карактеристичнијих особина сусједних нејекавских говора могуће је, колико сам примијетио, сусрести у говору личких јекаваца једино у пригодним ситуацијама кад се употребом споменутих особина настоји остварити овај или онај стилски ефекат. Такви случајеви, међутим — само је по себи разумљиво — нису могли бити предмет разматрања у ономе раду.

Милан Драгичевич

ГОВОР ЕКАВЦЕВ РАЙОНА ЛИКИ

Резюме

Именем Лика сегодня называется территория трех старых жупаний: Лики, Гаджи и Крбавы. Это горная область в югозападной части СР Хорватии в которой сегодня живет около 90.000 жителей, главным образом сербской и хорватской национальности. В этой области встречаются четыре диалектальные типа говора сербскохорватского языка: восточно-герцеговинский екавский диалектный тип, штокавский икавский, чакавский и, в одной меньшей части Лики, один переходный тип говора в котором встречаются чакавские, кайкавские и штокавские особенности. В настоящей работе рассматриваются особенности штокавско-екавского говора восточногерцеговинского типа. Этим диалектным типом говорит большинство населения Лики: все сербы и небольшое число екавизированных хорватов. Хотя об этом говоре печатано в последних десятилетиях несколько замечательных работ, эта работа является, в действительности, первым широким охватом в изучении говора екавцев района Лики. В ней подробно показываются фонетические и морфологические характеристики этого говора, как и его самые важные синтаксические особенности. Изложенный материал записан во время исследований проведенных в течение 1977—1982. гг. и он дает возможность прийти к следующему заключению:

І. Ф о н е т и к а

Вокализм

1. Рефлексы древнего вокала ять (*ĭ*) в долгих слогах в говоре екавцев района Лики разнообразны:

а) Под (˘) $\delta > \dot{\text{y}}\text{je}/\dot{\text{y}}\text{j}\dot{\text{e}}$ (гораздо реже: $\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}$): $\text{с}\dot{\text{y}}\text{јено}/\text{с}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{е}}\text{но}$, $\text{л}\dot{\text{y}}\text{јейо}$, $\text{с}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{е}}\text{но}$, но и так же часто: $\text{j}\dot{\text{e}}$ (реже: $\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}$): $\text{с}\dot{\text{y}}\text{јено}$, $\text{л}\dot{\text{y}}\text{јео}$, $\text{с}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{е}}\text{но}$, $\text{л}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{е}}\text{но}$.

б) Под (˘) $\delta > \text{j}\dot{\text{e}}$ (реже: $\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}$): $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣше}$, $\text{й}\dot{\text{y}}\text{јевац}$, $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јелиџи}$, $\text{м}\dot{\text{y}}\text{јѣко}$, но так же и: $\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}$ (гораздо реже: $\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}$): $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣше}$, $\text{с}\dot{\text{y}}\text{јјѣда}$, $\text{с}\dot{\text{y}}\text{јјѣшлиле}$, $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣше}$.

в) Безударное долгое δ обычно отражается как $\text{j}\dot{\text{e}}$ ($\text{н}\dot{\text{e}}$ $\text{м}\dot{\text{y}}\text{јѣнѧ$, $\text{у}\dot{\text{с}}\dot{\text{y}}\text{јѣвѧ$), но известны и отражения $\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}/\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}$ ($\text{н}\dot{\text{а}}\text{с}\dot{\text{y}}\text{јријѣџи}$, $\text{из}\dot{\text{у}}\text{мријѣџи}$).

Часты и такие случаи что одно лицо употребляет одни и те же формы слов с разнообразными отражениями долгого δ .

2. Рефлексы δ в коротких слогах, как и присутствие определенного числа икавских и экавских замен вполне совпадают с общеизвестным положением характерным для всех восточно-герцеговинских говоров. Исключения представляют икавские формы: $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣак}$, $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣчина}$, $\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣчиџ}$, которые употребляют все екавцы и маргинальное присутствие в периферных краях форм: $\text{д}\dot{\text{e}}\text{ло}$, $\text{д}\dot{\text{e}}\text{лаџи}$.

Раньше часто употребляемая экавская форма $\text{й}\dot{\text{y}}\text{јело}$ в данное время обычно употребляется в екавских формах $\text{ш}\dot{\text{y}}\text{јело}$ и $\text{й}\dot{\text{y}}\text{јело}$.

В некоторых словах имеем $\dot{\text{y}}\text{r} > \text{j}\dot{\text{e}}\text{r}$ ($\text{y}\dot{\text{r}}\text{jer}/\text{y}\dot{\text{j}}\dot{\text{e}}\text{r}$): $\text{к}\dot{\text{o}}\text{д}\dot{\text{y}}\text{јер}/\text{к}\dot{\text{o}}\text{д}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{e}}\text{р}$, $\text{к}\dot{\text{o}}\text{д}\dot{\text{y}}\text{јѣри}$, $\text{к}\dot{\text{o}}\text{с}\dot{\text{y}}\text{јер}/\text{к}\dot{\text{o}}\text{с}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{e}}\text{р}$, $\text{к}\dot{\text{y}}\text{м}\dot{\text{y}}\text{јѣри}/\text{к}\dot{\text{y}}\text{м}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{e}}\text{ри}$, $\text{ш}\dot{\text{а}}\text{л}\dot{\text{y}}\text{јѣри}/\text{ш}\dot{\text{а}}\text{л}\dot{\text{y}}\text{ј}\dot{\text{e}}\text{ри}$ и под.

3. Пять основных фонем гласных (a , o , e , y , u) артикулируются чаще всего как и в сербскохорватском литературном языке. Однако, иногда можно услышать более открытое или более закрытое произношение отдельных гласных (напр. более закрытое произношение гласных a и o и более открытое произношение гласных e и o).

4. Примеры со совершенной заменой $\text{a} > \text{o}$: $\text{л}\dot{\text{y}}\text{вода}$, у Лойцу , $\text{с}\dot{\text{e}}\text{дом}$, $\dot{\text{o}}\text{сом}$, $\dot{\text{e}}\text{сом}$, $\text{н}\dot{\text{e}}\text{сом}$ и под., употребляются наряду с формами в которых не переходит a в o : $\text{л}\dot{\text{y}}\text{вада}$, у Лайац , $\text{с}\dot{\text{e}}\text{дам}$, $\dot{\text{o}}\text{сам}$, $\dot{\text{e}}\text{сам}$, $\text{н}\dot{\text{e}}\text{сам}$ и под.

Очень часто является переход $\text{a} > \text{e}$ в примерах типа: $\text{й}\dot{\text{y}}\text{веда}$, $\text{к}\dot{\text{r}}\dot{\text{a}}\text{леча}$, $\text{й}\dot{\text{r}}\dot{\text{a}}\text{клеча}$, $\text{й}\dot{\text{r}}\dot{\text{y}}\text{јѣџель}$ и под.

Вокал o в соседстве с носовыми сонорными так же часто переходит в y : $\text{н}\dot{\text{y}}\text{ѧ}$, $\text{у}\text{н}$, $\text{н}\dot{\text{y}}\text{с}\dot{\text{y}}\text{ѧ}$, $\text{м}\dot{\text{y}}\text{мак}$, $\text{м}\dot{\text{y}}\text{ј}$, $\text{к}\dot{\text{y}}\text{нѧ}$, ш $\text{н}\dot{\text{y}}\text{м}$.

Встречаются иногда и замены остальных гласных но гораздо реже.

5. Часто встречаются и редукции неударяемых гласных, особенно неударяемого гласного u : $\text{i}\dot{\text{o}}\text{дна}$, $\text{i}\dot{\text{r}}\dot{\text{u}}\text{шална}$, $\text{в}\dot{\text{y}}\text{дла}$, $\text{д}\dot{\text{d}}\text{лазла}$.

6. Хиатус чаще всего теряется контракцией гласных групп. Так:

а) $-\text{aa} > \text{a}$ в примерах типа: $\text{i}\dot{\text{r}}\dot{\text{a}}$ ($<$ граа $<$ граха);

б) $-\text{ae}-$ в числительных с '11 по '19 чаще всего сводится на $-\dot{\text{a}}\text{j}-$ ($\text{д}\dot{\text{v}}\text{ан}\dot{\text{a}}\text{jс}/\text{д}\dot{\text{v}}\text{ан}\dot{\text{a}}\text{jсџи}$, $\text{й}\dot{\text{e}}\text{й}\dot{\text{a}}\text{n}\dot{\text{a}}\text{jс}/\text{й}\dot{\text{e}}\text{й}\dot{\text{a}}\text{n}\dot{\text{a}}\text{jсџи}$), а реже на $-\dot{\text{a}}-$ ($\text{д}\dot{\text{v}}\text{ан}\dot{\text{a}}\text{с}/\text{д}\dot{\text{v}}\text{ан}\dot{\text{a}}\text{сџи}$) или $-\dot{\text{e}}-$ ($\text{д}\dot{\text{v}}\text{ан}\dot{\text{e}}\text{с}/\text{д}\dot{\text{v}}\text{ан}\dot{\text{e}}\text{сџи}$);

в) $-\dot{\text{a}}\text{o}-/\text{ao}-/\dot{\text{a}}\text{o} > \text{a}$: $\text{Г}\dot{\text{r}}\dot{\text{a}}\text{вци}$, $\text{О}\dot{\text{r}}\dot{\text{a}}\text{вац}$, $\text{зн}\dot{\text{a}}$ ($<$ знао), $\text{й}\dot{\text{a}}$ ($<$ пао); $-\text{ao}$, так же: $\text{й}\dot{\text{a}}\text{ш}\dot{\text{a}}$, $\text{д}\dot{\text{d}}\text{ш}\dot{\text{a}}$, $\text{р}\dot{\text{e}}\text{k}\dot{\text{a}}$, $\text{ш}\dot{\text{y}}\text{k}\dot{\text{a}}$;

г) Группа *eo* главным образом сводится на *ō* (*īrbōša*, *ddōb*, *dbōb*, *īdōb*), а реже на *ē* (*ddēē*, *dbēē*).

д) *oo* (< *ol*) > *ō*: *vb*, *īd*, *ūbō*;

е) *ui* (< *uji*) > *ū*: *kūiijica*, *chī*, *boiāiij*;

ж) *-uo* > *ō*: *vāiīnō*, *īdīiīnō*.

Известны, однако, и случаи сохранения hiatusа (*снаа*, *маица*, *īrāo-рина*, *āuū/āuūo*, *жбо*, *īlōo/īlōō*, *ддакайи*, *мде/мбе*, *свде/свебе*, *мди*, *казуём*, *чюо*), как и случаи его отмены развитием сонантов *в* и *ј* в интервокальных позициях (*ддвб*, *авуи/авуио*, *иджсвб*, *бдвјб*, *дднјб*). К этому относятся численные примеры явления *ј* и *в* в интервокальных позициях образующих после выпадения фонемы *х*.

7. Наличие слогообразующего *р*: *кṛsī*, *īṛsī*, *ṛḥa*, *ṛīa*, *čṛv*, *čṛkva*, *iskṛiijī*, *iskṛiijm*.

Слогообразующий *л* > *у*: *vūk*, *jābuka*, *sūnje*.

Консонантизм

1. Систему согласных характеризует отсутствие фонемы *х*, которая или утрачивается (*лād*, *расийиḥ*, *īrā*, *krū*) или заменяется другими фонемами, чаще всего фонемами *в* и *ј* (*jūva*, *krūv*, *īlūv*, *Bičāḥ*, *snāja*).

Группа *хв* сводится на *ф* или *в* у: *фāла/вāла*, но всегда имеем: *vāiīā*, *vāiijaii*, *ddvāiijm* и под.

2. Процессы возвращения фонемы *ф* в системе согласных этих говоров очень интенсивны, но все еще часты случаи замены этого согласного согласными *в* и *й*: из *Вāкуфа*, *офицйр*, *фāмйлија*, наряду с: *Вāкуй*, *овицйр*, *вāмйлија*.

3. Начальное *ј* обычно теряется в формах числительного (неопределенного местоимения) *један* и в формах настоящего вспомогательного глагола *јесам*: *ēдан/ēден*, *ēdnōia*, *ēsam/ēsom*, *ēсу* и под.

Медиальное *ј* часто теряется в интервокальных позициях перед гласным *и*: *маица*, *йрдица*, *куица* и под., а финальное *ј* в формах повелительного наклонения после гласного *и*: *ддбй*, *набй*.

4. В нескольких словах иностранного происхождения является фонема *з*: *brōnsa/brūnsa*, *brōnsūn*, *čāpsa*.

5. На самой большей части территории обычно не является йотация зубных согласных в примерах: *dičāk* (*djāk*), *rōdjāk*, *nēiijāk* и под.

6. Екавской йотации последовательно подвержены сонанты *л* и *н* (*кдљено*, *лѣйю*, *снѣйови*, *нѣжан*), а особенное свойство этого говора представляют случаи частой йотации *л* и *н* в связи с рефлексамі долгого *ѣ* (*кљѣишйа*, *мљѣко*, *Нѣмац*, *нѣсам/нѣсом*).

Группа *īb* йотируется последовательно только в формах с основной *ībr-* (*hēraiīi*, *dōherā*) и в формах вспомогательного глагола *hiījeīi* (*hēla*, *hēli*, *hēīi*).

Группа *db* йотируется на всей территории только в ограниченном числе примеров. Таких примеров больше в говорах поселений на крайнем юговостоке Лики (см. карту 2).

В зрманьском крае встречаются и некоторые случаи йотации лабиальных согласных (*īlēsak*, *īlēškē*), пока в других краях йотация этих согласных почти неизвестна.

7. Согласные *č* и *ž*, несмотря на то получены они в результатах новой или екавской йотации, встречаются очень редко: *čūīra*, *bēseđa*, *īžīra*.

8. Сонанты *л* и *н* являются часто палатализованными в позициях перед гласным *и*: *rāl'ица*, *stīdl'ица*, *īdbal'ица*, *īrān'ица*, *kān'ица* и под.

Гораздо реже встречаются в приведенных позициях палатализованные произношения других согласных: *д* (*vōd'ица*), *м* (*mdī'ика*), *з* (*ūz'ица*), *с* (*lās'ица*), *ж* (*ūž'ина*).

9. На всей территории звонкие согласные в финальных позициях часто, вполне или частично, оглушаются: *ки бок*, *djētī*, *snījek*, *brījeī^к*, *snījeī^к* и под.

10. Группы согласных становятся проще так что обычно выпадает первый согласный в ряде: *naīraēn* (< направљен), *komadānī* (< командант), *bōme/būme* (< богме), *jāne* (< јагње), *īsiānē* (< испадне), *sōvaiīi* (< псовати), *īēniца* (< пшеница), *hēr* (< kher), *čēla* (< пчела) и под.

Случаи выпадения второго согласного в ряде значительно реже: *svēdsan* (< свјестан), *vlās* (< власт), *krūīīh* (< крушчић) и под.

11. Встречаются и случаи выпадения звукосоочетаний: *kūruzi*, *krūzāna*, *vīīše*, *mdī*, *nēi*, *dōh-ā*, а известны и формы со совершенной метатезой: *bārjāk*, *brevēneci*, *vōhe* и под.

Морфология

Имена существительные

1. Существительные муж. и сред. рода в творительном падеже ед. ч. имеют главным образом окончание *-ом* и в примерах типа: *с кўном*, *с ірїеїтельом*, *їїћом*, *їрњом*.

Подобно тому, значительно снижается частота морфемы *-ев-* в пользу морфемы *-ов-* в множественных формах типа: *kōšovi*, *krājōvā*, *nōžovi*.

2. Архаичные множ. формы существительных муж. рода: *брѣци, клѹчи, мѣши, дѣи* и под., часто являются в этом говоре, но в совокупной сумме подтверждений число примеров для длинных множественных форм далеко больше: *бѣгови, бѣѡвѣ, вѹкови, їрмови* и под.

3. В родит. падеже множ. ч. существительных муж. рода встречаются следующие окончания:

а) *-ā* (в большем числе случаев): *ājđūkā, бѣѡвѣ, од бацѣчā*;

б) *-ī* (главным образом у существительных для обозначения меры и количества): *мѣшѣрī, мјесѣцī*;

в) *-ø* (совсем редко): *нѣмѣ вѡлѡв, заради нѡвѣц*;

г) *-(и)ŷ* (в нескольких примерах): *окѡ роіŷ, їдсїиŷŷ* (наряду с *їдсїи*), *їрсїиŷŷ* (наряду с *їрсїѣ*).

В дательн., творит. и предложн. пад. мн. ч. этих существительных чаще всего встречаются окончания *-има* и *-ма*: *ājđūцима, кѡньма, с лѹдима, на кѡньма, вѡловма, с кѡньма, на кѡньма*.

В предложн. чаще, а в дательн. и творит. реже являются и окончания старых твердых основ: *крѣмциѣ, с мошѡриѣ, ŷ ајдѹциѣ, о лѹдиѣ*.

Формы со старым дательным окончанием *-ом* сегодня очень редки: *нѡси Обрадѡвѡм*.

4. Имена собственные типа *Јѡво, Мѣѣа* склоняются как существительные жен. рода на *-а*: *Јѡвѣ, Јѡви, Мѣѣѣ, Мѣѣи*.

5. Дательн., творит., и предложн. пад. мн. ч. существительных сред. рода образуются главным образом окончанием *-има*: *їдведима, с кѡлѣма, у брдѣма*, реже *-ма*: *їдведма, с кѡлѣма, на врѣѣма*.

Предложный пад. часто имеет и окончание *-иѣ*: *у брдѣиѣ*.

6. Родительный пад. мн. ч. существительных жен. рода на *-а* почти всегда гласит: *бѣрѣиŷŷѣ, вѡдѣ, земѣѣѣ, смѡкѣѣ* и под. Только в некоторых конструкциях с числительными встречаются нерегулярно устарелые формы с окончанием *-ø*: *дѡѣс ѣѣѡд бѣиѣи*. Формы с окончанием *-у*, как остаток двойственного числа, встречаем только в примерах: *нѡїŷ, рѹкŷ*.

В дательн., творит. и предложн. пад. мн. ч. числа этих существительных существует параллелизм формы на *-ама* (*жѣнама, кѡзама, їрѡѣѣама, у кѹѣама*) и *-ами* (*кѡзама, їрѡѣѣама, у барѡкама*). Предложный пад. часто имеет и окончание *-а* (*ŷ бара, у барѣа, у їѣѣа*).

7. В творит. пад. ед. ч. существительных жен. рода на согласный обычно употребляется окончание *-и* (*сѡѡѡм крѣи, с мѣсїи*), а редко *-ју* (*с мѣишу*).

5. Страдательное причастие прошедшего времени образуется как и в литературном языке окончаниями *-н*, *-ен*, *-и*, но дистрибуция окончаний немного различается.

6. Деепричастие настоящего времени образуется суффиксами *-ћи* и *-ћ* (*идући*, *сједећи*; *идућ*, *крјујућ*), пока старые формы на *-е* (*клéкē*, *и́ркē*) сегодня встречаются все реже.

7. Будущее время имеет простые формы и в примерах типа: *доћеш*, *заће*, *наћеш*.

III. Синтаксис

Употребление падежей

1. С глаголами, имеющими отрицание, употребляется почти всегда родительный падеж: *нећеише извући ілавē*; *нивије лудїи нјесу ўзели*.

Винительный падеж встречается очень редко: *на да ракију*.

2. И у функции дополнения глаголов *и́и́и́и́и*, *чека́и* и под., чаще всего имеем родит. падеж: *и́и́и́ам Илије*, *чека́м Ми́ћē*.

3. Конструкциями *ради* + *родит.* *и́адеж* обозначается причина: *није мени ради и́дбе* — *мени је ради ловаца*.

4. С глаголами движения употребляются часто конструкции *код* + *родит.* *и́адеж*: *ддлазла код Бркіћа*, *дди́а ја код Ми́л'ице*. Наряду с ними употребляются и простые формы дательного падежа (*иду збдру*, *и́риши кући*), как и конструкции *к* + *дательн.* *и́адеж*: *дођу к мени*, *дде к њему*.

Гораздо реже являются с глаголами движения конструкции *и́рема* / *и́рама* + *дательн.* *и́адеж*: *иду и́рема Грачацу*, *иди́а и́рама Кни́ну*.

5. Конструкции *од* + *родит.* *и́адеж* часто употребляются вместе конструкции *о* + *и́редложн.* *и́адеж* в примерах типа: *а од Вра́ње да и́и неши́о рече́м*; *он знаде од сви́је влада́ра и кра́ља и држа́ва и јуна́ка*.

В примерах этого типа иногда встречаются и конструкции *од* + *и́редложн.* *и́адеж*: *од нди́иши и́и мдрем ддси́а каза́и*.

6. Известные отличия между творительным падежом со значением орудия и творительным падежом в социативном значении (*и́рабљама и́верће́ш*: *били с на́ми*) сохраняются в большом числе случаев. Однако, известны и явления замены творительного социативного творительным орудия (*идлѹбѣ се кѹмом и дјевѹром*), как и обратно — замены творит. падежа орудия социативом (*и́рейи́реси с ви́лами*).

Из синтаксиса глаголов

1. Повествовательный инфинитив все еще употребляется (*a уна іа одњейи ідре іа јојѐ дуньейи*), но его частота уменьшается.

2. Конструкции *за + неопределенная форма* являются живой категорией: *іекли за јѐсийи, одлазле за куйийи одјела*.

3. В качестве глагольного дополнения обычно употребляется *инфинитив* (*вдлѐ сами лѐжайи, мѐрѐ добѐи, ішрѐжили смо јѐсийи*), реже — *да + настоящее время* (*знѐ да ћуйи, нѐучѐ да краде*).

4. Очень часто встречаются формы повествовательного повелительного наклонения: *ја сјѐди, іа сјѐди, іа ћуйи, іа мучи — іа лѐ — нѐ мереш*.

Структура предложения

1. Предложения типа: *лѐни куда слѐна увайла; кѐмо ћеш?* и под., имеют часто *ће* вместе *куд* и *камо*: *а ће нѐје бѐло слѐнѐ; ћѐ ћеш?*

2. Вместе союза *неіо* встречается употребление союза *ман*: *не крѐсийи се крѐшом ман іѐсјѐм іѐйѐм*.

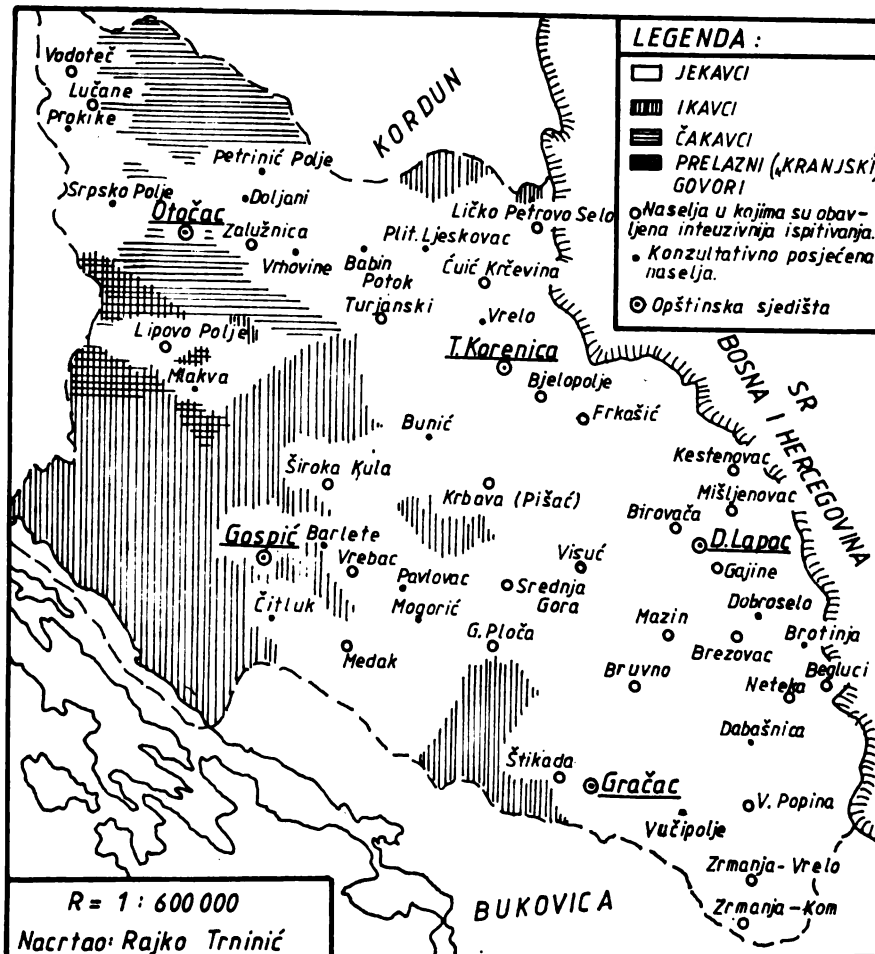
3. Очень часто встречаются предложения без подлежащего: *ѐднѐіа убѐло, чѐрайе ілѐло, дѐвало као мѐрѐз*.

4. Иногда являются и случаи нарушения обязательного порядка слов: *ја се іа сјѐћѐм, одеше свѐј іо куйи*.

...

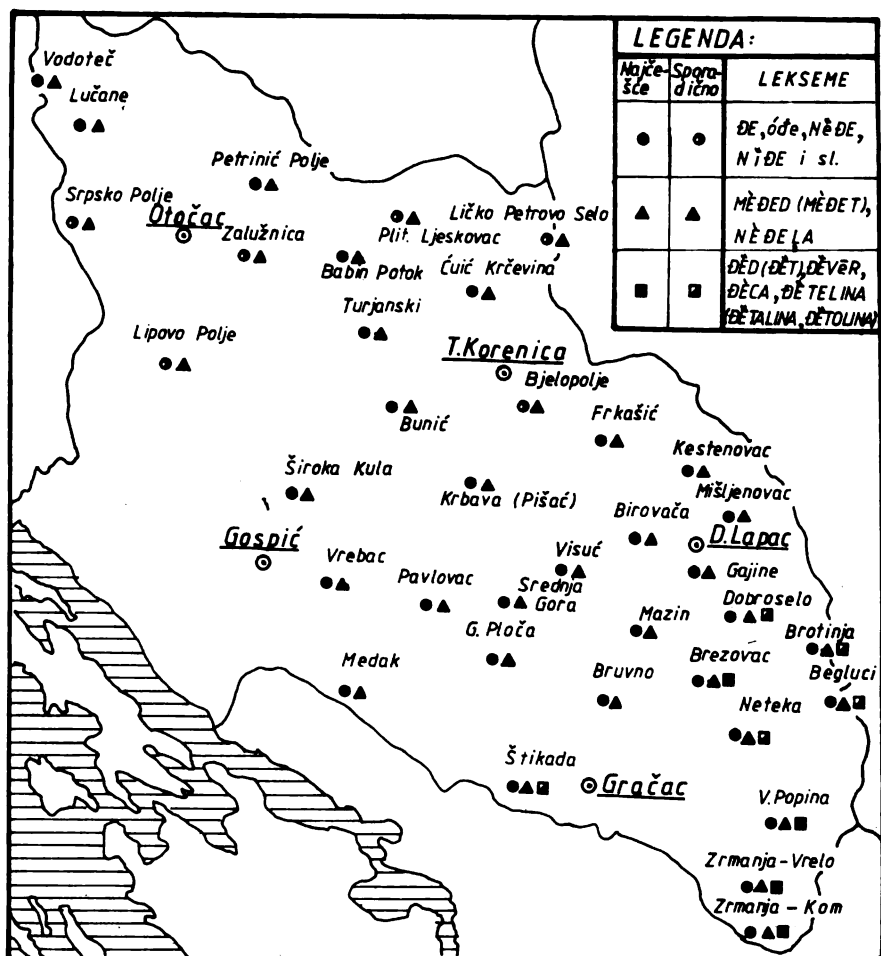
В конце надо подчеркнуть и то что говор ликских екавцев главным образом имеет те известные характеристики, которые свойственны всем екавским говорам в наших западных краях. В связи с этим надо подчеркнуть и самостоятельность этого говора когда речь идет о его отношениях с соседними говорами другого диалектного типа.

KARTA LIKE s rasporedom dijalekatskih tipova i naselja u kojima su vršena ispitivanja

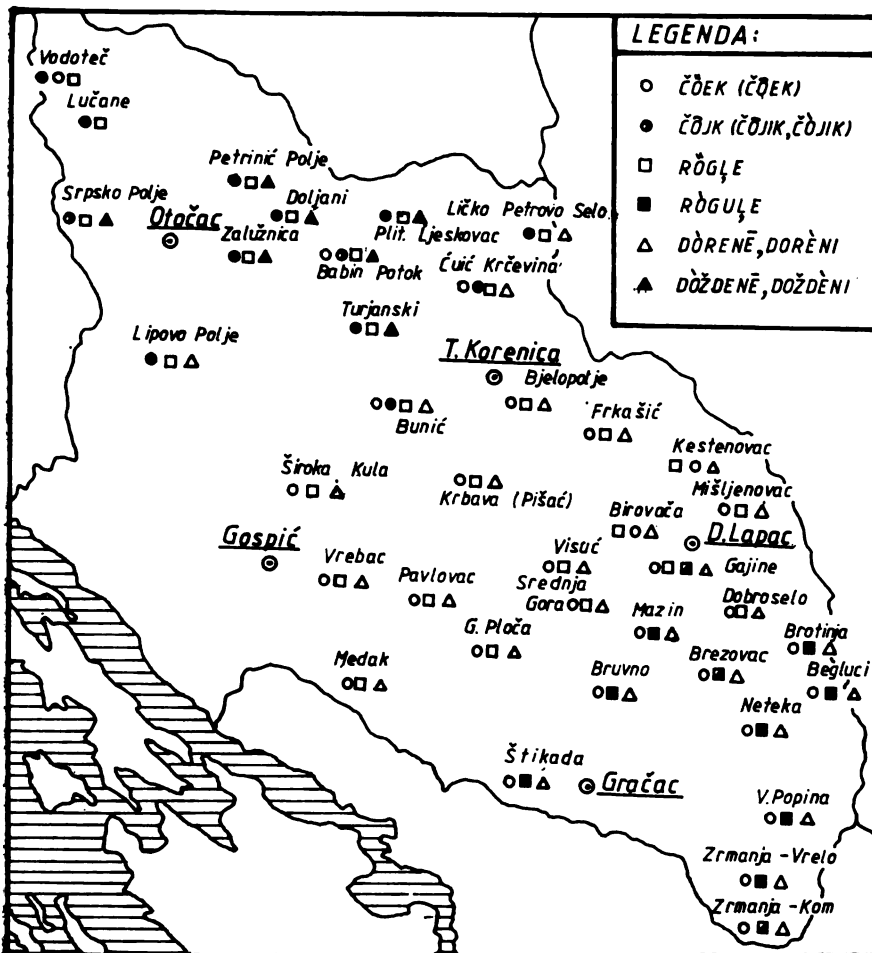
Karta 1

RASPROSTRANJENOST NEKIH OBLIKA SA JOTOVANOM SEKVENCOM dě

Karta 2

**RASPROSTRANJENOST POJEDINIH LIKOVA
IMENICA ČOVJEK I ROGULJE TE OBLIKA
GLAGOLA (-) GNATI**

Karta 3